

XIII. ÉVFOLYAM, 2024/2. SZÁM

BÜNTETŐJOGI SZEMLE

Tartalom

- BARÁTKI LÁSZLÓ ATTILA:
Terrorizmus finanszírozását megakadályozó célzott
pénzügyi szankciók / 3
- BÉRCES VIKTOR:
A garázda jellegű elkövetés dogmatikai problémái / 11
- GUNYECZ ZOLTÁN:
Bizonyítás a perbíró szemével / 24
- LÁSZLÓ BALÁZS :
A tudományos bűncelekmény-fogalom létjogosultsága, különös
tekintettel a társadalomra veszélyesség kritériumára / 34
- MAKAI LAJOS:
Foglalkozás-e a vadászat? / 42
- MÁRTON ANDRÁS – DÁVID FERENC:
Az Emberi Jogok Európai Bíróságának kulcsfontosságú megállapításai a
titkos információgyűjtés engedélyezési eljárásával kapcsolatban
(Szabó és Vissy kontra Magyarország) / 46
- NEPP JÓZSEF:
A titok szerepének és jelentőségének társadalmi és szakági
megközelítése: az egyes titokfajták a magyar jogi szabályozásban / 51
- HABIL NOGEL MÓNIKA:
A kompetens szakértő közreműködését biztosító jogi szabályozás
zsákutcai Magyarországon / 57
- PINTÉR BEATRIX:
Recenzió dr. Gál István László A magyar állam titkainak büntetőjogi
védelme című monográfiájáról / 65
- SOLTÉSZ TAMÁS:
A törvényi szinten elzárással fenyegetett bűncelekmények
büntetéskiszabási tapasztalatai / 67
- GÉGÉNYNÉ UTASY JUDIT:
Tizennégy éven aluli tanúk a büntetőeljárásban / 73

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasó!

A Büntetőjogi Szemle 2024. évi második számában főként a joggyakorlat képviselőinek a tanulmányait gyűjtöttük össze. A szerzők tapasztalt büntetőjogászok (bírák és fiatal ügyészek), valamint PhD-hallgatók. A tanulmányok egy része most is rendkívül aktuális, a hazai joggyakorlatot is érintő témákat vizsgál. Külön kiemelendő Makai Lajos tanulmánya, amely a teljes magyar bírói gyakorlat számára fogalmaz meg kritikát az orvvadászat kapcsán. A Szerkesztőség továbbra is várja a fiatal és a tapasztaltabb kutatók, oktatók és gyakorlati szakemberek írásait, magyar, angol és német nyelven.

Budapest, 2024. november 10.

Prof. Dr. Gál István László
főszerkesztő

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Gál István László
A szerkesztőbizottság titkára: Dr. Kóhalmi László
A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Bárándy Gergely,
Dr. Belovics Ervin, Dr. Elek Balázs,
Dr. Molnár Gábor, Dr. Tóth Mihály,

ISSN 2063–8183
Kiadja ORAC Kiadó Kft.
Cím: 1037 Budapest, Montevideo u. 14.
Telefon: 340–2304, 340–2305, Fax: 349–7600
E-mail: info@orac.hu
Internet: www.orac.hu
Felelős kiadó: dr. Frank Ádám, a kft. ügyvezetője
Kiadói szerkesztő: Bodnár Kriszta
Műszaki szerkesztő: Harkai Éva
Tördelő: Bak Attila
Korrektor: Nagy Márton

Tájékoztató a folyóiratban való publikálásról

A szerkesztőség a megjelentetni kívánt tanulmányokat a gal.istvan@ajk.pte.hu vagy a Bodnar.Kriszta@orac.hu e-mail címre várja. A megjelentetésről a lektorálást követően a Szerkesztőbizottság dönt. A Szerkesztőbizottság fenntartja a jogot a kéziratok korrigálására, szerkesztésére. A tanulmányokat MS Word formátumban, Times New Roman betűtípussal, 12 pontos betűnagysággal, másfeles sorközzel írva, sorkizárt igazítással és lábjegyzetmegoldással kell elkészíteni. A kéziratot kérjük a szerzőktől a név, az esetleges tudományos fokozat, a foglalkozás valamint a munkahely feltüntetését. A szerkesztőbizottság másodközlésre nem fogad el kéziratot. Terjedelmi korlát – lévén elektronikus folyóiratról van szó – nincsen.

A Szerkesztőbizottság és a Kiadó

BARÁTKI LÁSZLÓ ATTILA¹

Terrorizmus finanszírozását megakadályozó célzott pénzügyi szankciók

Bevezetés

A terrorizmus nem 21. századi jelenség, bár kétségtelen, hogy a 2001. szeptember 11-i eseményeket követően új megvilágítást kapott, és ez jelentős hatást gyakorolt a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedésekre is. A terrorizmus egy olyan globális veszélyt jelent, amely ellen a nemzetközi közösség, a regionális nemzetközi szervezetek és az egyes államok több síkon lépnek fel. A terrorizmus jelenségének egyik alapvető mozzanatát képezi a terrorizmus anyagi eszközökkel való ellátása. Ebből adódóan a terrorizmus elleni küzdelem sarkalatos pontja, hogy meg kell akadályozni a terroristák pénzügyi forrásokhoz jutását. A terrorista csoportok pénzelésének a nyugtalanító kérdését különösen a 2001. szeptember 11-i terrortámadást követő elemzések hozták reflektorfénybe. Az alapkérdés az volt, hogy miként lehet a terrorista csoportok, szervezetek pénzeszközökkel való ellátását, „utánpótlását” ellenőrizni, megelőzni és megakadályozni.

Manapság a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem a nemzetközi szervezetek napirendjén már-már állandó témaként szerepel. A pénzmosás elleni küzdelem nemzetközi standardalkotó szerepét betöltő Pénzügyi Akciócsoport (Financial Action Task Force; a továbbiakban: FATF) szabályozási körébe vonta a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelmet is, amely egyben tükrözi a globális szintű terrorizmus elleni harc többsíkú, összetett megjelenését is.²

A terrorizmus, azon belül is a terrorizmus finanszírozása elleni harc egyik dimenzióját jelentik az e tárgyban elfogadott célzott pénzügyi szankciók. A terrorizmus finanszírozása elleni fellépés erősödésével párhuzamosan – különös tekintettel

az orosz–ukrán háború (a továbbiakban: háború) kirobbanása kapcsán – megnőtt a célzott pénzügyi szankciók szerepe is. Felismerték, hogy a terrorizmus ellen a titkosszolgálati-nemzetbiztonsági vagy a büntetőfelfelderítési, büntülődzési tevékenység és módszerek mellett kiemelt szerephez kell juttatni olyan legitim adminisztratív mechanizmusokat, amelyek alapján a közösség védelme érdekében jogszerűen meg lehet fosztani egyéneket vagy szervezeteket anyagi javaiktól, erőforrásaiktól, illetve meg lehet azt akadályozni, hogy ezen egyének vagy szervezetek anyagi ja-

vakra, erőforrásokra tegyenek szert.

A célzott pénzügyi szankciók adminisztratív korlátozásként támogatják a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelmet úgy, hogy a terroristaként és a terrorizmust, terrorista csoportokat, cselekményeket anyagi eszközökkel támogatóként beazonosított személyek, szervezetek pénzeszközeinek, valamint gazdasági erőforrásainak a befagyasztását rendelik el, továbbá pénzeszközök vagy gazdasági erőforrások szerzését gátolják.

Dolgozatomban a NAV Pénzmosás Elleni Információs Iroda³ szemszögéből kívánom röviden bemutatni a célzott pénzügyi szankciókat, különös tekintettel a terrorizmus elleni szankciókat.

1. A korlátozó intézkedések

A dolgozatomban elsősorban – a területi korlátokra tekintettel – csak a célzott pénzügyi szankciók kerülnek bővebb kifejtésre, ugyanakkor fontosnak tartom, hogy vázlatos áttekintést prezentáljak a korlátozó intézkedések (szankciók) összetett rendszeréről.

A korlátozó intézkedések a politikai, diplomáciai, gazdasági nyomásgyakorlás gyakori jogi formái. A korlátozó intézkedések tilthatják például egy ország állampolgárainak a beutazását, vonatkozhatnak egyes árucikkek, fegyverek importjára, exportjára, bevezethetik meghatározott személyek vagy szervezetek pénzeszközeinek, gazdasági erőforrásainak a befagyasztását, és egyben tilthatják e személyek, szervezetek számára pénzeszköz vagy gazdasági erőforrás hozzáférhetővé tételét. Ez utóbbi befagyasztást és tilalmat nevezzük pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedésnek. Mindezek az intézkedések, a globális politikai hatalomgyakorlás és nyomásgyakorlás eszközei is. A korlátozó intézkedések e szerepét, jellemzőjét főként a háború kapcsán a sajtóhírekben lehet leginkább megragadni. Olvasni, hallani lehet egy-egy sajtóhírben, hogy az ENSZ vagy az Európai Unió szinte hetente fogad el újabb

¹ Barátki László Attila doktoranduszhallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, A szerző további munkássága megtalálható a Magyar Tudományos Művek Tárában: László Attila Barátki PhD student, University of Pécs, Doctoral School of Law and Political Sciences, The author's other works can be found in the Repository of Hungarian Scientific Works: <https://m2.mtmt.hu/frontend/#view/Publication/SmartQuery/1127/>.

² FATF Annual Report 2001–2002, Washington, 21 June 2002, 4. o. (<http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/2001%202002%20ENG.pdf>).

³ A szerző a NAV Pénzmosás és Terrorizmus Finanszírozás elleni iroda alkalmazottjaként a saját szemszögéből a gyakorlati alkalmazást bemutató kíván rövid áttekintést nyújtani az olvasó számára.

szankciót egy állam – főleg Oroszország vagy Irán – vagy egy terrorszervezet ellen. E szankciók valójában korlátozó intézkedések. A hírolvasó, hírhallgató számára egy ilyen hír fő üzenete, hogy a nemzetközi közösség vagy az Európai Unió nyomást kíván gyakorolni valamely entitással szemben vagy külpolitikai, külgazdasági értelemben nyilvánosan is „rosszallását” kívánja kifejezni. Személyes tapasztalat alapján mondhatom, hogy ezen személyek többségének felületese ismeretei sincsenek a korlátozó intézkedésekről, így e híreket sem tudják a korlátozó intézkedésekhez kötni főleg, hogy a média sok esetben ferdítve közvetíti azokat.

A korlátozó intézkedéseket osztályozhatjuk típusuk alapján (beutazási és repülési tilalom, gazdasági-kereskedelmi embargók, pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések), céljuk szerint (terrorizmus elleni fellépés célja, antidemokratikus rezsim elleni fellépés célja, emberi jogok védelmének a célja, non-proliferciók célja), valamint szintjük alapján (nemzetközi, európai, nemzeti szint). Továbbá megkülönböztethetünk célzott szankciókat (*targeted sanctions*) és nem célzott szankciókat, eredeti és származtatott szankciókat, továbbá közvetlenül alkalmazandó szankciókat és olyan szankciókat, amelyek végrehajtása további jogi aktust igényel.

Az angol nyelvű jogforrások és szakirodalmak a korlátozó intézkedésekre vagy „*restrictive measures*”, vagy egyszerűen a „*sanctions*” megnevezést használja. Ezen terminológiák magyar fordítása a „*korlátozó intézkedések*” és a „*szankciók*”. Dolgozatomban én is ezt a két terminológiát használok.

2. Célzott pénzügyi szankció

Meghatározott személyek és szervezetek pénzeszközeinek és gazdasági erőforrásainak a befagyasztását célzó, valamint pénzeszköz és gazdasági erőforrás meghatározott személyek és szervezetek számára való hozzáférhetővé tételét tiltó szankciókra – amelyek jelen írás tárgyát képezik – az angol szakirodalom egységesen a „*financial restrictive measures*” vagy a „*financial sanctions*” megnevezést alkalmazza, amelyet „*pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedéseknek*” valamint „*pénzügyi szankcióknak*” fordítunk. Az úgynevezett „*Célzott pénzügyi szankcióról*” vagy más néven „*okos szankcióról*” akkor beszélhetünk, ha a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedés által meghatározott joghátránnyal érintett személyek, szervezetek a korlátozó intézkedést bevezető határozathoz/rendelethez mellékelt konkrét listán felsorolásra kerülnek.

A korlátozó intézkedéseknek számos típusa alakult ki, így beutazási és repülési tilalom, diplomáciai jellegű korlátozás, gazdasági-kereskedelmi embargó (beleértve a fegyverembargót is), valamint pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedés. A következőkben ennek megfelelően kerülnek bemutatásra ezen szankció típusok.

2.1. Beutazási és repülési tilalmak, diplomáciai korlátozó intézkedések, gazdasági-kereskedelmi szankciók

A beutazási tilalom meghatározott természetes személyeknek a tilalmát végrehajtó állam – vagy az Európai Unió – terüle-

tére történő beutazásának tilalmát, megtagadását vagy megakadályozását jelenti. Például az Oroszországgal szemben az Ukrajnával szemben folytatott háború nyomán bevezetett uniós korlátozó intézkedések miatt az Európai Unió már 2014-ben bevezetett – többek között – korlátozó intézkedéseket orosz állampolgárokkal szemben.⁴

A repülési tilalom általában a korlátozó intézkedés által szankcionált állam fennhatósága alá tartozó személy- és áruszállító légi járműveknek a repülési, le- és felszállási tilalmát jelenti. Ilyen szankciós döntést hozott az Egyesült Nemzetek Szervezetének (a továbbiakban: ENSZ) Biztonsági Tanácsa (a továbbiakban: Biztonsági Tanács vagy BT) – amelynek nem mellesleg Oroszország is a tagja – az 1267(1999)⁵ számú határozatának 4.a) bekezdésében, amely szerint minden állam köteles az afganisztáni tálib rezsim tulajdonában álló, a tálibok által lízingelt vagy működtetett légi járművekkel szemben repülési tilalmat elrendelni, az ilyen légi jármű számára a le- és felszállási engedélyt megtagadni. A beutazási vagy repülési tilalmakat elrendelő korlátozó intézkedések a rendelkezés címzettjét kötelezik a szankció végrehajtására, legyen szó akár ENSZ BT határozatról, akár uniós közös állásponttól vagy határozatról.

Diplomáciai korlátozó intézkedés lehet a diplomáciai kapcsolatok megszakítása, hivatalos látogatások felfüggesztése, kulturális vagy sportesemény bojkottja, valamint valamely harmadik országgal való együttműködés felfüggesztése. Szinte mindegyik korlátozó intézkedést előterjesztettek az ENSZ Közgyűlésen Oroszországgal szemben, azonban – tekintettel arra, hogy több tagország nem szavazta meg – nem került ezen a szinten bevezetésre. Ugyanakkor az Európai Unió – és azon belül több tagország – már több korlátozó intézkedést is bevezetett Oroszországgal és orosz állampolgárokkal szemben. Az Európa Tanács honlapján időrendi sorrendben is közzétették a bevezetett szankciókat.⁶

A korlátozó intézkedés bevezetheti bizonyos termékek kereskedelmének tilalmát. Az ilyen behozatali vagy kiviteli tilalmat elrendelő szankciók vonatkozhatnak például fegyverek, más harci vagy katonai felszerelések, kettős felhasználású termékek, luxustermékek kivitelének vagy behozatalának a tilalmára. Ez utóbbira példa az ENSZ BT 1643(2005) számú határozatának 6. bekezdése, amely az úgynevezett „*Kimberley Eljárás*” céljaival összhangban az Elefántcsontpartról származó nyers gyémántok importját tiltotta meg.⁷

A szankciók történelme során a BT – a teljesség igénye nélkül – gazdasági-kereskedelmi korlátozó intézkedéseket vezetett be többek között 1990. augusztus 6-án a 661(1990) számú határozatával Irak ellen, négy nappal Kuvait lerohanását követően. E korlátozó intézkedés gazdasági, kereskedelmi és fegyverembargót rendelt el. Az Európai Közösség csupán két nappal később fogadta el a 2340/1990/EK rendeletét, amely-

4 A Krim-félsziget oroszországi annexiója kapcsán történt meg az első ilyen jellegű szankció alkalmazásra.

Forrás: <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/#sanctions>.

5 Forrás: <https://www.un.org/securitycouncil/s/res/1267-%281999%29>.

6 Forrás: <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/>.

7 Forrás: <http://unsct.com/en/resolutions/1643>.

lyel szintén megtiltotta a Közösség tagállamai számára az Irakkal (és egyben Kuvaittal) való kereskedelmet.⁸

Az Irán ellen az EU által kiadott 961/2010/EU számú rendelet⁹ a VI. fejezetében az alcím szerint „közlekedésre vonatkozó korlátozásokat” vezetett be, azonban e szankciók tartalmukat tekintve gazdasági-kereskedelmi korlátozó intézkedéseknek minősülnek. Ezen szankciók alapján tilos volt olyan iráni hajók vagy repülőgépek üzemanyaggal való ellátása, karbantartása vagy ilyen jellegű szolgáltatás nyújtása, amelyek tiltólistán lévő árukat szállítanak.

2.2. A pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések mint „okos szankciók”

A pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések olyan szankciók, amelyek meghatározott jogalanyokat azáltal szankcionálnak, hogy e jogalanyok pénzeszközeinek, gazdasági erőforrásainak az adminisztratív befagyasztását rendelik el, továbbá tiltják, hogy e jogalanyok számára pénzeszközöket vagy gazdasági erőforrásokat hozzáférhetővé tegyenek, rendelkezésre bocsássanak. A pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések általában az úgynevezett „okos szankcióknak” (*intelligent sanctions, smart sanctions*) nevezett csoport közé tartoznak. Az „okos szankciók” személyválogató szankciók, azaz az ilyen korlátozó intézkedések nem egy állam ellen, hanem az adott államhoz köthető és ténylegesen szankcionálni kívánt személyek, szervezetek ellen hatnak. Az „okos szankciók” alkalmazásának történeti előzménye röviden az volt, hogy heves kritika érte a nemzetközi közösséget az Irak ellen bevezetett ENSZ BT szankciók miatt. Az utólagos elemzések rámutattak arra, hogy e szankciók az iraki civil lakosságra rendkívül káros következményekkel jártak. Következménye volt többek között, hogy rohamértékű inflációt robbantottak ki, ezzel egyidejűleg a jövedelmek a világon a legalacsonyabbak lettek és a munkanélküliség jelentősen nőtt.¹⁰ E negatív hatások vezettek az „okos szankciók” vagy más néven a „célzott szankciók” intézményének kimunkálásához. Az „okos szankciók” programszerű bevezetése a Biztonsági Tanács stratégiaváltását is jelentette. E stratégiaváltás mögött az egyes államok közötti konszenzus húzódott meg, amely kifejezte azt a sürgető igényt, hogy a nemzetközi közösség gyorsabb és hatékonyabb választ adjon a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető jelenlegi és jövőbeni veszélyekre. Olyan válaszról van szó, amely egyben a globális pénzügyi elszigetelést is elősegíti és erre tipikus példa az Oroszországgal szembeni szankciók. Az „okos szankció” célja maximalizálni annak lehetőségét, hogy a listázott célpontot az elrendelt szankció negatívan érintse, és ezzel egyidejűleg a lehető legkisebbre csökkentse a szankciónak a civil lakosságot érintő negatív hatásait.¹¹

8 Sebastian BOHR: *Sanctions by the United Nations Security Council and the European Community*, 258–259. o.

9 Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32010R0961>.

10 Ahmed SHEHABALDIN – William M. LAUGHLIN: Economic sanctions against Iraq: Human and economic costs. *The International Journal of Human Rights*, Volume 3, Issue 4, 1999.

11 Andrea BIANCHI: Assessing the Effectiveness of the UN Security Council's Anti-terrorism Measures: The Quest for Legitimacy and Cohesion. *The European Journal of International Law* (2006), Vol. 17, No. 5 (a továbbiakban: Bianchi) 882.

Az „okos szankció” célja, hogy a szankció listáján szereplő természetes és jogi személyeket, szervezeteket pénzügyi és/vagy gazdasági szempontból ellehetetlenítse, esetleg más egyéb szankcióval sújtja.¹²

Az „okos szankciók” ellenpárjai azok a korlátozó intézkedések, amelyekhez nem kapcsolódik természetes személyeket és szervezeteket felsoroló lista. A pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések közül ki kell emelni az ENSZ BT 1373(2001) számú határozatát, amely általános jelleggel rendeli el a terroristák pénzeszközeinek és gazdasági erőforrásainak befagyasztását, valamint pénzeszközök, gazdasági erőforrások terroristák számára történő hozzáférhetővé tételének tilalmát. Annak elenére, hogy az 1373(2001) számú határozat nem minősül „okos szankciónak”, annak nemzeti vagy európai uniós szintű végrehajtása csak „okos szankció(k)” által történhet.¹³ Ugyanakkor az ENSZ BT 1267(1999) és 1373(2001) számú határozatai által elrendelt terrorizmus finanszírozása elleni pénzügyi szankciók közötti elkülönülés európai szinten is megmarad. Két különálló szankciórendszer formálódott: míg az 1267(1999) számú határozat esetében az európai szintű átmenet lényegében jogtechnikai jellegű, és hozzáadott értéke a rendelet közvetlenül történő alkalmazásában áll, addig a terrorizmus ellen általánosságban pénzügyi szankciót elrendelő 1373(2001) számú határozat esetében az európai szintű végrehajtás során az Európai Unió ahhoz listát rendel, amellyel valójában egy „okos szankciót” hoz létre.

3. A pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések szintjei

A pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések megjelenési formájának három szintjét lehet megkülönböztetni a következők szerint: nemzetközi, európai és nemzeti szintű intézkedések.

3.1. A nemzetközi szintű pénzügyi és vagyoni korlátozások

A nemzetközi szintű pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedést az ENSZ Biztonsági Tanácsa rendelhet el az ENSZ Alapokmányának¹⁴ VII. fejezete alapján a nemzetközi béke veszélyeztetése esetén. Az Alapokmány felhatalmazza a Biztonsági Tanácsot arra, hogy – a béke veszélyeztetése, megszegése vagy támadó cselekmény esetén – az ENSZ tagjai számára kötelező módon határozzon korlátozó intézkedések bevezetéséről a nemzetközi béke és biztonság fenntartása és helyreállítása érdekében. Az Alapokmány 41. cikke értelmében a BT fegyveres erők felhasználásával nem járó rendszabályokat, azon belül is gazdasági jellegű korlátozó intézkedéseket rendelhet el, amelyek betartására nemzetközi felelősséggel tartoznak a tagállam-

12 Judgement of 21/09/2005, Yusuf and Al Barakaat International Foundation/Council and Commission (Rec.2005, p. II-3533), 113–115. Forrás: <http://www.smartsanctions.ch>.

13 Forrás: http://www.grotius.hu/doc/pub/VFJNXZ/2010_179_az%20ensz%20bt%201373.%20sz.%20hat%20C3%A1rozata.

14 Forrás: <http://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>.

mok.¹⁵ A jelenlegi háborús helyzetben azonban bebizonyosodott, hogy ez nem tud érvényesülni.

3.2. Az Európai szintű pénzügyi és vagyoni korlátozások

Európai szintű szankciók alatt az Európai Unió (a továbbiakban: EU) által bevezetett korlátozó intézkedéseket értjük. Az EU mondhatni „egységes joghatóságként” (*single jurisdiction*) egy sajátos kétlépcsős jogalkotási mechanizmus útján rendel el pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedéseket. 2009. december 1-jét megelőzően a Tanács a közös kül- és biztonságpolitikán (a továbbiakban: KKBP) belül egyhangú döntéshozatallal közös álláspontot (*common position*) fogadott el a pénzügyi szankciók tárgyában, amely a szankció elrendelésének első lépcsőjét jelentette. A közös álláspont azt határozta meg, hogy az Unió hogyan viszonyul egy adott földrajzi vagy tematikus természetű kérdéshez. A pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések bevezetésének második lépcsőjét közösségi rendelet elfogadása jelentette. Az Európai Közösségről szóló Szerződés¹⁶ (a továbbiakban: EKSZ) 301. cikke szerint, ha „valamely közös álláspont egy vagy több harmadik országgal fennálló gazdasági kapcsolatok felfüggesztésére, korlátozására vagy teljes megszakítására irányuló fellépésről rendelkezik, a Tanács megteszi a szükséges sürgős intézkedéseket”. Továbbá az EKSZ 60. cikke felhatalmazta a Közösséget arra, hogy harmadik országokkal szemben korlátozásokat vezethessen be tőkemozgásokra és fizetési műveletekre vonatkozóan. A közösségi rendelet előbbiek során felsorolt jogalapjai (az EKSZ 60. cikke és a 301. cikke) megfelelő hatáskört biztosítottak a Közösség számára ahhoz, hogy harmadik országgal szemben közösségi szinten rendeljen el pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedést. Azonban a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem érdekében elfogadott célzott szankciók hatóköre – részben a 2001. szeptember 11-i események következtében – jelentősen megváltozott, és így e szankciók elsődlegesen már nem egy harmadik ország ellen irányultak, vagyis a kapcsolódó lista már nem csak tisztán állami szereplőket foglalt magában. Ennek áthidalása érdekében a Tanács, a terrorizmus elleni fellépés tárgyában hozott pénzügyi szankciók esetén a második lépcsőben kiegészítő jogalkotási lépésként már az EKSZ 308. cikkét is megjelölte.¹⁷

A Lisszaboni Szerződés 2009. december 1-jei hatálybalépését követően is fennmaradt a kétlépcsős jogalkotási mechanizmus: az Európai Unió tanácsi határozat és rendelet elfogadása útján vezet be pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedést. A tanácsi határozat elfogadása jelenti a kétlépcsős jogalkotási mechanizmus első lépcsőjét. Az EKSZ 301. cikke helyébe az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés¹⁸ (a továbbiakban: EUMSZ) 215. cikke lépett, amely egyértelművé tette, hogy

az Európai Unió hatáskörrel rendelkezik harmadik országokhoz kifejezetten nem köthető természetes személyekkel, szervezetekkel szemben korlátozó intézkedések bevezetésére. Szintén jelentős változást jelent az EUMSZ 75. cikke (amely az EKSZ 60. cikke helyébe lépett), ez már lehetővé teszi az Európai Unió számára, hogy pénzügyi szankciót fogadjon el a terrorizmus és az ahhoz kapcsolódó tevékenységek megelőzése és az azok elleni küzdelem érdekében. Erre akkor is hatáskörrel rendelkezik az EU, ha a célzott pénzügyi szankció olyan terrorista személyek ellen irányul, akik valamely tagállamának az állampolgárai.

Fentiek alapján felmerülhet a kérdés, hogy a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések tárgyában elfogadott közös álláspont – vagy a Lisszaboni Szerződést követően a tanácsi határozat – önmagában európai szintű pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedésnek minősül-e. A kérdést megvizsgálva továbbá arra is kell választ keresnünk, hogy a KKBP terén elfogadott normatív erővel rendelkező aktusok már önmagukban is pénzügyi szankció európai bevezetését jelentik, avagy sem. Megjegyzem, hogy e kérdésnek csak a már vázolt kategóriákban való elhelyezés szempontjából van jelentősége. Nyilvánvaló, hogy a kétlépcsős jogalkotási mechanizmussal elfogadott pénzügyi szankció, amely egy közös álláspontból – vagy tanácsi határozatból – és egy rendeletből áll, és a rendelet jogforrási hierarchia jellege következtében „self-executive”¹⁹ tulajdonsággal rendelkezik, minőségileg különbözik az önmagában álló és a tagállami végrehajtást igénylő, ám a tagállamok által egyhangúlag elfogadott közös állásponttól – vagy tanácsi határozattól.²⁰

Meg kell különböztetni azt az esetet, amikor a közös álláspont az ENSZ Biztonsági Tanácsának a határozatán alapul, hiszen ebben az esetben az állam a közös álláspont nélkül is nemzetközi kötelezettséggel tartozik a BT határozatának végrehajtására, így a pénzügyi szankció nemzeti szintű bevezetésére. Merőben eltérő a helyzet akkor, ha az EU önállóan (nem az ENSZ BT határozata alapján) fogadott el a KKBP célkitűzéseivel összhangban álló közös álláspontot. Ez történik napjainkban is, amikor egy-egy uniós tagország nem ért egyet a korlátozó szankciókkal. Bár az Unió tagállamai kötelesek biztosítani, hogy nemzeti politikáik megfeleljenek a közös álláspontban foglaltaknak,²¹ így ez egy új pénzügyi szankció európai szintű bevezetését igényli, amely tanácsi rendelet hiányában nemzeti szintű végrehajtást is igényel.

Véleményem szerint az önmagában álló közös álláspont vagy tanácsi határozat az európai szintű korlátozó intézkedések közé sorolható, azzal a kitételrel, hogy természetesen ezeket szükségszerűen követnie kell a tagállami végrehajtásnak. Amiatt is ide kell sorolni, mert a nemzetközi gazdasági tilalom megszegése büntetnének a Btk. 327. §-a²² szerinti törvényi

15 NAGY Károly: *Nemzetközi Jog*, Püski, Budapest, 1999. 459.

16 Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12002E/TXT>.

17 EKSZ 308. cikk: „Ha a Közösség fellépése bizonyul szükségesnek ahhoz, hogy a közös piac működése során a Közösség valamely célkitűzése megvalósuljon, és e szerződés nem biztosítja a szükséges hatáskört, a Tanács a Bizottság javaslata alapján és az Európai Parlamenttel folytatott konzultációt követően egyhangúlag meghozza a megfelelő rendelkezéseket.”

18 Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/treaty-on-the-functioning-of-the-european-union.html>.

19 Self-executive: önmagát végrehajtó.

20 GOMBOS Katalin: *Bírói jogvédelem az Európai Unióban*. Complay Kiadó, Budapest, 2009. 41., 46.

21 Simon Hix: *The Political System of the European Union*. The European Union Series, 1999, 343.

22 Btk. 327. § (1) Aki Magyarország nemzetközi jogi kötelezettsége alapján kihirdetett, illetve az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 75. cikke és 215. cikke alapján elfogadott rendeletekben vagy e rendeletek felhatalmazása alapján elfogadott rendeletekben vagy határozatokban, valamint az Európai Uniót létrehozó szerződés 29. cikke alapján elfogadott tanácsi határozatokban elrendelt.

tényállása nemzetközi gazdasági tilalomnak minősíti az Európai Uniót létrehozó szerződés 29. cikke alapján elfogadott tanácsi határozatban elrendelt, a pénzeszközök vagy gazdasági erőforrások zárolására vonatkozó kötelezettséget, illetve gazdasági, kereskedelmi vagy pénzügyi tilalmat.

3.3. A nemzeti szintű pénzügyi és vagyoni korlátozások

Nemzeti szintű pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedésről akkor beszélhetünk, ha egy állam önmaga vezet be korlátozó intézkedést. Ilyen vonatkozásban példaként említhető az Egyesült Államok, amely korlátozó intézkedések sorát vezette be Kubával szemben – beleértve a pénzügyi szankciókat is. Ugyanakkor nemzeti szintű korlátozó intézkedésről beszélünk akkor is, ha egy nemzetközi szintű korlátozó intézkedés végrehajtása érdekében vezet be a szóban forgó állam a nemzeti szintű szankciót.

Hazánkban a nemzeti szintű pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések bevezetésére a terrorizmus elleni küzdelemről, a pénzmosás megakadályozásáról szóló rendelkezések szigorításáról, valamint az egyes korlátozó intézkedések elrendeléséről szóló 2017. évi LII. törvény az Európai Unió és az ENSZ Biztonsági Tanácsa által elrendelt pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések végrehajtásáról adott lehetőséget. Ezen tör-

vény alapján a Kormány felhatalmazást kapott arra, hogy egyes államokkal, azok természetes és jogi személyeivel, valamint egyéb szervezeteivel szemben gazdasági, kereskedelmi, pénzügyi vagy egyéb tilalmat, vagy korlátozást hirdessen ki.

Korlátozó intézkedés bevezetésére a Magyarország nemzetközi kötelezettségvállalása alapján kerülhetett sor. Ilyennek minősültek azok a korlátozó intézkedések, amelyeket az ENSZ BT határozataival vagy az EU KKBP közös álláspontjaiban fogad el.

4. A pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések kapcsolata a terrorizmus finanszírozása elleni harc során

A 2001. szeptember 11-i terrorista események alapvetően megváltoztatták a terrorizmusról alkotott képet világszerte. A terrorizmus természetének megváltozásával egyidejűleg az egyes államok és a nemzetközi közösség válaszügyeletei is megváltoztak. Egy olyan általános fenyegetettségérzést alakított ki a terrorista cselekményektől, a terrorista szervezetektől való féltés, amely arra sarkallta a döntéshozókat, hogy – még akár az egyént megillető szabadságjogok csorbításával is – biztosítsák a terrorizmussal kapcsolatos információgyűjtés és -elemzés hatékonyabbá tételét, folyamatos megfigyelését, a különböző bűnüldöző szervek közötti együttműködést nemzetállami és nemzetközi szinten egyaránt. Azóta ezt a feladatot erősítik a pénzmosással – vagy egyéb módon – történő terrorizmus finanszírozását megakadályozó intézkedések is. Maga a tény, hogy a világrend vezető államát ilyen csapás érheti, olyan intézkedéseket indított el, amelyek a folyamatos figyelem és készenlét fenntartását eredményezték a hétköznapi élet számos területén. Felismerték, hogy a terrorista cselekmények végrehajtásához anyagi források szükségesek. Kiemelt hangsúlyt kapott a terrorista cselekmény elkövetésére vagy a terrorista szervezetek támogatására szánt pénzeszközök hírszerzési módszerek, egyéb információgyűjtés, elemző-értékelő tevékenység útján való felderítése annak érdekében, hogy a terrorista cselekmények megelőzhetővé váljanak. Így a terrorista tevékenység megelőzésének keretében a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem is fokozott figyelmet kapott.

Az új természetű terrorizmus elleni harc részben új jogintézményeket és intézményi struktúrákat eredményezett, részben pedig már meglévő intézményrendszerek bővültek a terrorizmus elleni fellépéssel. A terrorizmus és a terrorizmus finanszírozása elleni nemzetközi fellépés jelentős, vagy talán a legfontosabb területét alkotja a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések rendszerének. Általánosságban kijelenthető, hogy a korábban már említett 1267(1999) számú határozatot megelőzően az ENSZ Biztonsági Tanácsa gyakorlatában pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések alkalmazására a nemzetközi vagy az emberi jogokat sértő cselekmények, illetve a jogállamiságot tiszteletbe nem tartó antidemokratikus rezsimiek ellen, vagy a nemzetközi közösséget, biztonságot jelentős mértékben veszélyeztető állam vezetői vagy katonai, félkatonai szervezetek elleni fellépés végett került sor.

a) a pénzeszközök vagy gazdasági források zárolására vonatkozó kötelezettséget, illetve

b) gazdasági, kereskedelmi vagy pénzügyi tilalmat megszegi, büntetés miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a nemzetközi gazdasági tilalom megszegését

a) a halálbüntetés végrehajtása, a kínzás vagy más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés során alkalmazható áruk kereskedelmével összefüggésben,

b) erőszakkal vagy

c) hivatalos személyként követik el.

(3) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a nemzetközi gazdasági tilalom megszegését

a) lőfegyver, lőszer, robbanóanyag, robbantószer, ezek felhasználására szolgáló készülék vagy egyéb katonai célú felhasználásra szánt termék kereskedelmével összefüggésben,

b) fegyveresen vagy

c) bűnszövetségben követik el.

(4) Aki nemzetközi gazdasági tilalom megszegésére irányuló előkészületet követ el, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(5) *E § alkalmazásában – ha a nemzetközi jogi kötelezettség alapján a kötelezettséget, illetve tilalmat kihirdető jogszabály eltérően nem rendelkezik – a) pénzeszközön az Iránnal szembeni korlátozó intézkedésekről és a 961/2010/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló 2012. március 23-i 267/2012/EU tanácsi rendelet (e bekezdés alkalmazásában a továbbiakban: 267/2012/EU rendelet) 1. cikk l) pontjában meghatározott eszközöket,

b) pénzeszközök zárolásán a 267/2012/EU rendelet 1. cikk k) pontjában meghatározottakat,

c) gazdasági forrásra a 267/2012/EU rendelet 1. cikk h) pontjában meghatározott eszközöket,

d) gazdasági források zárolásán a 267/2012/EU rendelet 1. cikk j) pontjában meghatározott eszközöket,

e) *a halálbüntetés, a kínzás vagy más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés során alkalmazható árun egyes, a halálbüntetés, a kínzás vagy más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés során alkalmazható áruk kereskedelméről szóló 2019. január 16-i (EU) 2019/125 európai parlamenti és tanácsi rendelet [e fejezet alkalmazásában a továbbiakban: (EU) 2019/125 európai parlamenti és tanácsi rendelet] II. mellékletében meghatározott árut kell érteni.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1999. október 15-én fogadta el az 1267(1999) számú határozatát, amelyben a tálib rezsim listázott tagjaival, illetve a tálibokhoz köthető szervezetekkel szemben vezetett be célzott pénzügyi szankciót. Az ENSZ BT bizonyítottan látta, hogy a tálibok ellenőrzése alatt álló afgán területeken terrorista kiképzőtáborok működnek, és a tálib rezsim menedéket nyújt a terrorista szervezeteknek. A Biztonsági Tanács későbbi határozatai által kiterjeszti a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedés hatályát Oszama bin Ládénre és az Al-Kaidára is. A szankció által érintett természetes személyek és szervezetek listája harmadik országhoz – ebben az esetben Afganisztánhoz – nem köthető természetes személyekkel, szervezetekkel, csoportokkal egészült ki.

A BT 1373(2001) számú határozata²³ általános jelleggel fogalmazza meg a korlátozó intézkedések célpontjait, azaz lista nélkül, az egyes ENSZ-tagállamok által beazonosított terroristák elleni intézkedéseket határozza meg. E határozat nem minősül célzott pénzügyi szankciónak, hiszen nem kapcsolódik hozzá személyeket, szervezeteket meghatározó lista.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsának e két határozata képezi a ma is alkalmazott terrorizmus finanszírozása ellen bevezetett pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések alapjait. A BT ezen határozatai nem tartoznak a büntetőjog területéhez, hiszen – tagállami végrehajtás közvetítésével – alapvetően adminisztratív kötelezettséget határoznak meg az egyes jogalanyok számára, vagyis be kell fagyasztani a terrorista vagyont, illetve bármilyen pénzeszköz vagy gazdasági erőforrás terroristák számára történő hozzáférhetővé tételét meg kell akadályozni. A befagyasztást és tilalmat előíró kötelezettség adminisztratív jellegét az is kifejezően szemlélteti, hogy az azt végrehajtó jogalany nem jogosult vizsgálni, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa milyen bizonyítékok, információk vagy indokok alapján helyezte az adott személyt vagy szervezetet az 1267(1999) számú határozat listájára, illetve a tagállam milyen bizonyítékok, információk vagy indokok alapján helyezte az adott személyt vagy szervezetet az 1373(2001) számú BT határozat alapján megalkotott nemzeti terrorista listájára.

Szintén egy már meglévő és működő intézményrendszer kibővüléséről beszélünk akkor, amikor a pénzmosás elleni küzdelem területén fő standardalkotó informális nemzetközi szervezet, az FATF 2001-ben szabályozási körébe vonta a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelmet is. A G-7 tömörülés²⁴ 1989-ben arról döntött, hogy a kábítószer-kereskedelemből és a szervezett bűnözésből származó pénzeszközöknek a legális gazdaságba való visszaforgatásának, tisztára mosásának megelőzése és megakadályozása érdekében felállítja az FATF-et. Az FATF egy olyan „*task force*”²⁵ jellegű nemzetközi szervezet, amelynek fő feladata a pénzmosás elleni fellépés kereteinek meghatározása. Ennek érdekében ajánlásokat fogadott el, amelyek az úgynevezett „*soft law*” típusú jogforrásként teremtik meg a nemzeti – és azóta már az európai uniós – pénzmosás

elleni intézményrendszer alapjait. Erről egy másik dolgozatban írtam bővebben.²⁶

Az ENSZ BT 1267(1999) és 1373(2001) számú határozatainak való megfelelés követelményét az FATF 6. ajánlása jeleníti meg. Az FATF nem csak standardalkotóként jelenik meg, hanem egyben egy monitoringtestületként is működik, amelynek során egy erre a célra kialakított módszertan alapján értékeli tagállamai pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni intézményrendszereit és azok hatékonyságát. Az országértékelésről nyilvános jelentést készít, és e jelentésekben részletesen értékeli az említett két BT-határozatnak való nemzeti szintű megfelelést.²⁷

Az FATF ajánlásai felölelik a pénzmosás büntetőjogi szabályozását – amelynek összhangban kell állnia a Bécsi²⁸ és a Palermói²⁹ Egyezményekkel –, a pénzmosás és egyéb bűncselekmények által generált vagyoni értékkel bíró dolgok elkobzását, valamint a büntetőeljárás során alkalmazható vagyoni elleni kényszerintézkedéseket. Az FATF ajánlásokat fogalmazott meg továbbá a nyomozó hatóságok, ügyészségek és bíróságok hatékony működésének, valamint a nemzetközi bűnügyi jogsegélynek és egyéb nemzetközi információcserének a pénzmosás elleni harc területén való elősegítése érdekében.³⁰ Bűnmegelőzési jelleggel az FATF ajánlásaival kiemelt kötelezettségeket rendel a pénzügyi szektor szereplőire, valamint meghatározott nem-pénzügyi szolgáltatókra,³¹ mint például a könyvvizsgálókra, könyvelőkre, adótanácsadókra, ügyvédekre. E kötelezettségek körébe tartoznak az ügyfél-átvilágítási intézkedések, amelyek azt a célt szolgálják, hogy e szolgáltatók csak ügyfél-azonosítást követően lépjenek az ügyféllel üzleti kapcsolatba. Ennek megfelelően nem is nyújthatnak olyan szolgáltatást, amely nem teszi lehetővé az ügyfél beazonosítását.³² További kötelezettséget jelent a szolgáltatók számára, hogy bejelentést kell tenniük abban az esetben, ha pénzmosás gyanúját észlelik. Az FATF követelményrendszerének értelmében az egyes államok kötelesek felállítani egy központi hatóságot, a pénzügyi információs egységet (a továbbiakban: FIU) – úgynevezett „*financial intelligence unit*” –, amelynek fő feladata a szolgáltatók által küldött pénzmosás gyanús bejelentések fogadása, elemzése és szükség szerinti továbbítása nyomozó hatóságok vagy egyéb szervek számára.

Első pillantásra zavarosnak tűnhet az olvasó számára, hogy mi is a közös jellemző a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása között. A pénzmosás egy járulékos bűncselekmény, amelyet szükségszerűen meg kell előznie egy büntetendő cselekménynek, amely pénzeszközt vagy egyéb vagyoni értékkel rendelkező dolgot generál. A terrorizmus finanszírozása pedig leegyszerűsítve egy olyan előkészületi jellegű büntetendő cselekmény, amely a terrorcselekmény elkövetését elősegíti vagy

23 Resolution 1373(2001) Adopted by the Security Council at its 4385th meeting on 28 September 2001.

Forrás: <http://unsr.com/en/resolutions/1373>.

24 A G-7 tagjai: Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Franciaország, Japán, Kanada, Németország és Olaszország.

25 Task force – munkacsoport.

26 BARÁTKI László Attila – Az FATF standardok és nemzeti szintű végrehajtása. *Büntetőjogi Szemle*, 2021. 2. szám.

Forrás: https://ujbtk.hu/wp-content/uploads/lapszam/BJSZ_202102_3-11o_BaratkiLaszlo_Attila.pdf.

27 BARÁTKI i. m. 7.

28 Forrás: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf.

29 Forrás: <https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html>.

30 BARÁTKI i. m. 5.

31 Designated Non-financial Businesses and Professions (DNFBPs).

32 Korábban ilyen szolgáltatásnak minősült hazánkban az ún. anonim takarékbetét.

a terrorcselekményt elkövető személyt, csoportot anyagi eszközökkel támogatja. Nem a bűncselekmények jellemzői képezik a közös nevezőt, hanem az FATF által kialakított komplex követelményrendszernek a mindkét jelenségre való alkalmazhatósága. Így az előbbieket során említett szolgáltatók kötelesek az ügyfeleik átvilágítását elvégezni, a pénzügyi műveleteket, egyéb ügyleteket folyamatosan figyelemmel kísérni (monitorozni), és pénzmosásnak vagy terrorizmus finanszírozásának gyanúja esetén kötelesek bejelentést tenni a FIU számára. A FIU elemző-értékelő tevékenységet végez a beérkező információkkal kapcsolatban, és a nemzeti törvényi rendelkezéseknek megfelelően az elemzett információt átadja a nyomonkövető hatóságoknak, ügyészségnek vagy akár a nemzetbiztonsági szolgálatoknak.

Az előbbieket alapján az FATF által meghatározott pénzügyi és nem-pénzügyi szolgáltatók kötelesek bejelentést tenni abban az esetben, ha terrorizmus finanszírozása gyanúját észlelik. A pontosság kedvéért ki kell térni arra, hogy a bejelentési kötelezettség által meghatározott „gyanú” nem azonos a bűncselekmény gyanújával. A bejelentési kötelezettség megállapításához és teljesítéséhez már alacsonyabb „gyanúsint” is elegendő. Ezt jól szemlélteti a magyar jogi szabályozás, amely mellőzi a „gyanú” szó használatát. Ehelyett úgy rendelkezik, hogy a szolgáltató köteles bejelenteni³³ a „*pénzmosásra vagy terrorizmus finanszírozására utaló adatot, tény, körülményt*”. Ez a terminológia alacsonyabb gyanúsíntet és szélesebb alkalmazhatóságot biztosít.

Logikusan felmerül a kérdés, hogy a terrorizmus finanszírozása gyanújának – vagy a szemléletesebb magyar szabályozás alapján a terrorizmus finanszírozására utaló adat, tény, körülmény – bejelentése milyen kapcsolatban áll a terrorizmus finanszírozása elleni pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedésekkel. A pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések listáit a szolgáltatók folyamatosan figyelemmel kísérik, informatikai eszközök, szoftverek segítségével monitorozzák, átvilágítják ügyfeleiket, azok számlakapcsolatait, ügyleteit. Abban az esetben, ha a célzott pénzügyi szankció által meghatározott listán lévő személy vagy szervezet úgy mond „fennakad a szűrőn”, akkor a célzott pénzügyi szankciók alapján kötelesek a pénzeszközt befagyasztani vagy a listázott személy, szervezet számára a pénzeszköz hozzáférhetővé tételét megakadályozni. Ugyanakkor kérdéses, hogy ilyen esetben kell-e bejelentést tenni terrorizmus finanszírozására utaló adat, tény, körülmény felmerüléséről. A két kötelezettség között nincs kézzelfogható határvonal. Nincs egységes álláspont abban, hogy e kötelezettségek egymást helyettesítik-e vagy párhuzamosan alkalmazandók. E két kötelezettség közötti összemosódást a magyar jogalkotás úgy hidalta át, hogy a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések végrehajtását és a bejelentés fogadásáért, elemzéséért felelős FIU tevékenységét egy hatóság feladatkörébe utalta, továbbá a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedésekhez is egy hatóság irányába megvalósuló bejelentési kötelezettséget rendelt. E két kötelezettség közötti szoros kapcsolatra utal a FIU-kat tömörítő Egmont Csoport által közzétett do-

kumentum³⁴ is, amelyet az egyes FIU-k tapasztalatai alapján készített a terrorizmus finanszírozására utaló indikátorokról. Eszerint terrorizmus finanszírozására utaló egyik indikátor lehet, ha a szolgáltató tevékenységi körében felmerülő természetes személy egyben szerepel az ENSZ BT 1267(1999) számú határozatának listáján.

5. A pénzügyi szankciók végrehajtása hazánkban

A pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések végrehajtása Magyarországon az Európai Unió által elrendelt közvetlenül hatályos és közvetlenül alkalmazandó pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedéseken alapul. Bár az uniós szintű célzott pénzügyi szankciók közvetlenül alkalmazandók, azok végrehajtása kiegészítő és eljárási szabályokat igényel. Hazánk jogrendszerében e kiegészítő és eljárási szabályrendszert, és így a tanácsi rendeletek végrehajtását elsősorban az Európai Unió és az ENSZ BT által elrendelt pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések végrehajtásáról szóló 2017. évi LII. törvény (a továbbiakban: Kit.)³⁵ biztosítja. A célzott pénzügyi szankciók végrehajtásának középpontjába a 2017. évben kihirdetett Kit.-et helyezem arra való tekintettel, hogy a dolgozat írásakor e törvény hatályos.

Különösen jogtörténeti szempontból érdemel említést, hogy célzott pénzügyi szankciókat végrehajtó nemzeti szintű rezsim már megjelent a Kit. hatálybalépése előtt is. A terrorizmus elleni küzdelemről, a pénzmosás megakadályozásáról szóló rendelkezések szigorításáról, valamint az egyes korlátozó intézkedések elrendeléséről szóló 2001. évi LXXXIII. törvényt hazánk „*FATF feketelistára*”³⁶ való 2001. júniusi felkerülését követően fogadta el az Országgyűlés. E törvény alapján a Kormány felhatalmazást kapott arra, hogy egyes államokkal, azok természetes és jogi személyeivel, valamint egyéb szervezeteivel szemben rendelettel gazdasági, kereskedelmi, pénzügyi és/vagy egyéb tilalmat, valamint korlátozást (együttesen: korlátozó intézkedést) hirdessen ki.

Korlátozó intézkedés bevezetésére a Magyarország nemzetközi kötelezettségvállalása alapján kerülhetett sor. Minden esetben ilyennek minősültek azok a korlátozó intézkedések, amelyeket az ENSZ BT határozataival, vagy az EU KKBP közös álláspontjaiban fogad el. E rendelkezések jogalapot biztosítottak arra is, hogy Magyarország az általa beazonosított terrorista vagy potenciálisan terrorizmust finanszírozó személlyel vagy szervezettel szemben korlátozó intézkedést rendeljen el.

Korábban a Kit. tárgyi hatálya a korlátozó intézkedések közül kizárólag a célzott pénzügyi szankciókra terjedt ki. Ugyanakkor azon belül is szűkítést jelentett a Kit.-ben az, hogy csak az Európai Unió intézménye által uniós jogi aktus-

34 FIUs and Terrorist Financing Analysis – A review by the Egmont Group of Sanitised Cases related to Terrorist Financing. Forrás: <http://www.egmontgroup.org/library/cases>.

35 A Kit. – a (2) bekezdésben foglalt kivétellel – 2017. június 26-án lépett hatályba. A (2) bekezdés 2018. január 1-jén lépett hatályba.

36 Az FATF-fel nem együttműködő országok és területek listáját (FATF NCCT List) „*FATF feketelistának*” nevezték.

33 A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2017. évi LIII. törvény 11. fejezet 30. §-a valamint az Európai Unió és az ENSZ Biztonsági Tanácsa által elrendelt pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések végrehajtásáról szóló 2017. évi LII. törvény 4. §-ában előírtak szerint.

ban elrendelt pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedés végrehajtására vonatkozott. Szabályozási elve abból indult ki, hogy hazánk az Európai Unió tagállamaként az uniós jogi aktusokban elrendelt pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedéseket közvetlenül alkalmazza, és azok végrehajtását elősegítendő alkotta meg a korábbi ilyen jellegű jogszabályát. Ezt változtatta meg a 2017-ben, és jelenleg hatályos Kit., amely túlterjeszkedik az uniós jogi aktusokon, és az ENSZ BT határozatainak a végrehajtását is tárgyi hatálya alá vonta.

A Kit. személyi hatályának bemutatásakor azt kell először tisztázni, hogy a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedést bevezető uniós jogi aktus mely személyi körre vonatkozik, és e személyi kör különbözik-e a Kit. által meghatározott személyi körtől. E korlátozó intézkedések egyrészt joghátrányt jelentenek. Olyan joghátrányt, amely – a szankció lényegével egyezően – a korlátozó intézkedés alanyaira vonatkozik. Ezen alanyok az uniós jogi aktusok mellékletében meghatározott szankciós listán szereplő személyek és szervezetek. A joghátránnyal érintett személyi kör tekintetében nincs különbség az uniós jogi aktus és a Kit. között. Ugyanis a Kit. vonatkozásában mindez azzal egészül ki, hogy az uniós jogi aktusok mellett az ENSZ BT határozatok által bevezetett célzott pénzügyi szankciók által listázott személyek és szervezetek is a Kit. személyi hatálya alá tartoznak.

A személyi hatály alatt nemcsak a joghátránnyal érintett alanyok körét kell érteni, hanem azon jogalanyokat is, akiknek a Kit.-ből eredően kötelezettsége keletkezik. Az EU által elrendelt pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedéseket elméletileg minden jogalanyra be kell tartani. A jogalkotó azonban a célzott pénzügyi szankciók teljesíthetőségéből indult ki, így kiemelt pozícióba helyezte a hatályos Pmt.-ben nevesített szolgáltatókat³⁷ és a vagyoni nyilvántartást vezető szerveket.³⁸ A jogalkotási koncepció lényege az volt, hogy e két kategóriába

37 A Pmt. alapján az alábbi tevékenységeket végző személyek, szervezetek minősülnek szolgáltatóknak:

- aki pénzügyi szolgáltatási, kiegészítő pénzügyi szolgáltatási tevékenységet folytat;
- aki befektetési szolgáltatási tevékenységet folytat, befektetési szolgáltatási tevékenységet kiegészítő szolgáltatást nyújt;
- aki életbiztosítási üzletágban biztosítási, biztosításközvetítői és foglalkoztatási nyugdíj-szolgáltatási tevékenységet folytat;
- aki árutőzsdei szolgáltatási tevékenységet folytat;
- aki nemzetközi postautalvány-felvételt és -kézbesítést folytat;
- aki önkéntes kölcsönös biztosítópénztárként működik;
- aki ingatlanüggyel kapcsolatos tevékenységet folytat;
- aki könyvvizsgálói tevékenységet folytat;
- aki könyvviteli (könyvelői), adószakértői, okleveles adószakértői, adótanácsadói tevékenységet megbízási, illetve vállalkozási jogviszony alapján folytat;
- aki játékkaszinót, kártyatermet működtet vagy távszerencsejátékot, online kaszinójátékot szervez;
- aki nemesfémekkel vagy az ezekből készült tárgyakkal kereskedik;
- aki árukereskedelmi tevékenysége folytatása során hárommillió-hatszáz-ezer forintot elérő vagy meghaladó összegű készpénzfizetést fogad el;
- aki meghatározott ügyvédi, közjegyzői tevékenységet végez;
- aki bizalmi vagyonkezelési tevékenységet végez.

38 A Kit. 1. § e) pontja alapján vagyoni nyilvántartás: a külön jogszabály szerinti ingatlan-nyilvántartás, cégnyilvántartás, járműnyilvántartás, úszó-

tartozó jogalanyok rendelkeznek azzal az információval, szakismerettel, infrastruktúrával és adatállománnyal, amelyek segítségével meg tudják állapítani, hogy az EU által elrendelt korlátozó intézkedés alanyai, a listán szereplő személyek, szervezetek rendelkeznek-e például számlapénzzel, értékpapírral, üzletrésszel gazdasági társaságban, ingatlannal, gépjárművel stb., és ezáltal eleget tudnak tenni a befagyasztás érdekében bejelentési kötelezettségüknek vagy a rendelkezésre bocsátás tilalmának.

A Kit. személyi hatálya kiterjed továbbá a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések foganatosításáért felelős szervekre is, az adópolitikáért felelős miniszterre, az ellenőrzés során megkeresett közigazgatási hatóságokra, az illetékes cégbíróra, valamint a vagyon fekvése szerint illetékes törvényszékre, továbbá a Pmt. hatálya alá tartozó szolgáltatók felett felügyeletet ellátó szervekre is.

Összefoglalás

Dolgozatomban a célzott pénzügyi szankciók rövid bemutatására tettem kísérletet. Ennek keretében áttekintettem a célzott pénzügyi szankciók rendszertani helyét a korlátozó intézkedések architektúrájában, bemutattam nemzetközi, európai uniós és nemzeti szintjeit egyaránt.

A célzott pénzügyi szankciókhoz egy-egy lista kapcsolódik, amely meghatározza a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések alanyait: azon személyeket és szervezeteket, akikkel szemben a szankció célzott joghátrányt fogalmaz meg.

A korlátozó intézkedések szerepe a terrorizmus finanszírozása elleni fellépés fokozásával folyamatosan erősödött a háború kirobbanása óta. A terrorizmus ellen bevezetett célzott pénzügyi szankciók végrehajtásának jogi kereteit és hatékonyságát a monitoringszervezetek – hazánk esetében a Moneyval³⁹ – időközönként elemzi, értékeli és hiányosság észlelése esetén országértékelési jelentésében kritikái észrevételeket fogalmaz meg a vizsgált ország vonatkozásában és hátrányos intézkedéseket hoz az adott országgal kapcsolatban.

A Pénzmosás Elleni Információs Iroda – amely a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni intézményrendszer egyik központi eleme – a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések végrehajtása során, foganatosításért felelős szerveként jár el. E hatóság tagjaként fontosnak tartottam a célzott pénzügyi szankciókkal kapcsolatos ismeretanyag rövid összefoglalását és rendszeresítését, és bízom abban, hogy dolgozatommal hozzájárultam az olvasó számára ezek megértéséhez.

létesítmény-lajstrom, légi jármű-lajstrom, kulturális örökség hatósági nyilvántartása.

39 A Moneyval az Európa Tanács pénzmosás elleni intézkedések értékelésével és a terrorizmus finanszírozásának megakadályozásával foglalkozó szakértői bizottsága. Forrás: <https://www.coe.int/en/web/moneyval/>.

BÉRCES VIKTOR¹

A garázda jellegű elkövetés dogmatikai problémái

A garázdaság bűncselekménye a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) köznyugalom elleni bűncselekményei közé tartozik (Btk. XXXII. Fejezet 339. §). E deliktum funkciója, hogy – az erőszakos jelleg folytán – a köznyugalom megzavarására alkalmas magatartásokkal szemben büntetőjogi védelmet biztosítson akkor, amikor e magatartások más, specifikus jogi tárgyat támadó és egyúttal súlyosabb bűncselekményt nem valósítanak meg.

A garázdaság elkövetője egyértelműen és nyíltan helyezkedik szembe a társadalom életét meghatározó szabályokkal. E körülményre a jogalkotó a kihívó közösségellenesség fogalmával utal, amely nem más, mint a közösségi együttélés szabályaival való gátlástalan szembeszegülés.² Megjegyzem, általánosságban minden bűncselekményre a közösségi elvárásokkal való szembefordulás jellemző. Ehhez képest azonban a garázdaság törvényi tényállása többet, nevezetesen az elkövetés kihívó közösségellenességét kívánja meg. Mindez azt jelenti, hogy a tényállásszerű elkövetési magatartás a környezetre gyakorolt hatása révén közvetlenül és durván sérti vagy sértheti a közösség nyugalomát, miközben a garázda magatartást tanúsító elkövető felismeri, hogy magatartása a közösség nyugalomának megzavarására alkalmas, és tettét e közösségi érdek leplezetlen semmibevételével hajtja végre.³

Tárgyi oldalon a garázdaság megvalósulásának három feltétele van: az elkövetési magatartás kihívó közösségellenessége, erőszakos jellege, valamint annak másokban megbotránkozás vagy riadalom keltésére való alkalmassága, mely feltételek egyikének a hiánya esetében bűncselekmény nem jön létre.⁴

Az államszocialista rendszerek megszűnése nem járt a garázdaság – korábban oly népszerű és gyakran alkalmazott – törvényi tényállásának eltörlésével. „Úgy tűnik, több helyen nem [...] az érezhető szovjet ráhatás [...] volt az elsődlegesen irányadó szempont az új demokráciák számára, hanem inkább a hosszú évtizedek alatt történő megszokás és a tényállás jogalkalmazók számára kedvező lehetőséget biztosító rugalmas keretei.”⁵ Ennek alapján Magyarországon, Bulgáriában, vala-

mint Romániában teljesen változatlan szövegezéssel maradt hatályban e bűncselekmény.

Ami a nyugati típusú polgári demokráciákat illeti, az új büntető kódexek továbbra is tág keretek között, határozatlan fogalmakkal operálva szankcionálják a garázda jellegű cselekményeket. Ezen államokban a csekélyebb súlyú cselekményeket jellemzően kihágási, illetőleg szabálysértési eljárás alá vonják, míg a bűncselekményi kategóriát igyekeznek egzaktabb normákkal szabályozni. Így például több állam esetében kifejezett

(konjunktív) feltétel az erőszakos és a többes, csoportos elkövetés (Németország, Kalifornia). Sok esetben jellemző a lehetséges elkövetési helyszínek, alkalmak kazuisztikus felsorolása is (például Hollandia, Finnország, Svédország esetében).⁶

A hazai hatályos szabályozás alapján a bűncselekmény jogi tárgya a köznyugalomhoz fűződő társadalmi érdek, elkövetési tárgya az elkövető vagy más tulajdonában álló dolog lehet. Tekintettel arra, hogy e törvényi tényállás nem a tulajdoni viszonyokat védi, a garázdaság megállapítása szempontjából a tulajdonviszonyok közömbösek. A bűncselekmény passzív alanya bármely élő természetes személy lehet és a deliktum az aktív, erőszakos magatartás tanúsításával befejezetté válik. A bűncselekmény alanya tettesként bárki lehet, társtettség, felbujtás, bűnsegély pedig az általános szabályok szerint lehetséges. Nem tekinthető pszichikai bűnsegédnek azonban az, aki a tettes közösségellenes erőszakos magatartásánál jelen van, de előzetesen nem is tudhatott a tettes ilyen tevékenységéről.⁷

A bűncselekmény kizárólag szándékosan követhető el, az elkövetőnek tehát tisztában kell lennie azzal, hogy cselekménye kihívóan közösségellenes, ezért alkalmas mások megbotránkozásának vagy riadalmának előidézésére. A szándék formája egyenes és eshetőleges is lehet. Az, hogy a megbotránkoztató módon elkövetett tettelegességnek esetleg személyes indítéka is van, önmagában nem zárja ki a garázdaság megállapítását.⁸

A garázdaságnak a köznyugalom megzavaró jellege teszi indokolttá, hogy az elkövetőt egy vagy több településről, illetőleg a település vagy az ország meghatározott részéből távol tartsák, ezért a törvény akként rendelkezik, hogy e bűncselekmény esetében kitiltásnak is helye van.⁹

A garázdaság szabálysértési alakzatát az valósítja meg, aki olyan kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen.¹⁰ Az elhatárolás alapját tehát a magatartás erőszakos jellege, avagy annak hiánya képezi. Ezért, ha a fellobbantott

JaDoX_Portlets/documents/document_5686_section_1435.pdf (Letöltés ideje: 2024.03.02.).

⁶ NAGY: i. m., 82.

⁷ BH 1998.368.

⁸ BELOVICS ÉRVIN – MOLNÁR GÁBOR – SINKU PÁL: *Büntetőjog II. Különös Rész*. HVG-ORAC, Budapest, 2013. 548.

⁹ Btk. 341. §.

¹⁰ Szabs. tv. 170. §.

¹ PhD, egyetemi docens, kúriai főtanácsadó, berces.viktor@jak.ppk.hu

² BH 2007.283.I.

³ Kúria, Bfv.III.102/2014/6.

⁴ BH 1998.471.

⁵ NAGY László Tibor: *A garázda jellegű bűnözés büntetőjogi és kriminológiai aspektusai*. Miskolc, PhD-értekezés, 2009. 80. <http://193.6.1.94:9080/>

petárda sem dologra, sem személyre közvetlen hatást nem fejt ki – erőszakos magatartás hiánya miatt –, csak szabálysértés állapítható meg.¹¹

1. A kihívóan közösségellenes magatartás bírói értelmezése

A bűncselekmény elkövetési magatartása a kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartás tanúsítása. Mivel minden bűncselekmény közösségellenes, emiatt a jogalkotó a „kihívó” jelző használatával kívánta kifejezésre juttatni e bűncselekmény azon sajátosságát, hogy azt a társadalmi együttélés szabályainak nyílt, tudatos, egyértelmű semmibevétele jellemzi.¹² Kihívó közösségellenesség hiányában nem valósítja meg a garázdaságot az, aki a köszönését nem fogadó sértettet arcul üti.¹³

A kihívó közösségellenesség absztrakt meghatározása a bírói gyakorlat szerint úgy adható meg, hogy az a társadalmi együttélési szabályokkal nyíltan szembehelyezkedő, provokatív, kötekedő, öntörvényű magatartás, amellyel az elkövető a közösségi együttélési szabályok leplezetlen, gátlástalan, nyílt semmibevételtét fejezi ki. Ezzel együtt is, e meglehetősen határozatlan tényállási elem értelmezése időről időre problémát okoz a bírói gyakorlat számára, és ellentmondó ítéletekhez vezet.¹⁴

Szemelvények a bírói gyakorlatból:

a) A Kúria megállapította, hogy a nem nyilvános helyen, zárt lépcsőház folyosóján kialakult, tettegességig fajult vita esetén nem lehet szó a köznyugalom megzavarásáról, így a garázdaság vétségének egyik tényállási eleme, a kihívóan közösségellenes magatartás hiányzik.

E döntés előzménye, hogy az elsőfokú bíróság a 2016. augusztus 22. napján jogerőre emelkedett végzésével a II. rendű terhelten szemben társtettesként elkövetett garázdaság vétsége miatt 6 hónap börtönbüntetést szabott ki, melynek végrehajtását 1 évi próbaidőre felfüggesztette.

A jogerős ügydöntő határozat ellen a Legfőbb Ügyészség nyújtott be felülvizsgálati indítványt a II. rendű terhelten javára az 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: korábbi Be.) 416. § (1) bekezdés a) pontjában írt okból. Indokai szerint az eljáró bíróság büntethetőséget kizáró ok – jogos védelem – figyelmen kívül hagyásával állapította meg a II. rendű terhelten büntetőjogi felelősségét garázdaság vétségében. Kifejtette, hogy a II. rendű terhelten az I. rendű terhelten folytatott verbális összetűzést követően reálisan tarthatott a vele szemben kést rántó I. rendű terhelten támadásától, ezért nem lépett a jogtalanság talajára, amikor az I. rendű terhelten magatartására azzal reagált, hogy feléje lépett és nekilökte az ajtónak. A kést a kezében tartó I. rendű terhelten szemben a II. rendű terhelten elhárító magatartása pusztán kézzel valósult meg, a másik személy egy alkalommal történő meglökéséből állt. Ekként a II. rendű terhelten cselekménye a szükségesség mértékét nem lépte túl. Erre tekintettel indítványozta, hogy a Kúria a végzést változtassa

meg és a II. rendű terhelten az ellene garázdaság vétsége miatt emelt vád alól mentse fel.

A felülvizsgálati indítvány – eltérő jogi indokok alapján – alapos. Az ügyészi indítvány a Btk. 22. §-ában írt büntethetőséget kizáró ok figyelmen kívül hagyása miatt – jogos védelmi helyzet fennállása – terjesztette elő a II. rendű terhelten javára a felülvizsgálati indítványát. A büntethetőséget kizáró ok vizsgálatát azonban megelőzi a tényállásszerűség vizsgálata. Ekként a Kúria elsőként a felülvizsgálatban irányadó jogerős tényállás alapulvételével azt vizsgálta, hogy a felrótt garázdaság vétségének törvényi tényállási elemei maradéktalanul megvalósultak-e.

A jogerős tényállás lényege szerint az I. rendű és a II. rendű terhelten egy társasházi lakás előtt a lépcsőházban találkoztak össze, majd előzetes szóváltást követően az I. rendű terhelten a nála lévő zsebkést elővette és azzal fenyegetőzött. Ezt követően a II. rendű terhelten közelebb lépett az I. rendű terheltenhez és nekilökte a lépcsőház ajtajának, majd kirohantak az utcára, a II. rendű terhelten pedig értesítette a rendőrséget.

A Btk. 339. § (1) bekezdése szerint a garázdaság vétségét az követi el, aki olyan kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen (és súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg). A bűncselekmény egyes tényállási elemei – a bűncselekmény megvalósulásának konjunktív feltételei – a kihívó közösségellenesség, az erőszakos elkövetés és a mások megbotránkoztatására, riadalomkeltésére való alkalmasság.

Jelen esetben a terhelten személyes indítékból kiinduló erőszakos magatartása egy zárt lépcsőházban, lépcsőházi folyosón kialakult vita során fajult tettegességig, amely azonban az elkövetés helyszínét figyelembe véve, a köznyugalom (akár a ház közösségének) megzavarására nem volt alkalmas. A garázdaság bűncselekménye és a garázda jellegű magatartások elhatárolásánál elengedhetetlen a kihívó közösségellenesség fogalmának megfelelő, az elkövetés körülményeit, térbeli és időbeli meghatározottságát maradéktalanul figyelembe vevő, nem kiterjesztő értelmezése.

Kihívó közösségellenesség hiányában a garázdaság vétsége nem valósult meg, ezért a Kúria a büntethetőséget kizáró ok, a jogos védelem vizsgálatába nem bocsátkozott, és a II. rendű terhelten, mivel cselekménye nem bűncselekmény, felmentette az ellene emelt vád alól.¹⁵

b) Egy másik ügyben a Kúria a védő felülvizsgálati indítványát elbírálva bűncselekmény hiányában felmentette a garázdaság vétsége miatt ellene emelt vád alól azt az operatort, aki 2015. szeptember 8-án Röske külterületén a szerb–magyar határszakasz közelében a tömeges bevándorlásról tudósításakor a rendőri intézkedés előtt elfutó több száz migráns rohama közben – miután egyikük őt megtaszította – két főt lábon rúgott, egyet pedig megkísérelt.

A legfőbb bírói fórum szerint az első és másodfokon eljáró bíróságok megsértették a büntető anyagi jog szabályait, amikor a terhelten bűnfelelősségét megállapították, és vele szemben intézkedést (próbára bocsátást) alkalmaztak. A megvádolt

¹¹ BH 1994.646.

¹² BH 2007.283.

¹³ BH 2007.110.

¹⁴ SZOMORA Zsolt: Adalékok a kihívóan közösségellenes magatartás értelmezéséhez a garázdaság bűncselekményi tényállásában. *Magyar Jog*, 2023/11. 673.

¹⁵ Bfv.III.630/2018. <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/kihivokozossegellenesség-hianyaban-garazdasag-nem-valosulhat-meg> (2024.03.01.).

operatőr cselekménye – kihívó közösségellenesség hiányában – nem valósította meg a garázdaság vétségét, ám olyan jogtalan, erkölcsileg is helyteleníthető és törvény által szankcionált magatartás volt, amely a rendzavarás szabálysértési tényállását merítette ki. A szabálysértés azonban már elévült, ezért az eljárást meg kellett szüntetni.

A Kúria a védő okfejtésével szemben a jogos védelem – mint büntethetőségi akadály – megállapíthatóságára nem látott okot, és döntését arra alapozta, hogy nem a terhelt magatartása sértette helyben a közösség nyugalma, hanem a több száz bevándorló rendőri intézkedéssel szembeszegülő, káoszt előidéző rohama. Amikor a terhelt ebbe a mások által megzavart közállapotba beavatkozott, nem vált előidézőjévé a zűrzavar, helytelen reakciójával az események sorából nem tűnt ki, nem volt kihívó.

Az ítélezési gyakorlat következetes abban, hogy kihívó közösségellenesség hiányában az erőszakos és megbotránkozás vagy riadalomkeltésre alkalmas magatartás sem valósítja meg a garázdaság bűncselekményi alakzatát. Ez történt ebben az esetben is. Az eseményről média által utólag történő tudósítások, interpretációk és kommentárok folytán bekövetkező megbotránkozás vagy elítélő vélemény nyilvánítás nem része a vád tárgyává tett cselekmény elkövetésének, így büntetőjogi értékelésének sem. Az utólagos hírverés által előidézhető hangulati hatások az ítélezésen kívüli, bíróság által nem értékelhető következmények.¹⁶

c) A Kúria a Bfv.II.711/2022/8. számú ügyben az alábbi megállapításokat tette: nem kihívóan közösségellenes az az erőszakos magatartás, amelyben nem a közösségi együttélés szabályainak nyíltzríni semmibevétele tükröződik. A kapcsolattartási jog gyakorlását, a terhelt szabad cselekvését gátló korlátok leküzdése – ha az kizárólag a passzív alany személyében jelentkező fizikai akadály kiküszöbölését szolgálja és a terhelt törvényes jogait korlátozó magatartással arányos – nem a közösségi együttélés jogi normában foglalt írott és íratlan szabályainak leplezetlen semmibevételét jelenti, ekként a garázdaság törvényi tényállását nem meríti ki.

A felülvizsgálati eljárást megelőző történeti tényállás lényege a következő: a terhelt és felesége házasságának felbontásakor a bíróság a kiskorú gyermekeket az anyánál helyezte el azzal, hogy a terheltet továbbra is feljogosította a gyermekekkel való folyamatos kapcsolattartásra. Annak ellenére, hogy a terhelt a vádbeli napon e jogát gyakorolhatta volna, nem volt hajlandó gyermekeit elvinni egy jégkorongmérkőzésre. Mikor értesült arról, hogy ezt az anya megtette helyette, gépkocsijával a jégpályához ment, ahol az öltöző kijáratánál a jégkorongcsapatban részt vevő kiskorú gyermeke előtt hangos szóváltásba került volt feleségével, illetve annak házastársával. Abból a célból, hogy a kiskorú gyermekeket magával vigye, a terhelt a gyermekeket maga mellé vette, és őket jobb karjuknál fogva a gépkocsijához kísértte, ahol az egyik gyermeket az autóba ültette, azonban a gyermek a gépkocsi ellenkező oldalán kiszállt és elfutott. Ezt megelőzően a másik gyermek kikapta a jobb karját a terhelt szorításából és elszaladt. A terhelt cselekményét látva az anya új házastársa a terhelt autója elé állt, hogy meg-

akadályozza a gyermek autóba ültetését, és telefonon felhívta a segélyhívót. A terhelt a pulóverénél fogva megragadta őt és erőteljes mozdulattal elrántotta a személygépkocsi ajtajától.

A jogerős ítéleti tényállás azt a magatartást minősítette garázdaságnak, amikor a terhelt a pulóverénél fogva megragadta a másik férfit és erőteljes mozdulattal elrántotta a kocsijától. A Kúria a magatartás konjunktív törvényi ismérveit vizsgálva megállapította, hogy a lökdösődéssel, rángatással való elkövetés tényállásszerű erőszakos magatartás. A Btk. 459. § (1) bekezdés 4. pontjában foglalt értelmező rendelkezés szerint ugyanis erőszakos magatartásnak minősül a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás, még akkor is, ha az egyébként nem alkalmas testi sérülés okozására. A vádlott cselekménye ennek a törvényi kritériumnak egyértelműen megfelelt. A felülvizsgálati ítélet azt is rögzíti, hogy a közterületen, számos jelenlévő által észlelt erőszakos magatartás egyúttal megbotránkozás vagy riadalom kiváltására is alkalmas volt.

A Kúria e két tényállási elem megállapítását követően a harmadik elemet, a kihívó közösségellenesség fennállását elemezte. Indokolásában rámutatott, hogy a kihívóan közösségellenes magatartás – környezetre gyakorolt hatása révén – közvetlenül és durván sérti vagy sértheti a közösség nyugalma, miközben a garázda magatartást tanúsító elkövető felismeri, hogy magatartása a közösség nyugalma megzavarására alkalmas, és tettét e közösségi érdek leplezetlen semmibevételével hajtja végre. Ugyanakkor nem tekinthető ilyennek, ha valaki az ellene irányuló jogtalan támadás elhárítása érdekében lép fel erőszakkal, azaz jogos védelmi helyzetben van.

A jogos védelem kérdését a végzés azért is vizsgálta, mert maga a terhelt is jogos védelmi helyzet fennállására hivatkozott. A büntethetőséget kizáró ok felhívására csak a terhelt vagy más személy javai vagy a közérdek ellen intézett, vagy ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges cselekmény esetén nyílik törvényi lehetőség. A kocsiját elé álló passzív alany sem a terhelt, sem a gyermekei testére ható, illetve arra irányított erőt nem fejtett ki, és az ilyen erőhatás gyakorlásának a közvetlen veszélye sem állt be. Ugyancsak nem állt fenn a terhelt tulajdonában álló vagyontárgy sérelmének még a távoli lehetősége sem. A terhelt jogos magánérdekének a teljesülése pedig a közérdek fogalmkörén eleve kívül esik. Ilyen körülmények között a Kúria kizárta a jogos védelmi helyzet megállapíthatóságát a terhelt javára.

Ugyanakkor a felülvizsgálati határozat azt is vizsgálta, hogy a terhelt magatartásában a kihívó közösségellenesség, azaz a közösségi együttélés szabályainak nyíltzríni semmibevétele tükröződik-e. Bár a passzív alany testi épség vagy javak ellen irányuló támadást nem intézett a terhelt felé, illetve ilyen támadás távoli veszélye sem fenyegetett, mindazonáltal fellépése jogellenes fizikai korlátokat állított a terhelt jogszerű cselekvése, az őt – éppen a közösségi együttélés előre lefektetett szabályai alapján – megillető jogainak gyakorlása elé. A terheltnek a passzív alany magatartására adott reakcióként tanúsított erőszakos magatartása egymozzanatú, célirányos és a törvényes jogainak gyakorlását korlátozó magatartással arányos volt, amely az elhárítás szükséges mértékét nem lépte túl, így sérülést nem okozott és a tényállásban rögzített tények alapulvételével sérülés előidézésre eleve alkalmatlan volt. A kapcsolattartási jog gyakorlását, a terhelt szabad cselekvését gátló korlátok leküzdése pedig – az erőszakos magatartás imént számba

¹⁶ Bfv.III.796/2018. <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/megvadolt-operator-cselekménye-nem-valositotta-meg-garazdasag-vetsseget> (2024.03.01.).

vett jellemzői mellett – nem a közösségi együttélés jogi normába foglalt írott és íratlan szabályainak leplezetlen semmibe vételét jelenti.¹⁷

d) A Kúria a Bfv.II.820/2022/6. számú határozatában megállapította, hogy az egymozzanatos, a közterületről potenciálisan látható, de kifejezett előzetes figyelemfelhívás hiányában korlátozottan észlelhető helyszínen (a gépkocsi utasterében) végbemenő erőszakos terhelti magatartás a közösségi elvárásokkal ugyan szembe fordul, de kihívónak nem tekinthető, ekként garázdaságot nem valósít meg.

E döntés előzménye, hogy a járásbíróság a 2022. február 2-án kihirdetett ítéletével a terhelte garázdaság és testi sértés vétsége miatt pénzbüntetésre ítélte. A terhelte és a védő által bejelentett fellebbezés folytán eljáró törvényszék mint másodfokú bíróság a 2022. május 6-án meghozott végzésével a járásbíróság ítéletét helybenhagyta.

A jogerős ítéletben megállapított tényállás szerint a terhelte és felesége, B.-né K. E. tanú házassága a 2020-as évben megromlott, ekkor B.-né K. E. tanú élettársi kapcsolatot létesített K. I. sértettel. 2020. június 19-én 10 óra 30 perc körüli – pontosabban meg nem határozható – időpontban K. I. sértett személygépjárművel az „X” utcán közlekedett, amikor találkozott az úttesten épp gyalogosan átkelő terheltevel. A terhelte kézmozdulatot tett felé, majd beült az úttest szélén parkoló Škoda Fabia típusú gépjárművébe, és a sértett után hajtott. Ezt követően a sértett bekanyarodott az „Y” utcára és megállt az autójával. Mikor a terhelte is odaért az autójával, megállt a sértett mögött, majd kiszállt és a sértett gépjárművéhez ment. A sértett a gépjárműben ülve a vezető oldali első ablakát teljesen letekerte, majd megkérdezte a terhelte, hogy van-e valami problémája vele. Ekkor a terhelte szidalmazni kezdte, majd legalább egy esetben kis-közepes erővel ököllel hirtelen szemtájkéon ütötte. A sértett a fenti bántalmazás során a bal oldali alsó és felső szemhéj 8 napon belül gyógyuló zúzódásos sérülését szenvedte el, mely kis-közepes, tompa, direkt erőbehatásra, ütés, öklölés során jött létre. K. I. sértett testi sértés vétsége miatt 2020. június 19-én joghatályos magánindítványt terjesztett elő.

A jogerős, a vádról rendelkező ügydöntő határozat ellen a terhelte védője terjesztett elő felülvizsgálati indítványt a Be. 649. § (1) bekezdés a) pontjában írt felülvizsgálati ok bekövetkezésére való hivatkozással. Indokai szerint a bíróságok a büntető anyagi jog sérelmével állapították meg a terhelte büntetőjogi felelősségét a Btk. 339. § (1) bekezdésében meghatározott garázdaság vétségében, mert a bűncselekmény megvalósulásához szükséges három együttes (konjunktív) feltétel nem teljesült. A terhelte ítéleti tényállásban részletezett erőszakos magatartása nem volt sem kihívónan közösségellenes, sem pedig másokban megbotránkozás, riadalom keltésére alkalmas. Kétségtelen, hogy a terhelte a cselekmény elkövetésekor közterületen tartózkodott, hétköznapon, délelőtti órákban, amikor a forgalom is csekély volt. Erre tekintettel a védő kizártnak tartotta, hogy a cselekményt az arra közlekedő kívülálló személy észlelje, egyrészt annak rögtönös és rövid ideig tartó volta miatt, másrészt azért, mert a gépjármű utastere

szükségképp sötétebb, mint a környezete, így a belátási lehetőség is korlátozott. Ilyen körülmények között nem tartotta lehetségesnek a mások általi észlelésről, másokban megbotránkozás vagy riadalom keltésére való alkalmasságról beszélni. A tényállás alapján arra sem talált következtetési alapot, hogy a terhelte a közösségi érdekekkel való szembe fordulás vezetett, így a kihívó közösségellenességet sem látta megállapíthatónak. Indítványozta ezért, hogy a Kúria a jogerős ítéletet változtassa meg, és a terhelte az ellene garázdaság vétsége miatt emelt vád alól mentse fel.

A Legfőbb Ügyészség átiratában a felülvizsgálati indítványt részben törvényben kizártnak, részben alaptalannak tartotta. Álláspontja szerint a terhelte magatartás megbotránkozás, riadalom keltésére való alkalmasságának értelmezésével összefüggésben a védő tévesen hivatkozott az EBH 2019.B.5. számú döntésre. A Kúria határozata szerint a bűncselekmény megvalósulásához az szükséges, hogy az elkövetett cselekmény válthassa ki a megbotránkozást, vagy riadalmat, nem pedig a róla szóló tudósítás esetleges hatása. Ez az iránymutató döntés sem változtat azon a következtetéses bírói gyakorlaton, mely nem szabja feltételül a megbotránkozás, riadalom mint eredmény tényleges bekövetkezését. Az előbbieken okán a terhelte bűnösségének garázdaság vétségében történt megállapítását törvényesnek ítélte.

A Kúria megállapította, hogy a terhelte a sértett nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket okozó megütésével erőszakos magatartást is tanúsított. Annál elmélyültebb vizsgálódást igényel, hogy az irányadó tényállásban leírt erőszakos magatartása kihívónan közösségellenes volt-e.

Az alapügyben eljáró elsőfokú bíróság e törvényi tényállási elem teljesülésének semmilyen indokát nem adta, míg a törvényszék végzése azzal érvelt, hogy a bántalmazás közterületen, a nyílt utcán, a nappali órákban történt, függetlenül attól, hogy a cselekmény rövid idő alatt zajlott le, és a sértett a személygépkocsi utasterében tartózkodott.

A közösség nyugalma abban az esetben sérül, ha a cselekmény a közösség számára is közvetlenül átélhető. Ennek megítélése során kiemelten fontos szempontként esik számításba:

a cselekmény helyszíne, így, hogy arra közterületen, a nyilvánosság számára nyitva álló magánterületen, a közterületről is belátható magánterületen, esetleg zárt társasházban került sor, valamint az erőszakos magatartás kitartó tanúsítása, avagy egymozzanatos jellege. Mindemellett az elkövetés adott ügyre jellemző, példálózva is felsorolhatatlan egyedi körülményei is mérlegelést igényelnek, és ezek összhatásában dönthető el, hogy a konkrét esetben megvalósított erőszakos magatartás közösségellenessége kihívónak tekinthető-e, avagy sem.

A konkrét esetben a felsorolt szempontok mentén a terhelte erőszakos magatartása nem tekinthető kihívónan közösségellenesnek. A terhelte terhére ugyanis egymozzanatos cselekvőség róható, és az általa kifejtett erőszak – az indítványban írtakkal összhangban – a gépkocsi utasterében tartózkodó, azaz a közterületen tartózkodók számára – kifejezett figyelemfelhívás hiányában – neheztelten észlelhető sértetre irányult. Ez utóbbi korlátozó feltétel jelentősége az adott ügyben perdöntő. Ha ugyanis az erőszakos magatartást megelőzően a terhelte olyan magatartást tanúsít, amely a kívülálló szemlélő számára kifejezetten figyelemfelhívó hatással bír, úgy az észlelést gátló körülmények és az erőszakos cselekmény akár egyszeri erő kifejtésre

¹⁷ <https://kuria-birosag.hu/hu/kuriai-dontesek/124-nem-kihivoan-kozossegellenes-az-az-eroszakos-magatartas-amelyben-nem-kozossegi> (2024.03.02.).

szorító jellege mellett sem lehet szó a kihívó közösségellenesség hiányáról. A hosszan tartó hangos kiáltás (például szidalmazás, fenyegetés), a megszokott és elvárt magatartástól elütő látványos, fenyegető gesztusok, az elkövető által magánál tartott, erőszakos magatartás tanúsítására, az erő kifejtés fokozására szolgáló tárgyak láttatni engedése a közösség figyelmének felkeltését eredményezi. A figyelemfelhívás nyomán pedig az ezt követő erőszakos magatartás környezet általi észlelése nem csupán lehetőség, hanem szükségszerű következmény, amely az elkövető számára is értelemszerűen felismerhető és belátható. Ha tehát az elkövető – akár egymozzanatú – erőszakos cselekményét kifejezett figyelemfelkeltés előzi meg, magatartásának kihívó közösségellenessége vitán felül áll.

E körben azonban az irányadó tényállás csupán annyit rögzít, hogy a terhelt „szidalmazni kezdte”, majd „hirtelen” ökölrel szemtájékon ütötte a sértettet. Ebből nem ismerhető meg, hogy a megelőző szidalmazás az utcán tartózkodó személyek számára észlelhető, hallható volt-e, mennyi időt ölelt fel, és a terhelt a szidalmazás megkezdéséhez képest mikor ütötte meg a sértettet; annál is inkább, mert a cselekmény „hirtelen” jellegéből a szidalmazás és az ökölütés közel egyidejűsége olvasható ki. Ilyen körülmények között az irányadó tényállásban szerepeltetett tények elégtelen következtetési alapul szolgálnak annak megállapításához, hogy a terhelt szidalmazásával előzetesen felkeltette és magára vont a közterületen tartózkodó személyek figyelmét, így biztosítva erőszakos cselekményének biztos észlelését, egyúttal a közösség nyugalmanak elkerülhetetlen megzavarását.

Az előbbiek tükrében az egymozzanatos, a közterületről potenciálisan látható, de kifejezett előzetes figyelemfelhívás hiányában korlátozottan észlelhető helyszínen (a gépkocsi utasterében) végbemenő erőszakos terhelti magatartás a közösségi elvárásokkal kétségek nélkül szembe fordult, de kihívónak nem tekinthető. Ekként az alapügyben eljáró bíróságok a büntető anyagi jog szabályainak megszegésével törvénysértően minősítették a terhelt cselekményét a terhére megállapított testi sértés vétségével alakai halmazában megvalósított garázdaság vétségéig is.¹⁸

e) A Kúria Bfv.III.1.186/2021/10. számú határozatában megállapította, hogy ha a sértettek a terhelt irányába nem fejtettek ki fizikai támadó magatartást vagy ilyen szándékú fizikai ráhatást (érintést, fogást), akkor a sértettek felszólító és megállást elérni kívánó magatartása nem merítette ki a jogos védelmi helyzet megállapíthatóságát megalapozó jogtalan támadás vagy az ilyenrel közvetlenül fenyegető veszély büntetőjogi fogalmát. Emiatt a garázdaság vétsége a vonatkozó ügyben megállapítható volt.

A döntés előzménye, hogy a járásbíróság 2019. június 11. napján jogerős büntetővégzésével a terhelttel szemben garázdaság és 2. rendbeli testi sértés vétsége miatt halmazati büntetésül 5 hónap fegyházban végrehajtandó szabadságvesztés-büntetést szabott ki azzal, hogy annak végrehajtását 2 év próbaidőre felfüggesztette. A jogerős ügydöntő határozatban megállapított tényállás a következő:

A terhelt 2018. december 18. napján, a délutáni órákban édesapjával együtt egy áruházban vásárolt, majd az üzletből

oly módon távozott, hogy 18 óra körüli időben az eladótérből az egyik üzemen kívüli kassza mellett található zárósorompón keresztül átugrott. Mindezt észlelte a terheltől mintegy 4–5 méterre álló biztonsági őr (sértett 1), aki odalépett hozzá és felszólította, hogy lépjen vissza az áruház eladóterébe, menjen a biztonsági kapuhoz, és ott hagyja el az áruházat. A terhelt ekkor közölte a biztonsági őrrel, hogy nem megy vissza, hanem azonnal a WC-re megy. A sértett ekkor követte a terheltet a vizesblokk felé, ahova időközben megérkezett a második biztonsági őr (sértett 2). A sértettek megpróbálták megállítani a terheltet, aki azonban ökölbe szorított kezét ütésre emelte a sértett 1 irányába. Ekkor sértett 2 megfogta a terhelt jobb kezét annak érdekében, hogy az ütést megakadályozza, azonban a terhelt sértett 2 irányába fordult, és őt a szabadon maradt kezével meglökte, amelynek következtében sértett 2 elesett. A terhelt ezután sértett 1 vállát a bal kezével meglökte, a másik, ökölbe szorított kezével pedig megütötte az arcát, azonban az ökle lecsúszott sértett 1 arcáról, így az ütés végül a vállát érte el, és ennek következtében megperdült a tengelye körül. A terhelt ezt követően bement a mellékhelyiségbe, a sértettek azonban a vizesblokk előtti területen megvárták őt, majd a biztonsági helyiségbe kísérték. A sértetteknek egyaránt 8 napon belül gyógyuló felületű sérülése keletkezett, amely miatt mindketten magánindítványt terjesztettek elő.

A bíróság jogerős, ügydöntő határozata ellen a terhelt védője terjesztett elő felülvizsgálati indítványt végszükség, illetve jogos védelmi helyzet megállapítása, és a terhelt felmentése érdekében. Indokai szerint a bíróság a tényállás megállapításakor figyelmen kívül hagyta a terhelt gyerekkora óta fennálló betegségét, mely szerint széklettartási panaszai vannak. A terhelt a betegsége miatt hirtelen fellépő székelési ingere alapján a leggyorsabban igyekezett a mosdóba jutni, míg a sértettek a távozását meg akarták akadályozni, holott közölte velük, nem vásárolt, beteg és a WC-re igyekszik. Semmi nem utalt arra, hogy bármit is ki akart volna vinni az üzletből, ezért a sértetteknek nem volt joga őt megállítani, a személyi szabadságát nem korlátozhatták volna. Erre figyelemmel a terhelt javára a végszükség megállapítható. Ezt meghaladóan a védő kifejtette, hogy ha nincs olyan tény, amelyből a vagyonőr közvetlenül arra következtethet, hogy a vásárló eltulajdonított valamit az üzletből, akkor tettenérés hiányában nemcsak fizikai kényszer nem alkalmazható, de még a csomag tartalmának bemutatására sem szólíthat fel. Amennyiben mégis megteszi, úgy két magánszemély közötti viszonyról van szó, tehát akár jogos védelem is megállapítható az őr fellépésével szemben. A védő álláspontja szerint a terhelt jogos védelmi helyzetben az őt ért támadással egyenértékű védekezést fejtett ki, emiatt sem lehetett volna a bűnösségét megállapítani.

A Legfőbb Ügyészség átiratában a felülvizsgálati indítványt részben törvényben kizártnak, részben alaptalannak tartotta. Indokai szerint a bizonyítékok értékelésének vitatása felülvizsgálat alapjául nem szolgálhat, az indítvány ezen részében törvényben kizárt, míg az indítványnak a büntethetőséget kizáró okok fennálltára hivatkozása nem alapos. Rámutatott, hogy a végszükség és a jogos védelem együttes fennálltára történő védői hivatkozás téves, mivel azok jogi alapja eltérő. Kifejtette, hogy az irányadó tényállás nem tartalmaz olyan tény, mely szerint közvetlen és másként el nem hárítható veszélyhelyzet állt fenn. Ennek hiányában a terhelt magatartása veszélyből mentő

¹⁸ <https://kuria-birosag.hu/hu/kuriai-dontesek/5-i-az-egymozzanatos-kozteruletről-potencialisan-lathato-de-kifejezett-elozetes> (2024.03.02.).

magatartásként nem értékelhető. Emellett az is megállapítható, hogy a terheltet nem érte sem intézett, sem közvetlenül fenyegető támadás. Jogtalan támadás hiányában a jogos védelmi helyzetre hivatkozni nem lehet, ezért a védő ezt célzó indítványa nem alapos. Mindezek alapján indítványozta, hogy a Kúria a jogerős határozatot hatályában tartsa fenn.

A Kúria megállapította, hogy a felülvizsgálati indítvány nem alapos. A Btk. 15. § e) és f) pontja szerint az elkövető büntethetőségét, illetve a cselekmény büntetendőségét kizárja vagy korlátozza a jogos védelem és a végszükség. Ugyanarra a cselekményre egyidejűleg azonban nem alkalmazhatók a szabályaik, mivel jogalapjuk eltérő, emiatt azok együttes érvényesülése nem lehetséges. Ekként a Kúria – a védő indítványának sorrendjében – külön vizsgálta a végszükség, illetve a jogos védelem fennálltára hivatkozás alaposságát.

Jelen ügyben a terhelt tekintetében a végszükség megállapításhoz szükséges törvényi feltételek nem állnak fenn. Az irányadó tényállás szerint ugyanis őt érintően nem alakult ki közvetlen veszélyhelyzet, annak hiányában pedig a végszükség megállapítása fogalmilag kizárt. Az a tény önmagában, hogy a terheltnek WC-re kellett mennie, nem teremtett jogi lehetőséget (megengedettséget) arra nézve, hogy az őt jogszerűen a végkijáráshoz irányító, majd fizikai ráhatás nélkül megállítani szándékozó sértett 1 irányába az öklöbe szorított kezét ütésre emelje, ezt követően az ütést megakadályozó másik sértettet meglökje, majd sértett 1-et is meglökje és ökölrel megüsse. Ez a terhelti magatartás nem a személyének egy másként el nem hárítható veszélyből való mentése, hanem egy olyan öntörvényű, erőszakos, illetve erőszakot kifejtő cselekmény volt, amely a közösségi együttélés szabályainak a nyílt semmibe vételét mutatja. Ekként nem állapítható meg két olyan jogilag védett érdeknek az összeütközése, melynek során az egyiknek a védelme csak a másik megsértésével lehetséges, mivel a terhelt magatartása arra irányult, hogy a vele szemben jogszerűen intézkedő sértettek ellen – egyoldalúan – erőszakot (jogtalan támadást) alkalmazzon. Következésképpen a felülvizsgálati indítvány végszükség fennállására hivatkozó részében alaptalan.

A védő jogos védelmi helyzetre hivatkozásával kapcsolatban a Kúria a következőkre mutat rá: a jogos védelem – illetve az adott, bűncselekményt megvalósító magatartás jogszerűségének – kérdése akkor merülhet fel, ha már megindult, folyamatban levő jogtalan támadás vagy ilyenek a közvetlenül fenyegető veszélye leküzdésére irányul. Általános fenyegetettség érzése, valamely jogtalan támadás bekövetkezhetőségének távoli veszélye jogos védelmi helyzetet nem alapoz meg. Szintén objektív jellegű, de már tartalmi feltétel, hogy a jogtalan támadás (illetve annak közvetlen veszélye) az elhárítótól idegen legyen. A támadás ugyanis értelemszerűen célzott, egyoldalú – nem kölcsönös – és fizikai összeütközést kezdő magatartás. Jelen ügyben azonban ilyenről nincsen szó. A terheltet az áruházban a biztonsági őr sértettek részéről nem érte jogtalan támadás, de nem állt fenn ilyen közvetlenül fenyegető helyzet sem. A sértettek a terhelt irányába nem fejtettek ki fizikai támadó magatartást vagy ilyen szándékú fizikai ráhatást (érintést, fogást). Így a sértettek felszólító és megállást elérni kívánó magatartása nem merítette ki a jogos védelmi helyzet megállapíthatóságát megalapozó jogtalan támadás vagy az ilyen közvetlenül fenyegető veszély büntetőjogi fogalmát. Ekként a felülvizsgálati indítvány a jogos védelmi helyzet

fennálltát állító részében is alaptalan. A tényállás szerint a terhelt támadólag lépett fel a sértettekkel szemben. A terhelt magatartása erőszakos és erőszakot kifejtő is volt. Az, hogy a tényállás szerint a terhelt támadólag lépett fel a sértettekkel szemben, és az öklöbe szorított kezét ütésre emelte, már önmagában erőszakos magatartás volt. Mindez független attól, hogy a célt tévesztő mozdulat által személy elleni erőszakot akkor még nem fejtett ki, mivel nem érte el a célzott sértettet. Ezt meghaladóan a magatartása azonban már erőszakot kifejtő volt, melynek eredményeként a sértettek egyaránt nyolc napon belül gyógyuló felületes sérülést szenvedtek el.

A terhelt magatartása kihívóan közösségellenes is volt, ezzel kapcsolatban a Kúria a következőkre mutat rá. Az alanyi oldalt illetően a kihívóan közösségellenes magatartást tanúsító garázda elkövető felismeri, hogy magatartása a közösség nyugalmanak feldúlására alkalmas, és tettét e közösségi érdek leplezetlen semmibe vételével hajtja végre. Mindezt a konkrét ügyre vetítve: a terheltnek az áruházban tartózkodó bármely személy számára észlelhető támadó fellépését kétséggkívül az együttélési szabályokkal való szembe fordulás jellemzi, amely felismerés a terhelt tudatában is megjelent. A magatartásában megnyilvánuló közösségellenesség kihívó jellegét az is mutatja, hogy bár „sértett 2” próbálta megakadályozni, hogy megüsse „sértett 1”-et, azonban a terhelt e fogásból kiszabadította magát, és újból (változatlanul) támadólag lépett fel e személyekkel szemben. Ez a magatartása a nyugalom helyreállítását célzó akaratot semmibe vette, egyidejűleg maga számára azt tudatosította, hogy fellépése a közösségi elvárással ellentétes. A terhelt cselekményét az áruházban tartózkodó személyek láthatták, a mosdóhelyiség előtti tér a vásárlók számára nyitva álló terület. Így a terhelt által tanúsított és a közelben tartózkodó személyek által észlelhető erőszakos magatartás egyidejűleg vitathatatlanul alkalmas volt megbotránkozás (így felháborodás, megütközés, megrökönyödés) vagy riadalom (így ijedtség, rémület, pánik) kiváltására.

Mindezen körülmények alapján a terhelt cselekménye tényállászerű, erőszakos és erőszakot kifejtő volt, a közösség nyugalma sértette, amely alkalmas volt megbotránkozás, riadalom kiváltására. Ekként a terhelt terhére rótt cselekmények minősítése és a vele szemben kiszabott büntetés is törvényes.¹⁹

f) A Kúria megállapította, hogy a garázdaság a társasház zárt, de a lakók számára nyitva álló és mások által is használt folyosóján is elkövethető, ha az a nagyobb létszámú lakókörösség nyugalmanak megzavarásával jár.²⁰

2. Az erőszakos magatartás mibenléte

Garázdaság esetében az erőszak személy és dolog ellen is irányulhat. A személy elleni erőszakos magatartást megvalósítja a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás, ak-

¹⁹ <https://kuria-birosag.hu/hu/kuriai-dontesek/284-ha-sertettek-terhelt-iranyaba-nem-fejtettek-ki-fizikai-tamado-magatartast-vagy> (2024.03.02.).

²⁰ Kúria Bfv.II.1.450/2022/12. <https://kuria-birosag.hu/hu/kuriai-dontesek/4-garazdasag-tarsashaz-zart-de-lakok-szamara-nyitva-allo-es-masok-altal-hasznalt> (2023.03.01.).

kor is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására.²¹ A személy elleni erőszak tehát ebben az esetben is az emberi testre gyakorolt fizikai ráhatást jelent. Mindez megvalósul a passzív alany testének támadó szándékú megérintésével, függetlenül attól, hogy e támadás sérülést okoz-e vagy sem. Megjegyzem, az egykori Legfelsőbb Bíróság szerint az „erőszak” és az „erőszakos magatartás” nem azonos fogalmak, mivel utóbbi a testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetést is felöleli.²² Egyes szerzők szerint ugyanakkor ezen álláspont vitatható, mert „egybeemossa az erőszakos magatartás és a fenyegetés legális fogalmát, vagyis az erőszakos magatartás [...] – a Kúria szerint – magában foglalja a Btk. 459. § (1) bekezdésének 7. pontja által definiált fenyegetést is, amely értelmezés nyilvánvalóan *contra legem*.”²³

A nem támadó jellegű megfogás, megérintés nem tényállásszerű tevékenység.²⁴ A személy elleni erőszak mindkét formája szóba jöhet, tehát mind a *vis absoluta*, mind a *vis compulsiva*. Mindezekre tekintettel garázdaságot valósíthat meg például az arculütés, a fellökés, az ütlegelés, a rugdosás, ha e tevékenységeket kihívó közösségellenesség jellemzi.²⁵

A dolog elleni erőszak dologra gyakorolt rendellenes fizikai ráhatás, amely rendszerint – bár nem szükségszerűen – állagsérelemmel jár. Nem feltétele viszont a nagyobb fizikai erőki-fejtés, illetve, hogy a dolog másnak a tulajdonában álljon. A dolog elleni erőszak megvalósulhat például egy üzlet berendezésének az összetörésével, kirakatok betörésével, autó viszapillantó tükrének letörésével vagy asztalok fellökésével.

Szemelvények a bírói gyakorlatból:

a) A Kúria egy ügyben kifejtette, hogy a garázdasághoz megkívánt erőszakos magatartás megállapításához nem szükséges valamely személy testét ténylegesen érintő erőszak.

E döntés előzménye, hogy C. városban 2012. évben az ott lakó roma, illetve a magyar lakosság között feszültség keletkezett azért, mert rendkívüli módon megszapordtak a vagyon elleni bűncselekmények. A terheltek közül az I. rendű, a II. rendű, a III. rendű, a IV. rendű, az V. rendű és a VI. rendű terheltek több más – részben ismeretlenül maradt – személy társaságában 2012. augusztus 18. napján az esti órákban a VII. rendű terhelte tulajdonát képező ingatlanon egy baráti bográcsozáson vettek részt. Ugyanezen az estén 22 óra körüli időben mind a hét terhelte, egy, az eljárás során rajtuk kívül ismeretlenül maradt mintegy 20-30 fős csoporttal együtt, akik hasonló ruházatot viseltek – jellemzően fekete nadrágot és bakancsot, fehér pólót, esetleg fekete mellényt – C.-ben a egy-séges akaratelhatározásukból eredően felvonultak, majd a felvonulás során a csoport tagjai az utcában lakó személyekben félelmet, riadalmat és megbotránkoztatást keltettek azzal, hogy a náluk lévő karikás ostort csattogtatták, petárdákat dobáltak, illetőleg hangosan kiabáltak az ott lakó roma lakosság felé. A csoport tagjai részéről többször kiabálva elhangzott, hogy „Meg fogtok halni, bűdös cigányok. Menjetek vissza Indiába, nem vagytok magyarok”. Ezen fellépésük következtében személyi sérülés azonban nem keletkezett. A gépkocsizó járőr egy

25 fős civil ruhás sétáló csoportra lett figyelmes, mely csoportból egy főt, a II. rendű terhelte igazoltatás alá is vonták, aki azt mondta, hogy hazafelé tartanak.

Mivel a környező utcákban lakó roma személyekben a terheltek és társaik fentebb írt cselekménye félelmet keltett, rövid időn belül nagyobb, több tucat főből álló – pontosabban már meg nem határozható méretű – csoportosulás jött létre, amelynek tagjai az eljárás során a IX. rendű, a X. rendű, a XII. rendű, a XIII. rendű, a XIV. rendű, a XV. rendű, a XVII. rendű, és a XVIII. rendű terheltek voltak más személyek mellett. Ezen csoportosulás tagjai különböző eszközökkel, baseballütővel, kaszával, kapával és más tárgyakkal felfegyverkezve szándék-egységben, egymást segítve és támogatva, támadólag léptek fel a fentebb írt, az I–VII. rendű terheltekkel együtt vonuló csoporttal szemben, amelynek tagjai ezen kihívóan közösség-ellenes, erőszakos magatartást látva a helyszínről elmenekültek. A felfegyverkezve elkövetett, szándék-egységben megvalósuló erőszakos magatartás messzemenőig alkalmas volt arra, hogy másokban megbotránkozást és riadalmat keltsen és C. városban a köznyugalmat súlyosan megzavarta. A fenti cselekmények következtében személyi sérülés nem keletkezett.

A járőrök a helyszínre visszatérve, a P. utcában találták meg a csoportot, ahol már észlelték, hogy az ott lakó romák hangosan kiabálnak, csoportokba szerveződnek és kezükben különböző eszközökkel, lapáttal, kapával, deszkával, léccel az igazoltatás alá vont csoport irányába tartottak. A járőrök a csoportot körülfogva, őket igazoltatás alá vonták. Az eseményeket követően a rendőrhatalóság nagy erővel jelent meg, majd a köznyugalmat több nap alatt sikerült csak visszaállítani.

A tényállás szerint az elkövetési körülmények miatt az általános fenyegetettségi érzés, a jogtalan támadás bekövetkezésének csak távoli veszélye volt megállapítható, ez pedig a jogos védelem alkalmazására kétségkívül nem nyújtott alapot. Ezt támasztotta alá a járásbíróság megállapítása szerint a tényállás alapján az is, hogy a helyszínre küldött rendőr járőrök határozottan és szakszerűen léptek fel, a két csoport egymással közvetlen érintkezésbe sem került.

A jogerős határozatban megállapított tényállás adatai alapján – a védő érvelésétől eltérően – a XV. rendű terheltek felrótt cselekmény erőszakos jellege is megállapítható. A XV. rendű terhelte a helyszínen tartózkodott és aktív magatartást tanúsított annak a nagyobb létszámú csoportnak a tevékenységében, amelynek tagjai az élet kioltására is alkalmas eszközökkel megjelenve, egyidejűleg és közösen támadólag léptek fel a szemben álló csoporttal szemben. Ez a magatartás a „gárdisták” csoportja körében félelmet keltett, hiszen a helyszínről menekültek; őket a XV. rendű terhelte ütőeszközökkel felszerelt csoportja utcákon keresztül kitartóan kergette. Az, hogy az összecsapás és a tényleges személy elleni erőszak – testre irányuló támadó jellegű fizikai ráhatás – nem következett be, döntően az eredményes rendőri közbeavatkozásnak tudható be. Mindez azt jelenti, hogy a XV. rendű terhelte és társainak támadó jellegű cselekvése a fentiekben jellemzett, a testi épséget közvetlenül fenyegető erő alkalmazására irányuló kísérlet valamennyi tényállásszerű ismérvét magán hordozta, amely csak azért nem fordult át testbántalmazásba, mert az alól a „gárdistáknak” meneküléssel sikerült magukat kivonni, illetve azt a rendőri kimentés megakadályozta. Az „erőszak” és az „erőszakos magatartás” nem azonos fogalom. Garázda-

21 Btk. 458. § (1) bekezdés 4. pont.

22 BH 2008.291.

23 BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor – SINKU Pál: *Büntetőjog II. Különös Rész* HVG-ORAC, Budapest, 2013. 547.

24 BH 1980.116.

25 BELOVICS–MOLNÁR–SINKU: i. m. 547.

ság megvalósításához az erőszakos magatartás tanúsítása is elégséges, ha a bűncselekmény megállapításának egyéb feltételei is megvalósultak.

Az együttesen fellépő csoport tagjai számára, valamint a felsorolt eszközök jellegére és tulajdonságaira figyelemmel – mely utóbbiak megfelelnek a Btk. 459. § (1) bekezdésének 6. pontjában írt törvényi feltételeknek – a csoportosan és felfegyverkezve elkövetés tényeit a tényállás hiánytalanul tartalmazza.

Kétségtelen tény, hogy a Btk. 459. § (1) bekezdés 4. pontja alapján erőszakos magatartásnak minősül a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás is, abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására. A garázdaság bűncselekménye ugyanakkor nem minősül a Btk. 459. § (1) bekezdés 26. pontja alapján személy elleni erőszakos bűncselekménynek. Ebből is megállapítható, hogy a garázdasághoz megkívánt erőszakos magatartás megállapításához nem szükséges személy testét ténylegesen érintő erőszak. Ennek megfelelően fejt ki a 34. BK vélemény indokolása, hogy a garázdaság elkövethető olyan erőszakos, támadó fellépéssel, amely még könnyű testi sértéssel sem jár. Az irányadó tényállás pedig pontosan tartalmazza a XV. rendű terhelt által elkövetett azon erőszakos, támadó fellépést, amely erőszaknak nem, hanem a garázdasághoz megkívánt erőszakos magatartásnak minősül. Nem lehet kétséges ugyanis, hogy a XV. rendű terhelt és garázdaságot megvalósító társai – egyébként – a tényleges tettelegességre felkészülve valósították meg erőszakos magatartásukat.

Következésképpen törvényesen minősítette a bíróság a jogerős határozatában a XV. rendű terhelt cselekményét társtettesként, csoportosan, köznyugalmat súlyosan megzavarva, felfegyverkezve elkövetett garázdaság büntettének.²⁶

b) A Kúria a Bfv.II.174/2017. számú jelentős ügyben megállapította, hogy a garázdaság nem személy elleni erőszakos bűncselekmény, ezért garázdaság miatt az elkövető kényszergyógykezelése nem rendelhető el.

E döntés előzménye, hogy az elsőfokú bíróság a terheltet az ellene 3 rendbeli garázdaság vétsége miatt emelt vád alól felmentette és egyúttal elrendelte a kényszergyógykezelését. A másodfokú bíróság az elsőfokú ítéletet helybenhagyta. Az ítélet ellen a megyei főügyészség nyújtott be felülvizsgálati indítványt a kényszergyógykezelés törvénysértő elrendelése miatt; annak mellőzése érdekében. Az indítványt a Legfőbb Ügyészség fenntartotta.

A Kúria a felülvizsgálati indítványt alaposnak találta. A Btk. 78. § (1) bekezdése alapján a személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény elkövetőjének kényszergyógykezelését kell elrendelni, ha elmémüködésének kóros állapota miatt nem büntethető, és tartani kell attól, hogy hasonló cselekményt fog elkövetni, feltéve, hogy büntethetősége esetén egyévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kellene kiszabni. A törvény e rendelkezése négy konjunktív (egyidejűleg érvényesítendő) feltételhez köti az intézkedés elrendelését, és ezért bármelyik feltétel hiányában esik a kényszergyógykezelés alkalmazhatósága.

A felülvizsgálat során irányadó tényállás alapján a terhelt cselekményei – nem vitatottan – 3 rendbeli garázdaság vétsége

gének minősülnek. A garázdaság valamennyi esetben személy elleni erőszak kifejtésével valósult meg. A Btk. 78. § fentebb már idézett (1) bekezdése szerint a személy elleni erőszakos (...) büntetendő cselekmény elkövetőjének a kényszergyógykezelését kell elrendelni az egyéb (konjunktív) feltételek együttes megléte esetén.

A személy elleni erőszakos bűncselekmények körét a Btk. 459. § (1) bekezdés 26. pontja kimerítő (teljes körű, taxatív) felsorolásban határozza meg. Az ott felsorolt bűncselekmények között a garázdaság (Btk. 339. §) nem szerepel. Miután a Btk. 459. § (1) bekezdése úgy kezdődik, hogy „E törvény alkalmazásában:”, nem kétséges, hogy az azt követő pontokban foglalt értelmező rendelkezések hatálya – s közöttük a személy elleni erőszakos bűncselekmények körének meghatározása – a büntetőtörvény egészére kiterjed.

A fentiek alapján a Kúria tanácsulésen eljárva a támadott ítéletet annyiban változtatta meg, hogy mellőzte a kényszergyógykezelés elrendelését, egyebekben pedig hatályában fenntartotta.²⁷

3. A bűncselekmény immateriális jellegéről

A kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartásnak alkalmazni kell lennie arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen. A megbotránkozás másnak az adott cselekménnyel kapcsolatos negatív értékítéletét fejezi ki, amely enyhébb esetben nemtetszéssel, súlyosabb esetben felháborodással jár. A riadalom szintén érzelmi megnyilvánulás, ami tartamában ijedtséget, félelmet jelent.

A garázdaság immateriális jellegű, ezért tényállásszerűségének nem feltétele, hogy a megbotránkozás vagy riadalom ténylegesen létrejöjjön. Elégséges, ha a konkrét cselekmény annak létrehozására az adott körülmények közepette alkalmas. Az alkalmasságot viszont objektív szempontok szerint kell megítélni. Nem az elkövető és nem is a cselekményét észlelők szubjektív értékítéletének van jelentősége, hanem annak, hogy a társadalom objektív megítélésére figyelemmel, az elkövetési magatartás alkalmas volt-e a megbotránkozás, illetve a riadalom keltésére. A cselekmény csak akkor minősülhet garázdaságnak, ha fennállt legalább lehetőség szintjén, hogy azt mások észleljék.²⁸ Ezért, ha az elkövetésről csak kevesen szerzhettek közvetlen tudomást, akkor az teljességgel alkalmatlan a köznyugalom veszélyeztetésére.²⁹ A szűk családi körben, nem nyilvános helyen elkövetett erőszakos cselekmények – amelyeket közvetlenül csupán néhányan észleltek – nem alkalmasak a köznyugalom megzavarására, ezért garázdaság megállapítását nem alapozzák meg.³⁰ Ugyanakkor az utcán elkövetett tettelegesség sem valósít meg minden esetben garázdaságot.³¹ Így ha valaki az éjszakai órákban egy elhagyatott közterületen mást feltűnően durva módon bántalmaz, a cse-

27 <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-kuria-bfvii1742017-szamu-jelentos-ugyben-hozott-hatarozatarol-garazdasag-nem> (2024.03.01.).

28 BH 2010.177.

29 BH 1982.501.

30 BH 1985.174.

31 BH 1989.183.

26 Tájékoztató a Kúria Bfv.I.980/2017. számú jelentős ügyben hozott határozatáról. <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-kuria-bfv9802017-szamu-jelentos-ugyben-hozott-hatarozatarol> (2024.03.01.).

lekmény nem alkalmas a köznyugalom megzavarására. A késő éjjeli órákban való elkövetés ellenére is alkalmas a cselekmény a köznyugalom megzavarására viszont, ha azt olyan közterületen követik el, ahol nem kizárt a lehetősége annak, hogy azt mások észleljék.³²

Ezenkívül – még ha megbotránkozás vagy riadalom keltésére is alkalmas – nem a közösségi együttélés szabályainak semmibe vételét jelenti, ha valaki az ellene irányuló jogtalan támadás elhárítása érdekében lép fel erőszakkal.³³

A Kúria Bfv.III.1.186/2017. számú jelentős ügyben hozott határozatának előzménye az alábbi tényállás volt: 2011. december 3-án 01 óra után kb. 15 perccel G. F. WC-re ment, míg H. G. sértett és Sz. F. a WC előtti területen tartózkodott, amelynek túloldalán a táncparkett volt, illetve attól a területtől lépcső vezetett a szórakozóhely VIP-részlegére. Miután Sz. F. is WC-re ment, H. G., aki ittassága miatt dülöngélt, véletlenül nekiment az ott tartózkodó I. rendű terhelteknek, aki erre meglökte a sértettet, melynek hatására a sértett leült a földre. Az I. rendű terhelte és az ott tartózkodó II. rendű terhelte ekkor a sértettet felemelték a földről, majd a felállított sértett nadrágját alsónadrágjával együtt egy mozdulattal lerántották, melynek következtében a sértett nemi szerve és feneké is láthatóvá vált. Ezt követően két oldalról megfogva őt a szórakozóhelyről kivezetették. A szórakozóhely bejáratánál lévő fóliásátoron kívülre vitték, majd ott elengedték és a szórakozóhelyre mindketten visszamentek [...].”

Az indítványban foglaltak szerint a terheltek azon magatartása, hogy erőfölényüket kihasználva fizikai ráhatással a sértett alsótestét lemeztelenítették és ilyen állapotban a nyilvános helyen végighurcolva vitték ki a szórakozóhely elé, nemcsak a sértett megalázásával, emberi méltóságának megsértésével járt, hanem alkalmas volt arra is, hogy az azt észlelőkben megbotránkozást keltsen. Az erőszakos formában megnyilvánuló közösségellenes magatartásnak nem kell közvetlenül személy ellen irányulnia, irányulhat akár dolog ellen is és nem kell szükségszerűen állagsérelmet okoznia. Jelen esetben a fizikai erőhatásnak kitett tárgy a sértett nadrágja volt és annak két oldali megragadásával megvalósított lerántása annak ellenére, hogy a sértett testének közvetlen érintésével nem járt, a tárgyra irányuló, a sértett akarata ellenére történő erőszakos fizikai ráhatásnak minősül. A terheltek tehát olyan kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartást tanúsítottak, amely alkalmas volt arra, hogy az azt észlelőkben megbotránkozást keltsen, ezért megvalósította a társtettesként elkövetett garázdaság vétségét.

Az indítvány alapján a felmentő rendelkezés abban az esetben is törvénysértő, ha az adott elkövetési mód nem tekinthető a garázdaság törvényi tényállását megalapozó erőszakos magatartásnak. A terheltek cselekményei ugyanis a sértett emberi méltóságát sértő, társadalmilag és etikailag elítélendő olyan magatartás volt, amely kimerítette a tetteges becsületsértés vétségét.

Ezen cselekmény azonban magánindítványra büntetendő. A büntetőeljárás a terheltekkel szemben közbűnség cselekmény miatt folyt, a vád tárgyává tett eseménysor részét képezte és abba beleolvadt a magánvádas cselekményrész. Tekintettel azonban arra, hogy a bíróság a közbűnség cselekmény megvalósulását nem látta bizonyíthatónak, a tényálláson belüli – csak

magánvádra büntetendő – cselekmény vonatkozásában az arra jogosult nyilatkozatát be kellett volna szerezni.

Jelen ügyben a jogosult az elhunyt sértett hozzátartozója, akit azonban e körben nyilatkozattételre nem hívtak fel, így az ő oldaláról a magánindítvány megtételére nyitva álló határidő még meg sem kezdődött. A terheltek büntetőjogi felelősségének tetteges becsületsértés vétségében történő megállapíthatósága a magánindítvány kérdésében tett nyilatkozat függvénye, ezért e kérdéskörben az elhunyt sértett szüleit nyilatkozat megtételére kell felhívni.

A Legfőbb Ügyészség a fellebbviteli főügyészség felülvizsgálati indítványát fenntartotta és indítványozta, hogy a törvényszék és az ítéltábla határozatát a Kúria helyezze hatályon kívül és az elsőfokú bíróságot utasítsa új eljárásra. Az I. és II. rendű terhelte védői, valamint a terheltek a megtámadott határozatok hatályban tartására tettek indítványt.

A felülvizsgálati indítvány nem alapos. A garázdaság vétségét a Btk. 339. § (1) bekezdése alapján az követi el, aki olyan kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg. A garázdaság bűncselekménye tényállási elem – erőszakos magatartás – hiánya miatt nem valósult meg, miként arra az ítéltábla indokolásában ki is tért. Az erőszakos magatartás két irányban nyilvánulhat meg valóban, így az lehet személy vagy dolog elleni. Az irányadó tényállás alapján azonban a terheltek cselekménye – a sértettől a ruházat lerántása – nem volt erőszakos, nem járt sem a sértett testének külön emiatt történő érintésével, de a sértett ruhadarabjai sem sérültek, így a dolog elleni erőszak sem merülhetett fel. A terheltek az egyébként jogszerű (kényszer)intézkedésüket, illetve a sértett kétségkívül kiszolgáltatott helyzetét használták ki a megszegényítésére. Ilyen körülmények mellett azonban ez legfeljebb tetteges becsületsértés megállapítására lehetett volna alkalmas egyéb törvényi feltételek fennállása esetén. Erre tekintettel a Kúria a megtámadott határozatokat hatályában fenntartotta.³⁴

4. A minősített esetekről

a) Csoportos elkövetés: csoportosan követik el a bűncselekményt, ha az elkövetésben legalább három személy vesz részt.³⁵ A garázdaság csoportosan elkövetettnek minősül akkor is, ha három vagy több személy nem egymást támogatva, hanem egymással szemben állva vesz részt az elkövetésben,³⁶ azonban a csoportos elkövetés csak a szándékegységben cselekvők terhére állapítható meg.³⁷ Az elkövetők a garázdaságot ilyenkor is társtettesként valósítják meg, mert a szándék és az akarat egység szempontjából csak annak belátása szükséges, hogy az egymással szembeni erőszakos cselekedetük közvetlenül és durván sértheti a közösség nyugalma. Nem zárja ki a garázdaság csoportosan elkövetettkénti minősítését az sem, ha az elkövetők egyike – halála miatt – nem vonható felelősségre.

³⁴ Tájékoztató a Kúria Bfv.III.1.186/2017. számú jelentős ügyben hozott határozatáról. <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-kuria-bfviii1862017-szamu-jelentes-ugyben-hozott-hatarozatarol> (2024.03.01.).

³⁵ Btk. 459. § (1) bekezdés 3. pont.

³⁶ 4/2007. BJE.

³⁷ BH 2013.36.

³² BH 1998.67.

³³ BH 2019.123.

A garázdaság csoportosan elkövettként minősítésének nem feltétele, hogy a kihívóan közösséggel, erőszakos magatartás ugyanazon sértettel szemben valósuljon meg. A csoportos elkövetés megállapítása indokolt, ha az elkövetők a garázdaság tényállási elemeit együttes cselekvéssel, ugyanazon a helyszínen kimerítették és az objektíve alkalmas volt a megbotránkozás vagy a riadalom keltésére.³⁸

b) A köznyugalom súlyosan megzavarva történő elkövetés: e minősítő körülmény eredmény, tehát az elkövetőt emiatt akkor is felelősség terheli, ha előidézése tekintetében csak gondatlanság terheli. A köznyugalom súlyos megzavarásához az szükséges, hogy a veszélyhelyzetből eredménnyé átalakult megbotránkozás vagy riadalom olyan méreteket öltön, ami az emberek nagy számát érinti, így például egy község vagy városnegyed lakóinak a nyugalomát, közhangulatát jelentős mértékben hátrányosan befolyásolja, illetőleg az említett szélesebb személyi körben az elkövető cselekménye pánikot vagy rémületet keltsen.³⁹ A község központi részében halált eredményező tömegverekedést kirobbantó elkövetők a garázdaság büntetett nemcsak csoportosan, hanem a köznyugalom súlyosan megzavarva követik el.⁴⁰

c) Fegyveres elkövetés: fegyveresen követi el a bűncselekményt, aki működőképessé lőfegyvert, robbanóanyagot, robbantószer, robbanóanyag vagy robbantószer felhasználására szolgáló készüléket tart magánál, vagy a bűncselekményt mindezek utánzatával fenyegetve követi el.⁴¹

d) Felfegyverkezve történő elkövetés: felfegyverkezve követi el a bűncselekményt, aki az ellenállás leküzdése vagy megakadályozása érdekében az élet kioltására alkalmas eszközt tart magánál.⁴²

e) A nyilvános rendezvényen történő elkövetés: nyilvános rendezvény – a gyűlés kivételével – minden olyan rendezvény, amely mindenki számára azonos feltételek mellett nyitva áll.⁴³ E minősítő körülmény megállapítása szempontjából nemcsak a rendezvény kezdő és befejező időpontja közötti cselekmény releváns, hanem az is, amely közvetlenül a rendezvényre belépés előtt vagy távozás után valósul meg.⁴⁴

A minősített esetekkel összefüggésben szükséges utalni az ún. ustawka jelenségére, amely szurkolói csoportok szervezett összecsapását jelenti, előre meghatározott szabályok szerint. Ilyen cselekmények esetén – elviekben – az a) és b) pont is megállapítható. A helyzet azonban „csalóka képet” mutat, mivel az ustawka keretében lebonyolított összetűzések – az interneten is közzétett videófelvételek alapján – jellemzően nem közterületen történnek, a lakosság általi észlelés potenciális lehetőségét tehát a „szervezők” igyekeznek kizárni. Ilyen körülmények között viszont hiányzik a megbotránkozás vagy riadalom keltésére való (objektív) alkalmasság, ami egyben kizárja a tényállásszerűséget. Ne feledjük, a cselekmény csak akkor minősülhet garázdaságnak, ha fennállt legalább lehetőség szintjén, hogy azt mások észleljék.⁴⁵ Ha pedig az elkövetésről csak kevesen szerezhetnek közvetlen tudomást,

akkor az teljességgel alkalmatlan a köznyugalom veszélyeztetésére,⁴⁶ sőt az utcán elkövetett tettelegesség sem valósít meg minden esetben garázdaságot.⁴⁷ Ennek alapján leszögezhető, hogy a Btk. jelenlegi szabályozása ebben a tekintetben nem alkalmas a megfelelő mértékű szankcionálására, márpedig arra feltétlenül szükség lenne a védendő jogtárgy – lásd köznyugalom – kiemelkedő tárgyi súlya miatt. Ebben az esetben tehát egy olyan új típusú, a társadalomra feltétlenül veszélyes, szükségképpen büntetendő jelenségről van szó, amelyet a jogalkotó még nem tudott megoldani (mentségére szóljon az idő rövidsége).⁴⁸ Megjegyzem, az 1996. évi orosz Büntető Törvénykönyv 213. §-a külön nevesíti a huliganizmus törvényi tényállását, amely a közrend durva megszegését jelenti, s amely elkövethető személyek vagy dolgok elleni támadással, de akár fenyegetéssel is. A kódex külön kezeli a vandallizmust,⁴⁹ amelyet épületek elcsúfítása (minden bizonnyal főként a graffitikre gondolva), illetve a tömegközlekedésben vagy más nyilvános helyeken történő rongálás valósít meg. Észtországban a huliganizmus bármilyen szándékos magatartás, amely súlyosan sérti a közrendet, vagy ami nyilvánvaló tiszteletlenséget jelent a társadalom irányába.⁵⁰

5. A garázdaság szubszidiárius jellegéből fakadó halmazati és elhatárolási kérdések

A garázdaság szubszidiárius jellegéből következik, hogy nem állhat alaki halmazatban súlyosabban büntetendő cselekménnyel.

a) Bűnhalmazat létesül, ha az elkövető egy cselekménnyel a garázdaság, valamint a testi sértés vagy a rongálás törvényi tényállását is megvalósítja, feltéve, hogy a testi sértés vagy a rongálás büntetési tétele nem súlyosabb, mint a garázdaságé.⁵¹ Előfordulhat ugyanis a garázdaság olyan elkövetése, hogy azal egyidejűleg más bűncselekmény nem valósul meg, mert a személy elleni erőszakos magatartással elkövetett garázdaság a könnyű testi sértés okozását nem szükségszerűen foglalja magában. Ebből következik, hogy ha a garázdaságnak ilyen eredménye van, a könnyű testi sértés és a garázdaság vétségét halmazatban kell megállapítani. Garázdaságot is megvalósító súlyos testi sértés esetén halmazatról nem lehet szó, mert az utóbbi súlyosabban büntetendő, mint a garázdaság vétsége, és így csak a súlyos testi sértés büntette állapítható meg. Ez azonban nem vonatkozik a garázdaság minősített eseteire. A minősített garázdasággal a nem súlyosabban büntetendő testi sértés elleni bűncselekményt halmazatban meg kell állapítani.

b) Nem lehet szó a garázdaság és a tetteleges becsületsértés halmazatáról, a tetteleges becsületsértés elkövetési változatait ugyanis a garázda jellegű, erőszakos magatartás szükségszerűen magában foglalja.⁵²

A Kúria gyakorlata alapján más személynek sérülés okozására

38 BH 2000.94., BH 2003.309.

39 BH 1993.407.

40 BH 1996.515.

41 Btk. 459. § (1) bekezdés 5. pont.

42 Btk. 459. § (1) bekezdés 6. pont.

43 A gyűlés: a gyülekezési jogról szóló törvény hatálya alá tartozó gyűlés [Btk. 459. § (1) bekezdés 24. és 24a. pontok].

44 BH 2013.207.

45 BH 2010. 177.

46 BH 1982. 501.

47 BH 1989.183.

48 BÉRCES Viktor: A futball-huliganizmus visszaszorításának jogi eszköztára. *Jogelméleti Szemle*, 2017/1. 9–10.

49 214. §.

50 NAGY: i. m. 80–81.

51 34. BK vélemény.

52 BELOVIC-S-MOLNÁR-SINKU: i. m. 549.

tipikusan nem alkalmas tárggyal (például tojással) megdobása tetteles becsületsértést valósíthat meg. A nyilvános helyen elkövetett tetteles becsületsértés – ha az elkövetés módja folytán kihívóan közösségellenes – garázdaság megállapítására lehet alkalmas, ezért vizsgálni kell, hogy e bűncselekmény konjunktív feltételei (kihívóan közösségellenes, erőszakos, megbotránkoztatásra, illetve riadalomkeltésre alkalmas) hiánytalanul megvalósultak-e. A garázdaság bűncselekményi alakzatához tényállási elemként megkívánt „erőszakos magatartást tanúsít” fordulata megvalósul a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatással, abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására.

Az ítélkezési gyakorlat a tetteles becsületsértés vétségének elbírálása körében általában e bűncselekménynek minősíti másnak leöntését, leköpését, amely alkalmas lehet a becsület csorbítására. Ha a tetteles becsületsértés során alkalmazott erőszakos magatartás egyéb tényállási elemekkel párosul – kihívóan közösségellenesség, megbotránkoztatásra, illetve riadalomkeltésre alkalmasság – és súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, akkor a tetteles becsületsértés vétsége beolvad a garázdaság vétségébe, így az utóbbi, közvéder üldözendő bűncselekmény valósul meg. Így a nyilvános helyen tettelesen elkövetett becsületsértés esetén az iratokat az ügyész részére kell megküldeni, ha a cselekmény kirívóan közösségellenes volt.⁵³

c) Ha a garázdaságot dolog elleni erőszakos magatartással követik el és ez utóbbi csak szabálysértés valósít meg, a garázdaság mellett a rongálás szabálysértésének a megállapítására szintén nem kerülhet sor.⁵⁴ A dolog elleni erőszakos magatartás fogalmába ugyanis a csekélyebb károkozás, jelentéktelen állagsérelem beletartozik. Ha azonban a rongálásban megnyilvánuló, erőszakos magatartás kisebb kárt okoz, továbbá, ha a szabálysértési értékhatárt meg nem haladó kárt okozó rongálást a garázdaság elkövetője bünszövetségben valósítja meg, vagyis ha a rongálás bűncselekmény, a garázdasággal halmazatban a rongálás vétségét meg kell állapítani. Az ilyen léptékű rongálás ugyanis már nem szükségszerű velejárója a garázdaságnak, ugyanakkor a garázdasággal megvalósult rongálás vétségének büntetése nem súlyosabb a garázdaság vétségének büntetésénél. A garázdaság minősített esetei mellett szintén sor kerülhet a garázdaságnál nem súlyosabban büntetendő minősített rongálás halmazatban történő megállapítására.⁵⁵

d) Ha az elkövető a garázda, erőszakos magatartás tanúsításától függetlenül, vagy azzal bizonyos időbeli és térbeli összefüggésben ugyan, de mégis elkülönülten valósít meg más bűncselekményt, az anyagi halmazat szabályai az irányadók, vagyis a garázdaság bármely súlyosabban és enyhébben büntetendő bűncselekménnyel halmazatban állhat.⁵⁶

e) A garázdaság büntette anyagi halmazatban állhat a közlekedés biztonsága elleni büntettel,⁵⁷ valamint a magánlaksértés vétségével.⁵⁸

f) A Kúria a Bfv.II.1594/2015/7. számú döntésében megállapította, hogy a garázdaság és a zaklatás alaki halmazata kizárt. E döntés előzménye, hogy a járásbíróság a jogerős ítéletével a terheltet bűnösnek mondta ki 2 rendbeli – ebből 1 eset-

ben folytatólagosan elkövetett – garázdaság vétségében és zaklatás vétségében. Ezért őt – halmazati büntetésül – pénzbüntetésre ítélte.

A bíróság jogerős ügydöntő határozata ellen a Legfőbb Ügyészség nyújtott be felülvizsgálati indítványt a terhelt javára, arra hivatkozással, hogy a terhelt bűnösségének megállapítására a zaklatás vétségében a büntető anyagi jog szabályainak a megsértése miatt került sor.

A Kúria a garázdaság és a zaklatás bűncselekményének alaki halmazatát megvizsgálva abból indult ki, hogy amennyiben azok elkövetési magatartása fedi egymást, illetve azonos, akkor ugyanazon cselekmény csak egyetlen bűncselekményt valósíthat meg, egyetlen bűncselekményként minősülhet. S a zaklatás csak akkor valósul meg, ha ugyanaz a cselekmény súlyosabban büntetendő bűncselekménynek nem minősül. Ha tehát az adott cselekmény (például) a két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő garázdaság vétségének minősül, akkor ugyanez a cselekmény nem minősülhet egy másik bűncselekménynek, még annak részcselekményeként sem. A Kúria a megtámadott határozatot megváltoztatta és a terheltet az ellene zaklatás vétsége miatt emelt vád alól felmentette.⁵⁹

g) A garázdaság annak ellenére egyrendbeli bűncselekmény, hogy az erőszakos magatartással bűnhalmazatban megvalósított testi sértés többrendbeli.⁶⁰

h) Bűnhalmazatot kell megállapítani, ha a kifosztás elkövetői az elvételt megelőzően garázdaságot is megvalósítanak.⁶¹

i) A közösség tagja elleni erőszak és a garázdaság elhatárolásával kapcsolatban a Kúria Bfv.I.1.722/2016. számú jelentős ügyben meghozott határozatának előzménye az alábbi tényállás volt: az erősen ittas terheltek a vendéglátóhelyről való távozásuk után, egy padon ülve figyeltek fel a fekete bőrű, elefántcsontparti állampolgárságú, Magyarországon oltalmazottként tartózkodó sértettre, aki gyalogosan igyekezett B.-n az ún. kisvasútállomás felé. A terheltek a sértett borszíne, illetve faji, nemzeti hovatartozása miatt útját állták, és ezért intézték felé a „Black man, go back to Africa! Here is Hungary, not Africa!” Ezt követően ütötte pofon őt az I. rendű terhelt, akinek az újabb ütése a sértett felemelt karját, a harmadik ütés pedig a halántékát érte. A kitérni igyekvő sértettet elé állva akadályozták továbbhaladásában, aki végül visszafordult és a K. utcán elfutott. A terheltek követték őt, majd látszólag felhagytak az üldözésével, de amikor a sértett ismét a vasútállomás felé indult, – ekkor már az esetleges további támadás elhárítása érdekében egy másfél méteres kerítésléccet magához véve – az I. rendű terhelt lesből mögé került és megütötte őt. A védekező sértett a faléccel az I. rendű terhelt bal kezének ún. kisujját eltörte, illetve a bal lapockáján hámozsolásos sérülést okozott. Végül az erőfölényben lévő I. rendű terhelt elvette tőle a faléccet, a sértett pedig a vasútállomás felé elfutott. Az eseményeknek ez a része helytálló értékelést nyert az ítéletben, e sértett sérelmére az I. és a II. rendű terhelt bántalmazással elkövetett közösség tagja elleni erőszak büntetést valósította meg.

A közösség tagja elleni erőszak büntette más bűncselekményekhez, így a garázdasághoz, tetteles becsületsértéshez, kény-

53 71. BK vélemény.

54 BH 2013.B.12.

55 BELOVICS–MOLNÁR–SINKU: i. m. 549.

56 BH 1988.302.

57 BH 1986.223.

58 BH 1985.291.

59 <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-bfvii159420157-szamu-elvi-dontesrol-garazdasag-es-zaklatas-alaki-halmazata-kizart> (2024.03.01.).

60 BJD 9112.

61 BJD 9114.

serítéshez képest speciális vagy kiemelt tényállás. Az emeli ki ebből a bűncselekményi körből, hogy a cselekmény indítéka, motívuma a passzív alany valamely csoportba tartozása (gyűlölet- vagy előítéletességi motívum). A garázdaságszerű, a bántalmazó vagy a kényszerítő jellegű magatartások helyes jogi minősítése szempontjából a cselekmény motivációjának van jelentősége. A motívum megállapítása az alany elkövetéskori konkrét tudattartalmának feltárásával történik, az a történeti tényállás értékelésével kialakított jogi következtetés.

A motívumra vagy annak hiányára általában az elkövető kijelentéseiből, annak indulati töltéséből, a kijelentést kísérő cselekvésből vonható következtetés. Vizsgálni kell, hogy a cselekvőség konkrét személy által előidézett sérelemre adott válaszreakció, tehát a sérelem megtorlása-e.

A közösség tagja elleni erőszak szempontjából releváns motívum nem feltétlen mutat teljes megfelelést a cselekmény konkrét kiváltó okával. Az események során újonnan feltámadt motívum (az adott ügyben az I. rendű terhelte ért sérülés, a bal kéz kisujjának törése) mellett az eredeti indíték (a sértett bűrszíne miatti előítéletesség) dominanciája nem enyhített el, hanem az mindvégig fennmaradt. Az elhangzottak: „Még mertél ütni? Eltörted az ujjamat! Megdöglesz!” nem értékelhető másként, mint ami az eredeti, gyűlölet vezérelt motívum megerősödése mellett keletkezett.

Az irányadó tényállás szerint, miután az I. rendű terhelte a sértettől elvette az őt ért bántalmazás során használt léceket, a sértett után indult, ekkor a K. utcában ismét csatlakozott hozzá a II. rendű terhelte, akinek elmesélte a vele történeteket, megmutatta a dagadó kisujját és a hátát is fájlalta. Az I. rendű terhelte ért bántalmazás miatti felháborodásukban mindketten a vasútállomás felé indultak, hogy a sértettet kérdőre vonják. A felüljáró lépcsőjéről meglátták a sértettet, ezért felé indultak. Ezt észlelték a peronon a guineai állampolgárságú S. M., feleségével, az eritreai állampolgárságú M. L. és négy hónapos kisgyermekükkel, valamint a szomáliai állampolgárságú N. S. R. együtt, akik a sértettel beszélgettek, ezért a csomagjait hátrahagyva elfutottak a peronról.

A terheltek közül az I. rendű terhelte az elszaladó sértett után indult, míg a II. rendű terhelte dühében a hátrahagyott csomagot széttepte, míg a benne lévő ruhanemű a sínnek közé szóródott. A sín pályán, majd az elválasztó korláton átugrott sértett az I. rendű terhelte utolérte, „még mertél ütni? eltörted az ujjamat! megdöglesz!” felkiáltásokkal a kezében lévő, kerítésléccel több esetben megütötte a sértettet, melynek során a léce több darabra szétesett. Az ekkor odaérő II. rendű terhelte bekapcsolódott a bántalmazásba, a sínnek között fekvő sértettet többször megrúgta. A vérző fejsérülést szenvedett, rövid időre az eszméletét is elvesztő sértettet a terheltek előbb a peronra emelték, majd ismét a sínnek közé fektették, de végül a „nem vagyunk mi gyilkosok!” felkiáltással a peronra felrakták. A sértettet ért bántalmazás következtében elszenvedett sérülések gyógytartama külön-külön és összességükben is nyolc napon belüli volt. A jobb szemöldöktájék repesztett sebzése, a szemgolyót ért hasonló erejű ütés nyolc napon túl gyógyuló sérülés előidézésére is alkalmas volt. A fekvő sértett közelében a felüljáró aljánál leültek, ahol a kikerkező rendőrök elfogták és előállították őket.

Az irányadó tényállás szerint a sértett feltartóztatása, üldözése, majd bántalmazása –, ami B.-n 2013. október 26-ról 27-re virradó éjjel a K. téren kezdődött, a K. utcában folytatódott,

majd a vasútállomáson ért véget – folyamatos volt és nem szakadt meg. A cselekmény kezdetén mindkét terhelte együtt jelen volt, abban részt vett, még akkor is, ha az üldözés során a II. rendű terhelte kissé lemaradt, és ezért a sértettnek az I. rendű terhelte szemben védekező, testi épséget sértő magatartását nem észlelte. A cselekményegységet nem szakította meg az sem, hogy a terheltek látszólag felhagytak a sértett üldözésével, majd az I. rendű terhelte hátulról rátámadt, amikor pedig a sértett futva elmenekült, végül a vasútállomáson – ekkor már további négy színes bőrű személy társaságában – is rátámadtak. A sértett esetében a bántalmazás eredeti motívuma mindvégig fekete bűrszíne volt. Az itt elhangzottak: „Még mertél ütni? Eltörted az ujjamat! Megdöglesz!” nem értékelhető másként, mint, ami az eredeti, gyűlölet vezérelt motívum megerősödése mellett keletkezett.

A közösség tagja elleni erőszak büntetett bántalmazással megvalósító rész-cselekménynél annak nincs jelentősége, hogy ehhez a motívumhoz a rész-cselekmények során milyen további motívumok – harag, bosszú, szégyenérzet stb. – társultak. A rész-cselekvőségekből összetevődő bűncselekmény közös jellemzői voltak – miként arra az indítvány előterjesztője is hivatkozott –, hogy azok egységes akarathatározásból fakadtak, ugyanannak a bűncselekménynek a törvényi tényállásába illeszkedtek, az egyik sértett személy mindvégig azonos, ehhez később további négy sértett kapcsolódott, a különböző elkövetési magatartások kifejtése szoros térbeli kapcsolatban állt, azok időben egybeeső jellegűek voltak és ugyanazon eredmény előidézését célozták. A sértettek sérelmére megvalósított cselekmények közötti különbség csupán abban jelentkezik, hogy a sértettet bántalmazták is, míg a többi sértett esetében olyan kihívóan közösség ellenes magatartást tanúsítottak, amely alkalmas volt az adott csoport tagjaiban riadalom keltésére.

Tévedett tehát az elsőfokú bíróság, amikor a vasútállomáson történeteket társtettesként elkövetett garázdaság büntetettnek minősítette és a terhelteket a társtettesként, felfegyverkezve, bántalmazással elkövetett közösség tagja elleni erőszak büntette miatt emelt vád alól felmentette.⁶²

j) A Kúria Bhar.III.1.420/2021/13. számú jelentős ügyben meghozott határozata arra mutatott rá, hogy a garázdaság a hivatalos személyek által, hivatali eljárások során is elkövethető. Az ügyben a vádlott visszaélt rendőri mivoltával és hivatali helyzetével, amellyel hatalmi helyzetét hangsúlyozta, célja a megfélemlítés volt, az adott közlekedési szituációban a hatalmi fellépésétől tekintélyt remélt. Mindez pedig nem a közhatalom gyakorlása, hanem hatalmaskodás, a személyes cél, a jogtalan előny érdekében való cselekvés volt. A büntetőfékezés mint közlekedési magatartás (szabályszegés) az érintett gépjármű vezetője, utasai életének, testi épségének közvetlen veszélyeztetésére alkalmas. Valójában egy közlekedési konfliktushelyzet szándékos kiprovokálása, amely az elkövető szabályok felett álló öntörvényűségét jelzi, agresszivitásának közlekedési szituációkban való megnyilvánulását jelenti. A vádlott e közlekedési és garázda jellegű cselekményeit rendőrként, hivatalos személyként valósította meg, vagyis olyan cselekményeket követett el, amelyek megakadályozása, az ezek

62 <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-kuria-bfvi17222016-szamu-jelentos-ugyben-hozott-hatarozatarol> (2024.03.02.).

elleni fellépés éppen hivatásából fakadó. Ilyen esetben súlyosabb büntetés kiszabása indokolt.⁶³

6. Speciális megoldások nemzetközi viszonylatban: az elkövető magatartásának szubjektív bírói mérlegelését lehetővé tevő szabályok

Egyes büntető törvénykönyvek esetében megfigyelhető, hogy a jogalkotó az általánosan alkalmazott tényállási elemeken túlmenően (például erőszak, riadalomkeltésre való alkalmasság) további kritériumokat is meghatároz a tényállás-szerűség feltételeként. E körben sokszor olyan nehezen megragadható kifejezésekkel találkozunk, mint az elkövető „cinikussága”, „tiszteletlensége”, vagy éppen „szemtelenége”. Megjegyzem, a hazai Btk.-ban igen nehezen lenne elképzelhető efféle szabályozás, ráadásul e megoldással a jogalkotó a bírák értékelő-mérlegelő tevékenységét is igen megnehezítené.

Szemelvények egyes büntetőködexeiből:

a) Az ukrán Btk. alapján a garázdaság a köznyugalom olyan súlyos megsértését jelenti, amelynek során az elkövető különösen szélsőséges és cinikus módon fejezi ki a társadalmi rend elutasítását.

b) Lettorszában az követi el a garázdaságot, aki súlyosan megsérti a közrendet azzal, hogy nyilvánvalóan nem tiszteli a társadalmat, figyelmen kívül hagyja és megsérti a társadalmi együttélés alapvető szabályait, zavarja az emberek nyugalma, illetve az állami szervezetek, vállalkozások működését.

c) A horvát Btk. garázda cselekményként szabályozza azt, ha az elkövető nyilvános helyen erőszakosan, másokat megfélemlítő, szemtelen módon viselkedik.

d) Németországban az követi el a köznyugalom megzavarását, aki mint elkövető, felbujtó vagy tettetárs részt vesz személy vagy tulajdon elleni erőszakos cselekményben, vagy más személyt azzal fenyeget, hogy erőszakos bűncselekményt fog elkövetni, és ezt olyan csoport tagjaként követi el, amelynek magatartása veszélyezteti a közrendet, illetve aki arra biztatja a tömeget, hogy ilyen cselekedetet vigyen véghez.

e) Kaliforniában a köznyugalom megzavarására alkalmas erőszak alkalmazása, illetve az ennek elkövetésével való fenyegetés büntetendő egy évig terjedő börtönnel vagy pénzbüntetéssel, ha megvan a lehetőség az azonnali elkövetésre, és a cselekményt két vagy több személy együttesen hajtja végre. A szabályozás érdekessége, hogy a tényállás megállapítja, miszerint a köznyugalom megzavarása bármely zárt helyen bekövetkezhet, és egyúttal fel is sorol ilyen helyeket (állami börtön, megyei börtön, kemping, diákszálló, ifjúsági tábor).

f) Hollandiában az követi el a garázdaságot, aki követet vagy egyéb tárgyakat dobál más tulajdonában álló területre, zavaró hangokat hoz létre (mint például lövés, robbanás), a közlekedési eszközök szirénáját nem megfelelő módon használja, vagy az utcákon, köztereken nem megfelelő magatartást tanúsít.

g) A svéd Btk. azon elkövetési tárgyakat sorolja fel, amelyek ellen a garázda jellegű – akár csak verbális – cselekmények kimerítik a bűncselekmény fogalmát. Eszerint a törvényi tényállást az valósítja meg, aki erőszakos cselekményekkel, hangoskodással, vagy ezekhez hasonló eszközökkel zavar, vagy megpróbál zavarni vallási szertartást, esküvőt, temetést vagy ezekhez hasonló rendezvényeket, bíróság vagy egyéb központi vagy helyi hivatalos szerv működését, vagy közösségi összejöveteleket.

h) Finnországban az követ el garázda jellegű bűncselekményt, aki – ha súlyosabb bűncselekmény nem valósult meg – hangoskodással vagy más hasonló módon zavarja a nyilvános helyen zajló hivatalos eseményeket, kulturális vagy sportrendezvényeket, tömegközlekedési eszközöket, a véleménynyilvánításnak teret adó eseményeket, hivatalban, irodában, gyárban vagy más hasonló helyeken folyó munkát.⁶⁴

7. Záró gondolatok

A garázda jellegű cselekmények szankcionálására nemzetközi szinten elsősorban a kihágási-szabálysértési jog keretein belül kerül sor. Ezzel együtt, minden EU-tagállamban kihívást jelent a szabálysértési, illetőleg bűncselekményi kategória (normatív) elhatárolása. Egyes országokban a jogalkotó lényegében „szabad kezét ad” a jogalkalmazó számára, mivel a tényállás-szerűség feltételeként csak olyan általános elemek vizsgálatát kívánja meg, mint például a társadalmi rend elutasítása, a közrend durva vagy súlyos megsértése, vagy éppen a nyilvánvaló tisztelenség tanúsítása. E szabályozás nem tűnik jó megoldásnak, mivel egyrészt önkényes, másrészt ellentmondásos ítélezéshez vezethet.

Olyan megoldás is ismert, amelynek során a jogalkotó nem taxatív, hanem pusztán exemplifikatív jelleggel sorolja fel a garázda elkövetés megállapítására okot adó magatartásokat. Mindez azonban meglehetősen aggályos a „nullum crimen sine lege elv” érvényesülése szempontjából.

A legjobb verzió az a tűnik, amikor a jogalkotó nemcsak a szóba jöhető élethelyzetek sokaságára, hanem a törvényi tényállás egyértelmű alkalmazhatóságára is törekszik. Ennek alapján minden olyan szabályozás támogatható, amelyben a normaszöveg relatíve pontosan körülírható, egyúttal bizonyítható tényállási elemeket határoz meg (például erőszakos magatartás, csoportos elkövetés). Ezen elvárásnak a Btk. szabályrendszere – jelen állás szerint – megfelel.

⁶⁴ „A törvény továbbá büntetni rendeli azt is, aki tárgyak hajigálásával, irodák, üzletek vagy más hasonló helyiségek telefonon hívogatásával, vagy más hasonló módon okoz zavart, illetve jogellenesen eltávolít vagy megromlalt olyan nyilvános táblákat, hirdetések, amelyek az állampolgárok tájékoztatását szolgálják. Végül e körbe sorolja a törvény tömegközlekedési eszköz, lift vagy más szerkezet hamis riasztást okozó használatát is.” In: NAGY: i. m., 80–83.

⁶³ <https://kuria-birosag.hu/hu/kuriai-dontesek/173-i-vadlott-visszaeltrendori-mivoltaval-es-hivatali-helyzetével-amellyel-hatalmi> (2024.03.02.).

GUNYECZ ZOLTÁN¹

Bizonyítás a perbíró szemével

1. Bevezetés

A már nem is annyira új eljárási törvény látszólag jelentősen csökkentette a bizonyítás jelentőségét, mivel lehetővé tette a beismerő nyilatkozat és a tárgyaláshoz való alkotmányos jogról történő lemondás elfogadásának a lehetőségét, melynek elfogadásával mellőzhető a bizonyítás. Ennek hiányában a bíróságnak mindazon bizonyítást le kell folytatnia, amelynek eredményeképpen ügydöntő határozatot hozhat. A bizonyítás törvényessége elsőrendű érdek, hiszen az ennek során megvalósított hiba a bizonyíték elvesztéséhez vezethet, ami az igazságszolgáltatás hibája lenne. Az igazság kiderítése és a valóság tényállás megállapítása olyan követelmény, melyet csupán törvényes keretek között lefolytatott bizonyítással szabad teljesíteni.

2. A bizonyítás jogtudományi meghatározása

A bizonyítás mibenlétét illetően a jogtudósok különböző definíciókat alkottak. Angyal Pál 108 évvel ezelőtt azt rögzítette, hogy a bizonyítás egy olyan logikai művelet, amely során a jogalkalmazóban meggyőződés ébred a bizonyítékok bizonyító ereje következtében.²

inkey Ferenc ugyanebben az évben akként definiálta a bizonyítást, hogy az egy logikai művelet, ami a büntetőper elintézésénél fontossággal bíró tények valótlanságának vagy valóságának megállapítására irányul, a bizonyítás részben a felek, részben a bíróság által végzett szellemi munka.³

Irk Albert is logikai műveletként értelmezte a bizonyítást, melynek célja, hogy valamely fontos tény valóságartartama tekintetében a bíróságban meggyőződést élesszen.⁴

Vámbéry Rusztem hasonlóan fogalmaz: számára a bizonyítás azon logikai művelet, amelynek célja, hogy a bíróságban valamely tény, vagy állítás bizonyosságának meggyőződését keltse.⁵

1 NYÍREGYHÁZI TÖRVÉNYSZÉK KOLLÉGIUMVEZETŐ.

2 ANGYAL PÁL: *A magyar büntetőeljárás jog tankönyve*, Budapest, 1915, 314.

3 FINKEI FERENC: *A magyar büntetőper jog tankönyve*, Budapest, 1916, 277.

4 IRK ALBERT: *A magyar büntetőper jog vezérfonala*, Pécs, 1931, 78.

5 VÁMBÉRY RUSZTEM: *A büntetőperrendtartás tankönyve*, Budapest, 1916, 128.

Király Tibor⁶ szerint a bizonyítás olyan komplex tevékenység, amely magában hordozza az eljárást folytató hatóság, valamint az eljárás többi résztvevőjének megismerési tevékenységét, logikai bizonyítást és ezeknek logikailag szabályozott rendjét.

Tremmel Flórián⁷ álláspontja szerint a bizonyítás elsődlegesen arra irányul, hogy megismerjük a múltban bekövetkezett eseményt, az ütkö-

zik-e a Btk. valamely törvényi tényállásába, illetve a bűncselekmény elkövetésével ki, kik hozhatók összefüggésbe.

A Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye⁸ szerint a bizonyítási eljárás a bírói megismerés sajátos formája. A bírósági, esetleg más hatósági eljárásra jellemző speciális megismerési folyamat, melynek során a bíróság, vagy más hatóság tudomást szerezhet azon adatoknak, tényeknek, információknak a tartalmáról, amelyek a hatáskörébe tartozó ügyek eldöntéséhez elengedhetetlenül szükségesek.

3. A bizonyítás tárgya és mikéntje

A megismerés tárgyai ismeretlen múltbeli tények vagy események.

A megismerő tevékenység célja, hogy a bíróság vagy más hatóság az előtte folyó jogvita elbírálására irányadó anyagi jogi szabályok alkalmazásához szükséges adatokról és tényekről tudomást szerezzen.

Nézetem szerint a bizonyítás azon megismerést célzó tevékenység, ami szabályozott keretek között folyik és az anyagi, illetve alaki jogi szabályok alkalmazása szempontjából releváns tények feltárására irányul.

A tények szinte minden esetben múltbeliek, azonban előfordulhat jövőbeni tények megismerésére irányuló bizonyítás is, pl. tárgyalásról való előzetes kimentés iránti kérelem alaposságának elbírálása.

A bizonyítás fogalmával kapcsolatban leggyakrabban a büntetőper érdemi eldöntésére gondolunk, amelyben elsődleges cél az anyagi igazság feltárása.

A bizonyítás eredményeképpen megállapítható történeti tényállás iránti igény minden esetben nem teljesíthető, perjogi eszközökkel az anyagi igazság nem érhető el minden esetben, noha a Be.⁹ alapján a perbírósnak a valóság tényállás megállapítására kell törekednie.

Az Alkotmánybíróság már a 9/1999. (I. 30.) AB határozatában kifejtette, az anyagi igazságosság jogállami követelménye a jogbiztonságot szolgáló intézményeken és garanciákon belül maradván valósulhat meg. „Az anyagi igazság érvényesü-

6 KIRÁLY TIBOR: *Büntetőeljárás jog*, Budapest, Osiris, 2003, 222.

7 TREMMEL FLÓRIÁN: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*, Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2006, 58.

8 Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései, a joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye

9 1997. évi XC. törvény.

lésére” az Alaptörvény, az Alkotmány nem biztosít, nem is biztosíthat alanyi jogot.

A jogállam egyik célja és feladata, melynek megvalósulása érdekében megfelelő, elsősorban eljárásjogi garanciákat nyújtó intézményeket kell létrehozni és az érintett anyagi jogokat garantálni.

Az Alkotmány tehát az anyagi igazság érvényre juttatásához szükséges és az esetek többségében alkalmas eljárásra ad jogot.

A bizonyítás tárgyát a Be. meghatározza, a bizonyítás a Be. 163. § (1) bekezdése alapján azon tényekre terjed ki, melyek a büntető és büntetőeljárás jogszabályok alkalmazásában jelentősek, ugyanakkor a bizonyítás a büntetőeljárás járulékos kérdéseinek elbírálásában jelentős tényekre is kiterjedhet.

Amennyiben a bizonyítás eredményeképpen ügydöntő határozat hozható, a bíróság a vád keretein belül tisztázza a tényállást, figyelemmel a Be. 6. §-ában írtakra is.

Szükségtelen a bizonyítás, azaz nem kell bizonyítani azon tényeket, melyek köztudomásúak, amelyekről a bíróságnak, az ügyésznek, illetve a nyomozó hatóságnak hivatalos tudomása van, illetve amelyek valóságát a vádló, a terhelt és a védő az adott ügyben együttesen elfogadja, ami természetesen nem jelent bizonyítási tilalmat.

A köztudomású tények

A joggyakorlat a köztudomású tényeket, a köznapi szóhasználatról tágabban értelmezi. A köznapi szóhasználatban minden olyan tény köztudomású, amelyet mindenki helytől, időtől, személyektől függően, tehát mindig konkrét vonatkozásban megismerhető, így az eljárást folytató hatóság tagjai is azokról tudomást szerezhetnek.

Az evidenciák azonban bizonyos esetekben szakértői bizonyítás körébe tartozók lehetnek.

Amennyiben nem szükséges különleges szakértelem valamilyen bizonyítandó tény megállapításához, amely tény általános, azt köztudomású ténynek minősíthető.

A BH 2013.33. szám alatt közzétett határozatában¹⁰ a Kúria kifejtette, tudományosan igazolt és egyben közismert az alkohol emberi szervezetre gyakorolt számos kedvezőtlen hatása. Ilyenek az érzékelési képesség korlátozása, a gátlások oldása, a koncentrációképesség, a figyelem és a veszélyérzet csökkenése, a könnyelműség, megfontolatlanág előtérbe kerülése.

Az olyan jellegű közlekedési szabálysértések esetén tehát, amelyek erre utalnak, arra kell következtetést levonni, hogy a közlekedési szabályszegést, illetve a közlekedési balesetet és annak eredményét az elkövető ittas állapota okozta.

Nem igényel feltétlenül bizonyítást, köztudomású tényként értelmezhető, hogy egy csonttörés, pl. fractura ossis nasi gyógytartama 8 napot meghaladó gyógytartamú, azaz az ilyen eredményű bűncselekmény a Btk.¹¹ 164. § (3) bekezdése szerinti testi sértés megállapítására lehet alkalmas. Korábban szinte minden esetben igazságügyi szakértői véleményre alapozta a perbíróság a gyógytartam 8 napon túli voltát, a joggyakorlat azonban fejlődött, jelenleg akár orvosi látélet alapján is megállapítható a csonttörés ténye, amit a látélet

letet kiállító orvos a röntgenfelvételre tekintettel állapít meg. Valóban, mi egyebet tudna tenni ilyen esetben az igazságügyi orvos szakértő, mint megtekinteni a látéleti állítást megalapozó röntgenfelvételt és rögzíthetné, a sértettnek valóban eltört az orrcsontja, aminek a gyógytartama köztudomásúan 8 napon túli? Önmagában a gyógytartam megállapításához tehát ilyen esetben szükségtelen is szakértő igénybevétele.

A bizonyítási teher kérdése

Amikor a bíróság a tényállást tisztázni kívánja, bizonyítékot csupán indítvány alapján szerez be, indítvány hiányában a bizonyíték beszerzésére és megvizsgálására nem köteles.

Az Alkotmánybíróság a 20/2020. (VIII. 4.) AB határozatában azt állapította meg, hogy a büntetőeljárásban elsődleges a vádló (ügyész, pótmagánvádló, magánvádló stb.) bizonyítási kötelezettsége. A perbíróság nincs kizárva a tényállás tisztázása érdekében bizonyíték beszerzésétől, hiszen a valóságú tényállás megállapítása a bíróság kötelezettsége is.

A perbíróság tehát indítvány hiányában sincs elzárva bizonyíték beszerzésétől és értelemszerűen annak megvizsgálásától, az eljárási feladatok megosztásának tiszteletben tartása és a pártatlanság fenntartása mellett.¹²

Nem minden hivatalból elrendelt bizonyítás esetén lehet állást foglalni abban a kérdésben, hogy a bizonyítás továbbfejlesztése milyen tartalmú lehet. Ilyenkor a perbíróság által hivatalból elrendelt bizonyításnak nincs előre kiszámítható eredménye, következésképpen osztja az indítványra elrendelt bizonyítás sorsát (Kúria Bfv.359/2019/7. szám [36] bekezdés).

A bizonyítás irányulhat a vád kimerítésére, a terhelt büntetőjogi felelősségének tisztázására, ilyen esetben a bizonyítás a Be. 425. § (1) bekezdése alapján csupán tárgyaláson vehető fel.

Korlátozott bizonyítás folyik az előkészítő ülésen, hiszen ott sor kerül az előkészítő ülés jellegére figyelemmel a vádlott kihallgatására.

Bizonyítás tárgyaláson kívül

Amennyiben a bizonyításnak nem a vád kimerítése, hanem egyéb a tárgya, az tárgyaláson és eljárási cselekményen kívül egyaránt felvehető, ennek néhány példája a következő.

Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve szól a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/2020/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról.

Az irányelv 22. és 23. cikke foglalkozott a bűncselekmények áldozatainak egyéni értékelésével, speciális védelmi szükségleteik meghatározása érdekében.

A Be. XVI. Fejezete szól a büntetőeljárásban a különleges bánásmód biztosításáról.

A Be. 81. § (3) bekezdés a) pontja alapján a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság az érintett személlyel történő kapcsolatba kerülésétől kezdődően hivatalból, vagy az érintett indítványára vizsgálja, különleges bánásmódot igénylő személynek minősül-e, és a (3) bekezdés b) pontja alapján a különleges bánásmód megállapításáról jogszabályban meghatá-

¹⁰ Kúria Bfv.II.482/2012. szám.

¹¹ 2012. évi C. törvény.

¹² Ugyanilyen értelemben foglalt állást a 3023/2021. (I. 28.) AB végzés, lásd [24] bekezdés.

rozottak szerint egyéni értékelés alapján dönt, döntése nem igényel alakszerű határozatot, a Be. indokolása szerint az adminisztratív terhek minimalizálása érdekében csupán a sértett erre irányuló indítványának elutasításakor kell alakszerű határozatot hozni, ami ellen a sértett jogorvoslattal élhet. A döntés meghozatalakor a szükséges tények valóságú megállapítására kell törekedni, azonban a kétséget kizáró bizonyítottság kötelezősége szóba sem jöhet.

Hasonlóképpen kell eljárni igazolási kérelem esetén. Amennyiben az eljárásban részt vevő terhelt, védő, sértett, vagyoni érdekelt, egyéb érdekelt, ügyészesség határidőt, vagy határnapot önhibán kívül mulaszt, igazolásnak van helye.¹³

Az igazolási kérelem a rendes jogorvoslathoz hasonlít annyiban, hogy a mulasztás eredményeképpen beálló joghátrány kiküszöbölését célozza. Az önhiba hiánya azt jelenti, hogy a határidőt, illetve határnapot mulasztó eljárásban részt vevőt sem szándékoság, sem gondatlanság nem terheli a mulasztásban.

Az igazolási kérelem elbírálásánál sem kell kétséget kizáró bizonyossággal megállapítani, hogy a mulasztás önhibán kívüli-e, következésképpen a bizonyítás csupán a valószínűsítésig folytatandó.

Az önhibán kívüliség bizonyítása történhet tárgyaláson, nyilvános ülésen, illetve eljárási cselekmény nélkül, hiszen a Be. 425. § (1) bekezdése alapján csupán a büntetőjogi felelősség tisztázása tárgyában folytatott bizonyítást kell tárgyaláson felvenni.

Az igazolási kérelmet méltányosan kell elbírálni, azaz amennyiben a határidőt, határnapot mulasztó valószínűsíti az önhibán kívüli mulasztást, az igazolási kérelmet el kell fogadni, amennyiben a valószínűsített körülmény az általános felfogás szerint indokolja a mulasztást. Olyan esetben, amikor az eljárást folytató hatóság, bíróság az igazolási kérelem elbírálása tárgyában keletkezett bizonyítékokat vizsgálja és tisztázza a mulasztás véltenségét, jellemzően tárgyaláson, nyilvános ülésen, eljárási cselekményen kívül jár el, az eljárási törvény azért is ilyen megengedő, mert a bíróságnak, illetve az eljárást folytató hatóságnak törekednie kell többek között arra is, hogy az igazolási kérelem alapossága vagy alaptalansága tárgyában folytatott vizsgálat ne húzza el feleslegesen az eljárást.

Az előzetes kimentés szabályai tulajdonképpen megegyeznek a mulasztás igazolásának a szabályaival. Eltérés csupán az, hogy a mulasztónak az előzetes kimentését célzó bejelentést mielőbb meg kell tennie, amennyiben e kötelezettségének haladéktalanul nem tesz eleget, vele szemben a mulasztás következményei alkalmazhatók.¹⁴ Az előzetes kimentés alaposágának vizsgálatánál a bíróság jövőben valószínűleg megtörténő esemény, tény valóságát, valamint annak a határnaphoz képesti elsőbbségét vizsgálja, igenlő esetben az előzetes kimentést alaposnak találja és annak elfogadásával mentesíti az idézettel a megjelenési kötelezettség alól.

Bizonyítás válhat szükségessé a kézbesítés szabályszerűségének megítélése tekintetében is.

A Be. 132. § (1a) bekezdése alapján nem szabályszerű a kézbesítés, ha a postai úton kézbesítendő ügyiratot a címzett helyett a jogszabály szerint átvételre jogosult más olyan személy vette át, akinek az érdekei a címmel nyilvánvalóan ellenté-

tesek, vagy akit a címzett ellentétes érdekű személyként a kézbesítést megelőzően megjelölt. A jogalkotói indokolás szerint az ellenérdekű személy részére történő kézbesítés jellemzően valamilyen anomália, hiányos ismeret vagy jogszabálysértés eredménye, ezért nem fűzhető hozzá a szabályszerű kézbesítés jogi következményei.

Amennyiben az ügy irataiból kitűnik a nyilvánvaló érdeklentét, a kézbesítés szabályszerűtlensége, következésképpen hatálytalansága mindennemű bizonyítás nélkül megállapítható.

Amennyiben a rendelkezésre álló iratból ez nem tűnik ki, az eljárást folytató hatóságnak bizonyítással kell tisztázni az érdeklentét fennállását. Ez bármilyen módon történhet, okiratbeszerzéssel, megkereséssel, az érintett meghallgatásával. Így pl. ha az irat tényleges átvevője az eljárásban részt nem vevő személy, a bíróságnak, az eljárást folytató hatóságnak nyilvánvalóan nincsenek adatai arra nézve, hogy a címmel érdeklentésben áll a kézbesített iratot ténylegesen átvevő személy.

A sértett pl. hivatkozhat arra, hogy az előkészítő ülésre való értesítés kézbesítése hatálytalan, mivel a tényleges átvevő egy olyan személy, akivel szemben polgári pere van folyamatban, avagy más bíróságon van folyamatban olyan büncselekmény miatt büntetőeljárás, amelynek terheltje az átvevő, ő pedig a sértettje.

Kizárás intézése esetén is előfordulhat bizonyíték beszerzése, illetve megvizsgálása, természetesen tárgyaláson kívül, hiszen ezen bizonyítás nem a Be. 425. § (1) bekezdése szerinti eredményt célozza.

A bíró kizárásának Be. 14. § (1) bekezdés a)–d) pontjaiban írt kizárási okok az ügy iratai, szükség esetén okirati bizonyítékok beszerzésével tisztázhatók, ellenőrizhetők azok fennállása. Jóval tágabb a bizonyítás lehetősége, illetve annak indokoltsága a Be. 14. § (1) bekezdés e) pontja szerinti kizárási ok tekintetében, mivel igen széles azon lehetőségek palettája, amelyek miatt az ügy elfogulatlan megítélése nem várható el a bírótól.

Természetesen előfordulhat, hogy pusztán az ügyiratok alapján állapítható meg az ún. elfogultság mint kizárási ok. A BH 2023.182. szám alatt közzétett jogesetben az eljáró ítélőtábla katonai tanácsa ugyanis az eljáró katonai bíró elfogultságát magából a tárgyalási jegyzőkönyvekből, az iratokból állapította meg, döntésével a Kúria egyetértett.¹⁵

A Be. 15. § (3) bekezdése alapján a kizárás iránti bejelentést indokolni és a kizárási ok fennállását valószínűsíteni kell, ami egyben azt is jelenti, hogy a kizárást bejelentő, ha nem is a kétséget kizáró bizonyosság szintjén, de a valószínűség magasabb fokán köteles bizonyítási eszközökkel alátámasztani a kizárási ok fennálltát.

Természetesen az is előfordulhat, hogy a kizárni indítványozott bíró maga kénytelen bizonyítékokat beszerezni annak tisztázására, hogy vonatkozásában a bejelentett kizárási ok valóban fennáll-e, avagy sem. Így pl. a kizárás iránti bejelentés indoka lehet az, hogy a kizárni indítványozott bíró testvére gépkocsi-márkakereskedő, a kizárási okot bejelentő terhelt pedig arra hivatkozik, hogy új gépkocsit vásárolt a kizárni indítványozott bíró testvérétől, azonban új gépkocsi helyett egy használt, ráadásul korábban gazdasági totálkárt szenvedett,

13 2017. évi XC. törvény 139.§ (1) bekezdés.

14 Legfelsőbb Bíróság Bkf.III.360/2009. szám, BH.2009.350.

15 Kúria Hkf.III.876/2022/10. szám.

műszakilag hiányosan és balesetveszélyesen helyreállított gépkocsit kapott.

Ilyen esetben a kizárni indítványozott bíró nem tehet mást, mint tisztázza testvérével, a kizárási okot bejelentő terhelt valóban vásárolt-e tőle gépkocsit, valóban élt-e jóállási, kellékszavatossági, avagy jogszavatossági kifogással, igenlő esetben, hogyan történt annak elintézése stb., majd ezek ismeretében tud nyilatkozni arra, hogy a felhozottak valóságosak-e, és elfogultnak érzi-e magát, illetve kizárásához hozzájárul-e a bíróság pártatlanságába vetett hit fenntartása érdekében, avagy kizárásához nem járul hozzá, mert a kizárási indítványban szereplő tények a valósággal nincsenek köszönőviszonyban sem.

Mindez természetesen nem bizonyítást jelent, hanem bizonyíték beszerzését, a bizonyítás a kizárás alapjául szolgáló ok fennállásának, avagy fenn nem állásának megállapíthatóságát célozza, amit a bíróval szembeni kizárási ügyet elintéző másik bíró fog lefolytatni, jellemzően a rendelkezésére bocsátott, beszerzett okirati bizonyítékok megvizsgálásával.

A kizárni indítványozott bíró bizonyítékbeszerzése pedig nem tekinthető egyébnek, mint az eljárásban részt vevő személy bizonyítékszolgáltatási tevékenységének. A kizárási ügy mint nemperes bírósági ügy résztvevői ugyanis a kizárás bejelentője, illetve a kizárni indítványozott bíró és mindketten éppúgy jogosultak bizonyítási eszközt előterjeszteni megvizsgálás céljából, mint a büntetőperben jogosult bizonyítékok (számla, hangfelvétel, tárgyi bizonyítási eszköz stb.) csatolni az eljárásban részt vevő terhelt, védő, sértett, tanú.

A bizonyítás keretei

Az Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdése alapján a bíróság dönt büntetőügyekben is, eljárását a Be. alapján folytatja, melynek preambulumból kitűnően az állam kizárólagos büntető hatalmának büntetőeljáráson keresztül történő érvényesítése céljából alkotta az eljárási törvényt a jogalkotó.

Ahhoz, hogy a perbíróság a feladatát tudja teljesíteni, mindazon tényeket ismernie kell, amelyekre szüksége van köteletségének teljesítéséhez, a döntéshez, ami értelemszerűen a Be. 6. §-át jelenti. A bíróság a vád alapján ítélez, dönt a vádról, azon túl nem terjeszkedhet, csak a megvádolt személy büntetőjogi felelősségéről dönthet és csak olyan cselekményét bírálhatja el, melyet a vád tartalmaz.

A döntéshez szükséges az anyagi és alaki jogi szabályok szempontjából releváns, ügyre tartozó tények feltárása a vád keretein belül, hogy a bíróság a döntését valóságghú tényállásra alapíthassa.

A perbíróság azonban eljárásában a Be. 4. § (3) és (6) bekezdése alapján hivatalból vizsgálja, büntethetőséget megszüntető ok fennáll-e, bekövetkezett-e, illetve fennáll-e bármilyen ok, amely az eljárás folytatásának akadályát képezi és indokolt a büntetőeljárás felfüggesztése.

Amennyiben a perbíróság ilyen okot nem észlel, köteles a terhelt büntetőjogi felelősségének tisztázására a szükséges terjedelmű bizonyítást a Be. 425. § (1) bekezdése alapján tárgyaláson felvenni, s amennyiben a kitűzött tárgyalás megnyitása után a Be. 517. § (1) bekezdése alapján az ügyész, vádlott, védő és sértett nyilatkozata, illetve vizsgálódásának eredményeképpen megállapítja, hogy a tárgyalás megtartásának nincs akadálya, megkezdi a tárgyalást, a bizonyítási eljárást, melyet

folytatnia kell addig, ameddig ügydöntő határozatot nem képes hozni.

Természetesen előfordulhat, hogy a bizonyítási eljárás során, még az ügydöntő határozat meghozatala előtt észlel a perbíróság eljárási akadályt. Akadály fennállása, avagy fenn nem állása tekintetében tárgyaláson kívül is vehet fel bizonyítást.

Bizonyítás érdemi kérdésben tárgyaláson kívül

Felmerül a kérdés, a büntetőeljárás érdemét illetően a bíróság vehet-e fel tárgyaláson kívül bizonyítást, avagy sem.

A válasz természetesen igen, felvehet. Már a tárgyalás előkészítésének szakában, avagy tárgyalási szakban is lehetséges a Be. 487. §, avagy 535. § (1) bekezdése alapján a vádlott tartós, súlyos betegsége miatt felfüggeszteni az eljárást, ezt követően a perbíróság köteles folyamatosan vizsgálni, az eljárás felfüggesztésének oka fennáll-e még. Vizsgálódásának eredményét, döntését, alapíthatja háziorvos által szolgáltatott válaszra, egészségügyi intézmény által megküldött orvosi dokumentációra, esetleg igazságügyi orvos szakértői véleményre, melyek alapján pontosan arra adható válasz, hogy az eljárást folytathatja-e, kitűzheti-e tárgyalást, avagy sem. Ugyanez áll a büntethetőséget megszüntető okra, amennyiben ilyen következne be, a vád kimerítése helyett az eljárás megszüntetésére kerül sor.

Maga a Be. miniszteri indokolása írja a Be. 465. §-ához, hogy a nyomozási bíró a bizonyítás általános szabályai alapján a büntetőeljárási jogszabályok alkalmazásában jelentős tények megállapítása érdekében végezhet bizonyításként értékelhető megismerési tevékenységet, hiszen vizsgálnia kell az indítvány megtételéhez megkövetelt törvényi feltételek teljesülését.

Természetesen a vádlott büntetőjogi felelősségének tisztázása érdekében bizonyítékot beszerezni lehet tárgyaláson kívül is, azonban annak eredményét a tárgyalás anyagává kell tennie.

A Nyíregyházi Törvényszéken folyamatban volt egyik büntetőügy¹⁶ tárgya egy olyan csoportosan elkövetett rablás volt, melynek eredményeképpen a sértett életveszélyes állapotba került. A nyomozás során a rendkívül idős és gyenge egészségi állapotú sértettet a szakértők megvizsgálták, megállapították, hogy a rablás eredményeképpen életveszélyes állapotba került, illetve egészségi állapota folyamatosan romlik. A sértettet hozzátartozói Dunántúlra költöztették, ápolták, ezért a sértett kiküldött bíró útján történő kihallgatása vált szükségessé, amit mielőbb, még az érdemi tárgyalást megelőzően meg kellett tenni, mivel a sértett közeli elhalálása volt várható és a nyomozás során minden lényeges tényre a nyomozó hatóság kihallgatni nem tudta.

Ilyen esetben az eljáró bíró kiküldött bíróként hallgatja ki a sértettet, előzetesen azzal értesíti az ügyészt, vádlottakat, védőket, amennyiben a kihallgatáson az értesítésre nem jelennek meg és kérdés feltételét indítványozzák a sértetthez, azt rövid időn belül küldjék meg a törvényszéknek.

A sértett kihallgatása megtörtént, ezt követően került sor tárgyalás kitűzésére, a vádlottak kihallgatására, majd a kiküldött bíró eljárásáról felvett jegyzőkönyv tárgyaláson történő felolvasására.¹⁷

16 Nyíregyházi Törvényszék 1.B.283/2008. szám.

17 1998.évi XIX. törvény 304. § (4) bekezdés.

Tárgyalási szakban a bizonyítás felvételére kiküldött bíró vagy megkeresett bíróság útján is sor kerülhet. A fenti esetben a Be. 522. § (1) bekezdése, illetve az eljárás cselekmény elvégzésekor hatályos 1998. évi XIX. törvény 286. § (1) bekezdése megsértésre került ugyan, azonban az Alaptörvényben írt józan ész követelményének megfelelően nem volt indokolt a törvény betűjéhez, sokkal inkább az értelméhez volt célszerű ragaszkodni, az első érdemi tárgyalás megkezdését követően kiküldött bíróként meghallgatni a sértettet, aki tárgyalási szakban egyébként már el is hunyt.

A kiküldött bíró útján történő bizonyításfelvétel során sor kerülhet bizonyítási kísérlet elvégzésére is.

A Nyíregyházi Törvényszéken folyamatban volt elsőfokú büntetőügy¹⁸ egyik vádpontja nemi erkölcs elleni bűncselekmény volt, melynek sértettje a vád szerinti cselekmény kapcsán akként nyilatkozott, hogy a vádlott támadása során a preszszóban hangosan és többször sikoltozott, eredménytelenül. Noha a preszszó vendégtérben több vendég volt, akiknek a tagadó vádlott védekezése szerint hallaniuk kellett volna sértett ajtó mögüli állítólagos sikoltozását, segítségkérését.

A bizonyítási kísérlet során egyértelműen tisztázódott, amennyiben a sértett csupán közepes hangerővel sikoltozott volna, a vendégtérben azt hallhatták volna, észlelheték volna és a sértett segítségére siethettek volna a vendégek.

Egy másik büntetőügyben¹⁹ a határrendész vádlottak többek között azzal voltak vádolva, hogy a vádlott-társaknak lehetővé tették Ukrajnából adózatlan dohánytermék Magyarországra történő csempészését. A határrendész vádlottak védekezése szerint cigarettacsempészet nem történt, nem is történhetett, hiszen ők a járőr útvonalat betartották, következőképpen azt észlelniük kellett volna, ilyen azonban nem történt.

Kiküldött bíróként felvett bizonyítás eredményeképpen megállapítható volt, hogy Ukrajna irányából Magyarországra igen élénk a gyalogosforgalom, mivel Ukrajna irányából Magyarország irányába kitaposott ösvények vannak, a vádirat szerint pedig Ukrajnából a határig gyalogosok hoztak fejéknél 3 mesterkarton cigarettát, és adták át a gépkocsival rájuk várakozó vádlottaknak, a bizonyítási kísérlet elvégzése során pedig az derült ki, hogy a határrendész járőrpontján már akkor jól észlelhető a csempészek által használt, bűnjelként lefoglalt terepjáró hangja, amikor még csupán 1100 méterre van onnan, következőképpen a csempészetet észlelnie kellett a járőrpárosnak, amennyiben valóban elmentek a járőrpontig.

A bizonyítékok felhasználhatóságának törvényességi aggályai

Nem csupán felvenni kell az ügydöntő határozat meghozatalához szükséges bizonyítást, hanem állást kell foglalni a beszerzett bizonyítékok értékelhetősége, felhasználhatósága kérdésében. Erre már az előkészítő ülésen sor kerülhet, amennyiben elbírálnak a Be. 506. § (4) bekezdése szerinti indítvány, illetve hivatalból is dönthetünk egyes bizonyítékok kiiktatásáról.

A bizonyítékok értékelhetőségére a Be.167. §-a ad iránymutatást, a büntetőeljárásban, különösen a bírósági eljárást meg-

előzően beszerzett, és a tárgyaláson megvizsgálandó bizonyítékok törvényességéhez és egyben felhasználhatóságához igen gyakran kétely fűződik. A továbbiakban az ítélezési gyakorlatban észlelt – ha nem is rendszeres, de többször előforduló – esetekre kívánok kitérni.

„Taktikai trükk” a védő mellőzése érdekében

A Nyíregyházi Törvényszék illetékességi területén több alkalommal is előfordult, hogy a nyomozó hatóság ún. taktikai trükköt alkalmazott, amikor az eljárásban kihallgatandó személyt nem azon pozícióban hallgatta ki, mint amilyenben kellett volna. A nyomozó hatóságok időnként azt a trükköt alkalmazzák, hogy tanúként hallgatják ki azon személyt, akit gyanúsítottként kellene kihallgatni, ami ellentétes a 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet 144. § (1) bekezdésével. Gyakran előfordult, hogy tanúként is kihallgatást nyer azon személy, aki később gyanúsított, illetve vádlott lesz. Az is gyakran előfordul, hogy a terheltként tett vallomása gyökeresen eltér a tanúvallomásától.

Ilyen esetben fokozott gonddal célszerű vizsgálni, hogy a tanúkenti kihallgatás idején meglévő bizonyítékok alapján a bűncselekmény elkövetésével a később gyanúsítottá vált személy megalapozottan gyanúsítható volt-e, avagy sem.

A megalapozott gyanú fennálltának megállapítása bizonyos mérlegelő tevékenység eredménye. Ezt nem lehet patikamérlegesen lemérni, így eltérhet a nyomozó hatóság és utóbb a perbíróság álláspontja abban a kérdésben, hogy mely időpontban gyanúsítható a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan a tanú, azaz mikortól kellene gyanúsítottként kihallgatni. Tény, hogy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy tanúkenti kihallgatása tilalmazott, annak ellenére, hogy az elkövetőnek nyilvánvalóan tudomása van a bizonyítandó tényről.

A terheltnek és a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személynek a Be. 39. §-ában biztosított jogai és kötelezettségei vannak, amelyek megsértése a Be. 167. § (5) bekezdésére figyelemmel általános bizonyítási tilalmat jelent. Ezzel teljes egészében összhangban áll az EJEB gyakorlata²⁰ is, nem tisztességes az az eljárás, amikor valakit szándékosan azért hallgatnak ki tanúként – noha gyanúsítottkénti kihallgatásának volna helye –, hogy eljárási jogait ne gyakorolhassa, csupán tanúkenti jogait, ez esetben eredményesen nem lehet hivatkozni arra sem, hogy a tanúvallomástételt megtagadhatja a terheltként kihallgatandó személy. Ezzel összhangban van az alkotmánybírósági gyakorlat is, például az 3058/2019. (III. 25.) AB határozat, [37] bekezdése ezen álláspontot támasztja alá.

Nem felel meg a tisztességes eljárás követelményének azon nyomozás, amelyben a nyomozó hatóság a gyanúsítandó személyt tanúként hallgatja ki, ugyanakkor a tanúként kihallgatott gyanúsítandó személy cselekvőségére hallgatja ki az összes többi tanút, leplezett eszközöket, telefonlehallgatást eszközöltet azon személyre, aki az ügyben csupán tanúként szerepel. Gondoljunk arra is, a tanú ügyvédjének eljárásjogi pozíciója, eljárásjogi jogai messze nem azonosak a védőjével.

A Be. 3. §-a alapján a terheltnek a büntetőeljárás minden szakában joga van a hatékony védelemhez, a terheltnek joga van ahhoz, hogy személyesen védekezzen, illetve a védelem ellátáshoz védő közreműködését vegye igénybe. Az eljárást folytató hatóság a Be. alapján védőt biztosít a terhelt számára, akinek a hatóság köteles megfelelő időt és körülményeket biztosítani a védelemre való felkészüléshez.²¹

Egy törvényszéki elsőfokú ügyben²² a vád a terhelt első gyanúsítottai vallomása alapján alapult. A kihallgatásra 23 óra 57 perccel került sor és következő nap, 01 óra 03 percig tartott. A nyomozás irataiban olvasható volt, hogy a régi Be. hatálya alatt történő gyanúsítottkihallgatást megelőzően a gyanúsítandónak védőt rendeltek ki, akit értesítettek a kihallgatásról, az azonban a véletlenek különös összjátéka folytán nem szerepelt, hogy a kihallgatást megelőzően hány órával, avagy perccel értesítették telefonon a védőt a kirendelésről és a kihallgatásról. A bíróság azt állapította meg, hogy a gyanúsított kihallgatását az elkövetést követően gyakorlatilag éjfélkor kezdték, az azonnali és szokatlan időpontban történő kihallgatást tulajdonképpen semmi sem indokolta, a védőt is csupán a kihallgatást megelőzően rövid idővel értesítették, akinek nem volt lehetősége a kihallgatáson részt venni.

A tisztességes eljárás és a hatékony védelemhez fűződő jog biztosítása érdekében mellőzhetetlen, hogy a nyomozó hatóság akkor értesítse a védőt, ha a védőnek ténylegesen lehetősége van a kihallgatáson megjelenni, részt venni, és a nyomozó hatóságnak, mint az eljárást folytató hatóságnak kell ezt kellően dokumentálni. Az eset körülményeire figyelemmel lehet választ adni arra a kérdésre, hogy a kihallgatást megelőzően mennyi idővel kell értesíteni a védőt. Pl. munkanapon, munkaidőben rövid idő, akár fél óra is elegendő lehet, ha a kirendelt védő ügyvédi irodája a kihallgatást foganatosító nyomozó hatósággal azonos településen van. Az értesítés időpontjának vizsgálata tehát rendkívüli fontosságú.

A perbíróságoknak tartózkodniuk kell attól, hogy a védelem teljesítményét osztályozzák, azt kiválónak, elégségesnek avagy elégtelennek minősítsék, mégis esetenként szükség lehet erre. Előfordul, hogy a terheltnek meghatalmazott védője van, aki eljárási jogait gyakorolhatja, hiszen meghatalmazását az eljárást folytató hatósághoz már be is csatolta. Ennek ellenére előfordul, hogy a kihallgatást megelőzően a kihallgatásról nem a meghatalmazott védőt, hanem a korábban eljárt és fel nem mentett kirendelt védőt értesíti a nyomozó hatóság. Ilyen esetben tény, hogy nem a védőt, azaz a meghatalmazott védőt értesítették a kihallgatásról, hanem azon kirendelt védőt, akit már fel kellett volna menteni, így az eljárási cselekménynél nem lehetett volna jelen. Ennek ellenére az így rögzített bizonyíték felhasználható lehet, amennyiben azt senki sem sérelmezi, a kirendelt védő eljárási jogait messzemenően gyakorolja, és sem a terhelt, sem a meghatalmazott védő nem kifogásolja, hogy a kirendelt védő kvázi helyettesként járt el. Ellentétes esetben azonban, ha pl. a kirendelt védő csak jelen van, de semmit sem tesz, a gyanúsítottal nem konzultál, tényleges védői tevékenységet nem fejt ki, és eljárásával szembeni elégedetlenségét nem csupán a meghatalmazott védő, hanem maga a terhelt is sérelmezi, a vallomás kirekesztésének lehet helye.

A vallomás jegyzőkönyvezésének elmaradása

Természetesen az sem megfelelő eljárás, ha a nyomozó hatóság akár tettenéréskor, akár az eljárásban jelentésben rögzíti a gyanúsított által elmondottakat, mivel a terheltnek csupán azon nyilatkozata értékelhető bizonyítékként, amely előtt figyelmeztették a hallgatás jogára, majd vallomását jegyzőkönyvbe foglalták a Be. 195. § (3) bekezdésének megfelelően.²³

Törvényességi aggály nem csupán a terhelt vallomása, hanem a felvett tanúvallomások tekintetében is felmerülhet. Emberkereskedéssel, kitaratottsággal kapcsolatos büntetőeljárásokban igen gyakran előfordul, hogy a prostituáltakat tanúként kell kihallgatni a nyomozás során, és a tárgyalási szakban e tanúk elérhetetlenek.

Amikor a tanúkat a magyar nyomozó hatóság hallgatja ki, nem kétséges, hogy a perbíróságnak a kihallgatandó tanúkat meg kell idézni és ki kell hallgatnia, amennyiben nem elegendő e tanúvallomások felolvasása. Ilyen esetben a perbíróságnak meg kell próbálnia tárgyaláson kihallgatni a tanúkat, s amennyiben az lehetetlen, nincs akadálya a nyomozás során tett vallomás felolvasásának a Be. 527. § (1) bekezdés a) pontja alapján.

Külföldön beszerzett bizonyíték²⁴

Az is előfordul, hogy e tanúkat külföldön hallgatják ki akár közös, magyar és a külföldi állam nyomozóiból alakított nyomozói csoportok, avagy a külföldi állam nyomozó hatósága. Ilyen esetben a terhelt, illetve a védő arra hivatkozhat, hogy a külföldön felvett vallomások nem használhatóak fel, mert a kihallgatás nem a magyar eljárási törvénynek megfelelően történt.

Előfordul az is, hogy a perbíróság kiküldött bíró útján hallgat ki bizonyos tanúkat. Eljárásáról előzetesen értesíti az ügyészt, a vádlottat, a védőt, utóbbi azonban a nagy távolság miatt akadályoztatva van az eljárási cselekményen való megjelenésben.

Az ilyen védelmi érvekkel szemben elsődlegesen azt kell leszögezni, hogy a Be. rendszerében a közvetlenség elve már régóta áttört, és nem alapvető eljárási elv. A bizonyítékok beszerzése több módon lehetséges a részben szabad bizonyítási rendszerben, bizonyos esetekben bizonyos tanúkat nem is szabad tárgyaláson, avagy a terhelt, illetve az érdekével ellentétes magatartást tanúsító személy jelenlétében kihallgatni. Gondolhatunk a különleges bánásmód szabályaira, a Be. 85–86. §-aira, illetve az 526. § (3) bekezdésére, mely szerint különleges bánásmódot igénylő tanú védelme érdekében indítványra vagy hivatalból eltávolítandó a tárgyalóteremből azon vádlott, vagy a hallgatóság közül azon személy, akinek jelenléte a különleges bánásmódot igénylő tanút a kihallgatása során zavarná, ilyen esetben a tanúvallomás lényegét később a vádlottal ismertetni kell. Amennyiben a perbíróság a tanúként kihallgatni indítványozott személyek tárgyaláson történő kihallgatása érdekében mindent megtett, amit lehetett, de a tanúk megidézése ellehetetlenült, nincs törvényes akadálya a korábban tett tanúvallomás

²³ IH 2015.48, IH 2005.136. szám.

²⁴ 1996. évi XXXVIII. törvény (Nbjt.) és 2012. évi CLXXX. törvény (Eube).

²¹ Margus versus Horvátország 4455/10, 2012. november 13, § 50.

²² Nyíregyházi Törvényszék 4.B. 516/2015. szám.

felolvasásának. Amennyiben pedig a tanúkat a nyomozás során külföldön, külföldi nyomozó hatóság, avagy közös külföldi-magyar nyomozó csoport tagjai hallgatták ki a kihallgatás helye szerinti jogszabályoknak megfelelően, akár a Be. szerinti tanúzási figyelmeztetéseket követően, azok bizonyítékként mindenképpen felhasználhatók, mivel az Eube 70/C. § (4) bekezdése alapján a vallomás, ha bűnügyi jogsegély keretein belül beszerzett, bizonyítékként értékelhető, felhasználása nem ütközik akadályba, és ugyanez irányadó a külföldi büntetőeljárás csatolt irataira, mint okirati bizonyítékokra.

A kiküldött bíró eljárásában felvett tanúvallomások törvényessége tekintetében aggály nem merülhet fel, amennyiben az eljárásban részt vevők előzetesen értesítve lettek a kiküldött bíró eljárásáról. Az így kihallgatottak vallomásai törvényes bizonyítási eszközöknek tekinthetők, a nagy távolságra való hivatkozás helyét nem foghat, a védelem ellátásának költségvonzata nem törvényességi aggályt jelent, illetve a védőnek lehetősége van a kihallgatás helyén vagy ahhoz közel praktizáló ügyvéd kolléga személyében helyettest állítani, továbbá ténylegesen lehetősége van a védelemnek arra is, hogy a tanúknak felteendő kérdéseket előzetesen megjelöljék, hogy a kiküldött bíró azokat a kihallgatandóknak feltehesse.

Természetesen előfordulhat, hogy törvényességi aggállalylal illetett személyi bizonyíték nem csupán a vádlott, hanem tanú tekintetében merül fel.

A bizonyíték elveszítetlenségének elve

A gyakorlatban számtalan esetben előfordul, hogy mentességi joggal élő tanú kerül kihallgatásra a nyomozás során, aki a régi Be. hatálya alatt tett vallomást, utóbb a tárgyaláson mentességi jogával élve anullálta a nyomozás során tett vallomását. A Be. beemelte a törvényi keretek közé a bizonyítékok elveszítetlenségének elvét. A 176. § (4) bekezdésére figyelemmel szabályos tanúzási figyelmeztetés esetén, ha megtagadja is a mentességi jogára hivatkozással a vallomástételt, korábban tett vallomása értékelésének akadályja nincs. Előfordul gyakran, hogy már a nyomozás során él a mentességi jogával a tanú, így az általa tudottak tanúvallomásával nem konvertálhatók a bizonyítékok körébe. Annak törvényi akadályja nincs, hogy azon tanúk kerüljenek kihallgatásra, akik hallották, hogy a vallomástételt jogosultán megtagadó tanú miként számolt be a vád tárgyává tett cselekmény tekintetében pl. lakókörnyezetében az általa észleltekről. Ilyen esetben a mentességi jog megsértéséről, bizonyítéknak, azaz tanúvallomásnak tiltott módon való beszerzéséről szó sem lehet, a bizonyítás törvényessége nem kérdőjelezhető meg, a vallomástétel megtagadásának jogával élő tanútól hallottakról beszámoló egyéb tanúk vallomása a bizonyítékok között értékelhető. Az ilyen tanúk által a vád tárgyává tett cselekményről megtudottakat nem a hatóság tagjai észlelték, hanem maga a mentességi jogával utóbb élő személy számolt be kívülről más személyeknek azokról, ezen személyek büntetőeljárásban történő tanúkihallgatása mindenben törvényes – állapította meg a Debreceni Ítéletábrla.²⁵

Tanúként az hallgatható ki, akinek a bizonyítandó tényről tudomása lehet. A törvény szóhasználata a Büntető perrendtartásról szóló 1996. évi XXXIII. törvénycikk megoldásával

azonosul, feltételezhető, hogy a tanú bizonyítandó tényről bír tudomással. A Bp. 192. §-a szerint tanúk gyanánt amennyiben kihallgatásuk szükségesnek mutatkozik, megidézendők mindazok, akikről fel lehet tenni, hogy a bűncselekményről és a bűnvádi eljárásra nézve fontossággal bíró ténykörülményekről közvetlen észleleten alapuló tudomásuk van.

A hatályos Be. ettől annyiban tér el, hogy a tanútól elvárt információ közvetett úton is juthatott a tanú tudatába, az információ közvetlen vagy közvetett voltának a bizonyítékok hiteltérdemlősége, de nem törvényessége tekintetében bíró jelentőséggel.

Tanúként nem hallgatható ki a terhelten kívül azon személy sem, akitől szakértői kompetenciába tartozó kérdésekre vár az eljárást folytató hatóság választ. A szakértő akkor szükséges, ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez szükséges különleges szakértelem. Ezért kirekesztendő a bizonyítékok köréből az olyan tanú vallomása, aki a konkrét ügyben tényről sem közvetlenül, sem közvetetten nem értesült, csupán hozzáértő szakember, pl. a nyomozó hatóság a jelentős szakmai múlttal rendelkező főorvost tanúként hallgatja ki arra nézve, hogy a terheltek által ismeretlen fajtájú toxikus anyaggal elkábított sértettel kapcsolatba kerülő tanúk által elmondott, a sértetten általuk észlelt tünetek milyen fajtájú és mennyiségű toxikus anyag alkalmazásának lehet az eredménye.

Aggályok a leplezett eszközök alkalmazása során

A jogalkotó a leplezett eszköz alkalmazása eredményének felhasználhatóságát tágitotta, az alkalmazás megszüntetését követő 30 napon belül kell döntenie a nyomozásról, illetve a 30 nap attól a naptól számít, ahogy az alkalmazás eredménye a szervhez megérkezik. A Be 245. § (1) bekezdés c) pontja alapján meg kell szüntetni leplezett eszköz alkalmazását, ha az engedélyben meghatározott célját elérte, az azonban másik kérdés, a célt mennyire pontosan, ítéleti tényállási pontossággal szokták-e meghatározni, avagy sem és hogyan ellenőrizhető, avagy nem ellenőrizhető bizonyos esetekben a cél elérése.

Más eljárásokban keletkezett okiratok, határozatok felhasználhatósága

Számtalan büntetőeljárásban előfordul, hogy a vád tárgyává tett cselekményhez részben kapcsolódó, más hatósági eljárásban felvett személyi nyilatkozatok, tanúvallomások állnak a perbíróság rendelkezésére. A leggyakrabban költségvetési csalások esetében fordul elő, hogy a Magyar Államkincstár, ellenőrzést végző egyéb állami szerv, avagy a NAV eljárásában több személyt hallgat meg, amiről jegyzőkönyvet vesz fel. A perbíróságnak a Be. 7. § (5) bekezdése alapján kell eldöntenie, hogy a más eljárás során megtett vallomásokat elfogadják-e, avagy sem. A perbíróság tehát önállóan vizsgálja a tanúvallomások eljárásjogi, illetve tartalmi elfogadhatóságát, függetlenül attól, hogy más hatóságok, avagy más jogágakban eljáró bíróságok hogyan foglaltak állást a meghallgatott személyek nyilatkozatainak elfogadhatósága kapcsán.

Természetesen a más hatósági eljárásban rögzített nyilatkozat nem váltja ki a tanúvallomás-tételi kötelezettséget, a nyomozás során az érintett tanúkat a szükséges keretek között ki kell hallgatni, indokolt esetben a más eljárásban általuk el-

mondottakat eléjük kell tární, az eltérésre rá kell kérdezni. Az esetleges más jogágba tartozó bírósági határozatok rendelkezése, illetve indokolásában rögzített tényállás és a bizonyítékok értékelése semmiben sem köti a büntetőügyben eljáró bíróságot, az ilyen ítéletek nem váltják ki a büntetőügyben eljáró bíróság tényállás-megállapítási tevékenységét, kötelezettségét. Az ilyen közigazgatási határozatok, illetve bírósági ítéletek okirati bizonyítékként értékelendők a büntetőügyben eljáró hatóság és a bíróság által beszerzett bizonyítékok között, azok láncolatában. A büntetőügyben eljáró bíróság tehát tényállását önmagában nem alapozhatja a más hatósági eljárásban – pl. közigazgatási eljárásban – született határozatokra, az esetlegesen azt felülbíráló közigazgatási bírói ítéletre.

Az érintett tudta és engedélye nélkül készített kép- és hangfelvételek

A mai napig vannak, akik vitatják, hogy az érintett tudta és hozzájárulása nélkül készített kép- és hangfelvétel bizonyítékként értékelhető-e, felhasználható-e a büntetőeljárársban, hiszen a Polgári Törvénykönyv (Ptk.)²⁶ 2:42. és 2:48. §-ai megsértésével készültek azok.

Nos, az Alaptörvény valóban biztosítja mindenkinek azt, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák. Az Alaptörvényben lelhető fel az alapjogok katalógusa, az alapjogok több jogágban nyernek szabályozást, az egyes alapjogok nemegyszer ütköznek egymással érvényesülésük során, a kollíziós szabályt pedig törvényben kell megállapítani.

Az Alkotmánybíróság az 1/2015. (I. 16.) AB határozatában kimondta, hogy a személyiségi jogok sérelmét a polgári jogi szabályozás nemkívánatosnak tekinti, ilyen esetben a cél a sértő magatartás abbahagyása és a sértett kártalanítása. Gondolhatunk azonban bizonyos magánvadra üldözendő bűncselekmények esetében például arra, hogy a büntetőeljárársnak ugyanez-e a célja, avagy sem.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a személyiségi jogok alkotmányos védelme a különböző jogágak által párhuzamosan, akár egyidejűleg biztosított igényérvényesítési rendszerén keresztül valósul meg. Tény, hogy az egyes jogágak eljárásának szabályai egymástól részben – nemegyszer jelentős részben – különböznek. Például a rendőri jelentésbe foglalt „tanúvallomás”, avagy „terhelti vallomás” a büntetőeljárársban bizonyítékként nem értékelhető, ugyanakkor szabálysértési, avagy más eljárásban igen.

Annak a kérdésnek a megválaszolására tehát, hogy egy-egy bizonyíték felhasználható-e egy-egy jogág eljárásában, csakis az adott eljárásjog adhatja meg a választ, más jogág szabályai ilyen korlátot nem adhat, különösen nem más jogág anyagi jogi szabályai.

Ha a büntetőeljárs szabályai valamit megengednek, lehetővé tesznek, szabad bizonyítási eljárásban nem tiltanak, akkor az felhasználható bizonyíték kell, hogy legyen. Amikor a kép- és hangfelvétel készütkor büntetőeljárs még nincs folyamatban, csupán egy magánszemély – legyen az tanú vagy sértett – rögzít kép- és hangfelvételen releváns adatokat, a Be. 167. § (5) bekezdésének megsértése nem jöhet szóba, hiszen nem a bíróság,

ügyészség, illetve nyomozó hatóság, avagy a Be. 167. § (2) bekezdésében említett más hatóság készítette azt.

A büntetőeljárs megindítása előtt a leendő sértett, avagy tanú nem végez bizonyítási eljárást, azt csupán a büntetőügyben eljáró hatóság teheti meg. Az ilyen módon rögzített kép- és hangfelvétellel polgári anyagi jogi szabályt esetleg sérthet ugyan, ez még önmagában nem teszi kirekesztendővé a felvételt, mint bizonyítékot.

Elválítk tehát egymástól az esetleges polgári jogi felelősség és a büntetőeljársi szabály, előfordulhat, hogy polgári anyagi jogi jogsérelem megtörténik ugyan, de az nem jelent büntetőeljársi szabálytalanságot, bár kétségtelen, hogy polgári anyagi jogi és büntetőjogi sérelem egyaránt történhet.

Nem lehet kétséges, hogy a büntetőeljárs eredményes lefolytatása közérdek, a büntetőjog közérdekből asyllumot biztosít annak, aki a büntetőeljársban kötelezettségét megszegné még akkor is, ha ezzel polgári jogi sérelmet okozna másnak. Gondoljunk arra az esetre, amikor a tanú vallomástételi kötelezettségének eleget téve mond más személyről sérelmes dolgokat, magánvadás ügyben a tanú felmentetik az ellene emelt vád alól társadalomra veszélyesség hiánya miatt, mivel a per igazságos eldöntése közérdek, ami megelőzi a magánérdeket.

Természetesen figyelemmel kell lenni arra, hogy a kép-, illetve hangfelvétel rögzítésére a büntetőeljárs megindítása előtt került-e sor, avagy a büntetőügyben eljáró hatóság már tett valamilyen intézkedést az ügyben.

A büntetőeljárs megindulásától kezdődően a nyomozó hatóságnak van bizonyíték-begyűjtési kötelezettsége, azt önmagában nem testálhatja a sértettre, akire a Be.-ben írt garanciák nem vonatkoznak, ez az eljárás a Be. 167. § (5) bekezdésébe ütközne.

A nyomozó hatóság tehát a rá háruló bizonyíték-összegyűjtési kötelezettséget ilyen módon nem telepítheti át a sértettre, turpis módon nem kerülheti ki a nyomozás szabályait, arra azonban lehetősége van, hogy a sértett, avagy más személy a hatóság akciójában részt vegyen, mintegy segítve a hatóságot. Ha például a nyomozó hatóság a tettes elfogását, tettenérését megszervezi, és ennek keretében a sértettet vagy más személyt technikai eszközzel lát el – „bedrótoz” –, nem mást tesz, mint felkéri az arra vállalkozó személyt, működjön közre a nyomozó hatóság által végzett eljárás cselekményben, ilyen esetben az eljárás jogszabályok érvényesülése a nyomozó hatóságon számon kérhető, a sértett ilyenkor nem maga produkálja a tárgyi bizonyítási eszközt, avagy okiratot, hanem közreműködik a hatósági eljárásban.

Összességében tehát az érintett tudta és engedélye, azaz rejtett módon készített kép- és hangfelvétel is felhasználható bizonyítási eszközként a büntetőeljársban. Amennyiben az ilyen felvételt bizonyítékként adjuk át az eljárást folytató hatóságnak, akkor az a bírósági eljárásban történő felhasználásnak minősül. A felhasználás időbelileg is eltér a kép- és hangfelvétel készítésétől, a felvétel készítése valóban járhat a személyiségi jogok megsértésével, de a felvétel felhasználása szempontjából közömbös, hogy a felvétel készítése személyiségi jog megsértésével történt-e, avagy sem. Az igazság érvényesülésének biztosítása, a valóság hű tényállás megállapítása közérdek, ezt szolgálja a bizonyítás, így a felvétel felhasználását visszaélésnek tekinteni nem lehet. Hangsúlyozandó, a büntetőeljársban nem is tárgya a vizsgálódásnak, hogy a készített hang-

26 2013. évi V. törvény.

felvétel vagy kép- és hangfelvétel az abban szereplő személyek polgári anyagi jogi jogait sértette-e vagy sem, ennek vizsgálata nem tárgya a büntetőeljárásnak, ez polgári jogi jogvita tárgya, és polgári bíróság hatáskörébe tartozik.

Elfogadhatatlan tehát azon logika, hogy a bizonyíték keletkezésének törvénysértő volta kizárja a bizonyíték felhasználhatóságát, hiszen ennek érvényesülése azt eredményezné, a közokirat-hamisítás büntette miatt folyamatban lévő ügyben a jogsértő módon létrehozott (pl. hamis nyelvvizsga-bizonyítvány), hamis közokirat nem volna értékelhető, a kábítószer előállítására kétségtelenül jogsértő tevékenység, hiszen a Btk. 178. § (1) bekezdés második fordulata pönalizálja, ugyanakkor pontosan az előállított kábítószer, valamint annak szakértői vizsgálata szükséges a bűncselekmény bizonyításához.

Kizárt védő eljárása

Érintheti a bizonyítékok törvényességét, ha a büntetőeljárásban olyan védő vett részt, aki később kizárásra került. A védő kizárására sor kerülhet a nyomozás során, illetve bírósági eljárásban is. Nem lehet kétséges, amennyiben tárgyalási szakban kerül sor a védő kizárására, és a védő tárgyaláson való jelenléte kötelező, az egész bizonyítást meg kell ismételni. Határozott véleményem, hogy új előkészítő ülés tartásának nincs helye még akkor sem, ha kötelező védelem esetében az előkészítő ülésen azon védő vett részt, aki tekintetében már ekkor fennállt a kizárási ok, de csupán első, avagy többedik tárgyalási napon került sor a kizárására.

Az előkészítő ülést ugyanis megismételni nem lehet, a Be. 633. § (2) bekezdése alapján megismételni eljárásban sincs helye előkészítő ülés tartásának, ilyen eljárásjogi probléma esetében sem térhetünk vissza tárgyalási szakból előkészítő ülés szakába. A Be. 506. és 507. §-ai, illetve 519., 520. §-ai alapján az eljárásban részt vevőknek az előkészítő ülésen kell előterjeszteniük bizonyítási indítványukat, illetve bizonyíték kirekesztésére vonatkozó indítványukat, ezt követően bizonyítási indítvány rendkívül szűk körben terjeszthető elő.

Ha az előkészítő ülés idejében is fennállt már a védő tekintetében a kizárási ok és új védő kerül az eljárásba, nézetem szerint akkor felelünk meg a tisztességes eljárás követelményének, ha a bizonyítási indítvány előterjesztésére lehetőséget adunk az újonnan belépő kirendelt, avagy meghatalmazott védőnek.

A szakértők számának kérdése

A mai napig vitatott, hogy bizonyos szakkérdésekben – így különösen a halál körülményeinek megállapításánál, avagy elmeorvos szakértői vizsgálatnál – egy, avagy két szakértőt kell-e kirendelnie az eljáró bíróságnak.

Akik szerint két szakértő alkalmazása kötelező, arra hivatkoznak, hogy a hatályos eljárás törvényben a szakértői bizonyítás szabályozásának egyik általános szempontja, a Be. mellőzi az ún. eljárássemleges rendelkezéseket, amelyek valamilyen esetben irányadók, és ezért a szakértői törvény rendelkezései között található meg az irányadó szabályok.

A Be. a kétségtelen duplikálás elkerülése végett nem ismétli meg mindazokat, amiket a szakértői törvényben és a szakértői tevékenységre vonatkozó más jogszabályokban írtak. A Be.

indokolása kitér arra, hogy a Be. nem változtat a szakértők igénybevételének okán, és mellőzi azon szakkérdések felsorolását, amelyek esetén kötelező a szakértő igénybevétele, ilyen az eljáró szakértők számára vonatkozó szabályozás is, ami szintén nem tekinthető büntetőeljárás-specifikus kérdésnek.

A Be. az ágazati normák figyelembevételével utal arra a 188. § (3) bekezdésében, hogy jogszabály meghatározhatja azon szakkérdéseket, amelyekben meghatározott szakértő jogosult véleményt adni. Erre tekintettel az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény és annak végrehajtására vonatkozó rendeletei az irányadók. Ilyen a 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet, illetve a 282/2007. (X. 26.) Kormányrendelet, amelynek 2. § (3) bekezdése, illetve 2. számú melléklet 1. a) alpont alapján az intézet két olyan szakértője jár el halál tényének vizsgálatánál, akik egyike igazságügyi orvostan, a másik igazságügyi orvostan vagy patológia szakterületen szerepel a névjegyzékben.

Hasonlóképpen rendelkezik a 351/2017. (X. 4.) Kormányrendelet, amelynek 27. § (1a) bekezdés a) pontja alapján igazságügyi boncolás esetében a halál okának egyértelműsége tekintetében a két boncolásra jogosult igazságügyi orvos szakértő együttes nyilatkozata szükséges.

Megjegyzem, a 351/2013. (X. 4.) Kormányrendelet a halottvizsgálatról és a halottakkal kapcsolatos eljárásról szól, azt a Kormány az egészségügyi törvény, a rendőrségi törvény, valamint a temetőkről és temetkezésről szóló törvény alapján kapott felhatalmazás alapján állapította meg, erre tekintettel kérdéses, milyen felhatalmazás alapján tartalmaz a jogi álláspont szerint büntetőeljárásban irányadó eljárásjogi szabályt.

A 31/2008. (XII. 31.) IRM rendeletet a korábbi szakértői törvényben kapott felhatalmazás alapján alkotta meg a miniszter, a szakértői törvény felhatalmazást adott arra, hogy rendelettel állapítsa meg az igazságügyi szakértő működésére és nem a szakértők számára vonatkozó részletes szabályokat.

A 282/2007. (X. 26.) Kormányrendelet a szakterületek ágazati követelményeiért felelős szervek kijelöléséről, valamint a meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan eljáró, és egyes szakterületeken szakvéleményt adó szervekről szól, melyet a Kormány a korábbi szakértői törvényben kapott felhatalmazás alapján alkotott meg. A felhatalmazó rendelkezés a 2005. évi XLVII. törvény 31. § (4) bekezdés a) pontja, amely szerint felhatalmazást kap a Kormány arra, hogy rendeletben állapítsa meg azokat a szakkérdéseket, amelyekre nézve jogszabályban rögzített feladatkörében eljárva kizárólag meghatározott szervezet adhat szakvéleményt, a felhatalmazó rendelkezés tehát a szakkérdések nevesítésére adott mandátumot, nem pedig büntetőeljárás szabály alkotására.

Tény, hogy a szakértő kirendelésének tartalmi eleme a szakértők száma, hiszen a szakértő eljárási jogosultságát ez teremti meg. Ez azt is jelenti, hogy a jogalkotó törvényben kívánta rendezni a szakértőkkel kapcsolatos kérdéskört, melyre már a Be. hatálybalépése előtt megszületett a részletszabályokat tartalmazó, 2016. június 15. napjától hatályos, az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény.

A Be. indokolása a szakértői törvényre és nem annak, valamint a korábbi szakértői törvénynek, a 2005. évi XLII. törvény felhatalmazása alapján megalkotott végrehajtási rendeletek rendelkezéseire utal vissza, azaz a hatályos szakértői törvény alkalmazását tartja indokoltnak.

A két szakértő eljárását nem a hatályos, hanem a korábbi szakértői törvény felhatalmazása alapján megalkotott rendeletek írták elő.

A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 10. § (1) bekezdés a) pontja alapján a régi szakértői törvény hatályát vesse, a felhatalmazása alapján megalkotott 31/2008. (XII.31.) IRM rendelet pedig akkor lenne hatályon kívül helyezhető, ha nem született volna a tárgykör szabályozására új felhatalmazó rendelkezés [10. § (3) bekezdés b) pont ba) alpont], ilyen rendelkezés azonban született [szaktv. 139. § (1) és (2) bekezdés], a jogalkotó ennek ellenére nem tartotta szükségesnek a kérdés pontosabb szabályozását.

A szabályozás hiányából pedig arra vonható következtetés, hogy a jogalkotó a nem egységes bírói gyakorlat ellenére sem tartja a kérdés eldöntésére rendelet alkotását, elegendőnek tartja a törvényekben (Be. Szaktv.) adott szabályozást és a Be. indokolását.

Megvizsgálva a korábbi szabályozás indokoltságát le kell szögezni, hogy korábban a két szakértő igénybevételének indoka történetileg a büntető anyagi jogban 2010. április 30-ig szereplő alkoholisták kényszergyógyításával összefüggésben

alakult ki. Az igazságügyi orvosszakértő végezte a fizikális vizsgálatot, az elmeorvos szakértő pedig az elmeállapot vizsgálatát. Az alkoholisták kényszergyógyítása azonban már nem létező jogintézmény, következésképpen a két szakértő igénybevételének nem csupán jogi, hanem szakmai indoka sincs.

Záró gondolatok

A hat éve hatályos új eljárási kódex jelentősen egyszerűsítette és gyorsította a büntetőeljárásokat, a büntetőeljárások tekintélyes része beismerésen alapuló ügydöntő határozattal fejeződik be, következésképpen a gyakorlatban jól vizsgázott, az eljárásban részt vevő személyek garanciális jogainak biztosítása mellett olcsóbbá is vált a büntetőeljárás.

Mindezek ellenére a bizonyítás jelentősége nem csökkent, a kevesebb számú bizonyítás során a felmerült kérdések tengere háborgó óceánná szélesedett. A bírói gyakorlat azonban a felmerülő kérdéseket megoldja és biztosítja a büntető igazságszolgáltatás gyorsaságát és a valósághű tényállás megállapítását, az igazságos ítélezést.

LÁSZLÓ BALÁZS*

A tudományos bűncselekmény-fogalom létjogosultsága, különös¹ tekintettel a társadalomra veszélyesség kritériumára

1. Bevezetés

A bűncselekmény absztrakt fogalmát vizsgáló tudományos és tankönyvirodalom általában a bűncselekmény törvényi és tudományos fogalmát különbözteti meg. Az előbbi alapvetően a kodifikált büntetőjog terméke, és mint ilyen, az írott büntető jogszabályban keresendő és lelhető fel. Keletkezését és „működését”, hatásmechanizmusait tekintve a törvényi bűncselekmény-fogalom deduktív jellegű, a jövőre nézve, normatív jelleggel minden egyes esetre érvényesen határozza meg azt, hogy mi a bűncselekmény. A tudományos bűncselekmény-fogalom – amennyiben a büntetőjog-tudomány kezdetei is csak a XVIII. századra tehetőek² – a klasszikus iskola működéséhez köthetően történelmi távlatokban szinte alig előzi meg a törvényi fogalom megjelenését.³ Ez azonban induktív jellegű, minthogy a tudományos módszerekre tekintettel a megfigyelésekből levont következtetésként születik meg az összegző, tudományos definíció.

A múlttól a jelen felé haladva a kétféle fogalom kialakulása és kezdeti egymásra hatása fényében leginkább az (volt) vizsgálendő, hogy a korábbi tapasztalatokat induktív módon összegző tudományos fogalom hatott-e a törvényi fogalomra, annak változásaira. Miután azonban a deduktív törvényi fogalom normatív jellege folytán minden egyes esetre kötelezően határozza meg, hogy mi a bűncselekmény és mi nem az, az ennek eredményén alkalmazott újabb indukció eredményeként elvileg már nem kaphatunk más eredményt, mint maga a kiindulópont, vagyis a tudományos fogalom nem szakadhat

* PhD óraadó, PTE ÁJK Jogtörténeti Tanszék ügyész, Kaposvári Járásí Ügyészség.

¹ Részlet a 2024. évi Mészáros Ádám Emlékpályázatra benyújtott „A hazai bűncselekmény-fogalmak múltja, jelene, jövője – Quo vadis, társadalomra veszélyesség?” című pályaműből.

² Földvári József: Magyar büntetőjog. Általános rész. Osiris, Budapest 2006. 42–43. o.

³ Uo. 75. o.

el a normatív törvényi definíciótól. Ezért a jelen felől a jövő felé haladva mindinkább az a kérdés merülhet – és merült is már⁴ – fel, hogy egyáltalán van-e még létjogosultsága az önálló tudományos bűncselekmény-fogalomnak, és ha igen, úgy miben keresendő ez, illetve mik lehetnek ennek perspektívái a jövőre nézve.

E tézisek mentén indulva annak bemutatására törekszem, miért és milyen távlati perspektívában tartom a tudományos bűncselekmény-fogalom jövőbeni vizsgálata során elkerülhetetlenül középpontba helyezendőnek a társadalomra veszélyesség – tudományos körökben is sokat támadott – kategóriáját.

2. A kodifikálatlan büntetőjog kora

Jóllehet, a törvényi bűncselekmény-fogalom tárgyi oldalán materiális elemként szereplő társadalomra veszélyesség a jog jelenségére is nyilvánvalóan hatást gyakorló különös társadalmi-politikai környezetben, a XX. század közepének hazai jogalkotásában jelent meg, a korábbi hazai büntetőjogi gondolkodásban is megvoltak annak – igaz, az úgynevezett szocialista büntetőjoggal szervesen nem kapcsolódó – előképei.

2.1. A tradicionális jog praktikus bűncselekmény-fogalma

Bár az absztrakt törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmak a késő újkor termékei, a bűncselekmény mint jogintézmény és az ezt jelölő műszavak – *culpa*, *crimen*, *delictum*, *flagitium* – már a döntően szokásjogi jellegű, úgynevezett tradicionális magyar jog korai időszakában is jelen voltak. A korabeli – latin nyelvű – források alapján kijelenthető az is, hogy a bűncselekményként fordítható és értelmezhető kifejezések nem véletlenszerűen és mindenféle gondolati összetartozás nélkül jelöltek egyes emberi magatartásokat. E fogalmak absztrakt definíció hiánya melletti többé-kevésbé következetes használata azt mutatja, hogy jelentésük legalább a jogértő közegben ismert és egységes kellett legyen. Ekként a kisebb számú valódi írott jogforrásban és a jogalkalmazás során keletkezett bővebb forrásanyagban felismerhető a bűncselekmény két lényeges fogalmi eleme: a magatartás jogellenessége és jogrend általi büntetni rendeltsége.⁵

E kezdetleges meghatározás ugyan még nem tudományos definíció, de a későbbi tudományos bűncselekmény-fogalmakhoz hasonlóan induktív jellegű, mert alapvetően a jogi szokás

⁴ AMBRUS István: *Digitalizáció és büntetőjog*. Wolters Kluwer Hungary, Budapest 2021. 30. o.

⁵ BÉLI Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs 2000. 154. o.

és gyakorlat megfigyeléseiből levont következtetésként kerülhetett megfogalmazásra. És mivel a tradicionális magyar jog még nem feszes dogmatikai keretekben, hanem „praktikus jogként”, a jogi szempontból releváns problémákra, élethelyzetekre megoldást keresve működött, e gyakorlati megfigyeléseken alapuló bűncselekmény-fogalmat is leginkább praktikus bűncselekmény-fogalomnak nevezhetnénk.

2.2. A büntetőjog-tudomány első hazai képviselői

A büntető anyagi és eljárásjog hazai tudományos művelésének talán első igazán jelentős korszaka a XVIII. század közepe volt, amikor 1742 és 1751 között, egy évtized leforgása alatt négy, több-kevesebb büntetőjogi relevanciával bíró jelentős tudományos munka jelent meg magyar szerzők tollából, de még mindig latin nyelven. Közülük Huszti András, Huszty István és Tarnói Gochetz Gábor sem határozta meg a bűncselekmény tudományos definícióját, de a fogalmat magát láthatóan adottnak – és minden bizonnyal a jogellenességet és jogrend általi büntetni rendeltséget magában foglaló praktikus bűncselekmény-fogalommal azonosnak – tekintették.

Kortársai műveit ismertségében és büntetőjog-tudományi jelentőségében is meghaladja a Nagyszombati Egyetem tanárának, Bodó Mátyásnak *Jurisprudentia Criminalis* (Büntető jogtudomány) című könyve. Az 1. cikkben a szerző a büntetőeljárás a közbűncselekmények üldözésére rendelt közönséges törvényhatósági tisztii eljárásként definiálja, innen jut el előbb a közbűncselekmények és magánbűncselekmények elhatárolásához, majd a bűncselekmény (*delictum*) általános megfogalmazásához, miszerint az „az isteni és emberi törvények ellen önként elkövetett gaztett, amiért valakit büntetésre vagy jóvátételre köteleznek”.⁶ A 2. cikk részben ismételve az előbbieket, rögzíti, hogy a bűncselekmény (*delictum*) nem azonos a bűntettel (*crimen*), mert minden bűntett bűncselekmény, de nem minden bűncselekmény bűntett, és utóbbi fogalmat lényegében a közbűncselekményekkel azonosítja, amelyek a bűnözés érzetét keltik, amelyeket mindig köztisztii keresettel üldöznek és amelyek büntetése halál.⁷ A bűnösség tárgyalásánál ezt még kiegészíti azzal, hogy a bűntett mindig ártó szándékkal, megfontolás után valósul meg, de részletesen foglalkozik a bűnösségi fokokkal (szándék, gondatlanság, vétlenség), az elkövetési módokkal (tett, szó, írás, tanács), az ezekhez kapcsolódóan változó tényállási elemekkel (indíték, személy, hely, idő, mennyiség, minőség, eredmény) és a részesi alakzatokkal is.⁸

Bodó Mátyás a tudományos igénnyel megalkotott büntetőjogi opusában tehát már valódi absztrakt bűncselekmény-fogalmat közölt, amelynek elemei között felismerhető – a praktikus bűncselekmény-fogalomban is meglévő jogellenes cselekmény és büntetendőség mellett – a bűnösségre (*sponte commissum* – önként elkövetett) és valamiféle társadalmi rosszallásra (*turpe factum* – gaztett) utalás is. E definíció is induktív jellegű, a jogi szokást és a gyakorlatot veszi alapul, de az egyes elemeihez kapcsolódó szerzői fejtegetésekre és elhatárolásokra figyelemmel

már méltán nevezhető korai tudományos bűncselekmény-fogalomnak, vagy legalább a tudományos bűncselekmény-fogalomnak valódi, a praktikus fogalmat meghaladó előképének.

2.3. A kodifikációs kísérletek korszaka

Hazánkban a büntetőjog valódi kodifikálásának első kísérlete a többek között Szirmay Antal és Reviczky József közreműködésével elkészült 1795. évi büntetőkódex-tervezet, amely már számos tekintetben egyértelmű elmozdulást mutatott a régi jog megoldásai felől az újkor büntetőjogi vívmányainak irányába, mégsem teljesítette maradéktalanul „a modern törvénykönyvekkel szemben támasztott ama elvárásokat, hogy jussanak el az absztrakció magas fokára, bírjanak konzekvens fogalomkészlettel, és tökéletesen érvényesüljenek bennük a korszerű büntetőjogi elvek”.⁹ Az 1795. évi tervezet a rövid előszó után, az eljárásjogot tartalmazó első rész és az egyes bűncselekményeket taglaló második rész előtt elhelyezett, eljárásjogi és büntetés-végrehajtási elemeket is tartalmazó, ezért valódi anyagi jogi általános résznek még nem tekinthető Alapelvek első mondatában csupán azt a formális megállapítást rögzíti, hogy „a bűntett a büntetőtörvény szabad akaratból történő megsértése”.¹⁰ Ezt követően rögzíti a tervezet azt is, hogy csak olyan cselekmény lehet büntetendő, ami sérti a társadalmat, továbbá tárgyalja a beszámítás, a bűnösség, a stádiumok, az elkövetők kérdéskörét is.¹¹ Az idézett félmondat ugyan még ezekre tekintettel sem nevezhető valódi, absztrakt törvényi bűncselekmény-fogalomnak, de a társadalom sérelmére utalva tárgyi oldalon immár materiális elemet is tartalmaz.

Az 1795. évi magyarországi tervezettel lényegében egyszerre kidolgozni kezdett, majd az erdélyi országgyűlés által 1811-ben elfogadott – de az uralkodó által nem szentesített – erdélyi büntetőkódex-javaslat szerint a közbűncselekmények olyan tiltott cselekmények, amelyek a közálladalmat és annak belső rendjét és békéjét közvetlenül vagy közvetve sértik, és amelyeket ezért közönséges tisztii kereset illetékességével üldöznek (szemben a magánbűncselekményekkel, amelyek magánszemélyeknek a köz megsértése nélkül valamilyen sérelmet vagy kárt okoznak, amelyek tekintetében ezért a felperesség közvetlenül magukra az ekképpen sértettekre esik jogutódaik tekintetében is).¹² Utóbbi ezt még azzal egészíti ki a javaslat, hogy „bűncselekmény az, amidőn valaki vagy törvényben tiltott cselekményt követ el, vagy a törvényben előírtat elmulasztja, avagy más módon cselekszik, mint ahogy előíratott, mindazonáltal a bűncselekmény ténylegességéhez, és hogy azt valakinek büntetést érdemlően be lehessen számítani, szükséges, miután megérlelődött a tudatban, szabadon és akaratlagosan és elhatározott akarral való-

9 KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: A család törvényi szabályozásának alakulása a XIX. századi büntetőjogi kodifikáció előtt. A XVIII. század végének két kodifikációs kísérlete Magyarországon. *Acta Universitatis Szegediensis: FORVM Acta Juridica et Politica* 2019/1. 111. o.

10 HAJDU Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1971. 391. o.

11 Uo. 391–394. o.

12 Sanctio Criminalis quoad poenas delictis aequas prompte irrogandas, pro omnibus tribunalibus Magni Transylvaniae Principatus, Pertiumque eidem adnexarum pro Norma deserviens. In: *Az Erdélyi Nagy Fejedelemség MDCCCIXdik esztendőről MDCCCXdikre által nyújtott, és Sz. Jakab Havának 9dik napjától fogva, Kolosvár városában folytatva tartott országos gyűlésének jegyző könyve*. Nyomtatottat a Réformátum Kollégium betűivel, Török István által, Kolosvár 1811. 1130. o. (A kódex teljes magyar fordítását lásd: LÁSZLÓ Balázs: *Az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat*. Gondolat, Budapest 2022. 69–204. o.).

6 BODÓ, Mathias: *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas in partes duas divisa*. Ex typographia Joannis Michaelis Landerer, Posonii 1751. 2. o.

7 Uo. 6. o.

8 Uo. 6–9. o.

sítsák meg”.¹³ Az előbbi meghatározás is utal tehát – a jogellenesség és a büntetendőség mellett – valamiféle társadalomellenességre, mégis szegényesebbnek látszik például a Bodó Mátyás által leírt tudományos definíciónál.

Az 1827 és 1829 között elkészült, de az országgyűlés által meg sem tárgyalt újabb büntetőjogi javaslat jószérével csak az 1795. évi tervezetet glosszálta, de még abból is elhagyta az Alapelvek című részt, így „semmit sem gazdagította a bűncselekmény fogalmáról kialakított képünket”.¹⁴ A Deák Ferenc nevével fémjelzett 1843. évi büntető javaslat *nullum crimen sine lege* elvének rögzítésére szorítókozó megfogalmazásában ismét csak a cselekmény és a büntetni rendeltség jelenik meg: „bármely cselekvés vagy mulasztás csak annyiban tekintethetik büntettnék és vonathatik büntetés alá, amennyiben az ellen büntetést rendel a jelen törvény”. Bár a javaslat később önálló fejezetet szentel a bűncselekmény alanyi oldalán megjelenő szándékosság és gondatlanság kérdéskörének, ezeket sem határozza meg definíciószerűen.¹⁵

2.4. A XIX. századi jogiradalom

Már a korai kodifikációs kísérleteket követően, 1819-ben jelent meg Vuchetich Mátyás pesti egyetemi tanárnak, Békés és Torontál megyei táblabírónak a magyar büntető anyagi és eljárásjog intézményeiről szóló könyve, az *Institutiones iuris criminalis Hungarici*. Vuchetich megfogalmazásában bűncselekmény: minden a magyarok törvényei által közbüntetés fenyegetésé alatt tilalmazott önálló (szabad) és külsőleges cselekvés vagy mulasztás.¹⁶ E rövid definícióban is – amelynek elemeit aztán a szerző részletesebben is taglalja művében – tetten érhető a cselekmény jogellenessége és büntetni rendeltsége mellett az elkövetői tudatra és akaratra utalás. Bérces Viktor azonban Vuchetich hazai büntetőjogi gondolkodásra gyakorolt hatását elemezve arra is rámutat, hogy a további fejtegetései alapján Vuchetich a bűncselekmény fogalmi elemének, tekintettel az egyén vagy az állam tényleges jogsérelmét, lényegében a materiális jogellenesség kritériumát, ami pedig a mai fogalmaink szerinti társadalomra veszélyességgel hozható összefüggésbe.¹⁷

3. A Csemegi-kódex és a XX. század első fele

A kodifikált büntetőjog korszakában a törvényi bűncselekmény-fogalom léte és minősége a bűncselekmény fogalmával kapcsolatos tudományos gondolkodás mozgásterét szűkítheti, de – ha a törvényi fogalom a jogi gondolkodás állapotához képest hiányosnak látszik – ösztönzőleg is hathat arra. Hazánkban az első valódi kodifikált büntetőtörvény, az úgynevezett Csemegi-kódex, az 1878. évi V. törvény cikk a magyar

büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről címmel csak 1880-ban lépett hatályba. A törvény azonban egyébként vitathatatlan jogtörténeti jelentősége ellenére éppen a (törvényi) bűncselekmény-fogalom tekintetében nem hozott valódi előrelépést, mivel az a meghatározása, miszerint „büntettet vagy vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít”,¹⁸ lényegében a *nullum crimen sine lege* elvét deklaráló, pusztán formális fogalom.¹⁹

Hasonlóan formális a bűncselekmények harmadik csoportjának, a kihágásoknak a törvényi meghatározása az úgynevezett kihágási büntető törvénykönyvben: „kihágást képez azon cselekmény, melyet a törvény, ministeri rendelet, a törvényhatóság, vagy törvényhatósági joggal fel nem ruházott szabad királyi város, vagy rendezett tanácscsal bíró város által kiadott szabályrendelet, kihágásnak nyilvánít”.²⁰ De a törvényi bűncselekmény-fogalom tekintetében a három büntetőnovella sem hozott érdemi előrelépést.

Mivel a Csemegi-kódex bőven hagyott mozgásteret az absztrakt tudományos bűncselekmény-fogalommal kapcsolatos szakmai gondolkodásnak, nem véletlen, hogy a magyar törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmakat vizsgáló szakirodalom is, mintegy zárójelbe téve a régebbi korokat, leginkább e korszak szerzőinek megállapításaiig nyúl vissza,²¹ mintegy szembeállítva azok sokszínűségét a törvényi szűkszávú, formális fogalom meghatározásával. Amíg ugyanis egyes szerzők a törvényi fogalmat alig kiterjesztve a jogellenes cselekményt és a büntetendőséget vizsgálják – de előbbi fogalmat Angyal Pál még csak formális értelemben, míg Finkey Ferenc már anyagi jogellenesség formájában is használja²² –, addig mások, így Irk Albert és Vámbéry Ruzstem már a bűnösséget is a fogalmi elemek közé vonják, megint mások, például Heller Erik a büntetendőség helyett már tényállásszerűségről beszélnek.²³ Összességében mégis kijelenthető, hogy a XIX. század végének és a XX. század első felének hazai jogirodalma – ha érhették bizonyos külföldi hatások is²⁴ – lényegében azokhoz az elemekhez nyúl a bűncselekmény fogalmának meghatározása során, amelyeket már a XVIII. század és a XIX. század első felének jogtudósai és kodifikátorai is részben felismertek.

4. A társadalomra veszélyesség megjelenése a törvényi bűncselekmény-fogalomban

A második világháborút követő társadalmi-politikai változások a büntetőjogi szabályozást sem hagyták érintetlenül. A büntető törvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény, a Bt. a *nullum crimen sine lege* elvét részben áttörve lehetővé tette a büntetőtörvény visszamenőleges hatályú al-

13 Uo. 1131. o.

14 Balogh Elemér: Reformkori büntetőjogunk „bűncselekmény-fogalma”. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, 1996/1. 28–29. o.

15 Uo. 29–33. o.

16 VUCHETICH, Matthias: *Institutiones iuris criminalis Hungarici in usum Academiarum Regni Hungariae*. Typis Regiae Universitatis Hungaricae, Budae 1819. 41. o.

17 BÉRCES VIKTOR: Vuchetich Mátyás hatása a magyar büntetőjogi gondolkodásra: „Institutiones iuris criminalis Hungarici”. *Instum Aequum Salutare*, 2016/1. 145. o.

18 1878. évi V. tc. 1. §.

19 AMBRUS: i. m. 20. o.

20 1879. évi XL. tc. 1. §.

21 MÉSZÁROS ÁDÁM: *A bűncselekmény fogalmának alapkérdései. A bűncselekmény fogalma és csoportosítása a magyar büntetőjogban*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest 2020. 12–13. o.

22 BELOVICVS ERVIN: *Büntetőjog I. Általános Rész*. HVG-ORAC, Budapest 2020. 153. o.

23 BELOVICVS: i. m. 153. o., Mészáros: i. m. (2020) 13. o.

24 MÉSZÁROS: i. m. (2020) 12., 14. o.

kalmazását abban az esetben, ha az újabb törvény ezt kifejezetten kimondja, akkor is, ha ez nem enyhébb megítélést vagy a büntethetőség időközbeni megszűnését jelentette, vagyis ha az elkövetőre az újabb törvény hátrányosabb volt.²⁵ A Csemegi-kódex formális bűncselekmény-meghatározását pedig materiális elemet is magában hordozó, de még csak a cselekmény tárgyi oldalára koncentráló definíció váltotta fel, miszerint „büntett az a társadalomra veszélyes cselekmény, amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli”.²⁶ A törvény a társadalomra veszélyes cselekményeket is körülírta, így idesorolt minden olyan tevékenységet vagy mulasztást, amely a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait sérti vagy veszélyezteti, és még e definíciót megelőzően rögzítette, hogy „a büntető-törvények feladata, hogy védelmet biztosítsanak a társadalomra veszélyes cselekményekkel szemben”.²⁷ Az efféle feladatmeghatározás elvileg ugyancsak a bűncselekmény-fogalom értelmezését, tartalommal való megtöltését segíthette.

A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény a visszaható hatály tilalmának deklarálása²⁸ mellett a Btá.-hoz képest a törvényi bűncselekmény- (pontosabban büntett-) fogalmat kiegészítette a cselekmény alanyi oldalához tartozó bűnösségi alakzatokkal, a társadalomra veszélyesség meghatározását pedig változtatás nélkül vette át.²⁹ A büntető-törvény feladatának a joggyakorlat számára értelmezési keretként is szolgáló meghatározása körében azonban – a társadalomra veszélyesség elemeivel szembeni védelem mellett – megjelenítette a szocialista társadalmi együttélés szabályainak megtartására, valamint az állampolgári fegyelemre nevelést is.³⁰ E szerkezetből is látható, hogy a szocialista büntetőjognak az utókor által sokszor kifogásolt, politikai visszaélésekre lehetőséget teremtő fogalmi elhajlását nem (önmagában) a társadalomra veszélyesség bűncselekmény-fogalmi elemé tétele, hanem a „szocialista társadalmi együttélés szabályainak” mint jogon kívüli kategóriának a bűncselekmény-fogalom mellé állítása okozta. E törvény fogalomrendszere – a büntető-törvény feladatának és a társadalomra veszélyesség definíciójának változatlansága mellett – 1972. január 1. napjától akként alakult át, hogy a Btá. óta alkalmazott büntett fogalom helyébe a bűncselekmény megjelölés lépett, és ennek lett a társadalomra veszélyesség büntetési tételben kifejezett súlya szerinti két típusa a büntett és a vétség.³¹

5. A legközelebbi múltunk törvényi szabályozása és a *nullum crimen sine lege* elvének legtágabb értelmezése

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény a céljának meghatározásában megtartotta a társadalomra veszélyes

cselekményekkel szembeni védelmet és a szocialista társadalmi együttélés szabályainak megtartására nevelést, csupán az állampolgári fegyelemre nevelés célzatát váltotta fel a némileg szerencsésebb megfogalmazású „törvények tiszteletére nevelés”.³² Érdekes jogalkotói késlekedésre utal, hogy e célmeghatározás – így a szocialista társadalmi együttélés szabályainak megtartására nevelés szándéka is – csak 1993. május 15. napjától került hatályon kívül helyezésre. A törvény ugyanakkor továbbra is deklarálta a visszaható hatály tilalmát, és lényegében változatlanul vette át elődjétől a bűncselekmény és a társadalomra veszélyes cselekmény fogalmát.³³ Utóbbi megfogalmazásában később is csak annyi változás történt, hogy a Magyar Népköztársaság megjelölést 1989. október 23. napjától a Magyar Köztársaságra, 2012. január 1. napjától pedig – a magyar állam hivatalos megnevezésének az Alaptörvényben történt rögzítéséhez igazodva – Magyarországra hivatkozás váltotta fel.

Jelenleg is hatályos büntető-törvényünk, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) ugyancsak rögzíti a *nullum crimen sine lege* elvét és a visszaható hatály tilalmát,³⁴ de a bűncselekmény törvényi fogalmában a büntetni rendeltség körében az „a törvény” megjelölés helyett „e törvény” megjelölést használva kifejezetten önmagára, mint Magyarország egyetlen és kizárólagos büntető-törvényére utal. A társadalomra veszélyesség megfogalmazásában a sorrend felcserélése mellett Magyarország társadalmi, gazdasági és állami rendjét kifejezetten azok Alaptörvény szerinti minőségéhez igazítja, míg az állampolgárok helyett „mások” személyét és jogait említi védendőként.³⁵ Utóbbi pontosítások kapcsán azonban kiemelendő, hogy az ország társadalmi, gazdasági és állami rendje tekintetében a gyakorlat nyilvánvalóan korábban sem hagyhatta figyelmen kívül az alkotmány rendelkezéseit, a személyek büntetőjogi védelme pedig korábban sem korlátozódott a magyar (vagy emellett egyéb) állampolgárokra (nyilvánvalóan nem esett kívül a társadalomra veszélyesség fogalmán például a külföldiek vagy hontalanok megölése).

Mára, a törvényi bűncselekmény-fogalom mind alaposabb, több fogalmi elemre kiterjedő kimunkálása és a *nullum crimen sine lege* elvének következetes alkalmazása folytán a törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmak viszonya – például a Csemegi-kódex korához viszonyítva – bizonyosan megváltozott. Ugyanis bár a *nullum crimen sine lege* elvét sokszor elsődlegesen a büntető-törvény különös részi tényállásaira vonatkoztatva, akként értelmezzük, hogy csak azok a magatartások valósítanak meg bűncselekményt, amelyek pontosan kimerítik valamelyik különös részi tényállást, és e bűncselekmények köre a jogalkalmazás által – például analógia útján – nem tágítható, emellett a bűncselekmény személyi és tárgyi oldalához kapcsolódó általános részi intézményekre – a bűnösség, az elkövetői és elkövetési alakzatok valamelyik formájának meglétére és a büntethetőségi akadályok hiányára – vonatkoztatjuk, az elvnek lehetséges egy még tágabb értelmezése is.

Amennyiben ugyanis a *nullum crimen sine lege* elvét nem csupán magából a törvényi bűncselekmény-fogalomból vezet-

25 1950. évi II. tv. 2. § (2) bek. b) pont.

26 1950. évi II. tv. 1. § (3) bek.

27 1950. évi II. tv. 1. § (1)–(2) bek.

28 1961. évi V. tv. 3. § (2) bek.

29 1961. évi V. tv. 2. § (1)–(2) bek.

30 1961. évi V. tv. 1. §.

31 1961. évi V. tv. 2. § (3)–(5) bek.

32 1978. évi IV. tv. 1. §.

33 1978. évi IV. tv. 2. §, 10. § (1)–(2) bek.

34 Btk. 1. § (1) bek.

35 Btk. 4. § (1)–(2) bek.

jük le, hanem azt – például a törvényesség elve és az időbeli hatály törvényi szabályozása mentén³⁶ – a törvény minden rendelkezésének keretét adó alapelvnek tekintjük, akkor nem tautologikus megoldás az elvnek magára a bűncselekmény-fogalomra történő alkalmazása sem. E megközelítés helyességét támasztja alá egyébiránt az Alaptörvény XXVIII. cikkének a *nullum crimen sine lege* elvét megfogalmazó (4) bekezdése is. Az elv ebben a legtágabb megközelítésben azt is jelenti, hogy miután a büntetőtörvény definíciószerűen rögzíti a bűncselekmény törvényi fogalmát, e fogalom nem is határozható meg másképpen, mint ahogy az a törvényben szerepel.

6. A tudományos bűncselekmény-fogalom további létjogosultsága

A *nullum crimen sine lege* elvének fenti, tág értelmezés persze – a tudomány szabadságából eredően – önmagában még nem zárja (nem is zárhatja) ki a bűncselekmény-fogalom tudományos vizsgálatának igényét és a tudományos bűncselekmény-fogalom felállításának lehetőségét, de mindenképpen meghatározza annak egyfajta fogalmi minimumát és kereteit is. Ennek következtében (is) okkal juthat és jutott is el a tudományos gondolkodás ahhoz a kérdéshez, hogy mennyiben van létjogosultsága az önálló tudományos bűncselekmény-fogalomnak.³⁷

A napjaink jogirodalmá által kínált egyik megoldás abból kiindulva, hogy a törvényi bűncselekmény-fogalom olyan rendszertani problémákkal – például a szándékosság és gondatlanság alanyi vagy tárgyi oldalon történő megjelenítésének kérdésével – terhelt, amelyek egy kifogástalan tudományos rendszerben nem fogadhatók el,³⁸ a bűncselekmény tudományos fogalmát olyan absztrakt tényállásként, többelemű, komplex fogalomként írja le, amely – minthogy a büntetőtörvény általános részi (és egyes különös részi) intézményeit, a tettességet, az elkövetési tárgyat, az eredményt, szituációs elemeket, az objektív büntethetőségi feltételeket, a motívumot és a célzatot emeli be a fogalomba – lényegében mégis olyan legáldefiníció, amely kiiktatja a tudományos fogalom önállóságát.³⁹ Nem vitatva ezeknek az elemeknek a bűncselekmény fogalmával, lényegével fennálló kapcsolódásait, mégis felmerül a kérdés, hogy a büntető anyagi jog általános részének három nagy kérdésköréből (bűncselekmények, elkövetők, büntetések) kettőt szinte egészében beemelné a bűncselekmény fogalmába feltétlenül szükséges-e, nem teszi-e az eláthatatlanná a bűncselekmény-fogalmat.

Egy másik lehetséges irány az, hogy a *nullum crimen sine lege* elvének a bűncselekmény definícióját is kötelező erővel rögzítő értelmezését elfogadva, a bűncselekmény-fogalom tudományos vizsgálatában nem törekszünk új – a törvényi fogalomtól bármely részében eltérő – definíció megfogalmazására, hanem csupán annak elemeit vizsgáljuk a lehetséges ér-

telmezési és fejlődési tartományok feltárására törekedve. Ebben az esetben a büntetőjog általános része törvényi definíción kívüli elemeinek, mint például a büntethetőségi feltételeknek a vizsgálata – ami továbbra is feltétlenül szükséges – történhet ugyan a bűncselekmény-fogalommal összefüggésben, de annak keretein kívül, ahogy ez a jogtudományi munkákban a XVIII. századtól kezdődően (Bodó, Vuchetich) is megfigyelhető volt.

6.1. Cselekmény, bűnösség, alaki jogellenesség, tényállásszerűség, büntetni rendeltség

A Btk. bűncselekmény-fogalmát vizsgálva több olyan elemet találunk, amelyekre ugyan a tudományos gondolkodásnak – jelentőségüknel fogva – folyamatosan megfelelő figyelmet kell fordítani, azonban részben évszázados fejlődés során kialakult dogmatikájuk, részben az esetleg felmerülő problémákhoz szükségszerűen is alkalmazkodó gyakorlatuk folytán jelenleg igazán akut problémát – álláspontom szerint – nem vetnek fel, figyelemmel arra is, hogy lényegében az 1961. évi V. törvény óta folyamatosan a törvényi bűncselekmény-fogalom részét képezik.

A cselekmény, ami a társadalomra veszélyesség törvényi fogalom meghatározásából is következően tevékenység vagy mulasztás, fizikai ténylegességet takar, ami azonban nemcsak a bűncselekményeknek, hanem alapvetően minden – akár jogszerű vagy a jog számára irreleváns – emberi cselekménynek sajátja. A büntetőjogilag releváns tevékenységek vagy mulasztások elemzése és megítélése természetesen bármely különös részi tényállás vizsgálata során érdekes kérdéseket vehet fel. Általános jelentése, a bűncselekmény törvényi fogalmában betöltött szerepe tekintetében azonban jogi szempontból aligha tarthatunk igényt alaposabb elemzésre, mint amelyet Földvári József adott, amikor a cselekményt az emberi tudatban lejátszódó pszichikai mozgásból kialakuló fizikai mozgásként írta le.⁴⁰

A bűnösség, aminek tartalmát a Btk. a szándékosság és gondatlanság formájában külön definíciók segítségével határozza meg,⁴¹ már a korai büntetőjog-tudományi gondolkodásban is meg-megjelent a deliktumok meghatározásával összefüggésben. A gyakorlat emellett – a törvényes kereteken belül – kidolgozott és napi szinten alkalmaz olyan speciális bűnösségi formákat, mint a praeterintencionális elkövetés vagy a limitált veszélyeztetési szándék. Az elkövető és cselekménye, illetve annak következményei között fennálló, a bűnösség alakzatai által lefedett és a tudományos gondolkodás által mára ugyancsak kellőképpen kimunkált tudati és akarati (valamint részben érzelmi) összefüggésrendszerrel⁴² is elmondható, hogy ez sem csak a bűncselekmények, hanem lényegében minden emberi cselekvés jellemzője. A bűnösség kapcsán ezért annak kiemelése indokolt, hogy az elkövető és cselekvése közötti tudati és akarati összefüggés milyensége nem önmagában és általánosságban eredményezi a negatív értékítéletet tükröző bűnösség megállapítását, hanem a bűnösség mint pszichikai viszonyulás, mindig csak a bűncselekmény egyéb fogalmi elemeivel

36 Btk. 1. § (1) bek., 2. § (1)–(2) bek.

37 AMBRUS: i. m. 30. o.

38 Uo. 28.

39 AMBRUS: i. m. 30–31. o., GELLÉR Balázs – AMBRUS István: A bűncselekmény tudományos fogalmának újragondolása és az absztrakt tényállás új értelmezése. In: HOLÉ Katalin – KIRÁLY Eszter (szerk.): *Erdei tanár úr és más szerzők dolgozatai*. ELTE Eötvös, Budapest 2021. 55–58. o.

40 FÖLDVÁRI: i. m. 98–101. o.

41 Btk. 7., 8. §.

42 FÖLDVÁRI: i. m. 118–124. o.

– méghozzá döntően az anyagi jogellenességgel – összefüggésben jelenik meg. Ez a gondolat köszön vissza a bűncselekmény tudományos fogalmát többemű, komplex fogalomként, de lényegében kiterjeztett legáldefinícióként meghatározó fentebb hivatkozott nézetben is, amikor a bűnösség a bűncselekmény alaki oldalán, lényegében a társadalomra veszélyesség tudata vagy annak elvárhatósága képében jelenik meg.⁴³

A tényállásszerűség, alaki jogellenesség vagy büntetni rendeltség kritériuma – különösen a kodifikált büntetőjog korában és a *nullum crimen sine lege* elv következetes érvényesítésének követelményére tekintettel – talán a bűncselekmény fogalmának leginkább magától értetődő eleme: bűncselekmény csak olyan magatartás lehet, amelyet a (büntető)törvény tilalmaz. A jogtudomány mégsem egységes e kifejezések pontos jelentéstartamának meghatározásában és abban, hogy a három kifejezés közül valójában melyek szinonimái egymásnak, és melyek jelentésében mutatkoznak különbségek. Anélkül, hogy e kérdésben e helyütt hosszas összehasonlítások és elméleti fejtegetések mentén állást kívánnék foglalni, továbbá nem kitérve a diszpozíciószersűséget önálló fogalmi elemnek tekintő nézetekre,⁴⁴ elégségesnek tartom annak kiemelését, hogy maga a törvény „büntetni rendeltségről” beszél, és ez – e helyütt nem követve Földvári Józsefnek a büntetni rendeltséget a tényállásszerűséggel azonosító és azt szűken, kizárólag a különös részi tényállások tekintetében értékelő álláspontját⁴⁵ – nemcsak a cselekménynek mint történeti tényállásnak valamely különös részi törvényi tényállással való megfeleltethetőségét jelenti, hanem a bűncselekmény tárgyi és (az önálló fogalmi elemként megjelölt bűnösségen kívül) alanyi oldalának a büntetendőséghez és büntethetőséghez megkívánt teljességét. A törvény ugyanis – annak egészét, és nem csupán egyes különös részi tényállásait tekintve – nyilvánvalóan nem rendeli büntetni a különös részi tényállásoknak alakilag megfelelő, de a törvény általános része alapján a felelősségre vonhatóság köréből kivett cselekményeket. E helyütt tehát az általános rész bűncselekményre és elkövetőre vonatkozó szabályainak értékelését elengedhetetlennek tartom a büntetni rendeltség tényének vagy hiányának megállapításához, de ezeket a vizsgálandó elemeket továbbra sem tartom a bűncselekmény-fogalomba bevonandó, önállóan megjelölendő elemeknek, csupán a büntetni rendeltség értékelése „segédelemeinek”. A büntetni rendeltség efféle, tényállásszerűséggel nem azonosított értelmezése pedig az „általános részi tényállásszerűség” fogalmának beiktatása nélkül is áthidalja azt az ellentmondást, ami a különös részi tényállásra szűkített tényállásszerűség-fogalom és a közvetett tettes vagy a részesek felelősségre vonhatósága között húzódik meg.⁴⁶

A cselekmény, a bűnösség és a büntetni rendeltség (alaki jogellenesség, tényállásszerűség) mint a bűncselekmény törvényi fogalmának elemei tekintetében tehát, bár – különösen utóbbi esetében – a tudományos gondolkodás soha nem szükségtelen, a jogalkalmazás kialakult gyakorlata nem igényel beavatkozást. Akár büntetni rendeltségnek, akár tényállásszerűségnek nevezzük a Btk. 4. § (1) bekezdésének utolsó fordulatát, és akár kizárólag a különös részi tényállásnak megfele-

lést, akár az általános rész felelősségre vonáshoz szükséges intézményeit is látjuk benne, a jogalkalmazás számára egyértelmű, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás során ezek mind-egyikét vizsgálni kell, és csak a tárgyi és alanyi oldali elemek teljessége estén állapítható meg és róható az elkövető terhére bűncselekmény elkövetése.

6.2. Társadalomra veszélyesség

A jövőre nézve a törvényi definíció által nagyban meghatározott tudományos bűncselekmény-fogalommal kapcsolatos gondolkodás középpontjában véleményem szerint a társadalomra veszélyességnek kell állnia. Ennek oka azonban jóval több, mint a Belovics Ervin által éppen e kritérium kapcsán praktikus megfogalmazott szempont, hogy tudniillik „a jogudomány nem hagyhat figyelmen kívül olyan elemeket, amelyek részét képezik egy adott nemzet jogrendszerének”.⁴⁷ A társadalomra veszélyesség bűncselekmény-fogalomban történő megjelentetése, a materiális jogellenességehez és a büntethetőségi akadályokhoz való viszonya a jogirodalmat régóta erősen megosztja, egyes szerzők a materiális jogellenességgel lényegében azonosítják és a bűncselekmény fogalmi elemeként való megjelentetését igazolják, míg mások változatos érvekkel szólnak fel ellene.⁴⁸ Ismert olyan álláspont is, amely a materiális jogellenesség középpontjába a társadalmi veszélyesség helyett a jogellenességet kizáró okok hiányát javasolja emelni, a társadalomra veszélyességet pedig a bűncselekmény fogalmi eleme helyett legfeljebb jogalkotási szempontból, az egyes cselekmények kriminalizálásának indokaként ismeri el.⁴⁹

Minthogy a társadalomra veszélyesség kritériumával szemben gyakori érv az, hogy azt a szocialista büntetőjog emelte a magyar büntetőtörvénybe, már e helyütt kiemelendően tartom megfogalmazni a legmesszebbmenőbb egyetértést Kóhalmi László megállapításaival, miszerint a társadalomra veszélyesség mára „polgárjogot szerzett”, meggyökeresedett a magyar jogban, messze túlélte a szocialista jog korszakát, alkalmazása a gyakorlatban mára aligha vezet nemkívánatos bírói önkényhez, éppen ezért felesleges lenne számúzni a bűncselekmény-fogalomból pusztán ideológiai-politikai alapon.⁵⁰ A társadalomra veszélyesség törvényben meghatározott fogalma a Btk. óta, tehát immár közel háromnegyed évszázada az államformára utaláson kívül alig változott, és a Btk. 4. § (1)–(2) bekezdései alapján a törvény erejénél fogva tényszerűen és vitathatatlanul része mai büntetőjogunknak. Éppen ezért önmagában nem fogadható el – és egyébként napjainkban jelentős számú jogalkalmazási problémával, rossz gyakorlattal sem igazolható – az az érv, hogy a társadalomra veszélyességet azért kellene elhagyni a bűncselekmény-fogalomból, nehogy azt a gyakorlat közvetlenül kezdje alkalmazni.⁵¹

Utaltam továbbá az 1961. évi V. törvény kapcsán arra, hogy a kárhóztatott jogalkalmazói önkénynek talán nem is e tényezőnek a bűncselekmény fogalmi elemei közé emelése, hanem

47 BELOVICS: i. m. 155. o.

48 KÓHALMI László: A társadalomra veszélyesség fogalma a büntető anyagi kódexekben. *Büntetőjogi Szemle*, 2012/2. 18–21. o.

49 MÉSZÁROS: i. m. (2020) 99–100. o.

50 KÓHALMI i. m. 22. o.

51 HOLLÁN Miklós: Megkésztett búcsú a társadalomra veszélyességtől. *Jogelméleti Szemle*, 2003/4. (oldalszámzás nélkül, forrás: <https://jesz.ajk.elte.hu/hollan16.html>).

43 AMBRUS: i. m. 31. o., GELLÉR–AMBRUS: i. m. 55–56. o.

44 MÉSZÁROS: i. m. (2020) 14. o.

45 FÖLDVÁRI: i. m. 78–79., 87. o.

46 MÉSZÁROS: i. m. (2020) 44–46. o.

a büntetőtörvény feladatai között – a társadalomra veszélyesség elemeivel szembeni védelem mellett – a szocialista társadalmi együttélés szabályainak megtartására, valamint az állampolgári fegyelemre nevelés feltüntetésére ágyazhatott meg. Még régebbre visszanyúlva pedig az is látható, hogy a materiális jogellenességgel összefüggő valamiféle társadalomra veszélyesség valójában már a korábbi századok büntetőjogi, absztrakt bűncselekménnyel kapcsolatos gondolkodásában megjelent. Például Vuchetich Mátyásnál az egyén vagy az állam – bűncselekmény fogalmi elemének tekintett – tényleges jogszerelemében, az 1795. évi magyarországi büntetőkodekx-tervezetben a társadalomra veszélyesség bűncselekmény fogalmi elemévé megkivánt sérelmében, az 1811. évi erdélyi javaslatban pedig a bűncselekmények normaszövegben rögzített, a közálladalmat és annak belső rendjét és békéjét közvetlenül vagy közvetve sértő jellegében.⁵²

A társadalomra veszélyesség kritériumáról teljesen lemondani azonban nemcsak érzelmi-ideológiai alapon okafogyott, hanem tartalmi szempontból is elhibázott lenne. A bűncselekmény törvényi fogalmának elemei közül ugyanis – az előbbi alfejezetben vizsgáltakkal szemben – ez hordozza magában és fejezi ki azt a társadalmi értékítéletet, ami nemcsak az egyes cselekmények absztrakt módon, különös részi tényállások megfogalmazásával történő büntetendővé nyilvánításának, hanem a konkrét esetekben az ilyen cselekményt elkövetők (büntető)jogi felelősségre vonásának is az indokát adja. Lényegében erre utal Erdősy Emil is, amikor a társadalomra veszélyesség kritériumának megjelenéséről azt írja, hogy ezzel „a jogi szemléletű bűncselekmény szerkezetébe benyomult (pontosabban beerőtelt) tárgyi valóságot kifejező tartalmi elem figyelembe vétele azonnal felborította a hagyományos, beidegződött felfogásokat, hogy csak a jogi megfogalmazás képes különbséget tenni a káros és a hasznos cselekmények között”.⁵³ És valóban, a cselekmény és a bűnösség fogalmi ugyanis értékítélettől mentes, mindenféle emberi cselekvésre vonatkozó ténylegességi, illetve tudati-akarati kategóriák, a büntetni rendeltség pedig a különös részi tényállásnak megfeleltethetőséget és az általános részi büntetendősségi és büntethetőségi feltételek meglétét takarja. Ezek az elemek azonban akkor is teljesülhetnek, ha például a jogalkotó a társadalmi elvárásokkal teljesen szembe menve, társadalmilag hasznos és elismert cselekményeket nyilvánítana bűncselekménnyé.

A társadalomra veszélyesség kritériuma tehát egyfelől annak garanciáját hordozza magában – és ennyiben feltétlenül igazat kell adni Mészáros Ádámnak⁵⁴ –, hogy csak olyan cselekmény minősülhessen bűncselekménynek, ami a jog által egyébként védett valamilyen értéket (jogtárgyat) sért vagy veszélyeztet, ami – egyszerűen szólva – „valami rosszat”. Másfelől a büntetni rendeltség kérdésében is a társadalomra veszélyesség, eme „valami rosszat” megléte vagy hiánya nyújthat eligazítást a jogalkalmazónak abban a (tényleg és szigorúan) kivételes esetben, amikor a különös rész tekintetében tényállásszerű magatartás miatti felelősségre vonás társadalmilag elfogadott okból nem indokolt, de az mégsem vonható valamely általános vagy különös részi nevesített büntethetőségi akadály kö-

rébe. Hogy ez „felesleges és szükségtelen, sok esetben pedig zavaró sorvezető” volna a bírói kar kezében, ebben nem érték egyet Busch Bélával.⁵⁵ Harmadszor pedig, a szándékosság vagy gondatlanság, mint a cselekvő és a cselekménye vagy annak következményei közötti, önmagában értékítéletet nem hordozó pszichikai viszony is attól válik büntetőjogi szempontból releváns bűnösséggé, hogy az elkövetői tudat átfogja vagy átellenne fogja ezt a „valami rosszat”. Ez lényegében az a viszony, amit Ambrus István és Gellér Balázs a bűncselekmény tudományos fogalmát többbelemű, komplex fogalomként, de lényegében kiterjeztet legáldefinícióként meghatározó fentebb hivatkozott megközelítésükben akként értékelnek, hogy a bűncselekmény tárgyi oldalán jelenik meg a cselekmény konkrét társadalomra veszélyessége, az alanyi oldalon pedig a bűnösség körében e társadalomra veszélyesség tudata.⁵⁶

A társadalomra veszélyesség – és annak foka – tehát az a kritérium és érték kategória, amely az absztrakt és konkrét büntetni rendeltség alapjául is szolgál, és ami a bűncselekményeket érdemben, materiálisan megkülönbözteti az egyéb jogszértő és a nem jogszértő cselekményektől. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a társadalomra veszélyesség – a bűncselekmény-fogalomból kiemelve – tágabb kategória is, mint a (materiális) jogellenesség, tehát nem minden társadalomra veszélyes cselekmény bűncselekmény, csupán az, amit a törvény formálisan is annak minősít.⁵⁷ A bűncselekmény fogalmán belüli jelentősége folytán azonban – még akkor is, ha a büntetőtörvény rögzíti a meghatározását – a jogtudománynak, a jogalkotónak és a jogalkalmazónak is folyamatos és fokozott figyelemmel kell kísérnie a társadalmi közeg alakulását, mivel ennek fényében válhat indokolttá a „társadalomra veszélyesség” mint a bűncselekmény-fogalom elemének felülvizsgálata.

6.3. Quo vadis, társadalomra veszélyesség?

A társadalomra veszélyesség mint a bűncselekmény-fogalom elemének felülvizsgálata két irányban látszik indokoltnak. Ezek közül az első első formális jellegű, és lényegében arra vonatkozik, hogy bár a bűncselekmény-fogalomban feltétlenül szükséges legalább egy valódi, az említett „valami rosszat” tükröző érték kategória, de vajon ennek megjelölésére maga a „társadalomra veszélyesség” megfogalmazás helytálló-e. Jogi és törvényi, méghozzá büntetőtörvényi fogalomról lévén ugyanis szó, a Btk. 4. § (2) bekezdésében írtak ismerete mellett is joggal merül fel a kérdés, hogy meg tudjuk-e határozni, egyáltalán jogi szempontból meghatározható-e, hogy mit tekintünk társadalomnak, és amennyiben e fogalmunknak a létező világban nem kizárólag egyetlen jelenség feleltethető meg, akkor mely társadalmakra vonatkozik a büntetőjogi védelem. Még érdekesebb kérdés ezt továbbgondolva, hogy ki mondja meg, hogy mi veszélyes egyetlen konkrét vagy több különböző társadalomra, és mi a helyzet akkor, ha több, egyaránt társadalomnak tekinthető és védelemre igényt tartó, de egymástól értékrendszerében nagyban különböző entitásra veszélyes (vagy éppen nem veszélyes) tényezők meghatározása egymással össze nem egyeztethető. Elgondol-

52 BÉRCES: i. m. 145. o., HAJDU: i. m. 391. o., Sanctio Criminalis... 1130. o.
53 ERDŐSY Emil: A formális és a materiális bűncselekmény-fogalom értelmezése. *Jogtudományi Közlemények*, 2007/12. 545. o.

54 MÉSZÁROS: i. m. (2020) 99–100. o.

55 BUSCH Béla: Az új Btk. általános részének alapfogalmai (hatály, a bűncselekmény, a tettesek és részesek, a társadalomra veszélyesség). *Jogtudományi Közlemények*, 2014/11. 502. o.

56 AMBRUS: i. m. 30–31. o., GELLÉR–AMBRUS: i. m. 55–56. o.

57 ERDŐSY: i. m. 545–546. o.

kodhatunk továbbá azon is, hogy a társadalomra veszélyesség kritériumán belül a veszélyesség vajon mértéktől független vagy mértékjelölést magában foglaló kategória-e. Utóbbi esetben feltehető az a kérdés is, vajon egy társadalom tagjának kisebb sérelme elegendő-e, és milyen mértéktől elegendő a társadalom sérelmének megállapíthatóságához, és ugyanez a mérték alkalmazható-e, ha egy kisebb, nagyobb, gyengébb, erősebb, összetartóbb vagy lazább társadalmat éri ugyanekkora sérelem.

E vonatkozásban egyelőre úgy látszik, hogy az említett „valami rossz” törvényi kifejezése, minthogy a jog társadalmi közegben működik, a „társadalomra veszélyesség” műszónál megfelelőbbet nem sikerült, és nem is ígérkezik könnyűnek kitalálni, hosszabb távon azonban ennek lehetőségét is érdemes lehet szem előtt tartani.

A másik, immár sokkal inkább tartalmi kérdés, amivel a büntetőjog-tudománynak foglalkoznia kell a társadalomra veszélyesség kapcsán, az a fogalom tényleges tartalma, a „valami rossz” mibenlétének meghatározása. A Btk. jelenlegi definíciója szerint ez a „valami rossz” nem más, mint a mások személyét vagy jogait, illetve Magyarország Alaptörvény szerinti társadalmi, gazdasági, állami rendjét sértő vagy veszélyeztető tevékenységek és mulasztások köre.

E meghatározás a jelenlegi formájában is felvet kérdéseket. Vajon Magyarország Alaptörvénye szerinti társadalmi, gazdasági, állami rendje lefedi-e az állammal, a közösséggel kapcsolatos valamennyi védendő jogtárgyat? Az Alaptörvény szerinti társadalmi, gazdasági, állami rend csak az Alaptörvényből közvetlenül kiolvasható szegmensekre vonatkozik, vagy az akotmányos keretben születő alacsonyabb szintű jogi normák is meghatározhatják-e annak tartalmát, és ha igen, milyen szinteken? A „mások” megjelölésnek a Magyarország elé helyezése gyengíti azt a kézenfekvő értelmezést, miszerint a magyar államon kívüli minden természetes személyt és nem természetes személy jogalanyt lehetne és kellene érteni alatta. Jelenlegi formájában – mivel a bűncselekmény elkövetője természetes személy lehet – a „mások” megjelölés inkább tűnik más személyekre utalásnak, de vajon csak természetes személyek vagy más jogalanyok is szóba jöhetnek-e, utóbbiak magánjellegűek vagy – a külön nevesített magyar államon kívüli – közjogi jellegűek is lehetnek? Beleférnek-e ebbe a fogalomba internacionális és szupranacionális szervezetek vagy külföldi államok?

A jövőre nézve pedig, csupán néhány jelentős társadalmi folyamatot kiemelve, és világhátrányok, háborúk kataklizmáit nem is említve, az európai integráció jelenlegi és a jövőben lehetséges folyamatai, a globalizáció, a személyek, az áruk, a tőke és az adatok világméretű mozgásai, a tömeges népességmozgások, az emberiség közös örökségét képező területek és értékek

közös használata mellett mennyiben tartható, illetve megfelelően értelmezhető-e a törvényi definíció? Az egymással akarva-akaratlan is interakcióba lépő, adott esetben teljesen különböző társadalmi, világnézeti közegekből érkező személyek és közösségek „személyének” és jogainak védelme összeegyeztethető-e, és mindezek összeegyeztethetők-e Magyarország Alaptörvénye szerinti társadalmi, gazdasági és állami rendjével?

Mivel pedig a törvényi bűncselekmény-fogalom a jogbiztonság igényének megfelelően szükségszerűen merevebb, mint a tudományos fogalom, ezért a társadalomra veszélyesség fogalmával, tartalmával, lehetséges és szükséges fejlődési irányival kapcsolatos munkálkodást először a büntetőjog-tudomány művelőinek kell megkezdeniük. Ezt abban a reményben is kell tenniük, hogy tapasztalataik, megállapításaik induktív jellegű összegyűjtése és kidolgozása után talán segítségére lehetnek legalább a jogalkalmazóknak a törvény értelmezésében, de később akár a jogalkotónak is a törvényi bűncselekmény-fogalom, azon belül különösen a „valami rossz”, a társadalomra veszélyesség kritériumának, tartalmának esetleges felülvizsgálatában.

7. Záró gondolat

Bár a hazai jogirodalom a törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmakat és azok viszonyát alapvetően a kodifikált büntetőjogunk másfél évszázadra visszanyúló korszakában vizsgálja, valójában e fogalmak, illetve előképeik egymás mellett létezése – a praktikus bűncselekmény-fogalom, a korai jogtudósaink meghatározásai és a kodifikációs tervezetek próbálkozásai képében – hosszabb múltra tekint vissza. E szélesebb történelmi horizonton jól kivehető, hogy a minél részletesebb, minél több elemre kiterjedő törvényi fogalom megjelenése és a *nullum crimen sine lege* elvének érvényesülése a tudományos bűncselekmény-fogalmat bizonyos keretek közé szorította. A tudomány szabadsága és a büntetőjog fejlődése segítségének igénye folytán azonban a tudományos bűncselekmény-fogalomról még nem időszerű lemondanunk, a büntetőjog-tudomány művelőinek a bűncselekmény fogalmának vizsgálata és továbbgondolása körében még akad teendője, és ez különösen akutnak látszik a társadalomra veszélyesség kritériuma tekintetében. A bűncselekmény eme, érték kategóriának tekinthető elemétől nemhogy nem válhatunk meg, de a közeli jövőben – a minket körülvevő társadalmi folyamatokat figyelve és azokra reflektálva – éppen ezt lenne szükséges a vizsgálataink középpontjába állítani.

MAKAI LAJOS¹

Foglalkozás-e a vadászat?

A címben feltett kérdésre a válasz látszólag egyszerű, ha azonban a foglalkozást büntetőjogi aspektusból közelítjük meg, már sokkal árnyaltabb képet kapunk. A kérdés feltételét és vizsgálatát a foglalkozástól eltiltás körében folytatott – álláspontom szerint nem mindig a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) rendelkezéseivel összhangban álló – bírói gyakorlat indokolja. Egyre gyakrabban találkozunk bírósági ítéletekben olyan rendelkezéssel, amelyben a bíróság a vadászattal összefüggésben elkövetett bűncselekmények esetében² a vadászatot hobbiként, sportként gyakorló vadász – *sportvadász* –, illetve *hivatásos vadász* vádlottat egyaránt a *vadászattól mint foglalkozástól* határozott időtartamra eltiltja.

Nem indokolja ugyanakkor a bíróság ítéletében, hogy milyen jogszabályi rendelkezés alapján tekinti a vadászatot foglalkozásnak, ami megalapozza Btk. foglalkozástól eltiltásra vonatkozó szabályainak az alkalmazását.

A foglalkozás mint büntetőjogi kategória a Btk. Általános Részében és különös részében is megjelenik, anélkül azonban, hogy a foglalkozás fogalmát a büntetőtörvény meghatározná. Csupán utaló szabályt találunk a Btk. Általános Részében arra vonatkozóan, hogy mi minősül – egyebek mellett – foglalkozásnak is.³

I. A foglalkozástól eltiltás a Btk. Általános Részében

A Btk. Általános Részében a foglalkozás fogalmával a büntetések között találkozunk, a Btk. 52. §-a szabályozza a foglalkozástól eltiltás mint büntetés alkalmazását.⁴

¹ Nyugalmazott ítéltáblai elnök.

² Btk. XXIII. Fejezet: természetkárosítás, állatkínzás, orvvadászat.

³ Btk. 54. § Ezen alcím alkalmazásában foglalkozásnak minősül az is, ha az elkövető

a) gazdálkodó szervezet általános vezetését ellátó szerv tagja vagy egyszemélyi vezetője,

b) gazdasági társaság vagy szervezetet felügyelőbizottságának tagja,

c) egyéni cég tagja,

d) egyéni vállalkozó vagy

e) a civil szervezetnek a civil szervezetekről szóló törvényben meghatározott vezető tisztségviselője.

⁴ Btk. 52. § (1) A foglalkozás gyakorlásától azt lehet eltiltani, aki a bűncselekményt

a) szakképzettséget igénylő foglalkozása szabályainak megszegésével követi el, vagy

b) foglalkozásának felhasználásával, szándékosan követi el.

A törvény a foglalkozástól eltiltásnak két esetkörét különbözteti meg. Az (1) bekezdés a) pontja alapján a foglalkozás gyakorlásától azt lehet eltiltani, aki a bűncselekményt *szakképzettséget igénylő foglalkozása szabályainak megszegésével* követi el. A szakképzettséget igénylő foglalkozás fogalomkörébe nemcsak azok a foglalkozások tartoznak, amelyek kizárólag alakszerűen igazolt képesítéssel

follytathatók, hanem azok is, amikor a szakképzettség a gyakorlat eredménye. A „foglalkozása” kifejezés használatából következik, hogy az elkövetőt az általa gyakorolt foglalkozástól lehet eltiltani. Ebben az esetben az eltiltás nem a szakfoglalkozásra, hanem a foglalkozási ágra vonatkozik, tehát pl. nemcsak a sebész szakfoglalkozástól, hanem az orvosi tevékenységtől kell az elkövetőt eltiltani.

Ehhez kapcsolódik a (2) bekezdésben meghatározott szabály, mely egyértelművé teszi, hogy a foglalkozástól eltiltás szabályai azzal szemben is alkalmazhatóak, akinek a bűncselekmény elkövetésekor más volt a foglalkozása, de rendelkezik annak a foglalkozásnak a gyakorlásához szükséges szakképesítéssel, amely szabályainak megszegésével a bűncselekményt elkövette.

Az (1) bekezdés b) pontja alapján a másik esetszintű azok az elkövetők tartoznak, akik *a bűncselekményt foglalkozásuk felhasználásával szándékosan követik el*. Ez a rendelkezés a szakképzettséghez nem kötött és hatósági engedély nélkül gyakorolható foglalkozás esetében is alkalmazható, de csak a foglalkozási ágon belül szabatosan megjelölt munkakör (pl. pénztáros, raktáros) tekintetében. A „foglalkozásának felhasználásával” kitétlen pedig azt az esetet kell érteni, amikor a foglalkozás nyújtotta lehetőség közvetlen kihasználásával kerül sor a szándékos bűncselekmény elkövetésére. Ezekben az esetekben a foglalkozás tulajdonképpen eszköze a bűncselekmény elkövetésének, a bíróságnak azt kell vizsgálnia, hogy az elkövető ténylegesen milyen módon használta fel a foglalkozása nyújtotta lehetőségeket a bűncselekmény megvalósításánál.

Amint arra már utalás történt, a törvény foglalkozásnak minősít az elkövető személyéhez, beosztáshoz kapcsolódó, de iskolai végzettséget, szakképzettséget, szakképesítést nem igénylő tevékenységet is. Így foglalkozásnak minősül az is, ha az elkövető gazdálkodó szervezet általános vezetését ellátó szerv tagja vagy egyszemélyi vezetője, gazdasági társaság vagy szövetkezet felügyelőbizottságának tagja, egyéni cég tagja, egyéni vállalkozó vagy a civil szervezetnek a civil szervezetekről szóló törvényben meghatározott vezető tisztségviselője.

A kifejtettek szerint foglalkozás alatt büntetőjogi megközelítésben alapvetően a *szakképzettséget, szakképesítést* igénylő, a megélhetést, jövedelmet biztosító tevékenységek értendők.

A foglalkozástól eltiltás alkalmazása azonban független attól, hogy az elkövető a saját szakképzettséget igénylő foglal-

(2) Az (1) bekezdés a) pontja azzal szemben is alkalmazható, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tevékenységet nem a foglalkozásaként gyakorolta, de rendelkezik annak a foglalkozásnak a gyakorlásához szükséges szakképesítéssel, amely szabályainak megszegésével a bűncselekményt elkövette.

kozásának szabályait szegi meg, vagy más szakképzettséget igénylő foglalkozást gyakorol, és annak a szabályait szegi meg.

A büntetés azzal szemben is alkalmazható, aki a tevékenységet nem foglalkozásaként gyakorolja, de rendelkezik annak a foglalkozásnak a gyakorlásához szükséges szakképesítéssel, amely szabályainak megszegésével a bűncselekményt elkövette.

A fentiek előrebocsátása után arra a kérdésre kell választ adni, hogy a vadászat mint tevékenység, büntetőjogi aspektusból foglalkozásnak tekinthető-e, azaz alkalmazható-e a vadászatra vonatkozó szabályozás megszegésével elkövetett bűncselekmények elkövetőivel szemben a vadásztól mint foglalkozástól eltiltás büntetés. Más megközelítésben milyen személyi kör, milyen feltételek mellett gyakorolhatja a vadászati tevékenységet, és ez a tevékenység az elkövető foglalkozásának, vagy az általa gyakorolt foglalkozásnak tekinthető-e, ami megalapozza e büntetési nem alkalmazását.

II. A vadászat és a foglalkozás viszonya

A vadászatnak mint tevékenységnek a fogalmát a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény (a továbbiakban: Vtv.) határozza meg.

Eszerint „*a vadászat a vadnak az e törvényben engedélyezett eszközzel, vagy ragadozó madárral, illetve magyar agárral és engedélyezett módon vadász által, vadászterületen történő elejtésére, vagy elfogására irányuló tevékenység*”.⁵

A vadászatot tehát csak vadász folytathat, a törvény meghatározza azt is, hogy milyen személyi és tárgyi feltételek megléte esetén gyakorolható a vadászati tevékenység.

Vadászati tevékenységet érvényes vadászejgy vagy vadászati engedély birtokában az a természetes személy folytathat, aki vadászlőfegyverrel folytatott vadászat esetén a vadászlőfegyver tartására jogosító engedéllyel – illetve a cikk szempontjából nem releváns egyéb engedélyekkel – rendelkezik.⁶

Vadászejgyet kérelemre az a magyarországi állandó lakóhellyel vagy magyar állampolgársággal rendelkező, tizennyolcadik életévét betöltött személy kaphat, aki eredményes vadászvizsgát tett, nem áll vadászejgyet visszavonó határozat hatálya alatt, továbbá a vadászat során másnak okozott károk fedezetére szolgáló érvényes vadászati felelősségbiztosítással rendelkezik.⁷

⁵ Vtv. 56. § (1) bekezdés.

⁶ Vtv. 59. § (1) Vadászati tevékenységet érvényes vadászejgy vagy vadászati engedély birtokában – a (2) és (3) bekezdésben foglalt kivétellel – az a természetes személy folytathat, aki

a) vadászlőfegyverrel folytatott vadászat esetén a vadászlőfegyver tartására jogosító engedéllyel,

b) a ragadozó madárral folytatott vadászat esetén a természetvédelmi hatóság által ragadozó madár tartására kiadott engedéllyel és ragadozó madárral történő vadászatra feljogosító kiegészítő vizsgával,

c) elöltöltő fegyverrel folytatott vadászat esetén az elöltöltő fegyver vadászati célú használatára jogosító engedéllyel,

d) vadászíjjal folytatott vadászat esetén vadászíjászatra feljogosító kiegészítő vizsgával, vagy

e) magyar agárral folytatott vadászat esetén agarászatra feljogosító kiegészítő vizsgával és vadászatra alkalmas magyar agárral rendelkezik.

⁷ Vtv. 60. §.

A vadászejgy megszerzésének feltétele a vadászvizsga, melyet az arra felkészítő tanfolyam eredményes elvégzését követően, a Vtv. végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott vizsgabizottság előtt lehet tenni.⁸

Amint azt a törvény tartalmazza, a vadászvizsga eredményes letétele feljogosítja a vadászt arra, hogy vadászejgyet váltson, aminek birtokában – egészségügyi alkalmassága esetén – vadász lőfegyvert vásároljon és tartson, mellyel vadászati tevékenységet folytathat. A vadászvizsga része ugyanis a vadászlőfegyverek megszerzésére, kezelésére, tartására vonatkozó elméleti és gyakorlati ismeretek elsajátítása.

A Vtv. ismertetett rendelkezéseit összegezve a következő megállapítások tehetők:

A vadászati tevékenység folytatása alapvetően a vadászvizsga letételétől függ, ennek birtokában a vadászejgy kiváltása csupán adminisztratív aktus. A vadászvizsgához a Vtv. minimális objektív feltétel meglétét követeli meg. A Vtv. – egy, a közelmúltban elfogadott módosítástól eltekintve – a 18. életév betöltését tekinti objektív személyi feltételnek, az életkoron túl sem iskolai végzettséget, sem szakképzettséget, sem szakképesítést nem kíván meg a vizsgához. A lőfegyver megszerzésének és tartásának is a vadászvizsga a feltétele, de a fegyvertartási engedély megszerzésére vonatkozó törvényi szabályozás – egészségügyi alkalmasság, büntetlen előélet stb. – sem ír elő iskolai végzettséget, illetve képzettséget, sem szakképzettséget, illetve szakképesítést.⁹ A vadászati tevékenység folytatása tehát nem kötött szakképzettséghez, illetve szakképesítéshez, a vadászatra vonatkozó jogszabályi előírások megsértése – kivéve a később kifejtendő lőfegyver kezelésére vonatkozó rendelkezések megsértését – nem minősül ezért foglalkozási szabályok megszegésének, annak egyéb a Vtv.-ben írt jogkövetkezményei vannak.

A vadászatot tehát a megélhetését biztosító foglalkozása mellett – vagy akár munkanélküliségként, és nyugdíjasként is – bárki gyakorolhatja szabadidős, rekreációs tevékenységként, sportként, hobbiként szakképzettségtől, szakképesítéstől függetlenül. Ebből a szempontból a vadászati tevékenység folytatása a *sportvadász* esetében nem tekinthető a megélhetését biztosító, szakképzettséghez kötött rendszeres tevékenységnek, azaz foglalkozásnak, így kivülesik a Btk. foglalkozástól eltiltás büntetés alkalmazhatósági körén.

III. A hivatásos vadász

Más a megítélése annak az elkövetőnek, aki a vadászati tevékenységet hivatásos vadászként folytatja más egyéb jogszabályi előíráson alapuló feladatai teljesítése mellett.

⁸ Vtv. 66. § (1) Vadászvizsgát (a továbbiakban: vizsga) az arra felkészítő tanfolyam (a továbbiakban: tanfolyam) eredményes elvégzését követően, az e törvény végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott vizsgabizottság előtt lehet tenni.

(1a) A tanfolyam szervezésére az e törvény végrehajtására kiadott rendeletben meghatározottak szerint a vadászati hatóság ad engedélyt.

(2) A vizsga a vadászati jog gyakorlásával, hasznosításával, továbbá a természetvédelemmel kapcsolatos elméleti ismeretekből, valamint sörétes és golyós vadászlőfegyverekről szóló elméleti részből és – kivéve a kizárólag vadászíjjal, ragadozó madárral vagy magyar agárral vadászókat – gyakorlati vadászlövészetből áll.

⁹ 2004. évi XXIV. törvény a lőfegyverekről és lőszerkekről, illetve a 253/2004. (VIII. 31.) Korm. rendelet a fegyverekről és lőszerkekről.

A hivatásos vadász ugyanis a vadgazdálkodási üzemtervben és az éves vadgazdálkodási tervben foglaltak végrehajtásának szakirányítójaként a vadgazdálkodással összefüggő feladatok szakszerű ellátását végzi.¹⁰ Hivatásos vadászként csak olyan személy alkalmazható, aki rendelkezik a Vtv. végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott, *legalább középfokú szakirányú végzettséggel*, vadászlőfegyver-tartási engedéllyel, a rendőrség által kiadott szolgálati igazolvánnyal és szolgálati jelenlappal, vadász kamarai tagsággal és akit a vadászati hatóság, valamint az Országos Magyar Vadász Kamara hivatásos vadászként nyilvántartásba vett.¹¹ A hivatásos vadász tevékenységét munkaviszonyban, teljes napi munkaidőben végzi. Az általános teljes napi munkaidőnél rövidebb teljes napi munkaidőben, illetve részmunkaidőben a hivatásos vadász a tevékenységét nem végezheti.¹²

A hivatásos vadász legfontosabb feladatai: részt vesz az éves vadgazdálkodási terv elkészítésében, biztosítja az abban foglalt előírások teljesítését; ellátja a vadállomány és élőhelyének védelmével kapcsolatos szakfeladatokat; szolgálati tevékenysége során közreműködik a vadállomány szabályozásával kapcsolatos szakfeladatok elvégzésében; közreműködik a vadászati tevékenységre vonatkozó előírások betartásában, a vadászattal összefüggő jogellenes cselekmények megakadályozásában, valamint a vadászetikai szabályok megtartásában.¹³

A fentiek ismeretében úgy gondolom, nem merülhet fel kétség aziránt, hogy a hivatásos vadász tevékenység – amely a vadászati tevékenységet is magában foglalja – szakképzettséget igénylő foglalkozásnak tekintendő, így az általa megvalósított, a vadászattal összefüggő bűncselekmény elkövetése esetén vele szemben alkalmazható a foglalkozástól eltiltás büntetés.

A hivatásos vadászt azonban nem a „*vadászattól*”, hanem a „*hivatásos vadász foglalkozástól*” lehet, illetve kell eltiltani a Btk. 52. §-ának helyes értelmezése szerint.

IV. Foglalkozás a Btk. Különös Részében

Amint arra a bevezetőben utaltam, a foglalkozás mint büntetőjogi kategória a Btk. Különös Részében is megjelenik.

A foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselekményét az követi el, aki foglalkozási szabály megszegésével más vagy mások életét, testi épségét vagy egészségét gondatlanságból közvetlen veszélynek teszi ki, vagy testi sértést okoz.¹⁴

A tényállás megvalósulásához nem kell, hogy az elkövető a tevékenységet (saját) foglalkozása körében végezze. A bűncselekmény megvalósulása szempontjából nem csupán a szakképzettséghez kötött, rendszeres kereset biztosítása érdekében folytatott tevékenység tartozik ide, hanem minden olyan – akár esetenként, alkalmasszerűen történő – munkavégzés, vagy

tevékenység, amelyet írott vagy íratlan foglalkozási szabályok határoznak meg.

A törvény kiterjesztő értelmezéssel a tényállás alkalmazása szempontjából foglalkozási szabálynak tekinti a Btk.-nak a lőfegyver, a robbantószer, valamint a robbanóanyag használatára és kezelésére vonatkozó szabályait is.¹⁵ E rendelkezés helyes értelmezése folytán nem csupán a hivatásuk gyakorlása során fegyvert kezelő és használó személyekre (rendőr, katona stb.) vonatkoznak ezek a szabályok, hanem olyan személyekre is, akik más módon – mint a vadász – vagy jogellenesen jutottak a lőfegyver birtokába. E rendelkezés alapján vonható büntetőjogi felelősségre az az elkövető – sportvadász, hivatásos vadász stb. –, aki a lőfegyver kezelésére, használatára vonatkozó szabályok megszegésével tanúsítja a Btk. 165. §-a szerinti tényállásszerű magatartást.

Az ismertett tényállásból sem lehet azonban arra következtetni, hogy a vadászati tevékenység foglalkozás lenne, miután annak csak egy részét – a lőfegyver kezelését és használatát – tekinti a Btk. foglalkozási szabálynak.

V. Eseti döntés

Az előzőekben kifejtett álláspontot erősíti meg az alábbi eseti döntés.

A törvényszék az I. r. hivatásos vadász, a II. r. családi gazdálkodó sportvadász és a III. r. kft.-tag foglalkozású sportvadász vádlottak bűnösségét különböző elkövetői minőségben megvalósított orvvadászat büntetében, társtetteként elkövetett lopás büntetében, vesztegetés büntetében állapította meg.

Ezért mindhárom vádlottat – egyéb büntetések mellett – három évre eltiltotta a vadászattól. E döntését az elkövetett bűncselekmények tárgyi súlyával, a kiszabott szabadságvesztés tartamával, és azzal indokolta, hogy *szakképzettséget igénylő foglalkozásuk szabályainak megszegésével követték el cselekményüket*.

A másodfokú bíróság e rendelkezést – álláspontom szerint helyesen – megváltoztatta és megállapította, hogy tévedett az elsőfokú bíróság akkor, amikor a II. r. és a III. r. vádlottakat a vadász foglalkozástól tiltotta el. A jogerős ítélet indokolásában kifejtette, hogy a Btk. 52. §-ában meghatározott büntetést kizárólag foglalkozásra nézve lehet alkalmazni; az elkövetőt nem általában egy foglalkozástól, hanem az általa gyakorolt foglalkozástól kell eltiltani. Szakképzettséghez nem kötött foglalkozás esetében a foglalkozási ágon belül konkrétan betöltött munkakört kell megjelölni, míg szakképzettséget igénylő foglalkozások esetében az eltiltás csak a foglalkozásra nézve egységesen mondható ki. A hivatásos vadászként eljáró I. r. vádlottat a Btk. 52. § (1) bekezdés b) pontja alapján éppen e foglalkozástól és nem a vadász foglalkozástól kellett volna eltiltani; ezzel lehet ugyanis megakadályozni azt, hogy hasonló munkakör ellátásával újból bűncselekményt kövessen el. Mindezekre tekintettel az I. r. vádlottat a Btk. 52. § (1) bekezdésének b) pontja alapján a hivatásos vadász foglalkozástól tiltotta el a másodfokú bíróság.

10 Vtv. 50. § (1) bekezdés.

11 Vtv. 50 § (2) bekezdés.

12 Vtv. 50. § (4) bekezdés.

13 Vtv. 53. § (1) bekezdés.

14 Btk. 165. § (1) bekezdés.

15 Btk. 165. § (4) bekezdés.

Utalt arra is a másodfokú bíróság, hogy vadászat nem foglalkozás, hanem tevékenység. A foglalkozással szemben tevékenységtől – így a vadásztól – való eltiltásra kizárólag abban az esetben kerülhet sor, ha azt a Btk. kifejezetten előírja. Ilyen rendelkezést tartalmaz a Btk. 52. § (3) és (4) bekezdése, valamint a Btk. 165. § (4) bekezdése. Ezt meghaladóan tevékenységtől az elkövetőt nem lehet eltiltani. A II. r. és a III. r. vádlottak esetében ezért a másodfokú bíróság a vadász foglalkozástól eltiltást mellőzte.¹⁶

VI. A vadászattal összefüggésben elkövetett cselekmények közigazgatási jogkövetkezményei

A vadásztól eltiltásnak mint büntetésnek a bíróság általi alkalmazása a Vtv. szabályozásában megjelenő közigazgatási jogkövetkezményekkel összevetve feloldhatatlan anomáliákat eredményez.

A Vtv. szabályozása szerint ugyanis a vadászati hatóság – a vadászlőfegyver tartását engedélyező hatóság egyidejű tájékoztatása mellett – a vadászjegyet vagy a vadászati engedélyt az elkövetett cselekmény súlyától függően három hónaptól öt évig terjedő időtartamra *visszavonja* attól a vadásztól, akivel szemben vadvédelmi bírságot szabtak ki, illetve akivel szemben *a bíróság orvvadászat büntetéseben jogerős marasztaló döntést hozott*.¹⁷

A Vtv. rendelkezése alapján tehát a vadászati hatóság kötelezően visszavonja annak a vadásznak a vadászjegyet, akit a bíróság orvvadászat büntetése miatt elmarasztalt, vadászjegy hiányában pedig semmilyen vadászati tevékenység nem folytatható. A vadászlőfegyver tartását engedélyező hatóság értesítése pedig a fegyvertartási engedély visszavonását célozza.

A vadászjegy bevonásához a Vtv. további jogkövetkezményt is fűz, amennyiben ugyanis akitől a vadászjegy *egy évnél hosszabb* időtartamra került visszavonásra, a *vadászvizsga újbóli letétele után* kaphat ismételten vadászjegyet.¹⁸

Ha feltételezzük, hogy a vadászati hatóság az orvvadászat büntetése miatt jogerősen elmarasztalt vádlottal szemben alkalmazza a fentiekben írt jogkövetkezményeket, miként kell értelmezni és végrehajtani a bíróság által kiszabott – és a vadászati hatósággal nem egyező mértékű – vadásztól eltiltás büntetést, amelynek tartalmi elemei tisztázatlanok?

VII. Következtetések

A hatályos jogi szabályozás alapján álláspontom szerint a vadászati tevékenység büntetőjogi értelemben nem tekinthető foglalkozásnak, és a *sportvadász* által a vadászatra vonatkozó szabályok megszegésével elkövetett bűncselekmények miatt nem alkalmazható a „vadásztól – mint foglalkozástól – történő eltiltás” büntetés. Amennyiben a bíróság ilyen büntetést szab ki, az a Btk. 1. § (2) bekezdésében megfogalmazott törvényesség elvét sérti (nulla poena sine lege).¹⁹

Ugyanakkor a *hivatásos vadással* szemben alkalmazható a foglalkozástól eltiltás büntetés, ha a bűncselekményt foglalkozási szabályok megszegésével vagy foglalkozása felhasználásával követte el. A hivatásos vadász elkövető esetében azonban nem a vadásztól eltiltás, hanem a hivatásos vadász foglalkozástól – amelynek részét képezi a vadászati tevékenység – történő eltiltás kerülhet szóba.

¹⁸ Vtv. 65. § (5) bekezdés.

¹⁹ Btk. 1. § (2) Bűncselekmény elkövetése miatt nem lehet olyan büntetést kiszabni vagy intézkedést alkalmazni, amelyről törvény az elkövetés – vagy a 2. § (2) bekezdés alkalmazása esetén az elbírálás – idején nem rendelkezett.

¹⁶ Pécsi Ítéltábla Bf.III.25/2020/8. szám.

¹⁷ Vtv. 65. § (1) bekezdés.

MÁRTON ANDRÁS¹ – DÁVID FERENC²

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának kulcsfontosságú megállapításai a titkos információgyűjtés engedélyezési eljárásával kapcsolatban (Szabó és Vissy kontra Magyarország)

Az ítélet alapjául szolgáló kérelem

Dr. Szabó Máté és dr. Vissy Beatrix magyar állampolgárok, az Eötvös Károly Kutatóintézet munkatársai 2014. május 13-án terjesztették elő kérelmüket az Emberi Jogok Európai Bíróságához (a továbbiakban: Bíróság).³ Ebben előadták, hogy a 2011-ben létrejött Terrorelhárítási Központ (a továbbiakban: TEK) az 1994. évi XXXIV. törvény (továbbiakban Rtv.) 7/E. és 63. §-a szerinti titkos információgyűjtésre való joga sérti az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: Egyezmény) 8. cikkében szereplő magán- és családi élet védelméhez fűződő jogot.

Az említett jogszabályi rendelkezés a TEK titkos információgyűjtési joga kapcsán megkülönbözteti a bűnüldözési célú adatszerzést és a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtést. Az Rtv. 7/E. § (2) bekezdése szerinti eljárást csak meghatározott bűncselekmények felderítése érdekében és bíró engedélye mellett lehet alkalmazni. Ezzel szemben az Rtv. 7/E. § (3) bekezdése szerinti eljárás konkrét bűncselekményhez nem kell, hogy kapcsolódjon, továbbá a titkos információgyűjtést sem bíró, hanem az igazságügyi miniszter engedélyezi.

A kérelmezők szerint a hatályos szabályozás alapján sor kerülhet potenciálisan az ő indokolatlan megfigyelésükre is, tekintettel arra, hogy az Rtv. 7/E. § (3) bekezdése aránytalanul széles körben határozza meg a titkos információgyűjtéssel meg-

figyelhető személyek körét. A kérelmezők ennek alátámasztására hivatkoztak a Bíróság által a Malone-ügyben tett megállapítására, miszerint a „magánélethez való jog titkos megfigyeléssel való korlátozása csak akkor áll összhangban az Egyezményvel, ha a korlátozást a törvény kellő részletességgel meghatározza.”⁴

Emellett a kérelmezők sérelmezték, hogy az említett szabályozáshoz nem kapcsolódik megfelelően kidolgozott kontrollmechanizmus és jogorvoslati rendszer. Megítélésük szerint nem felel meg a hatalmi ágak elválasztása elvének, hogy a titkos információgyűjtés előzetes engedélyezését a kormány egyik tagja, jelen esetben az igazságügyi miniszter végzi, mert annak az eljárása nem tekinthető függetlennek a végrehajtó hatalomtól.⁵

A TEK eljárásával szemben igénybe vehető jogorvoslattal

összefüggésben kifogásolták, hogy az nem felel meg az „érdemi és hatékony jogorvoslat” követelményének, tekintettel arra, hogy a titkos információgyűjtéssel szemben benyújtott panasz utólagos parlamenti bizottsági ellenőrzése vagy ombudsmani kivizsgálása nem tekinthető ugyanakkora mértékű garanciának, mint a független bírósági eljárás.

A kérelmezők az említett intézményi megoldások hatékonysága kapcsán fennálló aggályuk alátámasztására bizonyítási eszközt terjesztettek elő, ami szerint a magyar törvényhozás illetékes bizottsága és az ombudsman sohasem foglalkozott az Rtv. 7/E. §-a alapján folytatott titkos információgyűjtéssel kapcsolatos panasz kivizsgálásával.⁶

A Bíróság a kérelemmel összefüggésben több érdemi következtetést is levont az ítéletében, azonban a jelen tanulmány kizárólag a titkos információgyűjtés külső engedélyezésével és az ahhoz kapcsolódó jogorvoslattal összefüggő megállapítások vizsgálatára szorítkozik.

A magyar Alkotmánybíróság döntése

A kérelmezők 2012. június 15-én alkotmányjogi panaszt terjesztettek a magyar Alkotmánybírósághoz a kérelemmel megegyező tartalommal. Ezzel a kérelmezők kimerítették a belső jog által biztosított jogorvoslati rendszert. Az Alkotmánybíróság 2013. november 22-én hozott határozatában csak egy

1 Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola, doktorandusz.

2 Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tanszék, óráadó.

3 Szabó and Vissy v. Hungary (application no. 37138/14).

4 Malone v. The United Kingdom (application no. 8691/79); lásd még: PÁSZTOR 2017. 100–103.

5 Szabó and Vissy v. Hungary 13.; SOLTI 2019. 159–160.

6 Szabó and Vissy v. Hungary 46.

tekintetben adott helyt a panasznak, a többi vonatkozásban azt elutasította.

Az Alkotmánybíróság úgy foglalt állást, hogy a TEK által ellátandó nemzetbiztonsági jellegű feladatok lényegesen szélesebb kört ölelnek fel, mint az egyes bűncselekmények felderítése. Érvéle szerint a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtés során az észlelteket nem azok büntetőjogi relevanciája szempontjából kell értékelni, így azoknak nem is kell valamilyen bűncselekményhez kötődniük. Az Alkotmánybíróság hivatkozott a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (a továbbiakban: Nbtv.) 74. §-ában szereplő nemzetbiztonsági érdek fogalmára. Ennek a tartalma rész-egész viszonyban áll az állami büntetőmonopóliummal, mert a nemzetbiztonsági érdek köre lényegesen szélesebb területet fed le.⁷

A külső kontroll hiánya kapcsán az Alkotmánybíróság úgy foglalt állást, hogy az Nbtv.-ben szereplő panaszjogot a titkos információgyűjtés érintette közvetlenül gyakorolhatja az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága (a továbbiakban: Bizottság) felé, amely köteles a panaszt kivizsgálni. Az Nbtv. külön rendelkezik arról, hogy a Bizottság a panasz kivizsgálása során részletes tájékoztatást kérhet az érintett minisztertől és a TEK vezetőjétől, továbbá a Bizottság köteles a vizsgálat eredményéről tájékoztatni a panaszost.⁸ Az Alkotmánybíróság két releváns tény nem vett figyelembe az érvelése kialakításakor. Az első, hogy a panaszt első fokon a TEK-et irányító miniszternek kell benyújtani, aki 30 napon belül köteles dönteni annak tárgyában.⁹ Ezt követően a miniszteri döntéssel szemben fordulhat a panaszos a Bizottsághoz. A Bizottság pedig nem folytat automatikusan vizsgálatot a panasszal kapcsolatban, hanem kizárólag a tagjai harmadának támogatása esetén. Aggályossá teszi ezt a kétszintű rendszert továbbá, hogy a titkos információgyűjtés tényéről a TEK nem köteles tájékoztatni az érintett személyt annak befejezését követően, melyre tekintettel lényegében eliminálja a panaszjog gyakorlásának lehetőségét.¹⁰

Az Alkotmánybíróság a határozatában külön kitért az ombudsman eljárási lehetőségére. Eszerint az ombudsman a TEK-et érintő vizsgálata során megismerheti a titkos információgyűjtés iránti kérelmet és az igazságügy-miniszteri engedélyt egyaránt, így az ombudsman általi hatékony vizsgálatnak, de jure nincsen akadálya.¹¹ Az alapjogi biztos az általa vizsgált ügyeket az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.) 38. §-ában foglalt feltételek teljesülése esetén éves beszámoló keretében az Országgyűlés elé terjeszti, és kérheti, hogy az ügyet az Országgyűlés vizsgálja ki. Ha a visszasság feltárása minősített adatot érintene, az ügyet az alapvető jogok biztosja éves beszámolójával egyidejűleg terjeszti fel a Bizottság részére.

Az Alkotmánybíróság érvelése szerint a Bizottság és az ombudsman eljárása megfelelő garanciát jelent az érintettek magánéletéhez való jogának tiszteletben tartásához,¹² így az Alkotmánybíróság kizárólag abban a tekintetben adott helyt a kérelemnek, hogy az Rtv. 7/E. § (3) bekezdése alapján enge-

délyezett titkos információgyűjtést a miniszternek részletes indokolással kell alátámasztania.¹³

Speciális szervezet

A Bíróság az ügyben külön nem tette a vizsgálat tárgyává, hogy a TEK működése a különleges hatáskörei miatt mennyiben feleltethető meg a jogállamiság kritériumainak. Megítélésünk szerint azonban ennek bemutatása indokolt, mert ez alapján igazolható a kérelmezők azon feltevése, miszerint ők is potenciális célpontjai lehetnek a TEK által folytatott indokolatlan és aránytalan titkos információgyűjtésnek.

A TEK a magyar rendőrség szervezeti egységeként 2011. január 1-jén jött létre.¹⁴ A hatáskörét az Rtv. 7/E. §-a határozza meg.¹⁵ Eszerint a szervezet feladatkörébe tartozik a törvényben meghatározott bűncselekmények felderítése, megszakítása és az elkövetők elfogása. Emellett ellátja az általános rendőri feladatokat ellátó szervezetek megkeresésére a fegyveres bűnelkövetők elfogását, valamint egyes állami vezetők és családtagjaik személyi védelmét. Közreműködik továbbá a magyar állampolgárok életét és testi épségét Magyarország területén kívül fenyegető fegyveres konfliktusok, valamint terrorista és túszejtő akciók esetén a bajba jutott magyar állampolgárok mentésében és a hazatérésük biztosításában.¹⁶

A tevékenysége központi eleme, hogy felderíti Magyarország területén a terrororganizációkat, magánszemélyek vagy csoportok terrorcselekmény elkövetésére irányuló törekvéseit, és megakadályozza, hogy ezek terrororganizációk működését anyagi eszközzel vagy más módon elősegítsék.¹⁷ A már említett Rtv. 7/E. § ab) alpontja szerint a TEK feladatkörébe tartozik a terrorcselekmény elkövetésére irányuló törekvés megelőzése, felderítése és elhárítása egyaránt. Ennek a feladatának az ellátása érdekében titkos információgyűjtésre jogosult.¹⁸ Az engedélyezés kapcsán a jogalkotó különválasztotta a bíróság és az igazságügyi miniszter által engedélyezett titkos információgyűjtést. Az Rtv. 63. § (6) bekezdése alapján egyes nagy tárgyi súlyú bűncselekmények megelőzése, felderítése és megszakítása érdekében a TEK az Rtv. 63. § rendelkezései szerint folytathat titkos információgyűjtést.¹⁹ Az Rtv. a rendőri szervezetek kizárólag bírói engedéllyel teszi lehetővé az ilyen tevékenység folytatását, így ez a követelmény áll fenn a TEK esetében is.²⁰

Ezzel szemben az Rtv. 63. § (7) bekezdése alapján a TEK jogosult titkos információgyűjtésre az igazságügyi miniszter engedélyével azokban az esetekben, amikor megelőzi és felde-

13 32/2013. (XI. 22.) ABH, 1.

14 2010. évi CXLVII. törvény egyes rendelkezési tárgyú törvények módosításáról.

15 2011. évi CCVII. törvény egyes rendvédelmi tárgyú törvények módosításáról.

16 Rtv. 7/E. § a)–d) pont.

17 Rtv. 1. § (2) bekezdés 15. pont a)–c) alpont.

18 Rtv. 7/E. § (2) bek. és Rtv. VII. fejezet.

19 Lásd: az Rtv. 7/E. § (1) bekezdés a) pont aa) alpontja idesorolja a hatályos büntető jogunk, a 2012. évi C. törvény 190–191. §§, 314–319. §§, 320. §, 331. § szerinti bűncselekményeket, úgy mint: emberrablás és emberablás feljelentésének elmulasztása, terrorcselekmény, terrorcselekmény feljelentésének elmulasztása, terrorizmus finanszírozása, jármű hatalomra kerítése, háborús uszítás.

20 Rtv. 63. § (2) bekezdés b) pont.

7 32/2013. (XI. 22.) ABH, 28; 48–50.

8 Nbtv. 14 §.

9 Nbtv. 11 § (5) bekezdés.

10 SOLTI 2019. 156–157.

11 Ajbt. 23. § (2) bekezdés.

12 32/2013. (XI. 22.) ABH, 122.

ríti azokat a törekvéseket, amelyek Magyarország területén terrorcselekmény elkövetésére irányulnak, továbbá megszerzi, elemzi, értékeli, ellenőrzi és továbbítja a külföldön rekedt vagy fogva tartott magyar állampolgárok kiszabadításához szükséges, külföldi eredetű információkat.²¹ Összefoglalva, az Rtv. bírói engedélyt követel meg azokban az esetekben, amikor a TEK a Büntető Törvénykönyvben szereplő bűncselekmény megakadályozása vagy felderítése során jár el, míg igazságügyi miniszteri engedélyhez köti a titkos információgyűjtést akkor, amikor a veszély még absztrakt, vagyis nem beszélhetünk bűncselekmény előkészületéről.

A TEK terrorizmus felderítésre kiterjedő hatásköre abban a tekintetében sem minősül hagyományos rendőri feladatnak, hogy a bűncselekmény gyanúját megelőzően is végezhet titkos információgyűjtést, annak biztosítása érdekében, hogy a kiemelt tárgyi súlyú bűncselekmények lehetséges elkövetői beazonosíthatók legyenek. Az Rtv. kimondja, hogy a TEK nyomozó hatósági jogkört nem gyakorolhat, vagyis a hagyományos nyomozati munkában nem működhet közre.²²

A TEK jogállásának tisztázása kapcsán érdemes szem előtt tartani, hogy az Rtv. 2011. évet megelőzően egységesen határozta meg a szabályokat a rendőrség egészére, és csak kormányrendeletben, illetve miniszteri rendeletben került sor a rendőrség különleges feladatokat ellátó szervezeti egységeire vonatkozó szabályok megállapítására. Ebben az időszakban a terrorizmus felderítésével kapcsolatos feladatokat a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény hatálya alá tartozó Nemzetbiztonsági Hivatal és a Nemzeti Nyomozóiroda látta el, míg a fegyveres bűnelkövetők elfogása a Terrorelhárító Szolgálat (a továbbiakban: TESZ) feladata volt. A TESZ nem rendelkezett nyomozati jogkörrel, és nem folytatott titkos információgyűjtő tevékenységet sem.

Az Rtv. 2011 óta a TEK-et, mint „terrorizmuselhárító szerv” a rendőrség részeként említi.²³ A rendőrség egyes szervezeti egységei közül jelenleg ez az egyetlen, amelyik az Rtv.-ben szereplő esetekben a titkos információgyűjtést a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény szerint folytathatja, az Rtv.-ben szereplő szabályozás helyett.²⁴ A rendőrség nyomozási feladatokat végző szervezeti egységeinek ezzel szemben az Rtv. rendelkezései szerint bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtésre van kizárólag jogosultságuk.²⁵

A magyar jogalkotás a szocialista politikai és gazdasági rendszerrel való szakítást követően konzekvens volt abban a nemzetbiztonsági szolgálatok és a rendőrség szabályozását tekintve, hogy a két ágazatot teljesen elkülönítve kezelte. A büntetőeljárás jog szempontjából ez azt jelentette, hogy a rendőrség szervei az Rtv.-ben és a büntetőeljárásról szóló törvényben foglaltak szerint folytathattak titkos információgyűjtést a nyomozásukat megelőzően a gyanú megalapozásáig. A gyanú megalapozását, és a nyomozás elrendelését követően „titkos adatszerzést” folytathattak lényegében azonos eszközökkel. Fontos, hogy az Rtv. rendszerében mindkét eljárás szakaszban érvényesült a bírói felügyelet. Ezzel szemben a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény lehetőséget teremt a

büntető törvénykönyv hatálya alá nem tartozó esetekben is a titkos információgyűjtés nemzetbiztonsági érdekből történő folytatását. Az Nbtv. ugyan egyes bűncselekmények felderítése kapcsán szintén előírja a bírói engedélyt, de a nemzetbiztonsági érdekből folytatott titkos információgyűjtés kapcsán ez szűkebb körben érvényesül a törvényben, mint az igazságügyi miniszteri engedélyezés.

Annak biztosítása érdekében, hogy a lényegesen absztraktabb szabályozás mellett tevékenykedő nemzetbiztonsági szolgálatok feladatai ne mosódjanak egybe a nyomozásokat folytató rendőri szervek feladataival, az Nbtv. kifejezetten előírja, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok nyomozást nem folytathatnak.²⁶ Ugyanezen okból a büntetőeljárás törvény sem említi a nemzetbiztonsági szolgálatokat a nyomozó hatóságok zárt felsorolásában.²⁷

Sem a rendszerváltozást követő átmeneti szabályozás,²⁸ sem az Nbtv. 1995. évi hatálybalépése óta a TEK megalakításáig nem volt arra példa, hogy a jogalkotó olyan rendelkezést léptetett volna életbe, ami a két ágazat közti határvonal elmosódását eredményezte azzal, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatokra irányadó szabályokat alkalmazhatóvá tette a rendőrség egyes szervezeti egységei, konkrét esetben a TEK tekintetében.

Az Egyezmény követelményei

A Bíróság a kérelemben foglaltak alapján azt vizsgálta, hogy a TEK-re vonatkozó szabályok valóban lehetővé teszik-e, hogy bárki érdemi indok nélkül alanyává váljon a titkos információgyűjtésnek, továbbá azt, hogy az így folytatott információszerezéshez kapcsolódik-e megfelelő kontrollmechanizmus.

A Bíróság a titkos információgyűjtéssel kapcsolatos beadványok vizsgálatakor konzekvensen az Egyezmény 8. cikkének megsértését vizsgálja. Eszerint „mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák”.²⁹ Az absztrakt alapjogi rendelkezéshez kapcsolódik a 8. cikk (2) bekezdése, ami részletes feltételrendszert állapít meg a jogkorlátozás egyezménnyel való összeegyeztethetőségének megállapításához. Ezt a rendelkezést, mint alapjogi tesztet használta a Bíróság több korábbi eljárásában.

Az említett rendelkezés pontosan meghatározza, hogy a 8. cikk (1) bekezdése szerinti jogok korlátozására kizárólag „hatóság”, vagyis állam által arra feljogosított szerv jogosult. Ezek a szervezetek is kizárólag a „törvény által meghatározott esetekben” alkalmazhatnak alapjogkorlátozó intézkedést. Utóbbi kapcsán érdemes megemlíteni, hogy az Egyezmény kifejezetten ezeknek az eseteknek a „törvénybe”, vagyis népképviselői szerv által megalkotott normába foglalását követeli meg. Az Egyezmény ezzel kizárja annak a lehetőségét, hogy a végrehajtó hatalom valamely szerve rendeleti úton határozza meg ezek körét.

Az Egyezmény említett 8. cikk (2) bekezdése végül taxatív felsorolja azokat a védendő értékeket, amelyek védelme meg-

21 Rtv. 7/E. § a) pont ad) alpont és e) pont.

22 Rtv. 7/E. (2) bekezdés.

23 Rtv. 4. § (2) bekezdés.

24 Rtv. 63. § (7) bekezdés.

25 Rtv. 63. § (1)–(2) bekezdés; lásd még: GYURCSÓ 2011. 126–151.

26 Nbtv. 31. § (1) bekezdés

27 A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 34. §

28 Lásd: 1990. évi X. törvény a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról, továbbá lásd még: 26/1990. (II. 14.) MT rendelet a nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról

29 Emberi Jogok Európai Egyezménye 8. cikk (1) bekezdés.

alapozhatja a 8. cikk (1) bekezdésében szereplő alapjog korlátozását. Ezek a „nemzetbiztonság, a közbiztonság, az ország gazdasági jóléte”, továbbá bűncselekmény vagy zavargás megelőzése, valamint a közegészség, közérkölc, mások jogainak és szabadságának védelme”. Az Egyezmény a 8. cikk (2) bekezdésében a jogkorlátozás jogszerűségét annak „szükségességétől” is függővé teszi, vagyis megköveteli az érintett állami hatóságtól, hogy kizárólag abban az esetben korlátozza az érintettek Egyezmény 8. cikk (1) bekezdésében szereplő jogait, amennyiben a remélt eredmény más módon nem tűnik elérhetőnek.

A Bíróság az eljárása során megállapította, hogy a fenti követelmények teljesülnek a magyar jogban. A TEK törvényben létrehozott és szabályozott állami hatóság,³⁰ aminek törvény biztosítja az alapjog-korlátozó hatáskört.³¹ Az alapjog-korlátozó intézkedést pedig az Egyezmény 8. cikk (2) bekezdésben szereplő védendő érték, a közrend és közbiztonság védelmében alkalmazhatja.³²

A „szükségesség” követelménye kapcsán a Bíróság követelményként határozta meg a korábbi ítéleteiben, hogy azt szűken kell értelmezni, vagyis az alapjog-korlátozó intézkedésnek közvetlenül kell szolgálnia a demokratikus intézmények védelmét.³³ Ugyanakkor a nemzeti jognak a jogkorlátozás kapcsán olyan garanciális elemeket kell tartalmaznia, amelyeknek köszönhetően a titkos információgyűjtésre kizárólag azokban az esetekben kerülhet sor, amikor az a demokratikus intézmények védelme miatt szükséges.³⁴ Ennek meghatározásával a Bíróság a „szükségesség” kategóriáját olyan módon konkretizálta, hogy az absztrakt fogalom helyett a kontrollmechanizmusok és jogorvoslati lehetőségek érdemi és hatékony érvényesülését követelte meg.

Az ítélet

A kérelmezők az Egyezmény 8. cikkében meghatározott követelmények mellett arra is hivatkoztak a beadványukban, hogy a vitatott szabályozás aránytalanul széles körben teszi lehetővé a titkos megfigyelés alkalmazását azzal, hogy az érintettek körét csak absztrakt módon határozza meg, és mindez érdemi jogorvoslat és kellően független előzetes vizsgálat nélkül valósul meg. A 8. cikk (2) bekezdésében szereplő feltételek teljesülésén túlmenően a Bíróság három szempont alapján vizsgálta meg az Rtv. 7/E. § (3) bekezdését és az annak alkalmazásához kapcsolódó jogszabályokat. Ezek az alanyi kör indokolatlanul absztrakt meghatározása, a tevékenység kontrolljában részt vevők végrehajtó hatalomhoz fűződő viszonya, valamint az érdemi és hatékony jogorvoslat léte voltak.

Az intézkedéssel érintett alanyok körének meghatározása kapcsán a Bíróság a korábbi gyakorlatában megállapította, hogy a nemzeti jognak kellően világosnak kell lennie ahhoz, hogy az állampolgárok számára „előre látható” legyen, milyen körülmények között válhatnak a jogkorlátozó intézkedés alanyává.³⁵ Ezt

a követelményt a mostani ítéletben a Bíróság annyiban árnyalta, hogy a jelentős súlyú bűncselekmény, vagyis a terrorizmus esetében elfogadhatónak minősítette az alanyi kör absztrakt meghatározását is. Ezekben az esetekben az „állampolgár számára biztosított előreláthatóság” nem értelmezhető olyan tágan, hogy a jogalkotónak részletesen fel kelljen sorolni azokat az élethelyzeteket és közreműködői magatartásokat, amelyek miatt sor kerülhet a jogkorlátozó intézkedésre.³⁶

A kérelmezők által sérelmezett Rtv. 7/E. § (3) bekezdése alapján folytatott titkos megfigyelés kapcsán a Bíróság azonban megállapította, hogy az abban szereplő „érintett” kifejezés ténylegesen bárkire kiterjedhet, így az valóban lehetőséget teremt az állampolgárok kellő indok nélküli és tömeges megfigyelésére. A Bíróság a vizsgálata során megállapította, hogy a magyar jogban az „érintett” kifejezésnek nincs írott értelmezési gyakorlata. További aggályként határozta meg, hogy a titkos információgyűjtés engedélyezését kérő hatóságnak nem kell bizonyítania az érintettnek minősített személy és a terrorizmushoz köthető konkrét magatartás közti kapcsolatot. Ugyanígy nem kell bizonyítania azt sem, hogy a megfigyelés lehetőséget teremt a terrorizmus valamely formájának megelőzésére.³⁷

A Bíróság a titkos információgyűjtéssel összefüggésben megvalósuló kontroll kérdését összekapcsolta a hatékony jogorvoslat követelményével. A megállapítása szerint a magyar szabályozás egyik központi hiányossága az Rtv. 7/E. § (3) bekezdése szerinti titkos információgyűjtés tekintetében a bírósági felügyelet hiánya. Az információgyűjtés előzetes engedélyezése az igazságügyi miniszter, míg az azzal szembeni utólagos panasz kivizsgálása első fokozaton a belügyminiszter feladata, vagyis mind az előzetes mind pedig az utólagos kontrollmechanizmusban a kormány valamely tagja vesz részt, így azok nem felelnek meg a függetlenség követelményének.

A Bíróság a korábbi döntéseiben is megállapította, hogy nem eredményezi automatikusan az Egyezmény sérelmét, amennyiben az engedélyező nem bíróság, azonban az engedélyt megadó hatóságnak kellően függetlennek kell lennie végrehajtó hatalomtól.³⁸ Ennek a részletesebb értelmezését a Bíróság a Dumitru Popescu-ügyben adta meg, amiben egy kétlépcsős rendszert határozott meg. Fő szabályként fenntartotta ekkor, hogy az engedélyezőnek a végrehajtó hatalomtól függetlennek kell lennie. Azonban kivételként elfogadhatóak minősítette az olyan eseteket is, amikor ez a függetlenség a kormánytól nem állapítható meg, azonban az ilyen engedélyező tevékenységét már egy ténylegesen független hatóságnak vagy bíróságnak kell felügyelnie.³⁹

Így a Bíróság ebben a döntésében is fenntartotta ezt a követelményt azzal, hogy a megfigyelés engedélyezését fő szabályként független bíróság kell, hogy elvégezze, míg az ettől eltérő megoldások kivételt képeznek. Ilyen esetekben pedig az engedélyező szervek „független jellegét” külön meg kell vizsgálni.⁴⁰ Ezzel összefüggésben a Bíróság megállapította, hogy a hatályos magyar jogban nem áll rendelkezésre ilyen jellegű kontrollme-

30 Rtv. 4. § (1) bekezdés

31 Rtv. 63. §

32 Alaptörvény 46. cikk.

33 Klass and others v. Germany (application no. 5029/71) 42.

34 Roman Zakharov v. Russia (application no. 47143/06) 236.

35 Roman Zakharov v. Russia 229.

36 Szabó and Vissy v. Hungary 64.

37 Szabó and Vissy v. Hungary 76.

38 Roman Zakharov v. Russia 258. és Klass and others v. Germany 51.

39 Dumitru Popescu v. Romania (application no. 71525/01) 70–73.

40 Klass and others v. Germany 42.

chanizmus.⁴¹ A végrehajtó hatalom tagjaként az igazságügyi miniszter politikai felelősséget visel ugyan az engedélyezésért, azonban az általa végzett felügyeleti tevékenység nem tekinthető a kormány érdekkörétől elkülönült jellegűnek, így az nem minősül külső kontrollnak. Ez alapján az általa nyújtott jogorvoslat sem tekinthető kellően garanciálisnak.⁴²

A bíróság a titkos megfigyeléssel érintettek számára nyitva álló jogorvoslati lehetőségről megállapította, hogy az nem felel meg az Egyezmény szerinti „érdemi és hatékony” jogorvoslat követelményének. Ennek oka, hogy a magyar szabályozás nem tartalmaz semmilyen jogorvoslati lehetőséget azon érintettek számára, akiket megfigyelés alá vontak, azonban utóbb erről nem kaptak tájékoztatást. A Bíróság a Roman Zakharov-ügyben korábban kimondta, hogy a jogorvoslat nem tekinthető „érdeminek”, ha a potenciális jogosultnak nincs lehetősége arra, hogy tudomást szerezzen arról, hogy vele szemben alapjogsértést követtek el.⁴³

A Bíróság szerint ennek a követelményét nem váltja ki az a lehetőség, hogy a miniszter évente legalább kétszer köteles jelentésben tájékoztatni a parlament illetékes bizottságát, mert ez a jelentés nem nyilvános, így nem mozdítja elő az érintettek jogorvoslati lehetőségét. Továbbá ez a jelentés absztrakt megállapításokat tartalmaz főként, és egyedi ügyeket mutat be, így a törvényhozó testület ellenőrzési joga sem minősíthető arra alkalmasnak, hogy az egyes érintettek jogainak védelme érdekében fellépjen.⁴⁴

A Bíróság az indokolásában így megerősítette a korábbi gyakorlatát azzal, hogy újfent kimondta, az érintett utólagos tájékoztatása a garanciális eleme annak, hogy egyáltalán tudatában legyen a vele szemben korábban folytatott alapjogot korlátozó intézkedésnek. A Bíróság azonban azt is megállapította, hogy ez a tájékoztatási kötelezettség kizárólag olyan formában és módon teljesíthető, ami nem eredményezi az Egyezmény 8. cikk (2) bekezdésben szereplő értékek veszélyeztetését. Így megítélése szerint az értesítésre kizárólag a megfigyelés befejezését követően, a korlátozással védeni kívánt legitím cél veszélyeztetése nélkül kerülhet sor.⁴⁵

A Bíróság az ombudsman hatáskörébe tartozó vizsgálat lehetőségét amiatt nem tekintette „hatékony” jogorvoslatnak, mert elfogadta a kérelmezők által betervezett bizonyítékot, ami alapján az ombudsmani vizsgálat gyakorlati alkalmazására sohasem került sor korábban.⁴⁶

41 Szabó and Vissy v. Hungary 79.

42 Szabó and Vissy v. Hungary 77.

43 Roman Zakharov v. Russia 278.

44 Szabó and Vissy v. Hungary 82.

45 Weber and Savaria v. Germany (application no. 54934/00) 135.

46 Szabó and Vissy v. Hungary 84.

Mindezek alapján a Bíróság kimondta, hogy a hatályos magyar szabályozás az értesítési kötelezettség hiánya miatt nem biztosít érdemi és hatékony jogorvoslatot az illetékes hatóságok esetleges visszaéléseivel szemben, továbbá az Nbtv.-ben szereplő panasz eljárások sem felelnek meg az Egyezmény által támasztott követelményeknek.

A Bíróság így a kérelmezők által az Egyezménnyel ellentétesnek minősített rendelkezés kapcsán megállapította, hogy az aránytalanul absztrakt módon meghatározott alanyi kör, a végrehajtó hatalommal szembeni kontroll alacsony szintje, valamint a hatékony jogorvoslat hiánya miatt sérti az Egyezmény 8. cikkében foglaltakat.⁴⁷

Összefoglalás

Megállapítható, hogy a Bíróságnak kétségei maradtak afelől, hogy a kérelmezők által vitatott Rtv. 7/E. § (3) bekezdése alapján folytatott titkos információgyűjtés és az ahhoz kapcsolódó szabályozás kellően pontos jogi garanciákat biztosít a megfigyelés elrendelésével, felügyeletével és annak utólagos kontrolljával kapcsolatban.

Az ügyben a Bíróság a korábbi gyakorlatával egybevágóan fenntartotta az „érdemi és hatékony” jogorvoslat követelménye kapcsán tett megállapításait. Ennek a szempontrendszerén kizárólag annyiban változtatott, hogy a titkos információgyűjtés alanyával szembeni utólagos tájékoztatási kötelezettség vonatkozásában egy észszerű kivételt határozott meg azzal, hogy elégségesnek minősítette a tájékoztatási kötelezettség teljesítését abban az időszakban, amikor már a titkos információgyűjtéssel védeni kívánt érdek veszélyeztetettsége nem áll fent.

A jogorvoslat érdemi jellege szempontjából előremutató továbbá a Bíróság azon megállapítása, ami szerint ez a jelleg egyértelműen nem érvényesül a magyar parlament illetékes Bizottsága és az ombudsman felügyeleti jogköre kapcsán, tekintettel arra, hogy ezeket a jogorvoslati lehetőségeket több évtizeden keresztül egyetlen érintett sem vette, illetve a már említett utólagos tájékoztatás hiányában nem is vehette igénybe.

Tudomásunk szerint a magyar jogalkotó a Szabó–Vissy ügyben 2016-ban meghozott ítélete óta nem tett arra irányuló lépést, hogy a Bíróság által megköveteltek szellemében módosítsa a belső jog szabályait.⁴⁸

47 Szabó and Vissy v. Hungary 89.

48 Vö: Solti 2019. 154–166., különösen a szerző javaslatait lásd Uo. 162.

A titok szerepének és jelentőségének társadalmi és szakági megközelítése: az egyes titokfajták a magyar jogi szabályozásban

Bevezetés

Scientia potentia est – A tudás hatalom, tartja a mondás. A megszerzett tudás ugyanakkor csak abban az esetben jelent hatalmat és előnyt, ha csak bizonyos személynek vagy körnek áll rendelkezésére, hiszen ha mindenki számára ismert volna, akkor – természetesen az információ fajtájától függően – értéktelenné válna.

Számos példát és ellenpéldát említhetnénk, most egy-egy kiragadásával próbáljuk ezt érzékeltetni. Ha mindenki – vagy legalábbis emberek széles köre – tudná, hogy hol vannak a világ aranylelő helyei, vagy bármely egyéb okból könnyedén fellelhető lenne, netán elő lehetne állítani mesterséges úton, akkor annak értéke a legolcsóbban elérhető fémekével vetekedhetne, mindezzel egyidejűleg megszűnne a kedvelt befektetés célú nemesfémek versenyében a képzeletbeli dobogós helye.

Ellenpéldákat is hozhatunk erre, szinte mindenki számára rendelkezésre álló információkat, amelyek annak ellenére rendkívül értékes és nagy jelentőséggel bírnak, hogy mindenki számára ismertek. Gyakorlatilag mindenki tudja és többségében egyetértünk azzal, hogy a vitaminok megfelelő mennyiségben történő fogyasztása kedvező hatással van az élőlények számára. Ez az információ nem titok, hiszen széles körben ismert és elfogadott megállapítás, értékét és fontosságát viszont általánosságban nem szokás kétségbe vonni.

A titok fogalmának meghatározásai

A magyar nyelv értelmező szótára¹ több megközelítésből is rögzíti a titok fogalmát.

„1. Olyan tény, gondolat, szándék, amelyről csak kevesen tudnak, s amelynek más(ok) tudomására jutása v. juttatása bizonyos okokból nem kívánatos, ill. tilos. Állami, családi, gyógyási, kormányzati, orvosi, politikai titok; féltve őrzött, fontos, kényes, régi titok; → hétpecsétes titok; → hivatali titok; nyílt titok; a titok elárulása, megőrzése, megtartása; (irodalmi nyelvben) titok titka: nagyon nagy titok; a kettőnk titka; nem → áll vkiben v. vkit a titok; kipattan, kitudódik, napfényre v. napvilágra kerül a titok; beavat vkit a titokba, → bír vmely titkot; titkot → bíz vkire; → eltemeti a titkot, → kiássa a titkot vkiből; → megőrzi a titkot; → őrzi a titkot; → sírba viszi a titkot. → Szeretsz valóban,...! De mért hagyád a végső pillanatok: |

Megfejtését e drága szent titoknak? (Petőfi Sándor) Titkok titkába hatottam. (Arany János) Az, amit itt ön közöl... Titok marad, teljes titok. Mintha kútba vetné. (Kosztolányi Dezső) || a. Titokban: rejtve, úgy, hogy más nem tud v. ne tudjon róla. Titokban találkozik vkivel: titokban tart vmit. Nagyon vigyázott, hogy az ügy titokban maradjon. → Bertalan úr... finoman vitatkozik vele... de titokban dühös. (Ambrus Zoltán) A városon kívül titokban találkoztunk. (Kosztolányi Dezső)

2. Csak kevés beavatottal v. senkivel sem közölt olyan ismeret, ill. eljárás, módszer, amellyel vmi készíthető, ill. eredményesen elvégezhető. Gyári, gyártási, szakmai, üzleti titok, az írás művészetének a titka. → El kell... mondanom a hírlapkiadásnak egész üzleti titkát. (Jókai Mór) || a. Vmely eredménynek, sikernek kevesek által ismert magyarázó oka. Sikereink titka; a szövetkezet kitűnő működésének titka. || b. Általában vmely rejtélynek, találynak, jelképnek a jelentése, magyarázata. Sokáig kutatták a kis szobor titkát. Az elő-ázsiai ékírás titkát csak hosszas fáradozással sikerült megfejteni. → Hosszúra nyújtja élted isten, Álmodnak boldog titka ez. (Petőfi Sándor)

3. Olyan <kül. természeti jelenség>, amely az emberi ész számára egyelőre hozzáférhetetlen, ill. ilyennek látszik, s amely a megismerés elől még rejtve van, v. amelynek létezését észleljük ugyan, de belső mivoltát még nem ismerjük. Az egyéniség, az élet titka; a természet titkai. || a. Megfejtethetetlen, magyarázhatatlan rejtély. Halálának oka most már örök titok. Ha észrevesz, lehetséges, hogy meg fog szólítani. A többi aztán... a jövő titka. (Mikszáth Kálmán) Vagyok, mint minden ember: fenség, Észak-fok, titok, idegenség, Lidérces, messze fény. (Ady Endre) || b. (vallásügy) Az, ami a vallások tanítása szerint az ész számára fölfoghatatlan. Isten megtestesülésének titka, a váltság titka. Szentháromság titkát, magyar paraszt ravaszágát ki nem találhatod. (Vas Gereben)”.
A mai napig a magyar irodalom legkiemelkedőbb alakjainak tartott művészek és történelmi személyiségek többféle

* Legfőbb Ügyészség.

1 A magyar nyelv értelmező szótára. Akadémiai Kiadó, Első kiadás: 1959–1962.

megközelítésből. változatos szóhasználattal írták körül a titok fogalmát.

A titok egyházi életben is kiemelkedő fontosságát jelzi, hogy fogalmát például a Pálos Könyvtárban készült, Rác András és Pásztor Miklós munkájának köszönhetően az interneten is elérhető Magyar Katolikus Lexikon is több aspektusból közelíti a titok fogalmához.²

„titok: 1. tág értelemben minden, ami el van rejtve megismerő képességünk elől, s számunkra vagy természete szerint megismerhetetlen, vagy még nem találtuk meg a hozzá vezető utat. Szoros értelemben olyan létező, melyet csak kevesen ismerhetnek meg, mert éles elmét és elmélyült tanulmányozást igényel. Szorosabb értelemben ismeretanyag v. tudás, melyről csak egy zárt kör tud, a nyilvánosság nem. Legszorosabb értelemben egyetlen személy által tudott dolog, amit senkivel nem közöl. – 2. erkölcsi értelemben tudásanyag, amit mással nem szabad közölni (lat. secretum). Fajtái: a) természetes ~ (s. naturale), melynek megtartására a természetes erkölcsi törvény minden ígéret v. megállapodás nélkül kötelez; b) ígéreten alapuló ~ (s. promissum), melynek megtartására a ~t fogadó kötelezi magát; c) szerződéses ~ (s. comissum, rigorosum), mely azzal a feltétellel közöltetett, hogy fogadója szigorúan kötelezi magát a megtartására. Hallgatólagos formája a hivatali ~ (s. officiosum), mely különlegesen kötelezi a bírósági személyzetet (→titoktartás); legsúlyosabb formája a →gyónási titok. – A ~ meg nem tartása bűn az →igazmondás ellen. A ~ tárgytól függően súlyos bűn terhe alatt is kötelezhet, de akár a közjót, akár a személyes jót fenyegető veszedelem nagysága fölmenthet megtartása alól, kivéve a gyónási -ot. – 3. →misztérium. – 4. az üdvtörténet eseményei a →rózsafüzérben.”

A magyar szabályozásban mérföldkönek számító, a magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvény cikk, a Csemegi-kódex³ az alábbiak szerint rendelkezik a meghatározott hivatást gyakorlók által követendő magatartási szabályok be nem tartása esetére:

„328. § Azon közhivatalnok, ügyvéd, orvos, sebész, gyógyszerész, szülész, nő, a ki valamely család vagy személy jó hírnevét veszélyeztető, és hivatalánál, állásánál vagy foglalkozásánál fogva megtudott, vagy reá bizott titkot, alapos ok nélkül másnak felfedezi: vétséget követ el, s a sértett fél indítványára, három hónapig terjedhető fogházzal, és ezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. A titok tiltott felfedezése

Ezen intézkedés kiterjed a fenn megjelölt személyek segédeire is.

329. § Nem tartozik az előbbi szakasz rendelkezése alá azon eset: ha a megjelölt személyek, a tudomásukra jutott vagy reájuk bizott titokról, a hatóságot köteleességükhöz képest értesítik, vagy ez által megkérdeztetvén, vagy mint tanúk kihallgattatván, azt a hatóság előtt felfedezik.”

A Csemegi-kódex a hivatali titok megsértését is szankcionálja:

„479. § Egy évig terjedhető államfogházzal büntetendő azon közhivatalnok; a ki hivatali állásában tudomására jött hivatalos tárgyalást, meghagyást, tudósítást, vagy pedig hivatalos

minőségében kezébe jött iratot, tudva, hogy tartalmuk hivatali titkot képez, akár az állam, akár magánosok ártalmára, másokkal közöl, vagy közzétesz.”

Elmondhatjuk a szabályozásról, hogy az adott korszakban világi foglalkozást végzők számára – azon kívül, hogy a megismert bizalmas információk titokban tartása már akkor is, erkölcsileg és etikailag is elvárt volt – a jogalkotó szankcionálhatta is a rendelkezések megszegőit.

A titok megtartása alapvető elvárás erkölcsi és etikai szempontból. A magánszemélyek között ennek erkölcsi, etikai szabályai íratlan szabályok, be nem tartásuk esetére a titok megtartását kérő személy és a társadalom rosszállásán kívül – amely ereje és jelentősége óriási – egyéb felelősségre vonásra nem kerül sor.

Hivatásokhoz, tevékenységekhez kapcsolódó titkok

Számos hivatás folytatásának kötelező eleme a titoktartás, ilyen például az orvosi titoktartás vagy az ügyvédi titoktartás. Azon kívül, hogy ez már szinte természetesnek tűnik mindenki számára, nem csupán erkölcsi és etikai kérdés, hogy egy hivatás űzője köteles megőrizni a páciense, ügyfele személyes adatait. Mindezek mellett egy adott szakmai kamara a hivatás műveléséhez szükséges elvárt magatartási részletszabályokat állapíthat meg és azok megszegése esetére szigorú szankciókat helyezhet kilátásba. A jogalkotó számára is jelentőséggel bír a titoktartással kapcsolatos kötelezettségek szabályozása, hogy érvényt szerezzen ezek betartására, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 223. §-ában rögzíti a magántitok megsértésének szankcióját.⁴

„(1) Aki a foglalkozásánál vagy közmegegyezésénél fogva tudomására jutott magántitkot alapos ok nélkül felfedi, vétség miatt elzárással büntetendő.

(2) A büntetés egy évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény jelentős érdeksérelmet okoz.”

Az alábbiakban néhány titokfajtáról, -típusról teszünk említést.

Az orvosi titoktartás fogalma: az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló 1997. évi XLVII. törvény 3. § d) pont: orvosi titok: a gyógykezelés során az adatkezelő tudomására jutott egészségügyi és személyazonosító adat, továbbá a szükséges vagy folyamatban lévő, illetve befejezett gyógykezelésre vonatkozó, valamint a gyógykezeléssel kapcsolatban megismert egyéb adat.⁵

Az orvos köteles megőrizni a páciense egészségi állapotáról tudomására jutott adatokat. Ezen kötelezettség nem csupán egy adott kezelés időtartamára vonatkozik, hanem azt követően is.

A mai napig az orvostudomány etikai alapkövének tekinthető Hippocratis Jusjurandum, azaz a Hippokratészi eskü alábbi részlete az orvosi titoktartásra vonatkozik:

² <https://lexikon.katolikus.hu/lex-internet.html> Magyar Katolikus Lexikon, Pálos Könyvtár, internetes változat: Rác András és Pásztor Miklós. Letöltés időpontja: 2024. szeptember.

³ A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvény cikk (Csemegi-kódex)

⁴ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény.

⁵ Az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló 1997. évi XLVII. törvény.

„Amit kezelés közben látok vagy hallok – akár kezelésen kívül is a társadalmi érintkezésben – nem fogom kifecsegni, hanem titokként megőrzöm. Ha ezt az esküt megtartom és nem szegem meg, örvendhessek életem fogytáig tudományomnak, s az életnek, de ha eszküszegő leszek, történjék ennek el-lenkezője.”

Hippokratész egy ókori görög orvos volt, akit az orvostudomány atyjának szoktak nevezni, hiszen ő volt az, aki elsőként leírta az orvoslás elméleti és gyakorlati alapjait. Innentől kezdve csak a szükséges oktatásban részesülő világi személyek gyógyíthattak betegeket. A közhiedelemmel ellentétben a hippokratészi esküt nem ő írta, hanem az valószínűleg már néhány száz évvel korábban megszületett az akkor még orvosként dolgozó papok fogadalmaként.⁶

Kijelenthetjük, hogy az eskü létrejöttének fenti történeti előzménye rámutat arra, hogy már hosszú évszázadokkal ez előtt is, és azóta is elvitathatatlan jelentősége van az mind az orvosi, mind pedig a papi titoktartásnak.

Ügyvédi titok: az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény 9. § (1) Ügyvédi titoknak minősül minden olyan tény, információ és adat, amelyről az ügyvédi tevékenység gyakorlója e tevékenysége gyakorlása során szerzett tudomást.⁷

Az ügyvédi hivatás ugyancsak megköveteli a kiemelt figyelmet az ügyvéd tudomására jutott adatok megőrzésére. Bármely szakterületre is specializálódik egy ügyvéd, az ügyfél minden esetben a maga szempontjából bizalmas információkat ad át az őt képviselő számára, amely csakis bizalmi kapcsolat kialakítása esetén működhet.

Biztosítási titok: a biztosítási tevékenységről szóló 2014. évi LXXXVIII. törvény 4. § (1) bekezdés 12. pontja szerint a biztosítási titok: minden olyan – minősített adatot nem tartalmazó –, a biztosító, a viszontbiztosító, a biztosításközvetítő rendelkezésére álló adat, amely a biztosító, a viszontbiztosító, a biztosításközvetítő ügyfeleinek – ideértve a károsultat is – személyi körülményeire, vagyoni helyzetére, illetve gazdálkodására vagy a biztosítóval, illetve a viszontbiztosítóval kötött szerződéseire vonatkozik;

Ugyanezen törvény 72. § (1) bekezdése kifejezetten rögzíti a titok megtartására való kötelezettséget: 72. § (1) A biztosító vagy a viszontbiztosító vezető állású személyei, egyéb vezetői, megbízottai valamint alkalmazottai munkaviszonyuk vagy megbízatásuk fennállása alatt és annak megszűnése után kötelesek a biztosítási titkot megtartani.⁸

Lényeges eleme a szabályozásnak, hogy a biztosító valamennyi alkalmazottjára kiterjeszti a titoktartási kötelezettséget, lényeges elemként rögzíti azt, hogy bármely vezető vagy beosztott munkavállaló munkaviszonyának megszűnését követően a titoktartási kötelezettség továbbra is fennáll.

Fizetési titok: az egyes fizetési szolgáltatókról 2013. évi CCXXXV. törvény.

59. § (1) Fizetési titok minden olyan, az egyes ügyfelekről a pénzforgalmi intézmény, elektronikuspénz-kibocsátó intézmény rendelkezésére álló tény, információ, megoldás vagy adat, amely ügyfél személyére, adataira, vagyoni helyzetére,

üzleti tevékenységére, gazdálkodására, tulajdonosi, üzleti kapcsolataira, valamint a pénzforgalmi intézmény, elektronikuspénz-kibocsátó intézmény által vezetett számlájának egyenlegére, forgalmára, továbbá a pénzforgalmi intézménnyel, elektronikuspénz-kibocsátó intézménnyel kötött szerződéseire vonatkozik.⁹

A fizetési titok körében utóbbi években nagy érdeklődésre tett szert a munkabérek nyilvánosságának, megismerhetőségének kérdése, amely rendkívül összetett témakörnek bizonyul. Alapvető érdekek ellentéte feszül egymásnak, az átláthatóság elve szemben áll a munkáltató üzleti titkával, így pro és kontra érvek egyaránt felsorolhatók a tárgykörben. Amennyiben a jövőben a kezdő munkabérek nyilvánosságát az álláskereső számára kötelezően előíró szabályozás lép életbe, az munkavállalói szempontból előnyösnek tekinthető, hiszen már az álláshirdetés elolvasásakor ismert számára a várható munkabér, ugyanakkor az egymással konkuráló cégek is közelíthetik egymáshoz a az ajánlataikat. A cégek – egy-egy üzletág kivételével – ugyanakkor alapvetően üzleti titoknak tekintik mind a dolgozók, mind pedig az állásra jelentkezők számára kínált bérek mértékét, a fizetések kötelező nyilvánosságra hozatala így vélhetően egy ideig még várat magára.

Üzleti titok: ugyan léteznek formációk, amelyekben egy közös cél megvalósítása érdekében bizonyos cégek, felismerve azt, hogy együttműködésük keretében mindegyik közreműködő megosztja a másikkal azon tudását és tulajdonságát, amelyben a legjobb, általánosságban inkább az a jellemző, hogy egy adott gyártó vagy szolgáltató a maga által kidolgozott folyamatokat, eljárási rendeket üzleti titokként őrzi. Amennyiben az előbbiek szerinti esetleges kooperáció mégis létrejön, ezen megállapodások titkosak, a konkurens cégek elől féltve őrzött titkok.

Az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvény 1. §-a rögzíti az üzleti titok fogalmkörét: „(1) Üzleti titok a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó, titkos – egészben, vagy elemeinek összességéként nem közismert vagy az érintett gazdasági tevékenységet végző személyek számára nem könnyen hozzáférhető –, ennél fogva vagyoni értékkel bíró olyan tény, tájékoztatás, egyéb adat és az azokból készült összeállítás, amelynek a titokban tartása érdekében a titok jogosultja az adott helyzetben általában elvárható magatartást tanúsítja. (2) Védett ismeret (know-how) az üzleti titoknak minősülő, azonosításra alkalmas módon rögzített, műszaki, gazdasági vagy szervezési ismeret, megoldás, tapasztalat vagy ezek összeállítása.”

Az üzleti titok és az információszabadság kollíziójával kapcsolatban kialakított álláspontját a Hatóság a NAIH/2016/1911/V számon kiadott ajánlásában foglalta össze. Eszerint egy, a piaci verseny keretei között működő gazdasági társaság számára az üzleti titoknak minősülő tények, információk, megoldások vagy adatok, amelyekre vállalati, gazdasági terveit, stratégiáját építi, nagy jelentőséggel bírnak, hiszen ezen információkra alapozva hozza meg döntéseit, melyek biztosítják a piacon elfoglalt helyét, így az ilyen információk nyilvánosságra kerülése a piacról való kiszorulását eredményezheti.¹⁰

6 <https://lexiq.hu/hippokrateszi-esku> (letöltés időpontja: 2024. szeptember).

7 Az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény.

8 A biztosítási tevékenységről szóló 2014. évi LXXXVIII. törvény.

9 Az egyes fizetési szolgáltatókról szóló 2013. évi CCXXXV. törvény.

10 Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság, Ügyszám: NAIH-4864-13/2022.

A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság fenti állásfoglalása megerősíti, hogy az üzleti életben is nagy jelentősége van a tudás és az információ titokban tartásának és jogi szabályozásának.

Gyónási titok: a papi hivatás sem nélkülözheti a titok megtartására való kötelezettséget, amely a gyónási titok megtartásában testesedik meg.

Ujhelyi Dóra írásában Rev. Dr. habil. Artner Péter, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézetének büntető- és liturgikus jog tanára gondolatait gyűjtötte össze, amely kifejezetten a jog oldaláról mutatja be a gyónási titkot.¹¹

Az Egyházi Törvénykönyv¹² 983. kánonja 1. §-ának megfogalmazása szerint „A gyónási titok sérthetetlen; ezért tilos a gyóntatónak a gyónót szóval vagy bármilyen más módon, bármi okból, akár csak részben is elárulnia.” A törvény szövege itt a „nefas est” „tilos” szót használja, ami a legszigorúbb tiltást jelenti az Egyházi Törvénykönyvben.

Speciális szabályként jelenik itt meg az, hogy a gyónási titok alól felmentés nem adható, még a gyónó sem adhat felmentést. Ha a gyónó mégis azt szeretné, hogy a gyóntató elmondja azt, amit a gyónásban neki elmondott, akkor mondja el ugyanazt gyónáson kívül, és akkor már nem köti a gyóntatót a gyónási titok.

A titoktartási kötelezettségek lényeges visszatérő közös vonása, hogy az előzőekben részletezett titoktartási kötelezettségek esetében, hogy nem csupán egy adott ügylet vagy mozzanat erejéig tart ez a kötelezettség, hanem azt követően is.

Levéltitok: említést érdemel az ugyancsak régi gyökerekre visszanyúló levéltitok is. A Csemegi-kódex is rendelkezik a postai küldemények kézbesítési szabályainak megszegése esetén kiszabható szankciókról.¹³

„200. § Azon postahivatalnok vagy szolgál, ki a postára adott levelet vagy csomagot, a törvényben meghatározott eseteken kívül felbontja, visszatartja, vagy megsemmisíti, vagy másnak ily cselekményt megenged, vagy ahhoz segédkezet nyújt: a levéltitok megsértésének vétségét követi el, és hat hónapig terjedhető fogházzal büntetendő.

201. § Azon távirtdahivatalnok vagy szolgál, ki a távirddára bizott sürgönyt meghamisítja, törvényellenesen felbontja, visszatartja vagy megsemmisíti, vagy annak tartalmát jogtalanul mással közli, vagy másnak ilyenmü cselekményt megenged, vagy ahhoz segédkezet nyújt: a távirddai titok megsértésének vétségét követi el, és hat hónapig terjedhető fogházzal büntetendő.

327. § A ki másnak szóló levelet, lepecsételt iratot vagy távsürgönyt, tudva jogositlanul felbont; úgyszintén a ki másnak szóló, – habár be nem pecsételt levél vagy távsürgöny birtokába helyezi magát a végett, hogy annak tartalmát megtudja, vagy azt hasonló célból másnak jogtalanul átadja: vétséget követ el, és nyolcz napig terjedhető fogházzal, és száz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

11 <https://777blog.hu/2024/05/10/a-gyonasai-titok-alol-meg-a-gyonom-sem-adhat-felmentest-artner-peter-anya/> Letöltés időpontja: 2024. szeptember.

12 CODEX IURIS CANONICI AZ EGYHÁZI TÖRVÉNYKÖNYV.

13 A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvény cikk (Csemegi-kódex).

A ki pedig a fentebbi módon tudomására jutott titkot közlésezi, vagy azt a levél, távirat vagy távsürgöny küldőjének vagy a címzettnek károsítására használja fel: három hónapig terjedhető fogházzal és ezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

A bűnvádi eljárás csak a sértett fél indítványára indítható meg.”

Megfigyelhető, hogy a jogalkotó különválasztja a hivatalnok jogsértő magatartását (200. és 201. §) a magánszemély által elkövetett levéltitok sértéstől (327. §), és a hivatása gyakorlása közben elkövetett cselekményt súlyosabban rendeli büntetni.

A levéltitokra vonatkozó szabályozás a további büntető törvénykönyvekben is megmaradt. A jelenleg hatályos szabályozás korunk technikai fejlődéséhez igazodva az elektronikus hírközlő hálózat – ideértve az információs rendszert is – útján másnak továbbított közleményt kifürkészését is büntetni rendeli, meghagyva a hagyományos küldeményre vonatkozó szabályokat is.

„A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 224. § (1) Aki a) másnak közlést tartalmazó zárt küldeményét megsemmisíti, a tartalmának megismerése végett felbontja, megszerzi, vagy ilyen célból illetéktelen személynek átadja, illetve b) * elektronikus hírközlő hálózat – ideértve az információs rendszert is – útján másnak továbbított közleményt kifürkész, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt elzárással büntetendő.”¹⁴

Fontos megjegyeznünk, hogy a fenti szakterületi titokdefiníciók felsorolása az adott tevékenységhez kapcsolódó titoktartási kötelezettség fő szabályait említik, ezek mellett vannak olyan kivételeket rögzítő további részletszabályok, amelyek meghatározott feltételek fennállása esetén (például bűnüldözési érdekből) részben vagy teljesen mentesítést adnak a titoktartási kötelezettség alól, jogszabályban rögzített hatóság engedélyével.

Az előbbieken említett, közel sem teljeskörűen felsorolt egyes titok típusok önmagukban is képezhetnék egy-egy tanulmány tárgyát, azonban részletesebb kifejtésük túlmutat jelen írás keretein.

Titokfogalmak

A titok fogalmát számos jogtudós és szaktekintély megfogalmazta már. A magyar büntetőjogi források közül elsőként Angyal Pál büntetőjogász nevéhez köthetjük a titok fogalmának körülírását.¹⁵ Könyvében a tágabb értelemben és a szorosabb értelemben vett titok definícióját is górcső alá vette. „Tágabb értelemben titok, rés arcana mindaz a valóság (tünemény, jelenség vagy képzet), mely az emberek ismeretkörén kívül esik s melynek ismeretéhez az ember értelmének gyengesége s érzékszerveink tökéletlensége miatt hozzá nem férhet.”

A szerző hozzáteszi, hogy a fenti fogalom meghatározás tulajdonképpen mellőzhető is lenne, jelentősége ugyanakkor abban rejlik, hogy ezáltal összevethetővé válik a jogi szem-

14 Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 224. §.

15 ANGYAL Pál: A titok védelme anyagi és alaki büntetőjogunkban. Athenaeum, 1908. 10–11.

pontból releváns szorosabb értelemben vett titok fogalmára. „Szorosabb értelemben vett titok – secretum – mindaz a bárki által megismerhető, de tényleg csak egy vagy korlátozott számú egyén tudatkörében létező és harmadik személyek elől elzárt oly valóság (tünemény, jelenség, képzet, érzélem, gondolat stb. s mindezek megtestesítői), melyre vonatkozólag bizonyos méltánylandó érdek azt kívánja, hogy az mások ismeretkörébe ne jusson.”¹⁶

Pajcsics József Szemelvények a titokvédelem hazai szabályozásának történetéből című írásában Angyal Pál definíciójának értelmezéseként azt fejt ki, hogy a titok objektív és szubjektív tényezőből áll. Egyrészt valamely közölhető jelenségből, amelyet el lehet vonni mások ismerete elől (objektív elem), másrészt arra irányzott akaratból, hogy ilyen jelenséget más meg ne ismerjen (szubjektív elem). Mindkét elem elengedhetetlen ismérve a fogalomnak, amelynek megléte nélkül titokról (secretum) nem beszélhetünk. A titok elleni támadás mindig a rejtve maradás ellen irányul.¹⁷

Jelen sorok közzétételének időpontjáig a legátfogóbb – egyben hiánypótló – titokfogalom meghatározás Gál István László tollából olvasható, melyben a szerző a titok önálló definícióját alkotta meg az alábbiak szerint:¹⁸

„A titok a legtágabb értelemben az emberi természetben rejlő, az emberré válás folyamatának egy adott minőségi fokán megjelenő kategória. Titok mindaz, amelyről kizárólag egy meghatározott számú ember tud, és amelynek meghatározott ideig történő titokban maradása – értéktartalmától függetlenül – egy vagy több ember vagy a társadalom érdekében áll, és a titokban tartás érdekében a titok birtokosa a megfelelő intézkedéseket megtette. Ha a jog által is védett titokkal kapcsolatos titoktartást egyfajta speciális jogviszonyként vizsgáljuk, akkor vele kapcsolatban a következő megállapításokat tehetjük:

- mindig emberek között fennálló;
- abszolút szerkezetű jogviszony (mindenki köteles tőrni, hogy a titokgazda csak azzal ossza meg a titkot, akivel szeretné);
- mindig meghatározott időkereten belül létezik;
- a tárgy valamilyen értéket magában rejtő információ, amely jogi védelmet is igényel és egyben érdemel; valamint
- ennek az információnak az elvesztése, megsemmisülése, nyilvánosságra hozatala vagy illetéktelen személy számára történő hozzáférhetővé tétele különböző jogágak által szabályozott jogkövetkezményeket von maga után.”

Az adatok védelme szabályozási módszerét folyamatosan igazítani szükséges az aktuális folyamatokhoz.

Az eddigi általános, szakspecifikus és elméleti szempontú előzményeket követően, a titoktartás általános és közéleti jelentőségének bemutatására kísérletet tevő eddigi gondolatokat követően kétség sem lehet afelől, hogy az állam és különböző szervezeti egységeinek is alapvető érdeke fűződik ahhoz, hogy bizonyos információk, adatok esetében, indokolt érdekből biztosítsa ezen információk meghatározott ideig történő titokban

tartását, az erre irányuló szabályozás rendelkezéseinek betartása mellett.

Egy jogállamban az állampolgárok részéről alapvető elvárás a közügyek átláthatósága, az állam működésének mindenki számára történő megismerhetősége. Az átláthatóság követelményének elve ugyanakkor bizonyos esetekben szükségszerűen alárendeltté válik, amikor az állam valamely szerve valamely méltányolható és indokolt okból bizonyos információk elérhetőségét korlátozza, és meghatározott ideig azok hozzáférhetőségét nem teszi lehetővé. Bizonyos, kizárólag szűk körben való megismerhetőségéhez nemzetbiztonsági, nemzetgazdasági érdekek fűződnek, melyekhez a korlátozott hozzáférés létjogosultsága vitathatatlan. Valamely adat meghatározott szintű védelme fogalmilag egybeesik azzal, hogy csupán azon szűk kör számára maradhatnak ismertek, akik törvény által szabályozott feltételekkel jogosultak az adatot megvédeni, vagyis mások előtti megismerését megakadályozni.

A már korábban hivatkozott, a Csemegi-kódex 479. §-ában a hivatali titok megsértésére vonatkozó rendelkezést a magyar állam biztonságát és nemzetközi érdekét veszélyeztető egyes cselekmények büntetéséről szóló 1940. évi XVIII. törvénycikk 4. §-a helyezte hatályon kívül és az alábbi, lényegesen bővebb tartalmú rendelkezést léptette hatályba:¹⁹

„Vétséget követ el és öt évig terjedhető fogházzal büntendő, aki közhivatalnoki állásánál (3. §), hivatalos megbízásánál vagy a hatósággal fennálló szolgálati vagy szerződéses viszonyánál fogva birtokába vagy tudomására jutott hivatali titok nyilvánosságra hoz, illetéktelen személlyel közöl, illetéktelen személynek más módon hozzáférhetővé tesz vagy saját céljára felhasználja.

Az első bekezdésben meghatározott büntetés alá esik az is, aki hivatali titoknak jogosulatlanul birtokába helyezkedik vagy az ily módon megszerzett hivatali titkot mással közli, közléstesi vagy saját céljára felhasználja.

Hivatali titoknak kell tekinteni mindazt, amit jogszabály, fennálló gyakorlat, szolgálati szabályzat, ügyrend, a hivatali felsőbbtség utasítása hivatali titoknak nyilvánít, vagy enélkül is mindazt, amiről a cselekmény elkövetője tudta vagy tudhatta, hogy annak az első vagy második bekezdésben meghatározott megszerzésével, közlésével vagy felhasználásával közérdeket vagy jogos magánérdeket sért.

Hivatali titoknak kell tekinteni az állam, a törvényhatóság, a község intézetének, közintézményének, közművének vagy üzemének üzleti vagy üzemi titkát is.”

Megfigyelhető, hogy a módosított szakasz jelentősen felemeli a kiszabható büntetés felső határát, illetve részletesebben meghatározza a hivatali titoksértés elkövetési magatartásait.

Az államtitok és a hivatali titok büntetőjogi védelméről szóló 1951. évi 21. törvényerejű rendelet minden eddigénél részletesebben szabályozza az államtitok és a hivatali titok fogalmát és azok megsértésének szankcióit. Ennek indokait az akkori világhrend feszült politikai érdekellentéteiben találhatjuk meg.²⁰

A rendelet részletszabályokat tartalmazó 1–9. §-ait a Büntető Törvénykönyv hatálybalépéséről, végrehajtásáról és egyes szabálysértésekről szóló 1962. évi 10. törvényerejű rendelet

16 Uo. 13.

17 PAJCSICS JÓZSEF: Szemelvények a titokvédelem hazai szabályozásának történetéből. *Belügyi Szemle*, 7–8. sz. (1995.) 38.

18 GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ: *A magyar állam titkainak büntetőjogi védelme*. Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021.

19 A magyar állam biztonságát és nemzetközi érdekét veszélyeztető egyes cselekmények büntetéséről szóló 1940. évi XVIII. törvénycikk.

20 Az államtitok és a hivatali titok büntetőjogi védelméről szóló 1951. évi 21. törvényerejű rendelet.

helyezte hatályon kívül, a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény hatálybalépésekor. Érdekességként jegyezhető meg, hogy az 1951. évi 21. törvényerejű rendelet preambuluma hatályban maradt egészen az 1960 előtt kibocsátott jogszabályok rendezéséről szóló 1987. évi XII. törvény általi hatályon kívül helyezéséig.^{21, 22}

Az államtitoknak tekintendő adatok megállapításáról szóló 9/1955. (II. 15.) MT rendelet az 1951. évi 21. törvényerejű rendelet alapján az államtitoknak tekintendő okmány, terv, vázlat, rajz, modell, minta stb. (továbbiakban: adat) alábbi jegyzékét állapítja meg.²³ Fejezetekben csoportosítva ezek: I. Az ország védelmére és biztonságára vonatkozó adatok, II. Gazdasági jellegű adatok, valamint III. Egyéb jellegű adatok. Utóbbi a Magyar Népköztársaságnak külföldi államokkal folytatott tárgyalásairól, kapcsolatairól, megállapodásairól, valamint a külpolitika és külkereskedelem terén tett intézkedéseiről szóló adatok, nyilvánosságra hozatalukig, az állami rejtjel és rejtjelezett levelezés tartalma, valamint a törvénytervezetek, elnöki tanácsi és minisztertanácsi előterjesztések, a törvények, rendeletek, illetve határozatok nyilvános megjelenésükig. Ezen rendeletet az államtitoknak tekintendő adatok megállapításáról szóló 9/1955. (II. 15.) MT rendelet módosításáról szóló 34/1957. (VI. 16.) Korm. rendelet módosította.

Az államtitoknak tekintendő adatokról szóló 31/1963. Korm. rendelet, az államtitok és a szolgálati titok védelméről szóló 14/1971. Korm. rendelet, valamint 1987. évi 5. törvényerejű rendelet [az államtitokról és a szolgálati titokról, egységes szerkezetben a végrehajtására kiadott 17/1987. (VI. 9.) MT rendelettel] rendelkezései az adott kor politikai viszonyaihoz igazították a részletszabályokat.

Az 1961. évi V. törvény már külön szakaszokat szentel az államtitoksértés és a szolgálati titok-sértés elkövetési magatartására és szankcionálásának szabályozására, valamint külön pontban szerepel az államtitoksértés feljelentésének elmulasztása is (160., 161. és 162. §).²⁴

Mérföldkönek tekinthető az állam titkos adatainak védelmének törvényi szintű szabályozásában a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 147. §-a:²⁵ „(1) Aki idegen hatalom vagy idegen szervezet részére Magyarország ellen hír-

szelő tevékenységet végez, büntetést követ el, és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki az (1) bekezdésben meghatározott kémkedést szigorúan titkos minősítésű nemzeti adat vagy nemzetközi szerződésben e minősítésű adatnak megfelelően külföldi minősített adat kiszolgáltatásával követi el, öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) Aki kémkedésre irányuló előkészületet követ el, büntetést követően öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(4) Nem büntethető a hírszerző tevékenységre ajánlkozás vagy vállalkozás miatt, aki – mielőtt egyéb hírszerző tevékenységet fejtett volna ki – az ajánlkozását vagy vállalkozását a hatóságoknak bejelenti, és a külföldi kapcsolatát teljesen feltárja.”

A törvény értelmező rendelkezései között található 224. § alapján szigorúan titkos és titkos minősítésű adattal, bizalmas minősítésű adattal, valamint korlátozott terjesztésű minősítésű adattal visszaélés miatt büntetőeljárásnak csak a minősített adat védelméről szóló törvényben az adott adatfajta minősítésére jogosult szerv vagy személy feljelentése alapján van helye.²⁶ Ezen rendelkezést az 1987. évi 5. tvr. hatályon kívül helyezte.

A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény új alapokra helyezte a szabályozást, a XLIII. fejezet Tiltott adat-szerzés alfejezet 422. §-ában rendelkezik a személyes adat, magántitok, gazdasági titok vagy üzleti titok jogosulatlan megismerésére irányuló elkövetői magatartásokról és az szankcióiról.²⁷

Ugyancsak jelentős lépés a magyar szabályozásban az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1995. évi LXV. törvény megjelenése, valamint a ma is hatályos, a minősített adat védelméről szóló 2009. évi CLV. törvény, melyek elemzése egy tanulmány önálló tárgyát képezheti.

Konklúzió

Zárószóként megállapíthatjuk, hogy egyes információk titokban tartása mind a magánéletben, mind bizonyos foglalkozás és hivatások, mind pedig a gazdasági és politikai értelemben létfontosságú, ezért szükség van az azokat védő szabályozás folyamatos nyomon követésére és az adott gazdasági, politika és napjainkban egyre gyorsabban fejlődő technológiai viszonyokhoz, körülményekhez igazítani.

21 A Büntető Törvénykönyv hatálybalépéséről, végrehajtásáról és egyes szabálysértésekről szóló 1962. évi 10. törvényerejű rendelet melléklete.

22 Az 1960 előtt kibocsátott jogszabályok rendezéséről szóló 1987. évi XII. törvény 1. számú melléklete.

23 Az államtitoknak tekintendő adatok megállapításáról szóló 9/1955. (II. 15.) MT rendelet.

24 1961. évi V. törvény.

25 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 147. §.

26 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 224. §.

27 A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 422. §.

NOGEL MÓNIKA*

A kompetens szakértő közreműködését biztosító jogi szabályozás zsákutcái Magyarországon

I. Bevezetés

Az egyes törvényeknek az igazságügyi szakértőkkel és a szakértői bizonyítással összefüggő módosításáról szóló 2024. évi LI. törvény számos ponton módosította a szakértői működésre vonatkozó joganyagot.¹ Az igazságügyi szakértőként kirendelhető szervezetek listája kibővült, magában foglalva immár a költségvetési kutatóhelyeket és szervezeteket, valamint a Magyar Mérnöki Kamarát és a Magyar Építész Kamarát is. Az egyes ágazati szakértők² kérelemre automatikusan bejegyezhetővé válnak az igazságügyi szakértői névjegyzékbe. Ezzel párhuzamosan az eseti szakértők köre is jelentősen kiszélesedett. A törvény emellett csökkentette az igazságügyi szakértőket érintő egyes adminisztrációs terheket. A módosítások deklarált célja a „szakértői pálya vonzónak tétel”, továbbá az, hogy „a megfelelő szaktudással és szakmai tapasztalattal rendelkező személyeket az igazságügyi szakértői névjegyzék irányába terelje”.³ Ugyanakkor e célok mentén vizsgálva a módosított rendelkezéseket, arra a következtetésre juthatunk, hogy azok egy része valójában nem az igazságügyi, hanem az eseti szakértői lét felé tereli a szakembereket, ami számos kockázatot rejt magában az igazságszolgáltatás számára. Másrészt, akár az eseti szakértői, akár az igazságügyi szakértői közreműködés lehetőségét vizsgáljuk, a módosítás olyan könnyítéseket tartalmaz, amelyek valóban gyorsítják a szakértővé válás folyamatát, viszont ezt többnyire a minőség rovására teszik. Természetesen érthető a törekvés, hogy az egyes szakterületeken kiala-

* egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológiai és Kriminológiai Tanszék

1 A módosítások 2025. január 1-jén lépnek hatályba.

2 A rendelkezés az alábbi ágazati szakértőket fedi le: tűzvédelmi, munkabiztonsági, agrárgazdasági és agrárvidék-fejlesztési, közlekedési, ipari, környezetvédelmi, természetvédelmi, vízügyi és tájvédelmi, építésügyi műszaki, településrendezési és műemléki ágazat.

3 Indokolás az egyes törvényeknek az igazságügyi szakértőkkel és a szakértői bizonyítással összefüggő módosításáról szóló 2024. évi LI. törvényhez, [1] pont.

II. A szakértői kompetencia mibenléte

A mai köznyelvben a kompetencia kifejezésnek kétféle értelme van:

- jogkör, illetékesség, jogosultság;
- szakértelem, hozzáértés, alkalmasság.

A kompetencia fogalma az egyén minősítésére a kompetens és inkompetens szavakkal válik kifejezővé. Ekként, a kompetens azt jelenti, hogy a személy

- illetékes, jogosult, felhatalmazott;
- szakmailag hozzáértő, megfelelő.

A kompetencia nem általános szinonimája a képességnek (*skill*), hanem meghatározott képesség (*ability*) bizonyos komplex feladatok adott kontextusban történő sikeres megoldására. A fogalom magában foglalja az ismeretek mobilizálását, a kognitív és gyakorlati képességeket, a szociális és magatartási komponenseket és attitűdöket, az érzelmeket és az értékeket egyaránt.⁴ A kompetencia megfogható úgy is, mint valamely funkciót szolgáló motívum- és tudásrendszer (képesség- és ismeretrendszer).⁵ Egy másik megfogalmazásban a kompetencia a tudás és készségek alkalmazásának bizonyított képessége, valamint adott esetben bizonyított személyes jellemzők megléte.⁶ A kompetens személy tehát ért ahhoz, amit csinál, ért ahhoz a kérdéshez, amit megválaszol.⁷

4 RYCHEN, D. S. – SALGANIK, L. H. (eds.). (2003): *Key competencies for a successful life and a well-functioning society*. Hogrefe & Huber.

5 NAGY József (2001): A személyiség alaprendszere: a célorientált pedagógia elégtelensége, a kritériumorientált pedagógia lehetősége. *Iskolakultúra*, 2001/9, 22–38.

6 FARKAS József (2009). A Nemzeti Képesítési Keretrendszerek fejlődése Európában. In *Kompetencia, tanulási eredmények, képesítési keretrendszerek: Témakörök az Európai Unió képzési politika új fogalmainak és törekvéseinek megértéséhez a nemzetközi szakirodalom alapján* (108). Tempus Közalapítvány, Budapest.

7 KOVÁCS Gábor (2016): Szakkonzultáns és társszakértő szerepe az orvosszakértői bizonyításban. *Magyar Jog*, 2016/11, 659–668.; KOVÁCS Gábor (2016): Szakkonzultánsok és társszakértők. Szakértői bizonyítás tévúton. *Med. et Jur.*, 2016/1, 655–670.; KOVÁCS, Gábor – PADÁR, Zsolt (2015):

A szakirodalom a szakértői kompetencia különböző aspektusait hangsúlyozza. Angyal Pál szerint „a szakértőül való alkalmazás feltétele a szükséges szakértelem, azaz a vonatkozó tapasztalati törvényekben való jártasság (periti habiles), miért is az, ki az illető vizsgálat teljesítésére vagy véleményadására magát kellően képesnek nem érzi, szakértőül nem alkalmazható, illetőleg amennyiben kirendeltetett, felmentendő”.⁸ Székely János szerint „a szakértelem a tapasztalati tételek ismeretét jelenti, amelyek lehetnek kialakult tudományos vagy technikai tételek, amelyek szakkönyvekben is megtalálhatók, lehetnek azonban olyanok is, amelyeket a szakértő hosszú évek gyakorlata alapján elsajátított ugyan, ámde alkalmazásuk még nem teljesen tudatos”.⁹ Székely azt is hangsúlyozza, hogy az egyéni tapasztalatnak verifikálhatónak kell lennie ahhoz, hogy tapasztalati tételként kezelhető legyen.¹⁰ Kereszty Béla szerint „a szakértői kompetencia azt a jogosultságot, egyszersmind szükségességet jelenti egy adott ügyben eljáró hatóság számára, hogy az eléje került ügyben hozandó döntéshez az annak alapjául szolgáló történeti tényállás bizonyítását minél teljesebbé és lehetőség szerint vitathatatlaná tegye”.¹¹ Erdei Árpád felhívja a figyelmet, hogy „az egyes jogrendszerek különböző megoldásokat választanak a kompetencia megállapítására. Az angolszász jogban például a szakértői kvalifikációk (nem pusztán a végzettség, hanem a tényleges szakmai tapasztalat, a szakértő szakmai hitelessége) döntik el, hogy a szakértő kompetensnek tekinthető-e egy adott szakkérdésben. Ha a tárgyaláson a szakértő nem tudja bizonyítani a jártasságát az adott szakterületen, véleménye nem fogadható el szakvéleményként.”¹²

Az elmúlt években a témakörben megjelent hazai tanulmányok közül az alábbiakat emelhetjük ki. Filep László kifejti, hogy „a szakértő mindenkor szakértelme a tanulmányai és a gyakorlati tevékenysége során létrejövő specifikus kompetenciák integráns egysége, amely a tudomány és technika fejlődésének hatására folyamatosan javul és dezintegrálódik, míg a periodikusan zajló jogi és szakmai képzések, valamint a folyamatos szakmai és szakértői tevékenység hatásaként gyarapszik, és újräépül”.¹³ A jelen sorok szerzője több publikációban rámutatott,¹⁴ hogy bár

alapvető elvárás, hogy a szakértő rendelkezzen a szükséges formális jogi felhatalmazással az adott szakterületen történő eljárásra – tehát jogszerűen legyen kirendelve vagy megbízva, szerepeljen az igazságügyi szakértői névjegyzékben, teljesítse az igazságügyi szakértői kinevezés feltételeit és ne álljon fenn vele szemben kizárási ok – ez önmagában nem elegendő. A szakértőtől elvárható ezenfelül az is, hogy bizonyítottan olyan szakismerettel és tapasztalattal rendelkezzen, amely a szakvéleményének hiteltérdemlőségét garantálja. Ennek részét képezi a saját szakterületének hiánytalan ismeretén túl a szakértőkre vonatkozó speciális ismeretanyagban való eligazodás és az a képesség is, hogy a jogi eljárásban bizonyító erővel bírő szakvéleményt tudjon előterjeszteni. Utóbbihoz az is hozzátartozik, hogy a szakértő nem csupán a szűkebb szakterületén rendelkezik elméleti és tapasztalati tudással, hanem speciális „szakértői ismeretei” is vannak:

- tisztában van azzal, milyen jogai és kötelezettségei vannak az eljárásban;
- ismeri a szakértői vélemény előterjesztésére vonatkozó szabályokat, a szakvélemény formai és tartalmi követelményeit;
- érti az eljárás célját és ismeri a bizonyítási eljárásra vonatkozó szabályokat;
- pontosan érti, hogy a kirendelésben feltett szakkérdések miként viszonyulnak az eljárás fő jogi kérdéséhez;
- eligazodik a jogi terminológiában;
- (fel)ismeri kompetenciájának határait;
- különbséget tud tenni jogkérdés és szakkérdés között;
- ismeri a szakterületén elfogadott szakértői vizsgálatok jogi és szakmai szabályait (ideértve a módszertani leveleket is), a módszerek jellegzetességeit, alkalmazási körét és limitációit;
- a jogi szakértő (jogalkalmazó) számára a jogi döntéshez felhasználható, releváns szakmai következtetést tud levonni;
- meg tudja adni a szakvélemény valószínűségének a fokát (ha alkalmazható);
- szakvéleményét úgy tudja megfogalmazni, hogy azt a kirendelő és az eljárás valamennyi alanya értelmezni tudja és az ne legyen kétértelmű vagy félreérthető.¹⁵

Pádár Zsolt azt hangsúlyozza, hogy a szakértői gondolkodás jelentősen eltér – el kell, hogy térjen – az általános gondolkodásmódtól, de még az általánosan értelmezett tudományos gondolkodásmódtól is.¹⁶ Pádár idézi Keith Inman és Norah Rudin megállapítását: „A kritikus gondolkodás az első olyan készség, melyet a szakértőnek a kezdeti lépésektől az ügyben végzett vizsgálatok és következtetések minden fázisában használnia kell. Gondolkodásunkat túl gyakran szűkítik be az általunk igaznak hitt, illetve feltételezett dolgok éppúgy, mint a megfelelni vágyás kényszere, de a hozzáértő, kompetens elemző munkája egyetlen szakaszában sem áldozza fel a mély meggondolást.”¹⁷

Az igazságügyi szakértői szakterületek tagolása és a szakértői kompetencia. *Ügyészek Lapja*, 2016/6, 13–22.

15 NOGEL MÓNika (2022): A szakvélemény hiteltérdemlőségének jogalkalmazói értékelése In: FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián (szerk.) *Kriminálisztika*, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó 624 p.; NOGEL MÓNika (2020): i. m.

16 PÁDÁR Zsolt (2022): A szakértő és a gondolkodás – A forenzikus megismerés egyik lehetséges útja. *Jog – Állam – Politika*, 2022/3.

17 INMAN, Keith – RUDIN, Norah (2000): Principles and Practice of

Misinterpretation of Sample Contamination in a Hungarian Casework. *Forensic Science International: Genetics Supplement Series*, 2015/1, 425–427.; KOVÁCS Gábor (2008): Igazságügyi szakértők szerepe a büntetőeljárásban. In: BENISNÉ GYÖRFFY Iona (szerk.): *Huszonhetedik Jogász Vándorgyűlés*, Pécs, 92–101.

8 ANGYAL Pál (1915): *A magyar büntetőeljárás jogi tankönyve*. Budapest, Athenaeum. 338.

9 SZÉKELY, János (1967): *Szakértők az igazságszolgáltatásban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 29

10 Uo.

11 KERESZTY Béla: A szakértői bizonyítás valós szerepe a közlekedési bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokban. In: Nagy Ferenc (szerk.): *Ad futuram memoriam. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007. 110.

12 ERDEI, Árpád (1987): *Tény és jog a szakvéleményben*. Budapest, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó.36

13 FILEP László (2020): *Igazságügyi szakértői névjegyzék, kompetenciák 48–49. In: SZAKÁLY Zsuzsa (szerk.) Szakkérdésekről szakértőknek – Igazságügyi szakértőkre vonatkozó jogi kérdések tudományos és gyakorlati megközelítésből*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó.

14 NOGEL MÓNika (2020): *A szakértői bizonyítás aktuális kérdései*. HVG-ORAC, Budapest; NOGEL MÓNika (2019a): A szakértői bizonyítással szemben támasztott követelmények szigorodása az Amerikai Egyesült Államokban. *Jog – Állam – Politika*, 2019/3, 11–20.; NOGEL, MÓNika (2017c): Výchnam značekého posudku v trestnom konaní (Európsky prehľad). In: FRYŠTÁK, Marek – HRUŠÁKOVÁ, Milana – VALDHANS, Jiří (szerk.): *Acta Universitatis Brunensis: Dny Práva 2016 – Days of Law 2016 X*. Meze a možnosti inspirace trestního řízení. Brno, Masaryk University, 150–164.; NOGEL MÓNika (2019):

Kovács Gábor szintén felhívja a figyelmet a szakértőkre ható kognitív torzító hatások minimalizálásának fontosságára.¹⁸ A szakértőknek ugyanis tudatosítaniuk kell, hogy a kognitív hibák és heurisztikák akaratukon kívül is hatnak a döntéshozatali mechanizmusokra.¹⁹

A szakértői kompetencia hiánya ebből fakadóan nem szűkíthető le arra az esetre, ha a szakértő olyan kérdésben nyilatkozik, amely a szakértő a névjegyzékbe bejegyzett szakterületén kívüli más, az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről szóló 9/2006. (II. 27.) IM rendeletben meghatározott szakterületre tartozik. A kompetencia túllépése megnyilvánulhat például az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet előírásainak megsértésében, a szakértő „szakosodásával” összefüggő jelenségben,²⁰ az adott konkrét szakkérdésben való járatlanságában, vagy abban, hogy jogkérdésben nyilatkozik stb. Ennek fényében félreérthető és téves a 9/2006. (II. 27.) IM rendeletre „kompetenciarendelektént” hivatkozni, és hibás a Szaktv. „kompetenciavétség”²¹ meghatározása is.

Fentieket összegezve, a szakértői kompetencia a következőképpen definiálható: A szakértői kompetencia az a különleges szakértelem, ami a szakértőt végzettsége,²² a releváns szakterületen szerzett megfelelő idejű szakmai tapasztalata, naprakész elméleti tudása, szakmai jártassága,²³ a szakértői tevékenységre vonatkozó speciális szakmai, módszertani és jogi előírások ismerete, az analitikai és kritikus gondolkodásra való képesség és didaktikus készségei alapján alkalmassá teszik a jogalkalmazó hiányzó szakismeretének pótlására azon a szakterületen, amelyen jogi felhatalmazással rendelkezik szakértőként eljárni. Utóbbi követelménynek része az, hogy a szakértő a kirendelésben rögzített szakterületen szerepeljen az igazságügyi szakértői névjegyzékben, megfelelően a szakértői kinevezés feltételeinek,²⁴ az adott eljárásra vonatkozó jogi szabályoknak megfelelően rendeljék ki vagy vegyék

igénybe magánszakértőként,²⁵ és ne álljon fel vele szemben kizárási ok (1. ábra).

1. ábra: A szakértői kompetencia összetevői. (A szerző saját szerkesztése)

Fentiekből következik, hogy senki sem születik szakértőnek, és diplomája átvételekor, sőt néhány éves bizonyos munkakörben eltöltött idővel sem válik automatikusan alkalmassá arra, hogy jogi eljárásokban „a hatóság kirendelése vagy megbízás alapján, a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleménnyel, a függetlenség és pártatlanság követelményének megtartásával döntse el a szakkérdést, és segítse a tényállás megállapítását”.²⁶ Ahogyan a szakértőnek alaposan meg kell ismernie saját szakterületét, úgy a szakértői tevékenység módszertanát, sajátos logikáját és szabályrendszerét is el kell sajátítania. Ezt segítheti a szakértőjelöltként töltött idő, különféle továbbképzések, valamint a tapasztalat, amelyeket az eljárások során gyűjt, beleértve a bírósági tárgyalásokon szerzett ismereteket is. Ahogy nem várható el, hogy egy frissen végzett, szakmai gyakorlatát épphogy befejező jogász azonnal hatékonyan és szakszerűen eljárjon védőként, ügyészként vagy bíróként, úgy téves lenne azt feltételezni, hogy egy meghatározott szakmai képzettséggel rendelkező szakember automatikusan képes az elvárt színvonalú szakértői munkára.

III. Kis túlzással bárkiből lehet szakértő – A minőség útvesztői

Wirth Béla és Ferencz Miklós „A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban” című, a Kúria Joggyakorlat-elemző Csoportja által 2014-ben, az Összefoglaló véleményében²⁷ publikált ta-

²⁵ E körben a több szakértő igénybevételére vonatkozó rendelkezések betartása, a 282/2007. (X. 26.) Korm. rendeletben rögzített kizárólagossági, elsődlegességi stb. szabályok betartásának is relevanciája van.

²⁶ Szaktv. 3. § (1) bek. A rendelkezés kritikáját lásd: NOGEL Mónika (2020): i. m. 36–38.

²⁷ Kúria Joggyakorlat-elemző Csoport (szerk.) (2014): (szerk.): Összefoglaló vélemény a szakértői bizonyításról. https://kuria-birosag.hu/hu/joggyak_csop/szakertoi-bizonyitas-birosagi-eljarasban-targykoru-joggyakorlat-elemzo-csoport.

Criminalistics: The Profession of Forensic Science. 1st ed. CRC Press. idézi: PÁDÁR Zsolt (2022): A szakértő és a gondolkodás – A forenzikus megismerés egyik lehetséges útja. *Jog – Állam – Politika*, 2022/3.

¹⁸ KOVÁCS Gábor (2022): A kognitív torzítás veszélyei a szakértői véleményalkotásban. *Jog – Állam – Politika*, 2022/03.; KOVÁCS, Gábor – NOGEL, Mónika (2017): Comparative Analysis of the Legal Regulation of Forensic Experts in Europe. *Forensic Science International* 277, 81–82.; KOVÁCS, Gábor – NOGEL, Mónika (2017): Activity of Forensic Experts and Quality Assurance in Hungary. *Forensic Science International*, 277, 257–258.

¹⁹ KOVÁCS Gábor (2020): Az ítéletalkotás csapdái. In: MADAI Sándor – PALLAGI Anikó – POLT Péter (szerk.): *Sic itur ad astra: Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére*, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó (2020) 285–294.

²⁰ Vö. Kúria Kfv.38072/2017/11. számú precedensképes határozata.

²¹ Szaktv. 2. § 10. pont: „kompetenciavétség: az a fegyelmi vétség, amelyet az igazságügyi szakértő a névjegyzékbe bejegyzett szakterületén kívüli más, az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről szóló miniszteri rendeletben meghatározott szakterületre tartozó eljárásánál követ el”.

²² Végzettség: A végzettség egy formális oktatási eredmény, amelyet egy adott képzési program (például főiskolai/egyetemi diploma vagy szakirányú képzés) sikeres elvégzésével ér el a szakértő, és amelynek elvégzését hitelt érdemlően államilag elismert hivatalos dokumentummal tudja igazolni.

²³ Jártasság: a szükséges szakmai ismeretek és készségek megléte.

²⁴ Eseti szakértő esetében az eseti szakértő kirendelésére vonatkozó feltételeknek kell megfelelni. Erre vonatkozóan a tanulmány következő fejezetei részletesen kitérnek.

nulmányukban felhívták a figyelmet arra a problémára, hogy hazánkban szakmai alkalmassági vizsgálat nélkül lehet szakértői listára kerülni és a szakértővé válás alanyi jog²⁸(azaz, egyedül a képzettség és a gyakorlati idő számít, kiegészítve természetesen bizonyos formai feltételekkel²⁹). E megállapítást a két szerző az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló 2005. évi XLVII. törvény (régii Szaktv.) kapcsán tette, viszont a 2016-os Szaktv.-re ugyanígy igaz. Jelenleg nincs olyan jogszabály Magyarországon, amely biztosítaná, hogy kizárólag kiváló szakemberek kerüljenek szakértői pozícióba. Úgy vélem, hogy a 2025-től hatályba lépő új rendelkezések egy része inkább visszalépést jelenthet a minőségi szakértői munka előmozdítása helyett. Kivételt képez a Szaktv. 16. § (1) bekezdésének módosítása, amely értelmében „Az igazságügyi szakértő köteles a szakértői tevékenysége gyakorlásához szükséges rendszeres, a miniszter által szervezett, külön jogszabályban előírt szakmai továbbképzéseken részt venni, és a miniszter rendeletében előírt képzési kötelezettség teljesítését kreditpontokkal igazolni.” A rendszeres továbbképzési kötelezettség teljesítésének előírása egyébként már a Szaktv. 2016-ban hatályba lépett változatában is megjelent, a gyakorlati megvalósítást kizárólag az akadályozta, hogy a részletszabályokat tartalmazó végrehajtási rendelet soha nem készült el. Remélhetőleg a jelenlegi törvénymódosítás hatálybalépéséig elkészül a rendelet, és a régóta beharangozott továbbképzések végre elindulhatnak.

Nem feltétlenül indokolt ugyanakkor az optimizmus a módosítás egyéb elemeit illetően. A törvénymódosítás révén a megfelelő végzettséggel rendelkező szakemberek számára gyorsabbá válik az igazságügyi szakértői kinevezés azzal, hogy az előírt gyakorlati időt öt évről két évre csökkentették,³⁰ de kérdéses, hogy ezzel egyidejűleg a módosító törvény preambulumban megfogalmazott ígéret – miszerint „a módosítások a jövőben is biztosítják, hogy kizárólag a legfelkészültebb szakemberek végezhesenek szakértői tevékenységet, és csak magas színvonalú szakvélemények készüljenek a jogalkalmazó szervek számára”³¹ – valóban teljesülni fog-e?

Tanulmányomban két alapvető koncepcionális változásra összpontosítok: az egyik a szakértőjelölti rendszer megszüntetése, a másik pedig az eseti szakértők igénybevételére vonatkozó kivételességi szabályok látványos lazulása.

III.1. Kihagyott ziccer: A fejlődőképes szakértőjelölti rendszer fejlesztése helyett megszüntetés

Az igazságügyi szakértői névjegyzékbe történő bejegyzés feltételei között a Szaktv. hatálybalépésétől kezdődően feltétel-

ként szerepel többek között az is, hogy a kérelmező a 9/2008 (II. 27). IM rendeletben részletezett szakértőjelölti jelölti időt vagy szakértőjelöltként kötelező szakmai közreműködőként elvégzett ügyszámot is teljesítsen és igazolja. A 2016-ban elfogadott Szaktv.-hez fűzött indokolás úgy fogalmazott, hogy a törvény „új rendelkezéseket tartalmaz az igazságügyi szakértő, a kamara és a hatóság minőségbiztosítási feladataival összefüggésben”. Ezen új „minőségbiztosítási” intézmények körében például bevezette a szakértőjelölt intézményét. Az indokolás így szól: „Új elemként jelenik meg, hogy az igazságügyi szakértőként eljárni kívánó kérelmezőnek a kötelező szakértőjelölti jelölti időt, illetve szakértőjelöltként kötelező szakmai közreműködőként elvégzett ügyszám teljesítését, továbbá a Kamara által külön szabályzatban előírt képzési és vizsgafeltételek teljesítését igazolnia kell. Ez a rendelkezés azt hivatott előmozdítani, hogy a kérelmezők megfelelő gyakorlatot szerezzenek a szakvélemények minőségének javulása érdekében. A szakértőjelölt munkáját felügyelő igazságügyi szakértő (a továbbiakban: mentor) mellett tevékenykedő szakértőjelölt gyakorlati tapasztalatokat szerezhethet szakmai és módszertani kérdésekben egyaránt, ezzel előmozdítva a későbbiekben adott szakvélemények felhasználhatóságát, egyúttal az eljárások hatékony lezárását.”³²

A 2024. évi LI. törvény a szakértőjelölti időt, mint a szakértővé válást nehezítő „adminisztrációs terhet” eltörli, ezzel is gyorsítva az igazságügyi szakértővé válás folyamatát.³³

A 2016-ban bevezetett, és jelen cikk írásakor még működő szakértőjelölti rendszer egyáltalán nem hiba nélküli.³⁴ Egyrészt maga a törvényi szabályozás szövege tette a kezdetektől kétségesse, hogy a szakértőjelöltség intézménye ebben a formában be tudja-e tölteni a célját. A jelölti időszak célja ugyanis „az igazságügyi szakértői tevékenység folytatásához szükséges elméleti és gyakorlati ismeretek megszerzése”³⁵ volt, viszont a jelölt számára csak a szakvélemény előkészítésében való közreműködést teszi lehetővé és előírja, hogy a jelölt „a tevékenységét minden esetben kizárólag mentora irányítása és szakmai felügyelete mellett végezheti”.³⁶ A jelölti közreműködés ilyen fokú korlátozása mellett megkérdőjelezhető, hogyan lehet az igazságügyi szakértői tevékenység folytatásához szükséges elméleti és gyakorlati ismereteket megszerezni. Másrészt a gyakorlatban kivitelezhető, hogy a jelölt minden lépését felügyelje a mentor, különös tekintettel arra, hogy nincs olyan előírás, hogy a mentor ugyanazon a szakterületen legyen igazságügyi szakértő,

32 T/9782. számú törvényjavaslat indokolással – az igazságügyi szakértőkről

33 A Nemzeti Szakértői és Kutató Központnál (NSZKK) állományban lévő szakértőjelöltek szakértő gyakornok megnevezés alatt kerülnek továbbfoglalkoztatásra. Itt érdemes megjegyezni, hogy az NSZKK állományában szakértőjelölti munkakörben dolgozók eddig sem minősültek automatikusan a Szaktv. szerinti szakértőjelöltnek, figyelemmel a törvény 58. § (2) bekezdésére, amely így szól(t): „A szakértőjelölt szakértőjelölti tevékenység folytatására a Kamara által vezetett szakértőjelölti névjegyzékbe történő felvétellel válik jogosulttá.” A szakértőjelölti munkakör és Szaktv. szerinti jelöltség kapcsán a terminológiai egyezésből fakadó jogbizonytalanságot jelen tanulmány szerzője is számos alkalommal kritizálta. A szakértőjelölti rendszer eltörlésével viszont az NSZKK dolgozóinak munkakörét már okafogyottá vált átnevezni.

34 NOGEL Mónika: A szakértőjelöltekre vonatkozó szabályozás minőségbiztosítási szempontú vizsgálata. *Belügyi Szemle*, 65(9):105-114 DOI: 10.38146/BSZ.2017.9.7; NOGEL Mónika (2016): A szakértőjelöltek státuszának minőségbiztosítási szempontú vizsgálata. *Ügyészek Lapja*, 2016/3-4, 15-22.

35 Szaktv. 57. § (1) bek. (2024 december 31-ig hatályos állapot).

36 Szaktv. 57. § (2) bek. (2024 december 31-ig hatályos állapot).

28 WIRTH Béla – FERENCZ Miklós: A szakértővé válás, a szakértői névjegyzék és a szakértői kompetencia egyes kérdései. In: Kúria Joggyakorlat-elemző Csoport: Összefoglaló vélemény A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban, 45.

29 Vö. Szaktv. 5. § (1)–(4) bek.

30 Az új szabályozás alapján a névjegyzékbe történő felvétel feltétele, hogy a kérelmező - jogszabály eltérő rendelkezése hiányában – a képesítés megszerzésétől számított, legalább két éves szakirányú szakmai gyakorlattal, vagy az adott szakterületen egyetemi doktori vagy tudományos fokozattal rendelkezzen. Az egyetemi doktori vagy tudományos fokozat kapcsán jelen tanulmány III.2. fejezetében található az elemzés.

31 Preambulum, Az egyes törvényeknek az igazságügyi szakértőkkel és a szakértői bizonyítással összefüggő módosításáról szóló 2024. évi LI. törvény [5] pontja

mint amelyre a jelöltje a bejegyzését tervezi. A tényleges tapasztalatszerzést sok szakterület esetében korlátozta és korlátozza a mentorok csekély száma vagy épp az, hogy az adott mentor a jelölti időszak alatt nem kapott (elégséges számú) kirendelést/megbízást. A mentorral vagy annak munkáltatójával munkáltatásra irányuló jogviszonyban nem álló szakértőjelöltek esetében problémás az, hogy jelölti munkájukért önmagában a jelölti közreműködésre figyelemmel díjazás/ költségtérítésre nem tarthatnak igényt, ahogy az is, hogy ilyen esetben a mentori tevékenységet ellátó szakértő sem kap többetdíjazást.³⁷

Mindezen aggály és kritika ellenére szilárd meggyőződés, hogy a szakértőjelölti rendszerben volt minőségfejlesztési potenciál, amit a jogalkotó a rendszer újragondolásával és finomításával hasznosíthatott volna, ehelyett azonban a megszüntetés mellett döntött. Lemondott így egy olyan eszközről, amely a szakértői munka – és ezáltal generálisan az igazságszolgáltatás – minőségének emeléséhez hosszú távon hozzájárulhatott volna. A szakértőjelölti rendszer működtetése ugyanis alkalmat adott a jövő szakértőinek tudatos felkészítésére, a szakmai elvek és etikai normák elsajátítására, valamint a szakértői munka módszertani alapjainak megértésére. A jelöltek irányított, fokozatos bevezetése a szakértői tevékenységbe olyan tapasztalati alapot teremthetett volna a jövőben, ami elősegíthette volna a minőségi szakvélemények készítését. Az intézményesített jelölti idő eltörlése helyett a rendszer továbbfejlesztése, a mentori tevékenység végzésének méltó elismerése, egy megfelelő ellenőrzési rendszer kiépítése lehetőséget adott volna arra, hogy a szakértőjelöltek mentorálása révén stabil szakmai közösség épüljön, amely képes az új szakértőket támogatni és felkészíteni a szakmai kihívásokra. A szakértőjelölti rendszer megszüntetése viszont a szakértői szakma minőségi utánpótlását veszélyezteti, hiszen a strukturált fejlődési lehetőség nélkül az új szakértők tudása és felkészültsége esetleg kevésbé lesz biztosított. Mindezt kizárólag annak érdekében, hogy a szakértő kinevezése rövidebb idő alatt megtörténhessen.

III.2. Az eseti szakértő: a kivételesből mindennapos megoldás?

Az eseti szakértő intézményét már a 2005. évi Szaktv. is ismerte. Az 1. § (3) bekezdésében rögzítette, hogy „szakértő hiányában a szakértői feladat ellátására megfelelő szakértelemmel rendelkező eseti szakértő is igénybe vehető. Az eseti szakértő jogaira és kötelezettségeire a törvény rendelkezéseit kellett megfelelően alkalmazni.” A 2016. évi Szaktv. definíciója értelmében: „az eseti szakértő: olyan - az eljárásban megállapítandó vagy megítélendő jelentős tény vagy egyéb körülmény megállapításához vagy megítéléséhez – megfelelő szakértelemmel rendelkező természetes vagy jogi személy, aki nem igazságügyi szakértő; valamint olyan igazságügyi szakértő, aki az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és

egyéb szakmai feltételekről szóló rendeletben meg nem határozott szakterületen ad szakvéleményt.”

A törvény 2016. június 15-én hatályba lépett eredeti rendelkezés szabályai alapján „Kivételesen az igazságügyi szakértői tevékenység ellátására megfelelő szakértelemmel rendelkező eseti szakértő is igénybe vehető, ha

- a) az adott szakterületen nincs bejegyzett igazságügyi szakértő,
- b) az adott szakterületen – időszakos hiány vagy egyéb szakmai ok miatti hiány okán – a bejegyzett igazságügyi szakértők egyike sem tud eleget tenni a kirendelésnek, vagy
- c) az adott szakterület nem szerepel a miniszter rendeletében felsorolt szakterületek között.”³⁸

Az eseti szakértő jogaira és kötelezettségeire e törvény rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni.³⁹

Ezt a szabályozást egy 2024. július 9-én hatályba lépett módosítás úgy egészítette ki, hogy lehetővé teszi az eseti szakértő bevonását az adott szakterületen, ha – időszakos hiány vagy egyéb szakmai ok miatt – bejegyzett igazságügyi szakértő nem tud eleget tenni a kirendelésnek.⁴⁰ Ezenfelül a szabályozás kiegészült egy új bekezdéssel, amely szerint: „egy adott szakterületen fennálló időszakos hiány megállapítható, ha a kirendelő szerv több bejegyzett igazságügyi szakértő megkeresésének (a továbbiakban: előzetes tájékozódás) eredményeképpen megállapítja, hogy bejegyzett igazságügyi szakértő nem tud eleget tenni a kirendelésnek. Előzetes tájékozódás esetén a kirendelő szerv a szakértő tartalmazó ügy tényállásának rövid ismertetése mellett elektronikus levélben felhívja a bejegyzett igazságügyi szakértőt, hogy öt munkanapon belül nyilatkozzon, hogy vállalja-e a kirendelést.”⁴¹

A szabályozás kapcsán rá kell mutatni, hogy a szakértő az ügy tényállásának rövid ismertetéséből nem képes eldönteni, hogy van-e kompetenciája a szakvélemény elkészítésére, illetve tudja-e vállalni a kirendelést. Ennek eldöntéséhez a kérdéses szakértői feladat mibenlétét, a szakkérdéseket, és a kompetenciája és eljárási jogosultsága vizsgálatához szükséges adatokat kell megismernie. Jelen formájában vitatható, hogy az „előzetes tájékozódás” beváltja-e majd a hozzá fűzött reményeket. Másrészt, a rendelkezésben foglalt „több szakértő” megkeresésének kötelezettsége az eseti szakértő kirendelése előtt jelentheti összesen két szakértő megkeresését is, ami teljesen más fényben tűnik fel, ha az adott szakterületen három-négy, illetve tíz, húsz vagy száz szakértő szerepel a névjegyzékben.

Annak helytállósága, hogy eseti szakértőt a jogalkalmazó csak kivételesen vehessen igénybe, azzal indokolható, hogy a szakértői névjegyzékben szereplő szakértőkkel ellentétben az eseti szakértő kompetenciája, működése, tapasztalata nem transzparens, és ők többnyire nem rendelkeznek az igazságszolgáltatás működésére vonatkozó releváns szakértői és jogi ismeretekkel, tapasztalatokkal. A névjegyzékben szereplő szakértők kinevezéséhez számos pozitív kritérium teljesítése a feltétel, továbbá vannak olyan okok is, amelyek kizárják az igazságügyi szakértői közreműködést. Igazolni kell például a büntetlen előéletet; kizáró ok, ha a kérelmezővel szemben – a magánvád és a pótmagánvád esetét kivéve – büntetőeljárás van folyamatban vagy ha az illető cselekvőképességet érintő gond-

37 A megállapítások az Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Karán az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében 2022-ben az igazságügyi szakértőjelöltek körében végzett online kutatás eredményein alapulnak.

38 Szaktv. 4.§ (4) bek., hatályos 2016. június 15. és 2024. július 8. között.

39 Szaktv. 4. § (5) bek.

40 Szaktv. 4.§ (4) bek. b) pont, hatályos 2024. július 9-től.

41 Szaktv. 4. § (4a) bek.

nokság, támogatott döntéshozatal vagy közügyektől eltiltás hatálya alatt áll. Az eseti szakértő esetében ezekre a körülményekre a jogalkotó nem gondolt. Ezenfelül, míg igazságügyi szakértő nem lehet például az, akit fegyelmi büntetésként kizártak a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamarából, addig ugyanez a személy eseti szakértőként továbbra is eljárhat. Ez a visszas helyzet a Szaktv. 2016-os hatálybalépése óta folyamatosan fennáll. Kivételt jelent e körben, ha eseti szakértőként a 9/2006 (II. 27.) IM rendeletben nem nevesített szakterületen egy olyan „megfelelő szakismerettel rendelkező” személyt rendelnek ki, aki más szakterületre már bejegyzett szakértő.⁴² Habár ezen eseti szakértő kompetenciája a kirendelést érintő szakterületen továbbra sem biztosított, „legalább” az igazságügyi szakértőkkel szemben támasztott egyéb általános feltételek biztosítottak (ti. a szakértői névjegyzékbe való felvétel általános kritériumai).

Az eseti szakértőként igénybe vehető személyekre vonatkozó, már eleve nem túl szigorú szabályozás 2024-ben immár két alkalommal is úgy módosult, hogy a kivételes alkalmazás fellazult, és egyre nagyobb személyi körre vonatkozóan vélelmet állít fel a tekintetben, hogy aki bizonyos – a későbbiekben részletesen kifejtett – feltételeknek megfelel, az alkalmas a szakértői feladatok ellátására. Ezen feltételek között továbbra sem szerepel a büntetlen előélet vagy a cselekvőképesség, ahogy az sem, hogy az illető ne legyen a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamarából vagy összességében az igazságügyi névjegyzékből fegyelmi vétség vagy más okra visszavezethetően nem önszántából törölt személy.⁴³

A 2024. július 9-én hatályba lépett módosítás értelmében „Az eseti szakértő megfelelő szakértelemmel rendelkezőnek minősül különösen

- a) a működési engedélyhez kötött tevékenység esetén a működési engedélye szerinti szakterületen,
- b) a szakvizsgálóhoz kötött tevékenység esetén a szakvizsgálója szerinti szakterületen,
- c) kötelező kamarai tagsághoz kötött tevékenység esetén a kamarai jogosultsága szerinti szakterületen, vagy
- d) – ha a tevékenység az a)–c) pont szerinti feltételhez nem kötött – az adott szakterületen legalább tíz év szakmai gyakorlattal rendelkezik.”⁴⁴

Ahogy a jelen tanulmányban már részletesen bemutattam, a hazai szerzők többségi álláspontja szerint a szakértői kompetencia egy komplex követelményrendszer, ami nem azonosítható a szakvizsga meglétével, működési engedéllyel, kötelező kamarai tagság követelményének teljesítésével. Különösen nem biztosított a szakértői kompetencia azzal, hogy az adott személy „az adott szakterületen legalább tíz év szakmai gyakorlattal rendelkezik”, hiszen e körben a törvény nem ad eligazítást arról, hogy a szakmai gyakorlat minőségét vizsgálni kell-e, és ha igen, hogyan. Leegyszerűsítve: a törvény ebben a formában azt követeli meg, hogy az eseti szakértő tíz évet dolgozzon a szakmában, és nem tartja relevánsnak azt, hogy ebben a tíz esztendőben mit, hogyan, milyen minőségben dolgozott. Míg tehát például a bírák kinevezésének feltétele a szakvizsgán túl a meghatározott munkakörben eltöltött idő és a pályaal-

masság is, addig az eseti szakértő esetén a jogalkotó megelégszik az adott szakterületen megszerzett „valamilyen” gyakorlattal.

A 2024. november 15-én kihirdetett jogszabály-módosítási csomag még tovább tágította az eseti szakértő bevonásának lehetőségét. Eszerint a hatálybalépést követően eseti szakértőként kirendelhető lesz bármely Magyarországon államilag elismert felsőoktatási intézmény, valamint a külön jogszabály szerint nyilvántartásba vett doktori iskola⁴⁵ is. A kirendelt felsőoktatási intézmény nevében a szakvéleményt a felsőoktatási intézmény vezetője által kijelölt, a szakterületen egyetemi doktori vagy tudományos fokozattal és a szakterületen szakmai jártassággal rendelkező alkalmazott adja.⁴⁶ Lényegében a kirendelt felsőoktatási intézmény nevében adott eseti szakértői vélemény jellemzői a módosítás értelmében az alábbiak:

a) a felsőoktatási intézmény vezetője jelöli ki az alkalmazot-
tat, aki a szakvéleményt elkészíti,

b) feltétel, hogy az alkalmazott

ba) egyetemi doktori vagy tudomány fokozattal rendelkezzen és

bb) a szakterületen szakmai jártassággal rendelkezzen.

Ad a) A felsőoktatási intézmény vezetője felelős az intézmény stratégiai tervezéséért és irányításáért, a humánerőforrás-kezelésért, a pénzügyi és gazdasági döntéshozatalért stb. Sem a hazai, sem a nemzetközi felsőoktatási rendszerben nem szokványos, hogy a felsőoktatási intézményeket olyan vezetők irányítsák, akik mélyreható ismeretekkel rendelkeznek az igazságszolgáltatás kérdéseiben, és egy kirendelés alapján megalapozott döntést tudnának hozni arról, hogy alkalmazottaik közül kit válasszanak a szakértői vélemény adására az adott szakterületen. Mivel az alkalmazott szakvéleménye az intézmény nevében készül, ez olyan kockázatos kiválasztási döntés elé állítja a vezetőt, amely véleményem szerint indokolatlan és nem is életszerű.

Ad ba) Az egyetemi doktori cím bizonyos szakterületeken (pl. orvosi, jogi^{47,48}) elvégzett egyetemi képzést követően a törvény erejénél fogja, míg a tudományos fokozatok (PhD, DLA, DBA⁴⁹) tudományos kutatási teljesítmény alapján nyerhetők el. Közös jellemzőjük, hogy mindkét esetben jogosult a tulajdonosa „dr.” cím viselésére. Ezen túlmenően más közös vonás nem azonosítható. A tudományos fokozattal rendelkezőkkel szemben elvárható, hogy bizonyítottan képesek új tudást létrehozni és kritikus elemzést végezni, míg az egyetemi doktori cím inkább szakmai alapozásra utal. Egyik megléte sem teszi azonban a „doktor” önmagában arra alkalmassá, hogy hitelt érdemlő szakértői véleményt tudjon előterjeszteni egy jogi eljárásban.

Ad bb) Mint arra korábban utaltam, a szakmai jártasság és a kompetencia nem egymás szinonimái, a szakmai jártasság követelményének előírása – főleg, mivel a jelentéstartalma nem

45 A felsőoktatási intézmény azon, az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről szóló rendeletben megjelölt szakterületen jogosult véleményt adni, amelyre vonatkozó képesítési feltételeket biztosító képzés a felsőoktatási intézményben folyamatban van vagy az Oktatási Hivatal által működtetett külön jogszabályban meghatározott honlapon meghirdetésre került.

46 Szaktv. 4. § (4c)–(4d) bek., hatályos 2025 január 1-jétől

47 Nftv. 106. § (2) bek. b) pont.

48 Nftv. 106. § (2) bek. aa) alpont.

49 Nftv. 16. § (4) bek.

42 Erre a Szaktv. 4. § (6) bekezdése ad lehetőséget.

43 Vö. Szaktv. 13. §.

44 Szaktv. 4. § (b) pont, hatályos 2024. július 9-től.

egyértelmű – önmagában nem biztosítja, hogy a kijelölt szakértők minden esetben kompetensek legyenek. Jelen formában a törvény semmilyen biztosítékot nem kíván meg a jártasság minőségére nézve, ami nézőpontom szerint sérti a jogbiztonságot. A törvénymódosítás a hatályos szabályozásnak a 4. § (4b) bekezdésében írt feltételeit nem terjeszti ki a felsőoktatási intézmény nevében szakvéleményt adó alkalmazottra, így a működési nyilvántartásban való szereplésre, szakvizsga megletére, kötelező kamarai tagságra, illetve minden egyéb esetben a minimális 10 év szakmai gyakorlatra vonatkozó előírások rájuk nem vonatkoznak.

A felsőoktatási intézmények alkalmazottai vonatkozásában a szakmai jártasság követelményének előírása ugyanakkor nem rontja le a Szaktv. azon általános szabályát, hogy az eseti szakértőnek megfelelő szakértelemmel kell rendelkeznie. Joggal merül fel a kérdés, mikor tekinthető az eseti szakértő „megfelelő szakértelemmel” rendelkezőnek. Két értelmezés lehetséges:

- a) az eseti szakértő szakértelme akkor megfelelő, ha teljesülnek azok a feltételek, amelyet az adott szakterületen a 9/2006 IM rendelet az igazságügyi szakértőkre vonatkozóan előír,
- b) az eseti szakértőnek nem kell azokat a feltételeket teljesítenie, amelyet az adott szakterületen a 9/2006 IM rendelet az igazságügyi szakértőkre vonatkozóan előír és a szakértelme megfelelőségét a kirendelőnek egyéb kritériumok vizsgálatával kell megállapítania.

Az a) pontban szereplő értelmezés abból a szempontból nem kifogásolható, hogy a végzettség, képzettség és szakmai gyakorlat tekintetében nem támaszt alacsonyabb követelményeket, mint amilyeneket a névjegyzékbe bejegyzett szakértőkkel szemben elvárnak. Ez az érvelés alapja lehet a Szaktv. azon rendelkezésének, amely kimondja, hogy az eseti szakértő jogaira és kötelezettségeire e törvény rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni. Ha ezt a rendelkezést kiterjesztjük, akkor a Szaktv. alkalmazási kötelezettsége egyúttal az ahhoz kapcsolódó egyéb jogszabályok [például a 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet az igazságügyi szakértői működésről, a 282/2007. (X. 26.) Korm. rendelet az egyes szakterületeken kizárólagosan szakvéleményt adó szervekről, a 9/2006. (II. 27.) IM rendelet az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint a 3/1986. (II. 21.) IM rendelet a szakértők díjazásáról] alkalmazásának kötelezettségét is magában foglalja. Azonban törvény által használt „kötelesség” kifejezésből megalapozottabb arra következtetni, hogy az az eljárási kötelezettségekre vonatkozik, semmint arra, hogy az eseti szakértővel szemben teljesülniük kell az igazságügyi szakértő kinevezésének feltételeinek. Ezt támasztja alá az is, hogy ellenkező értelmezés mellett az eseti szakértőnek a büntetlen előéletre vonatkozó stb. feltételeket is teljesítenie kellene, márpedig erkölcsi bizonyítványt a bíróság aligha kér az eseti szakértőtől. Másrészt kérdésként merül fel, hogy ilyen szigorú értelmezés mellett egyáltalán indokolt lenne-e bevezetni az eseti szakértés lehetőségét.

A b) pontban írt értelmezésre példa a Kúria Pfv.20425/2020/4. számú precedensképes határozata, amely az alábbi érvelést tartalmazza: „a jogszabályhelyhez fűzött *Jogtár kommentár értelmében az eseti szakértőnél elegendő a szaktudás megléte, és közömbös, hogy hogyan került annak birtokába, csupán az a lényeges, hogy a szakkérdést ismerje, és a véleménynyilvánítása so-*

rán az általa előadottak a legjobb meggyőződésén alapuljanak”. Itt kell megjegyezni, ha a szerző egyik kommentárban sem lelte a hivatkozást, amely egyébként szó szerint a Kúria 2014-ben kiadott Összefoglaló véleményében megjelent egyik tanulmányában olvasható,⁵⁰ kommentárra való hivatkozás nélkül, és nyilvánvalóan a 2014 előtti szabályozásra utal. Ez az értelmezés meglátásom szerint a „megfelelő szakismeret” fogalmának veszélyesen tág értelmezésére nyújt lehetőséget, különösen, ha figyelembe vesszük a 2024 novemberében elfogadott törvénymódosítás további újításait is.

Ilyen értelmezés mellett például elméleti lehetőség nyílik arra, hogy

- igazságügyi pszichiátria szakterületen az igazságügyi szakértőnek orvosi diplomával és két szakvizsgával (pszichiátria és az arra ráépülő igazságügyi pszichiátria [igazságügyi elmeorvostan]) rendelkező igazságügyi szakértő helyett a jogalkalmazó eseti szakértőként egy orvosi egyetemet rendeljen ki, akinek nevében a szakvéleményt a pszichiátria elméleti (sic!) kérdéseivel foglalkozó olyan alkalmazottja adhatja, akinek nincs szakvizsgája;
- orvosi laboratóriumi diagnosztika szakterületen az orvosi diplomával és orvosi laboratóriumi diagnosztikai szakvizsgával rendelkező igazságügyi szakértő helyett eseti szakértőként az orvostudományi képzést nyújtó egyetemen nevében az orvosi diagnosztikai laboratóriumban tudományos érdeklődése folytán jogász végzettséggel (ekként egyetemi doktori címmel) és orvosdiagnosztikai analitikus Bsc. diplomával rendelkező alkalmazott járjon el, ha a szakkérdés megválaszolására az egyetem vezetője alkalmasnak ítéli.

Ezek alapján úgy vélem, hogy az eseti szakértő kirendelésének feltételei túl általánosak és nem elég egyértelműek, és a szabályozásban használt egyes fogalmak pontosítása szükséges. Részletesen ki kellene dolgozni az eseti szakértők alkalmasságának követelményeit, valamint azok értékelésének kritériumait. Enélkül az eseti szakértők bevonása a jogi eljárásokba véleményem szerint kockázatos, és hosszú távon komoly problémákat okozhat az igazságszolgáltatás, és az igazságszolgáltatásba vetett bizalom számára.

IV. Összegzés

A Szaktv. 2024-es módosításai az igazságügyi szakértővé választ megkönnyítendő eltörlik a szakértőjelölti időt, ugyanakkor az eseti szakértő intézményét a kivételes, speciális helyzetből mindennapos alkalmazási lehetőséggé teszik. Véleményem szerint ez a szabályozási forma továbbra sem képes megfelelően kezelni a szakértői kompetencia komplexitását, és nem biztosítja, hogy a szakértelem megfelelő képzettséggel, gyakorlattal és tényleges jártassággal párosuljon, továbbá hogy a szakértők hitelt érdemlő és megbízható szakvéleményeket tetszenek elő, minden szükséges követelmény betartásával.

Meglátásom szerint az új szabályozási irány több szempontból is aggályos, különösen a szakértelem minőségének és a

⁵⁰ WIRTH Béla – FERENCZ Miklós: i. m. 45.

rendszer átláthatóságának megőrzése érdekében. Kétséges továbbá, hogy ez a szabályozás mennyire felel meg a 2024. évi LI. törvény indoklásában megfogalmazott célnak, amely szerint a módosítás célja az igazságügyi szakértői névjegyzékbe vétel vonzóbbá tétele egyre több szakember számára. Nem kizárható ugyanis egy olyan forgatókönyv, hogy a már a bejegyzett igazságügyi szakértők számára is vonzóbb lehetőségként jelenik meg az eseti szakértőkenti kirendelés, mivel az kevésbé formalizált, mentes az adminisztratív terhektől és szankciótól (statisztikai adatszolgáltatás, kamarai tagság, fegyelmi felelősség), másrészt korlátok nélküli „válogatási lehetőséget” tesz lehetővé a kirendelések között, míg az igazságügyi szakértő a kirendelést csak jogszabályban meghatározott, alapos okkal utasíthatja vissza. Megjegyzendő, hogy bár az eseti szakértőknek minden esetben kell ún. „alávetési nyilatkozatot” tenni, azaz vállalniuk kell, hogy az igazságügyi szakértőkre vonatkozó etikai és fegyelmi követelményeket magukra nézve kötelezőnek ismerik el,⁵¹ ugyanakkor könnyen belátható, hogy az ezek megszegéséért kiszabható szankció az eseti szakértő esetében valódi visszatartó erőt nem jelent. Más a helyzet a hamis tanúzás bűncselekményével, amelynek a tettese eseti szakértő is lehet.⁵² Az eseti szakértő kompetenciájának esetleges hiányosságai miatt reális a kockázata annak, hogy e bűncselekmény – különösen gondatlan formában – bekövetkezik.

A legújabb törvényt módosítás célja deklarálta az igazságügyi szakértői pálya vonzóvá tétele volt. Ezzel szemben azonban a változtatások a gyorsított szakértői kinevezési folyamatokra és az eseti szakértők egyszerűbb bevonási lehetőségére helyezték a hangsúlyt, ami a szakmai minőség rovására mehet. A szabályozás új iránya hosszú távon tovább ronthatja a szakértői működésbe vetett bizalmat, mivel a minőségi kritériu-

51 Szaktv. 5 §.

52 KOVÁCS Gábor (2005): Az igazságügyi szakértő jogi felelőssége. In TREMMEL Flórián – FENYVESI Csaba – MÉSZÁROS Bence (szerk.): *Orvosok és jogászok a büntető igazságszolgáltatásban. Dezső László emlékkönyv*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, 81–87.; ELEK Balázs: *A szakértő, mint a jogerő feltörésének az eszköze a büntetőeljárásban. Az orvosszakértő a büntetőeljárásban*, 2012. 43–64.; ELEK Balázs (2022): A büntetőügyekben eljáró szakértők felelősségének rendszere. *Büntetőjogi Szemle*, 2022/1 49–57., 9.

mok még inkább háttérbe szorulnak a szakértői létszám növelése érdekében.

Megjegyzendő az is, hogy az Szaktv. és a szakértői tevékenységgel összefüggő jogszabály-módosítások kiváló alkalmat teremtettek volna arra, hogy olyan, a szakértői kompetencia biztosítása szempontjából releváns kérdéseket rendezzen a jogalkotó, amelyek egyúttal minőségi javulást hozhattak volna az igazságügyi szakértői intézményrendszerbe. Ilyen például az Szaktv.-nek az igazságügyi szakértő munkájának értékelésére vonatkozó, a végrehajtási rendelet hiánya miatt egyáltalán nem működő rendszere;⁵³ indokolt lett volna felülvizsgálni a névjegyzéket vezető hatóság azon jogait és kötelezettségeit, amelyeket hatósági ellenőrzés keretében, illetve a kirendelő bejelentése alapján gyakorolhat, tekintettel arra, hogy a hatályos szabályozás a jogbiztonság elvével ellentétesnek mutatkozik (pl. a szakértő jogorvoslati lehetőségének hiánya, a szakvélemény hiányosságára, homályosságára stb. vonatkozó névjegyzékbe történő bejegyzés időbeli korlátjának hiánya stb.); továbbra is sürgető lenne rendezni a szaktanácsadók igénybevételenek jogi lehetőségeit, a szaktanácsadók függetlenségének és pártatlanságának feltételeit, a szaktanácsadók szakmai felkészültségének ellenőrzését biztosító szabályokat és a felelősségük rendszerét;⁵⁴ mind a büntetőeljárásban, mind a polgári perek tekintetében megfontolást igényelt volna a magánszakértő igénybevitelére vonatkozó szabályok reformja, különös tekintettel például a szakértői véleleményen alapuló perújítás lehetőségeinek korlátjára, a magánszakértők egyes, ügyismetre vonatkozó korlátozott jogosultságaira. Rendeleti szinten is lenne tennivaló: elodázhatatlan lenne a kötelező szakértői továbbképzési követelményekre vonatkozó miniszteri rendelet megalkotása, és az évtizedes kritikákra is figyelemmel szükséges lenne a 9/2006. (II. 27.) IM rendelet megalapozott módosítása és a szakértői névjegyzék tartalmi átalakítása annak érdekében, hogy biztosított legyen, hogy az adott szakkérdésre a kirendelő valóban kompetens szakértőt rendeljen ki.

53 NÓGEL Mónika (2018): A hazai szakértői minőségbiztosítás rendszerének vázlata és annak jelentősége a büntetőeljárásban. *Magyar Jog*, 2018/3, 162–168.

PINTÉR BEATRIX*

Recenzió dr. Gál István László A magyar állam titkainak büntetőjogi védelme című monográfiájáról

Dr. Gál István László a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Büntetőjogi Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára által írt hiánypótló tanulmány teljesen új megvilágításba helyezi az állam titkainak védelmét, mert büntetőjogi szempontból ilyen átfogó és tartalmilag tökéletes összeállítás még nem született.

Angyal Pál 1908-ban készült monográfiájában foglalkozott először büntetőjogi szempontból az állam titkainak védelmével, illetve kisebb terjedelmű, továbbá egyéb, nem nyilvános anyagok születtek még a témában, tekintettel a büntetőjog ultima ratio jellegére. A jelenlegi terminusokat tekintve a minősített adat fogalmát alkalmazzuk a 2010-ig használt államtitok elnevezés helyett, ugyanakkor a tanulmány kitér arra, hogy a minősített adat fogalmán kívül döntést megalapozó adatok és akár üzleti titkok is a fogalomkörbe vonhatók.

A tanulmány további elismerést érdemlő eleme a különbségtétel az adat, az információ és a tudás között. A szerző valamennyi fogalmat elkülönülten, hazai és nemzetközi szakirodalmat felhasználva részletesen elemzi a XXI. századi, folyton változó világ kutatási eredményeire is támaszkodva, ugyanakkor egy külön alfejezetben ejt szót, és elegánsan építi fel Kanttól Luhmannon át a történeti-nemzetközi kitekintést. A manapság megszámlálhatatlan online hivatkozás között kifejezetten üdítő felfedezni a források között a Magyar nyelv értelmező szótárát és a Révai Lexikon 1925-ös kiadását.

A továbbiakban a szerző a titok fogalmának sokrétűségét a kortárs, vagyis az elmúlt húsz év magyar tudományos kutatásaira is támaszkodva vázolja fel, és helyezi megvilágításba.

Az elméleti-történeti rész igazi csemegének számít, egy, a római jogi előzményekre történő utalást követően a Velencei Köztársaságon, a középkori Ázsián át a szovjet büntetőjogon keresztül nyújt egyetemes kitekintést.

Az állam titkainak magyar történeti összefoglalóját nézve körültekintő; a szerző jogforrásokon keresztül fest képet, miközben Angyal Pál nyomán elemzi az államalapítás korától je-

len lévő hűtlenség büntetést, mint a titokvédelem egyik korai alakzatát. A következő érdekesség Zrínyi Miklós hadtudományi munkáiban szereplő titok megtartásával kapcsolatos ismertető.

A „büntető törvénykönyvek” közül elsőként a 1792-es büntető törvényjavaslat említi a titok védelmét a nota infidelitatis, a hűtlenség cselekménye kapcsán, mely vonatkozásában még halálbüntetést javasol. A Csemegi-kódex rendelkezései mellett az 1950-es évek Államvédelmi Hatósága által tökélyre fejlesztett titkos iratkezelési gyakorlata is részletes ismertetésre kerül, csakúgy, mint az elmúlt hetven év praxisa.

A továbbiakban a szerző a minősített adatok védelmére vonatkozó egyes fontosabb nemzet-

közi és külföldi szabályozási megoldásokat vázolja fel, és egyben tétet is emel, amikor az Oroszországi Föderációra és a Kínai Népköztársaságra való kitekintéssel az olvasó érdeklődését, figyelmét magával ragadja.

A tanulmány mintegy tetőpontján a magyar intézmény- és szervezeti rendszer kerül bemutatásra, melyet a szerző a minősített adat védelméről szóló 2009. évi CLV. törvénnyel indít, majd a minősített adatok biztonsága négy dimenziójának ismertetésével folytat, végül rátér a visszaélés minősített adattal bűncselekmény hatályos szabályozására. Ebben a részben külön érdekesség, hogy a szerző a minősített adattal visszaélés ismertté vált előfordulási számadatait is bemutatja 1992 és 2015 között, folytatva a sort 2016–2019 közötti időszakban a minősített adattal visszaélés bűncselekmények miatt lefolytatott büntetőeljárások statisztikájával.

Nem marad el a bűncselekmény néhány érdekesebb jogeseten keresztüli bemutatása, gyakorlati jogi szempontból kiemelkedő, hogy az egyes esetek különbözőek, más-más jogi dilemmát mutatnak a cselekmény értékelésében.

A téma kibontása folytatódik a magyar állam titkainak kiegészítő büntetőjogi védelmével, az egyéb titoksértő bűncselekmények bemutatásával. A kémkedés három tényállását részletesen, történeti perspektívába helyezve elemzi a szerző, külön figyelmet szentelve az elhatárolási kérdéseknek, amikor a tanulmány kitér a kémkedés és a gazdasági titok megsértése közötti különbségre is. Bemutatásra kerül a kémkedés az Európai Unió intézményei ellen, valamint a szövetséges fegyveres erő ellen elkövetett kémkedés változata is.

Az alfejezetben elemzésre kerül továbbá az igazságszolgáltatással összefüggő titoksértés kapcsolata az állam titkainak védelmével.

Külön alfejezetet szentel a szerző a gazdasági titok, az üzleti titok és a bennfentes információ védelmének és szerepének a magyar állam működésében, tekintettel arra, hogy a bennfentes információ is lehet a titok egyik formája, attól függően hányan tudnak róla, ki ismeri az adott információt, meddig nem nyilvános, nyilvánosságra kerülése vagy illetéktelenek általi megszerzése anyagi kárt okozhat.

* Ph.D.

Ezt követően a hatályos Btk. titokvédelemmel kapcsolatos vizsgálata során a bennfentes információ jogosulatlan közzététele cselekmény is részletes elemzésre kerül.

A tanulmány végső soron foglalkozik még a minősített adatok felhasználása és megismerése kérdésével is, mely során számba veszi a felhasználásuk általános feltételeit, valamint a büntetőeljárásban való alkalmazhatóságát, legvégül a minősített adat megismerését fejt ki.

A szerző lezárásként az utolsó fejezetet a minősített adatok jövőbeni büntetőjogi védelmének szenteli, miközben de lege ferenda javaslatokat dolgoz ki.

Dr. Gál István László gyakorló ügyvéd és tanszékvezető egyetemi tanár, aki nem nélkülözi a finom humort a modern és a tudományos megfogalmazás mellett. A tanulmányhoz felhasznált több száz szakirodalom mellett sem válik a szöveg szárazzá, hanem sodró lendületű, jól felépített, irodalmi színvonalú alkotást tarthatunk a kezünkben.

Nóként is értékelve a tanulmányt annak kifogástalan megfogalmazásán kívül, külön is szép és kedves gesztus a szerző feleségének való ajánlása.

A törvényi szinten elzárással fenyegetett bűncselekmények büntetéskiszabási tapasztalatai²

1. Bevezetés

A 2012. évi C. törvény hatálybalépése óta a Büntető Törvénykönyv Különös Részében nevesített legenyhébb büntetés a büntetőjogi elzárás. Amennyiben csak ezt vesszük figyelembe, szomorúan konstatálhatjuk, hogy az egyes bűncselekmények fenyegetettségi szintjének legalján és legtetején egyaránt szabadságelvonás szerepel. Ahogy Tóth Mihály egy évtizeddel ezelőtt fogalmazott: „[e]zt a tényt a harmadik évezred elején még tőlünk keletebbre is nehéz lesz elmagyarázni”.³ Ez az állítás kodifikációs szempontból teljes mértékben helytálló. Ahhoz azonban, hogy az említett szankciónem jogrendszerünkben betöltött szerepéről teljes képet kapjunk, elengedhetetlen a bírói gyakorlat immár évtizedes tapasztalatainak elemzése.⁴

A Büntető Törvénykönyv Különös Része jelenleg tizenhét bűncselekmény tizennyolc esetét rendeli elzárással szankcionálni, amelyek többsége a régi Btk.-ban még nem szerepelt, vagy amelyek elkövetőit büntetőjogunk 2013. június 30-ig kizárólag pénzbüntetéssel fenyegette.⁵ E bűncselekmények büntetéskiszabási tapasztalatai egyrésztől képet adhatnak arról, hogy a bíróságok milyen gyakran alkalmazzák elkövetőkkel szemben a törvényben előírányozott elzárás büntetést, másrészt pedig megvilágíthatják, hogy milyen szankciók alkalmazása számít tipikusnak a törvényhozó által viszonylag csekély mértékben társadalomra veszélyesnek ítélt magatartások körében.

Ez a megállapítás ugyanakkor kizárólag azokra a tényállásokra vonatkozik, amelyeknek létezik is a statisztikákban fel-

lelhető, elemzés alá vonható gyakorlata, ugyanis a jogellenesen átalakított személyszállítást végző jármű vezetésének vétségére, a fogolyszökés vétségére és a tiltott adatszerzés vétségére vonatkozóan az Országos Bírósági Hivatal nyilvántartása nem tartalmaz adatokat. Említésre méltó körülmény továbbá, hogy a jogellenes bevándorlás elősegítése, támogatása vétségi alakzata kapcsán is hasonló helyzet állt elő, hiszen erre a bűncselekményre vonatkozóan 2020-tól kezdődően érhetőek el adatok, de az így vizsgálható három évben egyetlen büntetőeljárás sem zárult le jogerősen ilyen jellegű cselekmény miatt. A mentő kö-

rülmény elhallgatására vonatkozó adatokból pedig szintén az derül ki, hogy a vizsgált évtizedben nem zajlott jogerős bírói döntéssel befejezett büntetőeljárás ilyen ügyben.⁶

A jelen írás keretei között vizsgált bűncselekmények tehát az alábbiak:

- a méreggel visszaélés,
- a magántitok megsértésének alapesete,
- a levéltitok megsértésének alapesete,
- a korlátozott terjesztésű minősített adattal visszaélés vétsége és a minősített adattal visszaélés gondatlan alakzata,
- a hatóság félrevezetésének privilegizált esete,
- a tanúvallomás jogosulatlan megtagadása,
- az önkényuralmi jelképek használata,
- az intellektuális közokirat-hamisítás gondatlan alakzata,
- a járványügyi szabályszegés,
- a készpénz-helyettesítő fizetőeszköz hamisítására irányuló előkészület,
- a gondatlanságból elkövetett szolgálatban kötelességszegés, valamint
- a parancs iránti engedetlenség alapesete.⁷

2. A vizsgált bűncselekmények büntetéskiszabási tapasztalatai

2.1. A méreggel visszaélés

Az elmúlt években egyre több esetben szabnak ki elzárást az egészséget veszélyeztető bűncselekmények elkövetőivel szemben, leginkább kábítószerrel kapcsolatos tiltott magatartások miatt.⁸ Az egészséget veszélyeztető bűncselekmények csoport-

¹ Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, III. évfolyam, jogász szak.

² A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

³ TÓTH Mihály: Az új Btk. bölcsőjénél. *Magyar Jog*, 2013/9., 525–534. o., 532.

⁴ SOLTÉSZ Tamás: Az elzárás büntetőjogi szankciórendszerünkben. *Büntetőjogi Szemle*, 2023/2., 53–57. o., 53.

⁵ KARSAI Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvből*. Budapest, Wolters Kluwer, 2022. 1224 o., 152.

⁶ OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2024. 03. 05.)

⁷ Vö. KARSAI i. m. 124–125.

⁸ PÁPAI-TARR Ágnes: A büntetőjogi elzárás büntetéskiszabási tapasztalatai. *Jogtudományi Közöny*, 2022/3., 104–112. o., 111.

ában ugyanakkor az egyetlen Btk. által eleve elzárással fenyegetett vétség a méreggel visszaélés, amelynek jogi tárgya a mérgekkel végzett tevékenységek szabályszerűségéhez, illetve ezen keresztül az egészség megóvásához fűződő társadalmi érdek.⁹

A vétség a gyakorlatban meglehetősen ritkán fordul elő, az új Btk. hatálybalépése óta mindössze tizenegy alkalommal született jogerős bírói határozat ilyen ügyben. Ennek fő oka, hogy a méreggel visszaélés szubszidiárius bűncselekmény, azaz csak akkor állapítható meg, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg.¹⁰ Ilyen súlyosabb bűncselekmények lehetnek a törvényi tényállás első fordulata kapcsán a testi sértés vagy az emberölés különböző esetei, a második fordulattal összefüggésben pedig a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés, amennyiben a mérgek visszaélésszerű felhasználásának megakadályozására vagy más személyek veszélyeztetésének kizárására előírt intézkedés elmulasztása következtében más élete, testi épsége veszélybe kerül, avagy halál, illetve testi sérülés következik be.¹¹

Ami az ilyen ügyben folyt eljárások kimenetelét illeti, a 2013 és 2022 között előfordult esetekből egy alkalommal a büntető-eljárás megszüntetésére került sor, hét esetben pedig próbára bocsátották az elkövetőt, amely intézkedéshez három alkalommal a mérge mint elkövetési tárgy elkobzása kapcsolódott. Büntetést tehát összesen három esetben szabtak ki méreggel visszaélés vétsége miatt. Az elkövetőt mindhárom ügyben pénzbüntetésre ítélte a bíróság, amelyhez két esetben járművezetéstől eltiltás is társult.¹² A járművezetéstől eltiltás kiszabására valószínűleg mindkét esetben a Btk. bűncselekmények elkövetéséhez járművet használni fordulata adhatott lehetőséget.¹³

Mindebből látható, hogy a méreggel visszaélés különösen ritkán fordul elő, és ezekben az esetekben a cselekményben vagy az elkövető személyében rejlő társadalomra veszélyesség általában oly csekély mértékű, hogy büntetés kiszabására nem is kerül sor. Amikor pedig mégis, akkor – a régi Btk. szabályozásának megfelelően – jellemzően pénzbüntetést állapít meg a bíróság, hiszen a vétség elzárással fenyegetettsége ellenére eddig egy esetben sem szabtak ki rövid tartamú szabadlátszabványt.

2.2. Magántitok és levéltitok megsértése

Az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények évről évre a felnőttkorúakkal szemben kiszabott elzárások négy-öt százalékát teszik ki.¹⁴ A büntető törvénykönyv rendelkezései alapján magától értetődőnek tűnhet, hogy az e csoportba tartozó esetek többsége (vagy legalábbis egy része) a különös részben eleve elzárással fenyegetett magántitok és levéltitok megsértésének alapeseteivel áll összefüggésben, a statisztikai adatok azonban nem ezt igazolják.

9 BLASKÓ Béla et al.: *Büntetőjog. Különös rész I.* Budapest–Debrecen, Rejtjel Kiadó, 2021a. 563 o., 149.

10 Vö. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 188. § (1) bek.

11 Görgényi Ilona et al.: *Magyar büntetőjog. Különös rész.* Budapest, Wolters Kluwer, 2020. 912 o., 186.

12 OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2024. 03. 05.).

13 Vö. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 55. § (1) bekezdés b) pont.

14 Vö. PÁPAI-TARR i. m. 110.

A magántitok megsértésének előfordulási gyakorisága a méreggel visszaélésnél valamivel nagyobb, ugyanis a vizsgált év-tizedben huszonnyolc jogerősen lezárt büntetőeljárás folyt e bűncselekmény miatt. A levéltitok megsértése – szubszidiárius jellege ellenére – ennél is gyakoribb bűncselekménynek számít, hiszen az új Btk. hatálybalépése óta százhuszonöt büntetőeljárás zárult jogerős döntéssel e vétséggel összefüggésben. Említésre méltó körülmény továbbá, hogy a statisztikai adatok alapján a százhuszonöt ügyből ötvenegy megsemmisítéssel elkövetett levéltitoksértés miatt, hetvennégy pedig egyéb elkövetési magatartások miatt folyt.¹⁵

Az itt tárgyalt, társadalomra relatíve csekély fokban veszélyes vétségek közös jellemzője, hogy azok jogellenességét a sértett beleegyezése kizárhatja.¹⁶ A magántitok és a levéltitok megsértése ugyanis egyaránt magánindítványra üldözhető, illetőleg magánvádás bűncselekmény.¹⁷ Ezek a tulajdonságok pedig tulajdonképpen predestinálják a magán- és levéltitoksértéssel kapcsolatos büntetőügyek nagy részének kimenetelét, amelyekben a vádat a sértettnek kellene eredményesen képviselnie.

A magántitoksértésre vonatkozó statisztikai adatok értelmében az említett huszonnyolc esetből tizenkilenc alkalommal megszüntették az eljárást, kilenc esetben pedig felmentették a vádlottat. Levéltitok megsértése esetén harmincegy felmentő ítélet mellett ötvenkilenc alkalommal szüntette meg a bíróság az eljárást. Mindez nem meglepő, hiszen a bíróság már a sértett által tett feljelentést követően határozhat az eljárás megszüntetéséről, ha ez a feljelentés és az ügyiratok tartalma alapján lehetséges.¹⁸ Ráadásul a magánvádás eljárás a felek közötti békítést célozza,¹⁹ a bíróság pedig az eljárást azokban az esetekben is megszüntetheti, ha a sértett a feljelentést visszavonja, a sértett mulasztását a feljelentés visszavonásának kell tekinteni, vagy a személyes meghallgatáson a sértett és a feljelentett békítése eredményes.²⁰ A felmentések nagy számára pedig a bűncselekmények megvalósulásának feltételrendszere adhat alapot, amely számos összetevőből áll és a magánvádlóként fellépő laikus feljelentő számára nem mindig nyilvánvaló.

A magántitok és levéltitok megsértésének vétségei esetén tehát a büntetőeljárás sajátosságai miatt különösen ritkán állapítják meg a feljelentett bűnösségét. Az egyetlen bűnösség megállapításával végződő, magántitoksértéssel összefüggő eljárás eredményeként pedig a konkrét cselekmény társadalomra veszélyességének hiánya vagy csekély mértéke folytán a bíróság a bűnöst csak megrovásban részesítette. Levéltitok megsértése esetén hasonló okokból tizenöt alkalommal megrovásban részesítették az elkövetőt, további tizenkét ügyben próbára bocsátották, egy alkalommal pedig mellőzték a szankcionálását. A maradék hét esetben a levéltitok megsértése más, jel-

15 Vö. OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2024. 03. 05.).

16 Vö. KÁLLAI Kitti: *A magánvádás eljárás elsőfokú bírósági eljárás megelőző részének sajátosságai.* Nagykátai, Jogi Fórum, 2021. 27 o., 3–4. és TÓTH-JUHÁSZ Szilvia: *A magánvádás eljárás sajátosságai – a személyes meghallgatás lezárásával bezárólag.* Salgótarján, Jogi Fórum, 2023. 25. o., 2–5.

17 Vö. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 231. § (2) bek. és 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 53. § (1) bek.

18 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 766. § (2) bek.

19 KÁLLAI 2021. 9. és TÓTH-JUHÁSZ 2023. 6.

20 Vö. 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 771. § (1) bek.

lemzően súlyosabb bűncselekményekkel állt halmazatban.²¹ Ezekben az ügyekben két alkalommal szabadságvesztés kiszabására került sor, négy esetben pénzbüntetést, egy esetben pedig közérdekű munkát szabott ki a bíróság a levéltitok megsértésének elkövetőjével szemben.²²

A statisztikai adatok alapján megállapítható, hogy a magán- és levéltitoksértés elzárással történő törvényi fenyegetése tulajdonképpen szabályozási anomáliát eredményez. A jogalkotó és a jogalkalmazó anyagi jogi, valamint eljárásjogi szempontból egyaránt kifejezésre juttatja a vizsgált vétségek különösen kisfokú társadalomra veszélyességét, de a Btk. mégis szabadságelvonással rendeli büntetni azokat. A személyi szabadság elvonása mint joghátrány pedig hatályos büntetőjogunk rendszerében kétségtelül a legnagyobb mértékű beavatkozás az elkövető szabadságjogaiba.²³

2.3. Minősített adattal visszaélés

A jogalkotó az új Btk. kodifikációja során, az egyszerűsítés elvét figyelembe véve egy tényállásban egyesítette az azonos elkövetési magatartással megvalósítható, de a régi Btk.-ban külön-külön büntetni rendelt, a minősített adat védelméről szóló 2009. évi CLV. törvényben meghatározott egyes adatfajtákra vonatkozó szabályozást.²⁴

A minősített adattal visszaélés büntetési tételei azonban az imént említett jogszabály négy minősítési szintjéhez igazodnak, így a korlátozott terjesztésű adat jogosulatlan megszerzése vagy felhasználása, jogosulatlan személy részére hozzáférhetővé, vagy jogosult személy részére hozzáférhetetlenné tétele a büntetőkódex szerint elzárással büntetendő.²⁵ A bűncselekmény másik elzárással fenyegetett alakzata pedig a törvény alapján jogosult személy mint speciális alany által történő gondatlan elkövetés.²⁶

A korlátozott terjesztésű minősített adattal visszaélés vétsége a vizsgált évtizedben összesen öt esetben fordult elő. 2016-ban mindkét ilyen ügyben – amelyek egymással összefüggésben álltak – felmentő ítélet született. 2018-ban a bűncselekmény kisfokú társadalomra veszélyessége miatt egy ízben megrovás intézkedés került alkalmazásra, míg egy másik ügyben pénzbüntetést szabott ki a bíróság. Az utolsó ilyen esetben szabadságvesztést szabott ki a jogalkalmazó, ekkor ugyanis a minősített adattal visszaélés hivatali vesztegetés elfogadásának büntetével, befolyással üzérkedés büntetével és hivatali visszaélés büntetével állt bűnhalmazatban. A minősített adattal visszaélés gondatlan alakzata a vizsgált időszakban mindössze egyszer fordult elő, amely esetben a bíróság

beérte megrovás alkalmazásával a Büntető Törvénykönyv szerinti speciális alannal szemben.²⁷ Büntetőjogi elzárás kiszabására tehát e körben sem került sor az eddigiekben, tekintettel az önmagukban álló ilyen jellegű vétségek kisfokú társadalomra veszélyességére.

2.4. Hatóság félrevezetése és tanúvallomás jogosulatlan megtagadása

Az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények elkövetői az elzárásra ítélték mindössze egy-két százalékát teszik ki.²⁸ Hatályos büntetőjogunk ugyanakkor e bűncselekményi csoportból a hatóság félrevezetésének egyéb hatósági eljárásban megvalósuló esetét, továbbá a tanúvallomás jogosulatlan megtagadását is rövid tartamú szabadságelvonással fenyegeti.²⁹

A hatóság félrevezetése a hamis vád bűncselekményéhez képest szubszidiárius tényállás.³⁰ Ennek ellenére a bűncselekmény elzárással fenyegetett, büntető-, szabálysértési vagy fegyelmi eljáráson kívüli egyéb hatósági eljárásra vonatkozó alakzata az új Btk. hatálybalépése óta száznál több alkalommal fordult elő, amelyből három esetben fiatalkorúval szemben folyt büntetőeljárás. A tanúvallomás jogosulatlan megtagadása ezzel szemben legkevésbé sem tartozik a gyakori bűncselekmények közé, hiszen ilyen ügyben 2013 és 2022 között összesen öt büntetőeljárás zárult jogerős döntéssel.

Hatóság félrevezetése esetén az ügyek viszonylag kis százalékában, mindössze négy alkalommal szüntették meg az eljárást. Az intézkedések közül két esetben megrovást, harminckét ügyben próbára bocsátást, két alkalommal pedig jóvátételi munkát alkalmaztak a bíróságok. Fontos kiemelni, hogy fiatalokkal szemben mindhárom esetben az elkövető próbára bocsátására került sor, pártfogó felügyelet elrendelése mellett. Az alkalmazott intézkedések mellett továbbá két esetben elközbást, egy esetben pedig vagyonekőzbást is elrendeltek. Ami a kiszabott büntetéseket illeti, hatóság félrevezetése esetén a pénzbüntetések abszolút túlsúlya figyelhető meg: a mindössze tizenhatszszor alkalmazott, szintén alternatív közérdekű munkával szemben kilencvenhét esetben került sor pénzbüntetés kiszabására. Szabadságvesztést hatóság félrevezetése miatt huszonnyolc alkalommal szabtak ki a bíróságok, minden esetben halmazati büntetésként.³¹ Elzárás kiszabására pedig összesen négy esetben került sor e bűncselekménnyel összefüggésben. Utóbbiak között szerepelt egy maximális, kilencvennapos, továbbá egy húsz, egy harminc, valamint egy harmincöt napig tartó szabadságelvonás is.³²

Tanúvallomás jogosulatlan megtagadása miatt egy alkalommal próbára bocsátást alkalmazott a bíróság, míg a többi

21 Ilyenek voltak pl. a zaklatás vétsége, a házastárs sérelmére elkövetett zaklatás bűntette, a magánlakásértés, a nagy nyilvánosság előtt elkövetett rágalmozás vétsége, a személyes adattal visszaélés vétsége, a személyi szabadság megsértése, a könnyű testi sértés vétsége és az információs rendszer vagy adat megsértésének vétsége.

22 OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoejarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2024. 03. 05.).

23 GÓCZA Ágnes: Az elzárás mint új büntetési nem a 2012. évi C. törvényben. *Büntetőjogi Szemle*, 2016/1–2., 23–26. o., 24.

24 A 2009. évi CLV. törvény a minősített adat védelméről 5. § (4) bekezdése „Korlátozott terjesztésű!”, „Bizalmas!”, „Titkos!” és „Szigorúan titkos!” minősítésű adatok között tesz különbséget.

25 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 265. § (2) bek.

26 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 265. § (6) bek.

27 OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoejarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2024. 03. 05.).

28 Vö. PÁPAI-TARR i. m. 110.

29 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 271. § (3) és 277. §

30 BLASKÓ et al. i. m. 429.

31 A bűncselekmény jellemzően a közokirat-hamisítás különféle eseteivel, illetőleg a közbizalom elleni bűncselekmények csoportjába tartozó más magatartásokkal (pl. hamis magánokirat felhasználása) állt bűnhalmazatban.

32 OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoejarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2024. 03. 05.).

esetben büntetékiszabásra került sor. A jogalkalmazó egy esetben közérdekű munkát, egy másik ügyben pénzbüntetést, a maradék két alkalommal pedig büntetőjogi elzárást szabott ki a tanúzási kötelezettségét megszegő terhelttel szemben. A statisztikai adatok szerint a két szabadságelvonás egyike harmincnapos, a másik pedig maximális, kilencven napig tartó volt.³³

A vizsgált igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények kapcsán tehát több elzárás kiszabásával végződő precedens is rendelkezésünkre áll. Arról viszont nem szabad megfeledkeznünk, hogy hatóság félrevezetése esetén a valódi alternatív büntetések 61,95%-ban kerülnek kiszabásra, szemben a törvényben előírt elzárás 2,17%-os előfordulási gyakoriságával. Tanúvalomlás jogosulatlan megtagadása esetén pedig – egyelőre – feltehetően azért nagy a kiszabott elzárások aránya, mert e bűncselekmény vonatkozásában összesen öt lezárt büntetőügyről beszélhetünk.

2.5. Önkényuralmi jelkép használata

E viharos jogtörténeti előzményekre visszatekintő bűncselekmény jogi tárgya a korábbi totalitárius rendszerek jelképeinek használatától mentes közélet, mint a köznyugalom része.³⁴ Az elzárást viszonylag gyakran szabják ki a köznyugalom elleni bűncselekmények elkövetőivel szemben, de a szankciónem jellemző alkalmazási körét e tekintetben leginkább a garázdaság különböző esetei jelentik.³⁵ Az önkényuralmi jelkép használata ugyanis szubszidiárius jellegének köszönhetően meglehetősen ritkán fordul elő, vonatkozásában tipikusan súlyosabb bűncselekmény a közösség elleni uszítás és a garázdaság.³⁶

Mindezek alapján nem meglepő, hogy a statisztikai adatok értelmében a vizsgált évtizedben összesen harmincegy jogerősen lezárt büntetőeljárás folyt önkényuralmi jelkép használata miatt. Az elkövetési magatartásokat tekintve ebből három esetben terjesztéssel, tíz alkalommal nagy nyilvánosság előtti használattal, tizennyolc ügyben pedig közszemlére tétellel valósult meg a bűncselekmény. Fiatalkoriak négy alkalommal követték el a vétséget, egyszer terjesztéssel, háromszor pedig közszemlére tétellel.³⁷

Ami az eljárások kimenetelét illeti, egy alkalommal született felmentő ítélet, nyolc esetben pedig pártfogó felügyelet elrendelése mellett próbára bocsátották az elkövetőt (utóbbi „kalapba” tartozott két fiatalos bűnelkövető is). A büntetések közül pénzbüntetést hét, közérdekű munkát hat, szabadságvesztést – kizárólag halmazati büntetésként – öt,³⁸ sport-

rendezvények látogatásától való eltiltást három egymással összefüggő, elzárást pedig egy további esetben szabtak ki. Ezek mellett egy-egy alkalommal rendelték el elközbást és elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételét. A bűncselekménnyel összefüggésben alkalmazott egyetlen elzárás büntetést 2017-ben, felnőttkorú elkövetővel szemben, közszemlére tétellel megvalósult önkényuralmi jelkép használata miatt szabták ki, hetvennapos időtartamban.³⁹

2.6. Gondatlan intellektuális közokirat-hamisítás

A közokirat-hamisítás a kiszabott elzárások megoszlása szempontjából is releváns közbizalom elleni bűncselekmények csoportjába tartozik, jogi tárgya a közokiratok valódisága iránti közbizalom fenntartásához fűződő társadalmi érdek.⁴⁰ A bűncselekmény egyik elkövetési magatartása a közreműködés abban, hogy jog vagy kötelezettség létezésére, megváltozására vagy megszűnésére vonatkozó valótlan adatot, tényt vagy nyilatkozatot foglaljanak közokiratba.⁴¹ E sui generis közvetett tettességszerű elkövetési magatartást a jogirodalom jellemzően intellektuális közokirat-hamisításként nevesíti, amelynek gondatlan változatát a Btk. elzárással rendeli büntetni.⁴²

A gondatlan intellektuális közokirat-hamisítás vonatkozásában a vizsgált időszakban hatvanhárom befejezett büntetőeljárásról beszélhetünk. Ezek közül négy felmentéssel végződött, a konkrét cselekmény és az elkövető személyének kiskorú társadalomra veszélyességére tekintettel pedig három alkalommal megrovást, huszonnégy esetben próbára bocsátást alkalmazott a bíróság. A maradék harminckét ügyben huszonhét pénzbüntetést, két-két halmazati büntetésként kiszabott szabadságvesztés és közérdekű munka büntetés, valamint egy elzárás került kiszabásra. Legutóbbi szankciót, ami az összes eset mindössze 1,59%-át teszi ki, még 2015-ben szabta ki a bíróság, harmincnapos tartamban.⁴³

2.7. Járványügyi szabályszegés

A járványügyi szabályszegés az elzárással ritkán szankcionált közigazgatás rendje elleni bűncselekmények csoportjában helyezkedik el, jogi tárgya a járványügyi tevékenységek eredményes végzése, a vonatkozó igazgatási rendelkezések, hatósági döntések betartása.⁴⁴

A bűncselekménnyel kapcsolatban 2013 és 2022 között mindössze tíz büntetőeljárás zárult le, amelyek közül hét 2021-

33 OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2024. 03. 05.).

34 BLASKÓ Béla et al.: Büntetőjog. Különös rész II. Budapest–Debrecen, Rejtjel Kiadó, 2021b. 510 o., 90.

35 PÁPAI-TARR i.m. 111.

36 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 335. §.

37 OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2024. 03. 05.).

38 Az önkényuralmi jelkép használata halmazatban előfordult szabálysértési értékhatárt meg nem haladó kárt okozó falfirka elhelyezésével elkövetett rongálás vétsége, személy elleni erőszakos cselekménnyel fenyegetve elkövetett zaklatás vétsége, nagy nyilvánosság előtt elkövetett rágalmas vétsége, személyes adattal visszaélés vétsége, garázdaság vétsége, felfegyverkezve elkövetett garázdaság büntette, nagyobb kárt okozó rongálás bűn-

tette, nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása, kisebb értékre, illetve szabálysértési értékre bünszövetségben, valamint üzletszerűen elkövetett lopás vétsége és súlyos testi sértés büntette mellett is.

39 OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2024. 03. 05.).

40 BLASKÓ et al. i. m. 110.

41 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 342. § (1) bekezdés c) pont.

42 Vö. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 342. § (3) bek.

43 OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2024. 03. 05.).

44 GÖRGÉNYI et al. i. m. 651.

ben és 2022-ben befejeződött ügy a koronavírus-járvány idején elrendelt járványügyi elkülönítés, megfigyelés, zárlat vagy ellenőrzés szabályainak megszegésével állt összefüggésben. A maradék három eset a fertőző állapotbetegségek vagy növényi zárlati károsítók be- és kihurcolásának, valamint terjedésének megakadályozása vagy előfordulásának felszámolása végett elrendelt növényegészségügyi vagy állatjárványügyi intézkedés szabályainak megszegésével állt kapcsolatban.

Utóbbi esetekben kétszer próbára bocsátást rendelt el a bíróság, míg egy alkalommal, kisebb értékre elkövetett lopás vétségével fennálló halmazat miatt közérdekű munkát szabott ki. A Covid–19 járvánnyal összefüggő ügyekben egyszer a vádlott felmentésére, hatszor pedig pénzbüntetés kiszabására került sor. Büntetőjogi elzárást tehát a relatíve kis tárgyi súly miatt e bűncselekmény kapcsán még nem alkalmaztak.⁴⁵

2.8. Kézpénz-helyettesítő fizetőeszköz hamisításának előkészülete

A technika fejlődésének eredményeként ma már rendkívül elterjedt a kézpénz-helyettesítő, különösen az elektronikus fizetési eszközök használata, amelyekkel valamely információs rendszer útján végezhetőek banki műveletek.⁴⁶ Az ezekbe vetett bizalom fenntartása és az előrehozott büntetőjogi védelem megeremtése érdekében büntetőkódexünk, az Európai Unió Tanácsának 2001/413/IB kerethatározatával összhangban a kézpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása előkészületét is büntetni rendeli, mégpedig elzárással.⁴⁷ Előkészületként értékelhető például a kézpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítás elkövetése céljából az ehhez szükséges berendezések, alapanyagok, technológia beszerzése, valamint a bűncselekmény elkövetésére irányuló felhívás, ajánlkozás, vállalkozás, illetve a közös elkövetésben megállapodás.⁴⁸

Az ilyen jellegű cselekmények ugyanakkor még a korábban ismertettekénél is ritkábban fordulnak elő. Az elmúlt évtizedben mindössze négy büntetőeljárás fejeződött be jogerősen kézpénz-helyettesítő fizetőeszköz hamisításának előkészületével kapcsolatban, jellemzően súlyosabb bűncselekményekkel fennálló bűnhalmazatban.⁴⁹ A jogalkalmazó halmazati büntetésenként két esetben szabadságvesztést szabott ki, amelyek egyikéhez – az elkövető román állampolgárságára tekintettel – kiutasítás is társult, míg egy alkalommal együttesen alkalmazta a közérdekű munkát és a pénzbüntetést. A sui generis előkészületi deliktum eddig egyszer állt önmagában, amikor a feltehetően visszaesőnek minősülő bűnelkövetőt – figyelmen kívül hagyva cselekménye elzárással fenyegetettségét – egy év börtön fokozatban végrehajtandó szabadságvesztésre ítélte a bíróság. Büntetőjogi elzárást tehát ebben az eset-

körben sem szabtak ki a bíróságok, amelynek oka az előkészületi magatartás kifejezetten ritka és jellemzően bűnhalmazatban történő előfordulásában keresendő.⁵⁰

2.9. Kötelességszegés szolgálatban és parancs iránti engedetlenség

Az OBH statisztikái szerint az új Btk. hatálybalépése óta mindössze egy alkalommal szabtak ki elzárás büntetést katonai bűncselekmény miatt. A büntetőkódex ugyanakkor két gyakran előforduló katonai bűncselekményt,⁵¹ a kötelességszegés szolgálatban gondatlan alakzatát, valamint a parancs iránti engedetlenség alapesetét is a vizsgált szankcióval fenyegeti.⁵² E gyakoriság azonban mindenképp relatív, hiszen a katonai büntetőjog az általános magyar büntetőjog szerves része, de a katonai bűncselekményeket kizárólag a honvéd, továbbá a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja követheti el.⁵³ A bűncselekmény alanyától megkívánt speciális minőség, valamint a tipikusnak számító szándékos elkövetés ellenére a kötelességszegés szolgálatban gondatlan esete 2013 és 2022 között száznegyvenkét alkalommal fordult elő.⁵⁴ Az egyik legrégebb katonai bűncselekménynek számító parancs iránti engedetlenség alapesete miatt pedig az új Btk. hatálybalépése óta eltelt évtizedben harminchat jogerősen lezárt büntetőeljárásról beszélhetünk.⁵⁵

A kötelességszegés szolgálatban elzárással fenyegetett esettel összefüggő büntetőeljárások során kétszer megszüntették az eljárást, egy felmentő ítélet született, tizenegy esetben pedig megállapították az elkövető bűnösségét, de büntetőjogi büntetés vagy intézkedés alkalmazására nem került sor. A bíróság tizenkét alkalommal alkalmazott megrovás, huszonegy ügyben próbára bocsátás intézkedést. A fennmaradó kilencvenkét esetben egyaránt pénzbüntetést szabott ki a jogalkalmazó, egy alkalommal szabadságvesztés mellett, hivatalos személy által üzletszerűen elkövetett hivatali vesztegetés elfogadásának büntette és kötelességszegés szolgálatban vétsége halmazata miatt.⁵⁶ A speciális katonai mellékbüntetések közül

50 OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2024. 03. 05.).

51 Vö. HAUTZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*. Pécs, AndAnn Kiadó, 2010. 224 o., 56., ZSIGMOND Csaba: A rendőrségi szolgálati jogviszonyban elkövetett kötelességszegés szolgálatban bűncselekmény miatt indult büntetőeljárások során felmerülő jogalkalmazási problémák. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2022/2., 27–54. o., 27. és KARDOS Sándor István: A hivatásosok által elkövetett katonai bűncselekmények főbb jellemzői. *Belügyi Szemle*, 2015/6., 67–85. o., 76.

52 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 438. § (4) bek. és 444. § (1) bek.

53 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 127. § (1) és (3) bek.

54 Amikor a szolgálatra vonatkozó előírások tiltják a pihenést, a szolgálatot teljesítő személynek kötelessége magát ébren tartani, így egyes jogirodalmi álláspontok szerint még az elalvás sem tekinthető gondatlan magatartásnak. Vö. Sós József: *Katonák a büntetőjogban. A katonai szolgálati bűncselekmények, különös tekintettel a kötelességszegés szolgálatban bűncselekményre*. Budapest, Magyar Bírói Egyesület, 2017. 16 o., 14.

55 OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2024. 03. 05.).

56 OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások

45 OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2024. 03. 05.).

46 BLASKÓ et al. i. m. 318.

47 Vö. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 392. § (2) bek.

48 Vö. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 11. § (1) bek.

49 A bűncselekmény tipikusan információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás büntette, nagyobb vagy jelentős kárt okozó, bűnszövegben (közveszély színhelyén, üzletszerűen) elkövetett csalás büntette, továbbá a közokirat-hamisítás valamely formája mellett jelent meg bűnhalmazatban.

1. ábra: Az elzárással fenyegetett bűncselekmények miatt kiszabott büntetések aránya

	Méreggel visszaélés	Magántitok megsértése	Levéltitok megsértése	Minősített adattal visszaélés	Hatóság félrevezetése	Tanúvallomás jogosulatlan megtagadása	Önkényuralmi jelkép használata	Gondatlan intellektuális közölkéshamisítás	Járványügyi szabályszegés	Kézipézhelyettesítő fizetőeszköz hamisításának előkészülete	Kötelességszegés szolgálatban	Parancs iránti engedetlenség
Szabadságvesztés	–	–	1,60%	16,67%	14,97%	–	16,13%	3,17%	–	75%	–	–
Elzárás	–	–	–	–	2,14%	40%	3,23%	1,59%	–	–	–	–
Pénzbüntetés	27,27%	–	3,20%	16,67%	51,87%	20%	22,58%	42,86%	60%	25%	64,79%	52,78%
Közérdekű munka	–	–	0,80%	–	9,63%	20%	19,35%	3,17%	10%	–	–	–
Egyéb büntetés	–	–	–	–	–	–	9,67%	–	–	–	–	11,11%
Nem került sor büntetés kiszabására	63,64%	3,57%	22,40%	33,33%	19,25%	20%	25,81%	42,86%	20%	–	33,10%	25,00%
Nem került sor a bűnösség megállapítására	9,09%	96,43%	72,00%	33,33%	2,14%	–	3,23%	6,35%	10%	–	2,11%	11,11%

Forrás: saját szerkesztés az OBH statisztikai adatai alapján⁶¹

egy alkalommal várakozási idő meghosszabbítást, egy alkalommal pedig lefokozást is kiszabott a bíróság.⁵⁷

Parancs iránti engedetlenség alapesetével összefüggésben három alkalommal került sor az eljárás megszüntetésére, egy felmentő ítélet született és egyszer állapították meg az elkövető büntetőjogi felelősségét büntetőjogi szankció alkalmazása nélkül. A konkrét bűncselekmény csekély tárgyi súlyára tekintettel három ügyben megrovást, az elkövető személyi társadalomra veszélyességét figyelembe véve további öt esetben próbára bocsátást alkalmaztak.⁵⁸ A további huszonhárom eljárásból három alkalommal szabtak ki önálló katonai büntetesként lefokozást, egy alkalommal pedig szolgálati viszony megszüntetését, figyelemmel arra, hogy a bűncselekmény elzárással büntetendő, így büntetési tételének felső határa háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb.⁵⁹ A maradék tizenkilenc esetben kizárólag pénzbüntetés került kiszabásra, amely mellett három alkalommal rendfokozatban visszavetést, négyszer pedig várakozásiidő-meghosszabbítást is alkalmazott a bíróság.⁶⁰

A statisztikai adatokból tehát megállapítható, hogy elzárás büntetés kiszabására a törvényi szinten azzal fenyegetett katonai bűncselekmények elkövetőivel szemben, büntetőkódexünk hatálybalépése óta még egyáltalán nem volt példa.

3. Összegzés

A jelen írásban vizsgált bűncselekmények büntetés kiszabási tapasztalatait alább egy táblázatban foglaltam össze, amelyből egyértelműen kitűnik, hogy a legtöbb bűncselekmény esetén elzárás kiszabására egyáltalán nem, vagy mindössze néhány

esetben került sor, míg a szabadságelvonással nem járó szankciók a legtöbb esetben dominálnak: lást a fenti táblázatot.

Az itt látható számok egyértelműen alátámasztják azt a ténylest, amely szerint az elzárás büntetés elsődleges alkalmazási körét nem a Btk. Különös Részében azzal fenyegetett bűncselekmények teremtik meg, hanem a szankciónem „kvázi alternatív” jellegére vonatkozó általános részi rendelkezések.⁶²

A statisztikai adatokból megállapítható továbbá, hogy a bíróságok a vizsgált magatartások elkövetőivel szemben – azok jogalkotó által is kifejezésre juttatott kisfokú társadalomra veszélyességére tekintettel – előnyben részesítik a klasszikus alternatív szankciók, így tipikusan a pénzbüntetés, és kisebb arányban a közérdekű munka alkalmazását.⁶³ A csekély tárgyi súly mindezek mellett abban is kifejeződik, hogy bizonyos tényállások vonatkozásában kirívóan nagy arányban fordulnak elő olyan esetek, ahol nem kerül sor büntetés kiszabására, a jogalkalmazó „beéri” valamely intézkedés (jellemzően megrovás vagy próbára bocsátás) alkalmazásával.

A kiszabott szabadságvesztések viszonylag magas számának magyarázatául szolgál az a tény, hogy a jelenleg hatályos büntető törvénykönyvünk által ismert legsúlyosabb jogkövetkezményt a táblázatban feltüntetett esetek szinte mindegyikében halmazati büntetesként szabta ki a bíróság. A vizsgált bűncselekmények közül ugyanis többre jellemző, hogy a gyakorlatban más, súlyosabb bűncselekményekkel áll anyagi halmazatban.

A magántitok- és a levéltitoksértés bűncselekménye mind ezen túlmenően abban a tekintetben is speciális, hogy e magatartások miatt különösen ritkán kerül sor felelősségre vonásra. Ennek oka pedig a két bűncselekmény fentebb ismertetett eljárásjogi sajátosságaira, nevezetesen azok magánvadás mivoltára vezethető vissza.

vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2024. 03. 05.).

57 V.ö. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 135–137. és 140. §.

58 OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2024. 03. 05.).

59 V.ö. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 135. § (1) bek.

60 V.ö. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 139–140. §.

61 OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2024. 03. 05.).

62 V.ö. SOLTÉSZ i. m. 54.

63 V.ö. SOLTÉSZ i. m. 57.

GÉGÉNYNÉ UTASY JUDIT¹

Tizennégy éven aluli tanúk a büntetőeljárásban

„Az a mód, ahogyan egy társadalom a gyermeket kezeli, nemcsak törődésének és együttműködésének fokát jelzi, hanem jól tükrözi az adott társadalom igazságérzetét, jövő iránti elkötelezettségét, valamint azt is, mennyire fontos számára az eljövendő generációk emberi feltételeinek javítása.”²

I. Bevezetés

Hazánkban – sajnálatos módon – több tízezer gyermek és fiatal található a büntetés-végrehajtás intézményrendszerén belül, és évente körülbelül 6000 gyermek lesz valamilyen bűncselekmény áldozata.³

A gyermekek és az ő védelmüket szolgáló jogi környezet kérdése az egyre változó globális térben, az utóbbi időszakban fokozatosan előtérbe kerültek. Köztudott, hogy a gyermeki lelket ért trauma és megrázkódtatás meghatározó nyomot hagy maga után, majd egy bevésített negatív érzelmi élménnyé alakul a gyermek felnőtt élete során. Miközben a bűnözés korfáját áttekintve az is megfigyelhető, hogy tendenciózusan tolódik a gyermekkorúak felé, egyre több gyermek válik áldozattá és elkövetővé, és kerül be az igazságszolgáltatási gépezetbe.⁴

Ezek a nagy számok jelentős kihívást jelentenek a gyermekvédelmi ellátórendszer számára, és mivel ezek a tizennyolc év alatti személyek már kapcsolatba kerültek a hatóságokkal, a nem megfelelő módon és időben történő megelőzés hiányában a jövőben nemcsak a gyermekvédelmi szakellátás (ahová évente körülbelül 5000 új gyermek kerül be⁵) feladatai nehezdednek el, hanem ezzel párhuzamosan az igazságszolgáltatás szervezetrendszere is, hiszen ezek a gyerekek tanúként, sértettként,

azaz áldozatként (például, ha bűncselekményt, vagy szabálysértést követnek el ellene) és/ vagy elkövetőként (például, ha bűncselekményt, vagy szabálysértést követ el), illetve mostanság tömegesen, mint menedéket kérőként, vagy egyéb érdekeltként is bekerülhetnek ebbe az alapvetően felnőttek részvételével működő gépezetbe.

Természetesen fontos a másik oldal, vagyis a gyermekek megismertetése és felkészítése az őket megillető jogokról, illetve arról, hogy amennyiben bármilyen formában bekerülnek az igazságszolgáltatás rendszerébe mit várhatnak el, és mi várható el tőlük.

A gyermekek, ahogyan azt tapasztaljuk, nemcsak különböző bűncselekmények sértettjeivé, de ennek következtében büntetőeljárások részeseivé is válnak, amely komoly traumaként nehezedik rájuk. Ezekben a büntetőeljárásokban komoly ellentét feszül a tényállás tisztázásának szükségessége és a tizennyolc életév alatti sértettek védelem iránti igénye között.

Különösen problémás és szívszorító az a helyzet, amikor a gyermek a saját szülőjével kerül szembe az eljárás során, és saját szülőjére nézve kellene terhelő vallomást tennie. A gyakorlatban általánosan felmerülő probléma, hogy a büntetőeljárás középpontjában nem a gyermek legjobb és mindenekfeletti érdekének a biztosítása áll.

E konfliktus csak egy valóban gyermekközpontúan működő igazságszolgáltatási rendszeren belül oldható fel, ahol a gyermekek kihallgatását megfelelően képzett, szakmai kompetenciákkal bíró, empátiikus szakemberek végzik.⁶

Dolgozatom témájaként a gyermekek kihallgatási sajátosságaira fókuszáltam, mellyel kapcsolatban Herke Csongor professzor álláspontja szerint „félrevezető szólnunk, hiszen az eljárásjogban beszélhetünk tizennyolc éven aluli és tizennégy éven aluli személyek kihallgatásáról”,⁷ melyre figyelemmel a vizsgálódásomat az egyik talán legtöbb kérdést és bizonytalanságot felvető, tizennégy év alatti tanúként történő kihallgatási sajátosságaira irányítottam. A könnyebb érthetőség miatt a tanulmányban a tizennégy éven aluli személyekre egységesen használok a gyermek megnevezést.

II. Gyermek az igazságszolgáltatás rendszerében

„Nincsenek gyerekek – emberek vannak, csak más a fogalomrendszerük, mások a tapasztalataik, ösztöneik és érzelmi reakcióik. Gondolj mindig arra, hogy nem ismerjük őket”. (Janusz Korczak)

⁶ KEREZSI Klára: *A nédtelen gyermek*. Az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet Tudományos Kiadványa. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kvk., 1995., 173. o.

⁷ HERKE Csongor: Lehet-e tanú gyermekkorú vagy fiatalok? In Gál István László (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*. Pécs, PTE ÁJK, 2011., 281–292. o.

¹ Bíró, Kisvárdai Járásbíróság.

² Javier Peres de Cuellar volt ENSZ-főtitkár előadása, ami elhangzott 1989 szeptemberében a Gyermekjogi Egyezményekkel kapcsolatos olaszországi nemzetközi tanácskozáson.

³ AJB Projektfüzetek; Gyermekközpontú igazságszolgáltatás, Gyermekjogi projekt 2013/1., Előszó 5. o.

⁴ MAGYAR Irma – VÁRI Vince: A különleges bánásmód a büntetőeljárásban, fókuszban a gyermekkor, *Magyar Rendészet*, 2020/4., 17. o.

⁵ LUX Ágnes előadása a 2012. november 22. napján megrendezésre került Nemzetközi Gyermekjogi Konferencián, Alapvető Jogok Biztosának Hivatala, Budapest.

II.1. Általános megállapítások – nemzetközi kitekintéssel – a „gyermekbarát igazságszolgáltatásról”

A gyermekeknek megvan a saját kis világa, de mégis a mi felnőtt világunknak is részei kell, hogy legyenek, ami nem mindig egyszerű. Éppen ezért néha iránymutatásra, idegenvezetőre van szükségük, aki felel a kérdéseikre, és ha kell, megmutatja nekik a helyes irányt.⁸

A büntető igazságszolgáltatással tanúként kapcsolatba kerülő gyermekek jellemzően szexuális, illetve élet vagy testi épség elleni bűncselekmények áldozatai. Ilyen ügyekben sokszor ő az egyetlen személy, aki az elkövetővel jelen volt a tett helyszínén, ezért a büntetőeljárás eredményes lefolytatásának a kulcsa lehet a tőle szabályszerűen és szakszerűen beszerzett tanúvallomás. Az eljárásban részt vevő személyeknek azonban a fenti célon túl figyelemmel kell lenniük a gyermekek – korukból fakadó – speciális érdekeire is. A személyiség huszonnégy éves korig nem alakul ki teljesen. Ebben az időszakban az ember az érdekeinek felismerésére és azok érvényesítésére csak korlátozottan képes. Különösen igaz ez a tizenéves évek alatti gyermekekre, akik a személyiségfejlődés korai szakaszában vannak és kiszolgáltatottak az őket körülvevő felnőtteknek.⁹

Ezért fontos, hogy a büntetőeljárásba olyan garanciák legyenek beépítve, amelyek biztosítják a gyermekek lehetőség szerinti kíméletét és jogaik – az általános emberi jogok részeként történő – alapjogvédelmét.

E körben kiemelés érdemel az 1989. november 30. napján, az ENSZ Közgyűlése által New Yorkban elfogadott, a *Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény*, melyet Magyarország Országgyűlése 1991 őszén ratifikált, és az *1991. évi LXIV. törvénnyel* hirdetett ki.¹⁰

A Gyermekek jogi Egyezmény Preambulumában rögzíti, hogy „a gyermeknek, figyelemmel fizikai és szellemi érettségének hiányára, különös védelemre és gondozásra van szüksége, nevezetesen megfelelő jogi védelemre, születése előtt és születése után egyaránt”.¹¹

Fontosnak tartom kiemelni az Egyezmény 12. cikkében foglalt szabályozást, mely azon követelményt fogalmazza meg, hogy az ítélőképessége birtokában levő gyermek az őt érintő eljárásban, minden őt érintő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét, azt pedig az eljáró hatóság a gyermek érettségi fokára, korára figyelemmel kellő mértékben figyelembe vegye. Ebből a célból lehetőséget kell biztosítani a gyermek számára arra, hogy bármely bírói vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, akár közvetlenül, akár képviselője útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási rendelkezéseknek megfelelően meghallgassák.¹²

A Gyermekek jogi Egyezményt később három *Fakultatív Jegy-*

zökönyvvvel (optional protocols”) pontosították,¹³ majd a *Liszbaboni Szerződés*¹⁴ ratifikálását követően, az annak részeként 2009 decemberétől hatályossá váló *Alapjogi Charta* tette az aláíró és ratifikáló uniós tagállamok általános kötelezettségévé a gyermekek jogainak alapjogvédelmét, kihangsúlyozva, hogy a hatóságok és magánintézmények tevékenységükben a *gyermekek mindenkifelett álló (legfőbb) érdekét tekintsek elsődleges szempontnak*.

Ezen nemzetközi törekvéseknek, a regionális és globális folyamatok összhangjának is köszönhetően megteremtődött a lehetőség, és az igény is arra, hogy az igazságszolgáltatást is gyermekközpontúvá tegyék, és magát a gyermekbarát igazságszolgáltatás kereteit tartalommal töltsék meg.

Ebben a vonatkozásban a gyermekek igazságszolgáltatásáról szóló 2008-ban született *ENNSZ Iránymutatás* fogalmaz meg releváns szabályokat és a tagállamok, így hazánk számára is követendő és betartandó alapelveket.¹⁵

A gyermekbarát igazságszolgáltatás konkrét fogalom meghatározására az Európai Tanács 2010 őszén elfogadott Gyermekekbarát igazságszolgáltatásról szóló Iránymutatásában került sor, mely egy olyan igazságszolgáltatási rendszerként írja le, amely garantálja, tiszteletben tartja és hatékonyan érvényre juttatja valamennyi gyermeki jogot az elérhető legmagasabb színvonalon az alapelvek szem előtt tartásával, a gyermek fejlettségének, érettségi fokának és az ügy körülményeinek figyelembevételével.

Az e témában neves szakember, Gyurkó Szilvia elsődlegesen a gyermek oldaláról értelmezve az eljárási abúzus megelőzését, a gyermekbarát eljárást akként definiálja egyik tanulmányában, hogy az „azoknak a jogoknak, eljárási módszereknek, protokolloknak és szakmai működéseknek, együttműködéseknek az összességét jelenti, amelyek révén egy eljárás az abban érintett gyermek számára nem traumatizáló, jogait és szükségleteit szem előtt tartó és érvényesítő. A gyermekbarát működés követelménye nem csak az igazságszolgáltatás rendszerében kell, hogy érvényesüljön (polgári, büntető- és peren kívüli eljárásokban), hanem minden olyan eljárásban, amiben – bármilyen eljárási pozícióban vagy szerepben – gyermek szerepel.”

„A gyermekbarát eljárás követelménye (azonban) nem tesz különbséget az egyes »szerepek« között, és a gyermeket sui generis megilletik azok a jogosítványok, amelyek gyermekbaráttá minősítenek egy eljárást.”

A gyermekek gyakran vannak érintve az igazságszolgáltatásban, és főleg olyan negatív események kapcsán, amelyek döntő kihatással bírnak egész további életükre, elég csak egy bántalmazás miatt indult büntetőeljárásra gondolnunk. Ezért is lényeges, hogy a büntetőeljárás minden szakaszában tudatosítsuk és megértessük: *mi történik veled, cselekedeteinek mik a következményei, és éreztetni kell folyamatosan*, hogy nekünk és nálunk számít az ő személye és élethelyzete is. A büntetőeljárás jellegzetesen rideg és *bürokratikus eredménycentrikus* működését sajátos jogintézmények büntetőeljárásba építésével

8 KORCZAK, Janusz: *A gyermek joga a tiszteletről*. Internátus. Nyári táborozás. Árvaház. Flaccus Kiadó Debrecen, 2017. 32. o.

9 <https://arsboni.hu/gyermek-tanuk-buntetoeljarasban-kihallgatas-regis-es-az-uj-buntetoeljarasi-torveny-szerint/> (letöltés:2023.12.03.).

10 <http://gyermekbarat.kormany.hu/a-gyerekjogok-tortenete> (letöltés: 2016.03.20.).

11 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt egyezmény kihirdetéséről.

12 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt egyezmény kihirdetéséről.

13 www.unicef.hu/a-gyermekjogi-egyezményhez-csatolt-fakultatív-jegyzokonyvek [letöltés:2016.03.20.].

14 www.europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_hu.htm [letöltés: 2016.03.20.].

15 www.unicef.org/protection/RoL_Guidance_Note_UN_Approach_Justice_for_Children_FINAL.pdf [letöltés:2016.03.20.].

lehet csillapítani. Különösen olyanokkal, amelyek nem alázák meg a gyermekkorút, ellenben érzetik vele, hogy személye fontos a hatóságoknak, vele emberségesen és megértően bánnak, vallomását és közreműködését pedig kellő súllyal veszik figyelembe. Eljárásukkal elkerülve minden olyan káros érzelmi ingert, illetőleg hatást, amely a személyiségfejlődésükben hátrányos nyomot hagy. ¹⁶

A gyermekeknek joguk van az igazságszolgáltatáshoz való hozzáféréshez, a bírósági eljárásban való részvételhez, véleményük és tanúvallomásuk meghallgatásához és figyelembevételéhez, valamint ahhoz, hogy a bírósági eljárás során a lehető legnagyobb gondossággal bánjanak velük. Számos kutatás mutatott rá arra, hogy a bírósági eljárásban való részvétel traumatikus lehet számukra, és másodlagos viktimizációt okozhat. Ezért szükséges a fejlődési igényeikhez igazodó, sajátos megközelítést és a kikérdezésük eltérő módját kialakítani. A gyermekek és a serdülők működésükben (kognitív, intellektuális, érzelmi) különböznek a felnőttektől. Ezért a velük (áldozatokkal vagy tanúkkal) foglalkozó szakemberek számára alapvető fontosságú, hogy tisztában legyenek az egyes fejlődési szakaszok sajátosságaival és megértésük azokat. ¹⁷

II.2. A gyermek fejlődéslélektana és tanúzási képessége

Elek Balázs professzor több művében is hangsúlyozza, hogy „a gyermekek fejlődésének minimális ismerete szükséges ahhoz, hogy a gyermekektől megfelelő információhoz lehessen jutni. Nem lehet a tizennégy év alatti életkort homogén csoportként kezelni, hiszen más és más a kapott információ pontossága egy kora gyermekkorban, kisiskoláskorban, iskoláskorban és serdülőkorban lévő gyermekeknél. Aki tisztában van a különböző fejlődési szakaszokkal, jobban megítélheti, hogy egy bizonyos korú gyermek megértette-e a kérdéseket, és hogy sikeresen tudja-e közölni gondolatait, érzéseit.” ¹⁸

A szakirodalomban megjelent egyik álláspont szerint „már 2 éves gyerekek is képesek visszaemlékezni megtörtént eseményekre viszonylag hosszú időn keresztül, főként, ha volt valamiféle előzetes tudásuk is a történetekre vonatkozóan. 3 éves kor után a gyerekeknek már megvan a képességük, hogy hozzávetőlegesen pontos és teljes tanúvallomást tegyenek, ha a meghallgatásuk előtt vagy annak során nem próbálják befolyásolni őket félrevezető információkkal vagy szuggesztív kérdésekkel.” ¹⁹

A „4-5 éves gyermekek elmesélik, elmagyarázzák a megtörtént eseményeket. Elmondják, hogy mit gondolnak, mit érznek. Egyre bonyolultabb szabályokat is megértnek, és többnyire tiszteletben tartják azokat. Folyékonyan beszélnek, érvelnek, kérdeznek, értik a válaszokat, magyarázat útján képesek tanulni. Képesek múltbeli dolgokról beszélni, képesek azokat felidézni, és ehhez nincs szükségük külső tárgyakra. Még

mindig szeretnek a szülők, a felnőttek kedvére tenni, és nem szeretik, ha a felnőttek valamiért megszidják őket. Emiatt időnként hazudnak, mert rájönnek, hogy a felnőttek nem mindent látnak.” ²⁰

5 éves korban természetes, hogy összekeveri a mindennapos valóságot és a mese szálait úgy, hogy magát is beleszövi. Ezek a gyermeki lelkiállapot és fantázia megnyilatkozásai. ²¹

A „6 és 10 év közötti gyermek éles megfigyelő képességgel rendelkezik a részjelenségeket illetően és megfigyeléseit pontosan megtartja emlékezetében. A jelenségek összefüggéseit azonban nem képes felismerni és kifejezni. Ezért helyes, ha a kihallgató az ilyen korú gyermekeket a részjelenségekre vonatkozóan kérdezi ki. Az így kihallgatott 6 és 10 év közötti gyermekek igen jó tanúk lehetnek, ha vallomásukat minden befolyásoltságtól mentesen teszik meg, azaz kevésbé hatnak náluk szubjektív tényezők, ellenállóbbak is a befolyásolással szemben. Nagyon fontos azonban kiemelni, hogy erőteljes befolyásolás hatására bármelyik gyereket rá lehet venni, hogy ne az igazságnak megfelelő vallomást tegyen.” ²²

Ez a kisiskoláskor időszaka, amikor figyelmüket sok minden befolyásolja, úgy mint a gyerekek idegrendszeri alkata, vérmérsékleti típusa, érzelmi fejlettsége, vagy a figyelem tárgya. ²³

„Ebben az életszakaszban a gyermek éles megfigyelő képességgel rendelkezik a részjelenségeket illetően és megfigyeléseit pontosan megtartja emlékezetében. A jelenségek összefüggéseit azonban nem képes felismerni és kifejezni. Ezért helyes, ha a kihallgató az ilyen korú gyermekeket a részjelenségekre vonatkozóan kérdezi ki. Az így kihallgatott 6 és 10 év közötti gyermekek igen jó tanúk lehetnek, ha vallomásukat minden befolyásoltságtól mentesen teszik meg, azaz kevésbé hatnak náluk szubjektív tényezők, ellenállóbbak is a befolyásolással szemben. Nagyon fontos azonban kiemelni, hogy erőteljes befolyásolás hatására bármelyik gyereket rá lehet venni, hogy ne az igazságnak megfelelő vallomást tegyen.” ²⁴

A 10 és 14 év közötti gyermek „már a valóság megragadására és a jelenségek összefüggéseinek kifejezésére törekszik, ezenkívül ösztönösen szintén ellenáll a befolyásolásnak. Értelmes és jó kifejező képességgel rendelkező ilyen korú gyermek általában ideális tanú lehet. Ez a korosztály azonban hajlamos arra, hogy az észlelt valóság elemekbe irreális elképzeléseket vegyítsen, és előfordul, nem képes a valóságos és a képzeltelemek szétválasztására.” ²⁵

Megállapítható, hogy az egyes gyermekek az előzőekben bemutatott jellemzőkből lényeges eltéréseket produkálhatnak. Ennek oka lehet, ha a gyermek kortársaitól pozitív, vagy éppen negatív irányban nagyon eltérő értelmi képességgel, intelligenciával rendelkezik, nyelvi kifejezőképessége, szókincsé átlag feletti vagy alatti, családi háttere kimagaslóan jó, vagy éppen kedvezőtlen, szorongó-zárkózott, vagy nyílt-extrovertált típusú. ²⁶

20 BECSE Zsuzsanna: Kiskorú tanúk kihallgatásának taktikái, <http://www.jogiforum.hu>files>publikációl> (letöltés: 2024. május 19.).

21 ELEK Balázs (2011) i. m. 93–111. o.

22 KULCSÁR-PÁSZTOR i. m. 7. o. (Hivatkozva IBOLYA Tibor i. m.).

23 BECSE i. m. (letöltés: 2024. május 19.).

24 KULCSÁR-PÁSZTOR i. m. 7. o. (Hivatkozva IBOLYA Tibor i. m.).

25 CSEHNÉ dr. Varga Gabriella: A tanú kihallgatásának taktikája a nyomozásban. Ügyészségi Értesítő, 1977/4.

26 KULCSÁR Mónika: A gyermek tanúkénti kihallgatásának specifikumai. *Büntetőjogi Szemle*, 2017/2. 85–86. o.

16 MAGYARI-VÁRI: i. m. 18. o.

17 KUHIL Andrea: Gyermek tanúk kihallgatása és a gyermekbarát igazságszolgáltatás. *Büntetőjogi Szemle*, 2021/2. 52–57. o.

18 ELEK Balázs: Az életkor jelentősége a gyermekkorú tanúk kihallgatásakor a büntetőeljárásban. *Belügyi Szemle*, 2011., 3. szám 93–111. o.

19 IBOLYA Tibor: Kihallgatási taktika a nyomozásban; <http://ibolyatibor.atw.hu/Sajat/3.pdf>. (letöltés: 2024. május 19.) KULCSÁR Gabriella – PÁSZTOR Attila: A gyermek-tanúvallomások információ tartalmának torzulási lehetőségei: *Rendészeti Szemle*, 2007/5., 82–98.

Az azonban biztosan kijelenthető, hogy a gyermekek tanúkenti kihallgatásának feltétele egyrészt bizonyos intellektuális szint, másrészt a spontán megfigyelő- és emlékezőképesség, harmadrészt pedig a megfelelő szókinccs és kifejező-készség megléte.²⁷

II.3. Jogszabályi háttér a tizennégy év alatti tanúk kihallgatásához

A 2012. évi C. törvénnyel elfogadott Büntető Törvénykönyv (Btk.) továbbra is a tizennegyedik életévnél húzza meg a *gyermekkor* határát.

Ugyancsak fontos megemlíteni a Btk. azon rendelkezését, amely kizárja az elévülést, ha a bűncselekmény sértette a bűncselekmény elkövetésekor a tizennyolcadik életévét nem töltötte még be.

A gyermekközpontú igazságszolgáltatás alapvető tételeinek megjelenése Magyarország büntetőeljárás törvényében, a 2018. július 1. napjától hatályba lépett *2017. évi XC. törvényben* (Be.) tetten érhető. Rendelkezései értelmében az eljárást *szóron kívül* kell lefolytatni, ha abban tizennyolc életév alatti sértett – vagy terhelt – vesz részt. Mindez ugyan egy pozitív tényező, de az elsőbbségen túl tekintettel kell lenni magának az eljárásnak a hosszára is. Annak keretei között arra kell törekedni, hogy az minél rövidebb időn belül lezárásra kerüljön, *részben a gyermek lelki fejlődésének megővése, részben pedig az emlékek formálódása miatt, amely szükségképpen bekövetkezik egy hosszú eljárás során.*²⁸

A Be. ambiciózus módon, a gyermekek sajátos eljárási helyzetét figyelembe véve egységbe foglalta az addig csupán szét-szórva megtalálható szabályozási normákat, biztosítva és a hatóságok számára előírva ezzel a gyermeki jogok teljesebb érvényesítését a büntetőeljárásban.

Konceptcionális változást hozott, hogy a Be. az 1998. évi XIX. törvényhez (régibei) képest az eljárásban szereplő minden, úgynevezett „különleges bánásmódot igénylő személyt” fokozottan véd.

Mérlegelés nélkül, a *Be. 82. §-ának* kötelező előírása folytán „különleges bánásmódot igénylő személynek” minősül az adott eljárási cselekmény idején tizennyolcadik életévét be nem töltött személy. Mindez azt jelenti, hogy nem a bűncselekmény elkövetési ideje irányadó, hanem a büntetőeljárásban végzett eljárási cselekmény időpontjában kell tizennyolc életév alatti lennie a kihallgatandó személynek.²⁹

A *Be. 85. § (1) bekezdés a)–k) pontjai* részletesen felsorolják, hogy az eljáró hatóságok milyen konkrét intézkedéseket tehetnek az ilyen személyek védelmében (pl. személyes adatok és magánélet védelme, eljárási cselekmények haladéktalan és ismétlés nélküli megtétele, sértett és terhelt szükségtelen találkozásának elkerülése, kép- és hangfelvétel készítése, különleges meghallgatószoza, illetve videokonferencia használata stb.).

²⁷ MEDVE Judit: Rendőri kommunikáció a gyermekkorúakkal. *Belügyi Szemle*, 2014.12. sz. 27–59. o.

²⁸ [https://juratus.elte.hu/a-gyermekkor-valamint-a-beleegyezés-jelentosege-az-igazsagszolgalatasban/Vagi_Kata_\(letoltés:2022.03.22.\)](https://juratus.elte.hu/a-gyermekkor-valamint-a-beleegyezés-jelentosege-az-igazsagszolgalatasban/Vagi_Kata_(letoltés:2022.03.22.)).

²⁹ <http://pecshor.hu/periodika/XXI/bertaldoandras.pdf>; BERTALDO András: A 18 éven aluliak kihallgatásának néhány kriminalisztikai-büntetőeljárás szempontja 175. o.

A tizennegyedik életévét be nem töltött sértettekre és tanúkra vonatkozó speciális szabályokat a *Be. 88. § (1) bekezdésének a)–d) pontjai* tartalmazzák. Ennek értelmében:

- a sértett/tanú csak akkor hallgatható ki, ha a *tőle beszerezhető bizonyíték mással nem pótolható*,
- kihallgatásának továbbra is *erre szolgáló vagy arra alkalmassá tett helyiségben* való elvégzésére kell törekedni, feltéve, hogy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete más módon, vagy intézkedéssel nem biztosítható,
- amennyiben az eljárási cselekmény eredményességét nem veszélyezteti, a nyomozás során a nyomozó hatóságnak biztosítania kell, hogy *az eljárási cselekményt minden alkalommal ugyanazon személy végezze, és*
- a sértett/tanú kihallgatásáról *kép- és hangfelvételt* kell készíteni (mindezt a többszöri kihallgatás elkerülése és a vallomás utólagos elemezhetősége érdekében).³⁰

Régóta vágyott volt a hatályos eljárásjogi törvénybe beemelt korlát, miszerint a tizennegyedik életévét be nem töltött tanú *szembesítése* nem rendelhető el [*Be. 88. § (2) bekezdés*] és a tizennégy és tizennyolc év közötti tanúk szembesítése is csak hozzájárulásukkal.

A speciális szabályokon kívül a tizennegyedik életévét be nem töltött személyek esetén a *Be. 87. §* rendelkezéseit is alkalmazni kell. Amennyiben továbbá az érintett nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértette, úgy a *Be. 89. §-a* is együttesen alkalmazandó e rendelkezésekkel.

A fent írt jogszabályi rendelkezések közül kiemelendő, hogy 2018. július 1. napját követően *megszűnt a nyomozási bíró szerepe* a tizennyolcadik életév alatti tanúk kihallgatását illetően, ugyanis ez kizárólag a nyomozó hatóság feladata.

E törvényi szabályozás alapvető célja az volt, hogy ezzel csökkentsék a kihallgatások számát, hiszen korábban a régi *Be.* hatálya alatt rendszeresen előfordult, hogy az első, rendőrség általi kihallgatást követően a tizennyolcadik év alatti sértettet *még a nyomozási bíró is kihallgatta, újra felidézve benne az elszenvedett traumákat.*

A törvény erőteljesebben lép fel annak érdekében, hogy a tizennyolc év alatti tanú *ne találkozzon a terhelttel* az eljárás során, ezért alapszabályként megtiltja, hogy a kihallgatásuk helyszínén a terhelt és a védő személyesen jelen legyen. Ez csak abban az esetben lehetséges – a bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság mérlegelése alapján –, ha a kihallgatást a terhelt vagy a védő indítványozta [*Be. 88. § (3)–(4) bekezdés*].

A gyermekbarát igazságszolgáltatás érvényesülése érdekében előremutató rendelkezés, hogy a *Be. 87. §-a* alapján a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság elrendelheti, hogy az eljárási cselekményen *igazságügyi pszichológus szakértő* is jelen legyen [*Be. 87. § (1) bekezdés b) pont ba) alpont*], aki mind a hatóság, mind a tizennyolc év alatti tanú részére szakszerű támogatást tud nyújtani a kihallgatás során, illetve segíthet az életkorukhoz igazított kérdések feltevésében.

A törvény továbbá még a különleges bánásmódot igénylő személyek közül is kiemeli a *nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények sértettjeit*, akik számára a fentiek

³⁰ FENYVESI–HERKE–TREMEL: *Kriminálisztika*, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022. 18. fejezet, Terhelt, tanú, sértett kihallgatása (szerző: Elek Balázs) 480. o.

mellett további különös garanciákat biztosít a törvény [Be. 89. § (1)–(5) bekezdés], melyek közül kiemelendő, hogy:

- a) a sértettet csak vele azonos nemű személy hallgathatja ki,
- b) a sértett kihallgatásánál a terhelt és védője személyesen nem lehet jelen,
- c) a vádemelés után a bíróság a sértett kihallgatását csak kiküldött bíró vagy megkeresett bíróság útján végezheti el,
- d) a nyilvánosságot ki kell zárni a tárgyalásnak arról a részéről, ahol a sértett részvétele kötelező,
- e) amennyiben a tizennegyedik életévét be nem töltött sértettet a nyomozás során kihallgatták és a kihallgatásáról kép- és hangfelvétel készült, a bíróság a tárgyalási szakban mellőzheti a sértett tanúként történő kihallgatását.

Kifogásolható azonban, hogy e fenti, fokozott elvárásnak nem kell megfelelni például a testi sértés, a kiskorú veszélyeztetése, avagy a kapcsolati erőszak bűncselekményei esetén, holott a pszichológiai és krimináltaktikai okokból erre szükség mutatkozik.³¹

Általános szabályként a tizennegyedik év alatti sértett/tanú kihallgatásának módját illetően az új Be. a büntetőeljárás egészére vonatkozóan általános szabályként a telekommunikációs eszközök (telefonkonferencia, videokonferencia) használatát írja elő a Be. 122. § (1) bekezdés a) pontjában.

Tanúvédelmi szempontból jelentős új rendelkezés volt, hogy a telekommunikációs eszköz használata során az eljáró bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság elrendelheti, hogy a különleges bánásmódot igénylő személy az eltérő helyen jelen lévő terheltet ne láthassa, illetve hallhassa, illetve elrendelheti az érintett személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságok technikai eszközzel történő torzítását is [Be. 124. § (5) bekezdés és 126. §].

Nem lehet azonban eléggé hangsúlyozni, hogy a törvényi garanciák mellett legalább olyan fontos, hogy a tanúkihallgatást végző személy rendelkezzen megfelelő empátiával és kellő szakértelemmel ahhoz, hogy a gyermeket hatékonyan és kímélten tudja kihallgatni. Az ilyen tevékenységet végző személyek továbbképzése továbbra is kulcsfontosságú, már csak azért is, hiszen „a gyermekkorú tanúkról elfogadott az irodalomban, hogy befolyásolhatóságuk fokozott mértékű, féltékenyek, és a kihallgatás is riasztóan hat rájuk”.³²

III. Tizennegyedik életév alatti tanú a bizonyítási eljárásban

III.1. A bizonyítási eljárás nehézségei

„A bíróság észszerű meggyőződését kialakító adatok, tényezők, bizonyítási eszközök között a *vallomás* gyakorlatilag rendkívüli jelentőségű. A vallomás mérlegelésénél a bizonyító adatok értékelésének általános kérdésein túlmenően, a végbement

pszichikus folyamat elemzése alapján a vallomástétel tudati folyamatában közreható tényezők mérlegelésének néhány sajátos kérdését is meg kell vizsgálni. A vallomás mérlegelésénél a bíróság végigköveti és ellenőrzi a büntetőjogilag releváns jelenségről eredetileg szerzett tudomás keletkezésének, megőrzésének és közlésének pszichikai folyamatát és az eljárás egyéb adatainak segítségével kiküszöböli a vallomás kialakulását befolyásoló azon tényezőket, amelyek nem az eredeti tudomásszerzés, hanem egyéb körülmények folytán hatnak.”³³

A bírósági bizonyítás során kiemelkedő szerephez jut a személyi bizonyítékok körében a *tanúvallomás*. A megértés határai rendkívül képlékenyek, számos érzelmi, szociális, értelmi tényező befolyásolja mind szubjektív, mind objektív síkon. A téma fontosságát adja elsősorban az is, hogy a tanúvallomás, mint bizonyítási eszköz alkalmazásával annak eredményeként milyen ítéletet hoz a bíró. A jogerős bírói ítélet nem elhanyagolandó, hiszen az végrehajtható és nem mindegy, hogy mi az ítélt dolog.

A bizonyítási eljárás speciális megismerési folyamat, amelynek során a bíróság tudomást szerez azokról az adatokról, információkról, és tények tartalmáról, amelyek a hatáskörébe tartozó ügy eldöntéséhez elengedhetetlenek. A megismerés központi elemét olyan múltbeli tények vagy események képezik, amelyek minden esetben konkrét módon, azaz esetről esetre egyedi módon jelennek meg és a feltáró számára ismeretlenek. A bíróságon zajló megismerő tevékenység és így a múltfeltárás célja, hogy a jogvita elbírálására irányadó anyagi jogi szabályok alkalmazásához elengedhetetlen adatokról és tényekről szerezzen tudomást.³⁴

Az igazságszolgáltatás a büntetőigény érvényesítése során kénytelen azzal az összetett nehézséggel szembesülni, hogy a tényfeltárás során a múlt teljes egészében soha nem rekonstruálható. További nehézség az is, hogy a tényállás helyességének ellenőrzése tisztán objektív módszerekkel nem lehetséges és az igazság megállapításában az emberi ítélőerő, a szubjektum szerepe nem helyettesíthető és még torzító hatású lehet, ami gyermekek kihallgatása esetén sokszorozódhat is.³⁵

A büntetőjogi feltárásnak a múlt teljes megismerése nem célja, hiszen a lezajlott események szempontjából éppen a relevancia adja a választ arra, hogy melyek azok a tények, amelyek a büntető anyagi és eljárásjogi szabályok szempontjából jelentős *mértékűek* és ekként a bizonyítás tárgyát alkothatják. Időnként viszont éppen ezen releváns tények igazolásának módja jelenti a legnagyobb problémát. Különösen igaz ez a gyermekbarát igazságszolgáltatás rendszerében, amelyben a nyomozó hatóságok elsődleges célja sokszor ellentétes a gyermek kíméletét előíró kihallgatással.³⁶

A gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények esetén a közvélemény szinte az azonnali felderítést, az elkövetők mielőbbi szigorú büntetőjogi felelősségre vonását várja el, hiszen ezek, az elfogadott erkölcsi és társadalmi normákkal össze-

33 ELEK Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*, Debrecen, TKK, 2008. 14. o.

34 Kúria: Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései. Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai, Joggyakorlat-elemző Csoport, Összefoglaló vélemény, Budapest, 2017, 16. o. https://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefogl_velemeny_iteleti_bizonyossag.pdf (letöltés: 2021.02.14.).

35 KIRÁLY Tibor: *Büntetőeljárás jog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2000., 218. o.

36 KUH I. m. (2022. július 21. pdf letöltés).

31 LENCSE Balázs: Specifikus védelmi szükséglet, avagy a különleges bánásmód az uniós normáktól az új büntetőeljárás kódexig. *Büntetőjogi Szemle*, Budapest, 2018/2. 74. o.

32 GÖDÖNY József: *Bizonyítás a nyomozásban*, Budapest, KJK, 1968., 232. o.

egyeztetetlen, kegyetlen cselekmények a felnőtt társadalom tagjait mélyesen felháborítják. A gyermekektől származó tanúvallomás rendkívüli jelentőséggel bír ezeknél a sok esetben nagy tárgyi súlyú és súlyos törvényi fenyegetettségű bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonásában és ennek megszerzéséhez nélkülözhetetlen a szakmai felkészültség, a kellő empátia és a bírói tapasztalat.³⁷

A tizennegyedik életévét be nem töltött személy a büntető-eljárásban lehet:

- a bűncselekmény sértettje,
- bűncselekmény törvényi tényállását megvalósító gyermekkorú – kivéve a Btk. 16. §-ában foglalt bűncselekmények – elkövetői,
- „egyszerű tanú”, vagyis akinek a bűncselekménnyel kapcsolatban bizonyítandó tényről van tudomása.

A törvényhozó számára alapvető célként fogalmazódott meg, hogy a gyermek szempontjából – akár terheltként, tanúként, vagy sértettként is kerül be az igazságszolgáltatásba – megvalósuljon kímélete, és a kihallgatásával együttjáró negatív pszichés megterhelés (stresszhatás) a lehető legkisebb és legszükségesebb mértékben érvényesüljön, elkerülve ezzel a fiatalok személyiségfejlődésében bekövetkező káros folyamatokat.

Láthattuk a II.3. részben, a jogszabályi rendelkezések ismertetésekor, hogy a Be.-ből is az következik, hogy lehetőleg kerülni kell a gyermekek kihallgatását, elsősorban a kíméletük miatt.

Gyakorta előfordul azonban, hogy a gyermek tanúk vallomása adja az egyetlen közvetlen bizonyítékot a terhelt bűnösségének bizonyítására és vallomásuk nélkül a közvetett bizonyítékok nem alkotnak olyan zárt láncot, amely a bűnösség megállapításához elegendő,³⁸ ezért ilyen esetekben nem mérhető kihallgatásuk.

III.2. A „Barnahus” módszer és az „NICHD-protokoll” röviden

A „Barnahus” izlandi szó, jelentése: gyerekház. Izlandon az igazságszolgáltatás és a gyermekvédelem régóta szorosan összekapcsolódik és együttműködik. Ezzel a módszerrel a szexuális bűncselekmények kiskorú sértettjeinek próbálnak segítséget nyújtani úgy, hogy kihallgatásuk empátiás meghallgatássá szelídüljön. A Barnahus az Amerikai Egyesült Államokban működő Gyermekképviselői Központ (CAC) elképzeléseit kívánta beépíteni a saját modelljébe, de tovább is lépett rajta, mivel a CAC-modell nem része az amerikai igazságszolgáltatásnak, bár szorosan kapcsolódik hozzá azért, hogy felkészíti a gyermeket a bíróság előtti vallomás megtételére, de a CAC nem került bele az eljárás folyamatába.³⁹

A jogalkotó a gyermekek kihallgatása során 2021. január 1. napjával lehetővé tette az ún. „Barnahus” módszer alkalmazhatóságát a büntetőeljárásban. A magyar jogrendszerbe a gyermekek kíméletét biztosító meghallgatás lehetőségét a gyer-

mekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) vezette be 2019. január 1. napjával.

2016 novemberében nyílt meg a szombathelyi Barnahus-szolgálat a Vas megyei TEGYESZ épületében. Az első években pilotprogramként működött, kipróbálva bizonyos módszereket, eljárásokat és párhuzamosan érzékenyítve és edukálva mind a gyermekvédelem, mind az igazságszolgáltatás hazai szakembereit a Barnahus-modellről. 2019. január 1-től az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (Gyvt.) a 61. paragrafusban legitimé tette a szombathelyi Barnahus-szolgálat működését, így a szolgálat 2019. január 1-től kizárólag hivatalos kirendelésre végez Barnahus-vizsgálatokat.

A Be. 87. § (1) bekezdés b) pontjának ba) és bb) alpontja tulajdonképpen ezt a meghallgatást kodifikálja, amikor rögzíti, hogy a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a tizennyelcadik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekmény esetén elrendelheti, hogy az eljárási cselekményt igazságügyi pszichológus szakértő vagy a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény előbb említett rendelkezésében meghatározott szolgáltatást végző, vagy jogszabályban meghatározott más szaktanácsadó közreműködésével hajtják végre.⁴⁰

A módszer alapvetően két módon törekszik a gyermek kíméletére. Egyrészt a meghallgatást bonyolító gyermekvédelmi és a büntetőeljárásban érintett szervek közötti együttműködés, a meghallgatásról készült felvétel eredményeképpen a párhuzamos eljárások és így a meghallgatások száma csökkenthető. Másrészt magát a meghallgatást egy (a gyermekvédelmi eljárás keretében a gyermek számára már jellemzően ismert) gyermekvédelmi szakember vagy pszichológus, a gyermek számára megfelelő környezetben és érthető kommunikációs módszerekkel végzi. A büntetőeljárásban eljáró szerv tagja a kihallgatás menetét a gyermekvédelmi szakemberrel történő kommunikáció útján és nem közvetlenül a gyermekkel kommunikálva irányítja. Lényeges, hogy a Barnahus módszerrel folytatott meghallgatás egy eljárási cselekmény, nem pedig szakértői vizsgálat. Ennek megfelelően az eljárási cselekményt a büntetőeljárást folytató szerv folytatja le, irányítja, a meghallgatás során közreműködő szakértő vagy szaktanácsadó egyfajta tolmácsként jár el. Az eljárási cselekmény jogszerű végrehajtásáért (az azon részt vevő személyek megjelenésének, jogai gyakorlásának biztosításáért), valamint rendjének megtartásáért az eljárási cselekményt folytató szerv felel. Az eljárási cselekményen közreműködőként igazságügyi pszichológus szakértő – akinek a szakértői tevékenysége ebben az esetben maga a közreműködés – vagy kizárólag a Gyvt. szerinti szolgáltatást nyújtó személy lehet, aki szaktanácsadóként járhat el.⁴¹

A Barnahus módszer kapcsán szólnunk kell az „NICHD-protokollról”, mely nem jelent mást, mint azt, hogy a Barnahus intézményekben a gyermekek kihallgatása bizonyítékokon alapuló, nemzetközi (NICHD) protokoll alapján történik. A módszert már több mint tizennégy országban alkalmazzák, és ezen tapasztalatok alapján – többek között Barnahus-házakban – végzett kutatások azt mutatják, hogy a protokoll

37 KULCSÁR i. m. 87. o.

38 MAKAI Lajos: A gyermekkorú tanú kihallgatása a büntetőeljárásban. *Rendészeti Szemle*, 2008.7–8. sz. 107. o.

39 KISS Anna: A kiskorú sértettek a büntetőeljárásban. *Ügyészségi Szemle*, 2021/2., 83–84. o.

40 HIRTILING Ibolya: Gyermekkihallgatás a büntetőeljárásban, a „Barnahus-módszer” bevezetése. *Magyar Jog*, 2022/4., 236–237. o.

41 Nagykomentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez.

használata részletesebb és megbízhatóbb vallomásokat eredményez, mint a strukturálatlan kihallgatások. Az így végzett kihallgatás elején a kérdező – korának megfelelően – emlékezteti a gyermeket, hogy mennyire fontos, hogy a beszélgetés során végig igazat mondjon. Az NICHD-protokoll alapján folytatott kihallgatások lényege pedig, hogy nagyrészt nyitott kérdésekből állnak, direkter kérdések csak az interjú végén hangzanak el, azt követően, hogy a gyermek kimondta a bántalmazás megtörténtét.⁴²

A „NICHD-protokoll” igen nagy előnye, hogy figyelembe veszi a három és tizenhét év közötti gyermekek kognitív, nyelvi és érzelmi fejlődését. Ezt egy lépésről lépésre megvalósuló terv segítségével éri el, lefedve a kihallgatás teljes szakaszát. A protokoll NICHD általi folyamatos tudományos visszaellenőrzése, értékelése azt mutatja ki, hogy a nyílt végű, nem kérdező felkérések, meghívások a történet elmondására pontosabb és szennyezés nélküli – azaz befolyásolásmentes – információkat eredményeznek a kihallgatás során.⁴³

A gyermek kihallgatásának a helyére is ad eligazítást több jogszabályunk. Az általános szabályokat a különleges bánásmódot igénylő személy részvételét az eljárási cselekmény elvégzésére szolgáló rendőrségi helyiség kialakításáról, működtetéséről és a használata ellenőrzéséről szóló *13/2018. (VI. 12.) IM rendelet* fogalmazza meg.

Ezen rendelet rögzíti, hogy a gyermekeket a *különleges meghallgatóhelyiségben* kell kihallgatni, amelyet úgy kell kialakítani, berendezni, felszerelni, hogy az életkortól és nemtől függetlenül igazodjon a különleges bánásmódot igénylő személy szükségleteihez, segítse elő a gyermekek jogaik gyakorlását, kötelezettségeik teljesítését, erősítse lelki és fizikai biztonságérzetüket. A minden megyei rendőrkapitányságon kötelezően működtetendő különleges kihallgatószoza ma már a korábbiakhoz képest jóval naturálisabb, semlegesebb. A gyermekkihallgatásban jártas pszichológusok álláspontja szerint a külön játszószarkot egy paravánnal el kell választani, amely egyértelműen arra utal, hogy ha szükség is van a kihallgatott gyermekkel egy szorongásoldásra, a kihallgatás előtt a kihallgatási szituáció okozta feszültség oldására, akkor is éreztetni kell vele, hogy a kihallgatása megkezdésekor ez a szakasz lezárul, a játék helyzetnek vége és a játszószark bezárulását követően egy asztalhoz kell leültetni a gyermeket és itt kell az ügyre vonatkozó lényeges tényekre a kihallgatást elvégezni. Ezzel gyakorlatilag azt kell hangsúlyozni, hogy a fantáziatévékenység, a játék befejezését követően a rendőrségi kihallgatás már egy komoly cselekmény.⁴⁴

A rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermek-meghallgató szobák kialakításáról szóló *32/2011. (XI. 18.) számú KIM rendeletet* a tizennegyedik életévét be nem töltött terhelt vagy tanú, valamint a különleges bánásmódot igénylő sértett meghallgatására szolgáló rendőrségi helyiség kialakításáról és ellenőrzéséről szóló *34/2015. (XI. 10.) IM rendelet* hatályon kívül helyezte, – részben – új rendelkezéseket veze-

tett be a meghallgatósobákkal kapcsolatban, melyek 2015. november 12-től léptek hatályba.

A szabályozás lényege, hogy a tizennegyedik életévét be nem töltött terhelt vagy tanú, valamint a különleges bánásmódot igénylő sértett meghallgatására ezekben a kialakított különleges szobákban kerüljön sor. A helyiségeket úgy kell kialakítani, berendezni és felszerelni, hogy az – nemtől és életkortól függetlenül – igazodjon a tizennyolc év alatti terhelt, tanú és különleges bánásmódot igénylő sértett speciális szükségleteihez, lelki és fizikai biztonságérzetét erősítse. Biztosítani kell kép- és hangfelvétel készítésére és rögzítésre alkalmas technikai eszközök felszerelését.⁴⁵

A kép- és hangfelvétel rögzítésére alkalmas technikai eszközök elhelyezésének lényege, hogy lehetőség szerint a gyermek a büntetőeljárás során csak egyszer kerüljön kihallgatásra, hiszen a felvétel a bizonyítékok része, ezáltal később a tárgyaláson is felhasználható, amivel elkerülhető – különösen sértett-tanúként – a másodlagos viktimizációjuk.

A törvény előírásaiból is következik, hogy a gyermekek bírósági eljárásban, tárgyaláson történő kihallgatását lehetséges körben kerülni kell elsősorban a kíméletük miatt. Ebben az esetben a tárgyaló bíró a gyermek nyomozás során tett vallomásaira támaszkodhat, amit a nyomozó hatóság előtt tett meg. Azonban ilyenkor is ismerni kell azokat az alapvető életkori sajátosságokat és elsősorban az életkori jellemzőkből adódó lehetséges hibaforrásokat, amelyek a vallomásukban előfordulhatnak. Előfordulhat, hogy ennek ellenére mégis szükséges kihallgatni a gyermeket, azonban ilyenkor fokozottan kell ügyelni azokra a sajátosságokra, amelyeknek az ismerete a kihallgatásukhoz elengedhetetlen.⁴⁶

Mindezekre tekintettel fejlődésüknek ismerete elengedhetetlen ahhoz, hogy a kihallgatásuk sikeres, vallomása felhasználható legyen a hatóság számára.

III.3. A tizennegyedik életév alatti tanúk kihallgatási sajátosságai

A pszichológusok egy része szerint a felnőttek mindig is vonakodtak attól, hogy hitelt adjanak a kisgyerekek szavainak, de a bírák, ügyészek, ügyvédek is egyaránt fenntartással vannak a gyermekek tanúvallomásának megbízhatóságával kapcsolatban. Egyes pszichológusok azt hangoztatják, hogy a gyermekek befolyásolhatóak, nem tudják megkülönböztetni a látszatot a valóságtól, hajlamosak szexuális eseményekről fantáziálni. A gyerekek vallomásaira vonatkozó aktuális vita középpontjában két kérdés áll: mennyire pontos a különböző életkorú gyerekek emlékezete, és mennyire hajlamosak befolyás hatására megváltoztatni emlékeiket.⁴⁷

Tremmel Flórián ebben a tekintetben egyenesen azon az állásponton van, hogy gyermek vallomása alapján senki nem ítéltethető el.⁴⁸

42 BATTÁ JÚLIA DÓRA: Némajáték a büntetőeljárásban: a tizennyolcadik életévét be nem töltött tanú kihallgatásának sajátosságai; *JUR.A*, 2022/3. 107–120. o.

43 NAGYGYÖR Csilla: A gyermekek kihallgatása a nyomozások során, *Belügyi Szemle*, 2022/8., 1662. o.

44 SZATMÁRI ADRIENN: *A különleges bánásmódot igénylő sértettek meghallgatásának bűnműködési lehetőségei és tapasztalatai a rendőrségi eljárásokban. A bűnműködés és bűnmegelőzés rendészettudományi tényezői* Pécs XXI. kötet (2019).

45 34/2015 (XI. 10.) IM rendelet a 1.§ (1–3) bekezdés a tizennegyedik életévét be nem töltött terhelt vagy tanú, valamint a különleges bánásmódot igénylő sértett meghallgatására szolgáló rendőrségi helyiség kialakításáról és ellenőrzéséről.

46 ELEK Balázs (2008) i. m. 75–80. o.

47 MICHAEL COLE – SHEILA R. COLE: *Fejlesztélektan*, Osiris Kiadó Budapest, 2006., 354 o.

48 TREMMEL Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*, Budapest–Pécs, Dialóg Campus 2006.

A tizennégy életévet el nem érő korú tanút az eljárási cselekményre közvetlenül idézni nem lehet, *őt a gondozását ellátó nagykorú személy útján kell idézni*, melyet a törvényes képviselőjével is közölni kell. Előfordulhat ugyanis, hogy ez a két pozíció egymástól elválik. A gondozó az a nagykorú személy, aki a tizennyolc év alattiak ellátásáról ténylegesen gondoskodik pl. nevelőszülőnél elhelyezett gyermek gondozását nevelőszülő látja el, míg törvényes képviselőjét a gyermekvédelmi gyámja.

Speciális szabály, hogy a gyermekkorú tanú meghallgatásán jelen lehetnek a hatóság tagjain kívül a gyermekkorú tanú érdekében eljáró *segítők* (törvényes képviselő, meghatalmazott képviselő) is. A gyermeki sajátosságok tekintetében fontos garanciális követelmény a tizennegyedik életév alatti tanú kihallgatásánál *törvényes képviselőjének, gondozójának kötelező jelenléte*, hiszen ő látja el a gyermek képviselőjét, és nem utolsósorban – általában – ő jelenti a gyermek számára a legfőbb bizalmi személyt. A törvényes képviselőnek az eljárás során nem arról van döntési jogosultsága, hogy egyáltalán tegyen vagy ne tegyen a gyermekkorú vallomást, hanem arról, hogy van-e mentességi joga vagy sem, hiszen a mentességi jog fennállásáról való döntés egy tizennégy év alatti gyermek képességein túlmutat.

Az évtizedek alatt a törvényes képviselő szerepe fokozatosan változott, míg eljutott a jogalkotó odáig, hogy a „jelen lehet” helyett „aktív részvétel” ír elő a büntetőeljárásban részére. A bírói gyakorlat mára már egységes abban, hogy amennyiben a gyermekkorú személy kihallgatásakor a vallomástétel megtagadásának jogára történő figyelmeztetés után a törvényes képviselő erre vonatkozó nyilatkozatát nem szerzik be, a gyermek vallomása bizonyítékként nem értékelhető.⁴⁹

Ezen garanciális szabályt, vagyis a törvényes képviselő jelenlétének fontosságát igazolja az alapvető jogok biztosa által vizsgált *AJB-2324/2012. számú ügy* is, ahol az alapvető jogok biztosa megállapította, hogy sérült a gyermek védelméhez és gondoskodáshoz, valamint tisztességes eljáráshoz való joga, mivel a rendőrkapitányság nyomozói a fiatalok sértettét úgy hallgatták ki a kórházi ágyában, hogy szüleit a kihallgatás idejére kiküldték a kórteremből, akik a sértett ágyától kb. öt méterre, a kórterem ajtajában álltak meg. A nyomozó hatóság a kihallgatási jegyzőkönyvben nem tüntette fel a szülőket jelenlévőként, azonban a nyomozó hatóság – teljes mértékben téves álláspontja – szerint nem sérültek a jelenléttel kapcsolatos jogok, mivel az ajtóban állva is nyomon követhették az eseményeket.

A gyermekek életkori sajátosságai – mind érettségbeli, mind büntetőjogi szempontból –figyelembevételével kihallgatása esetén a *hamis tanúzás következményeire való figyelmeztetést mellőzni kell, mivel nincs a hamis tanúzásért büntetőjogi felelősségük, ehelyett az igazmondásra kell figyelmeztetni, ügyelve arra, hogy a kiskorú megértse a kioktatást*.

A fentiekben túlmenően a *tanúzási figyelmeztetésnek* és arra adott válasz *jegyzőkönyvben történő rögzítésének* elmaradása miatt a vallomás bizonyítékként nem vehető figyelembe [Be. 177. § (2) bekezdés].

A gyermek emlékezetének jellemzője, hogy – amennyiben az *eseményhez közeli időpontban* számol be az általa átéltekről – megbízható és pontos is, azonban fontos sajátosságuk, hogy

kevesebb emlékképpel rendelkeznek, és közel sem biztos, hogy az a fontos nekik, ami a felnőtteknek, és azt jegyzi meg az eseményről, amit általában egy felnőtt jegyezne meg adott helyzetben.

Az eljárás során a gyermek idegen emberekkel, ismeretlen helyzetekkel, és sajátos jogi nyelvezettel találkozik – nemegyszer érdeklentétkben az általa szeretett személlyel –, akik minél több, pontosabb és megbízhatóbb információt szeretnének tőle kapni. Mindez egyszerre befolyásoló és stresszkelető is egyben. Ezért nagyon fontos a *helyzet átlátása és a gyermek minden körülmények közötti elfogadó támogatása*.

A kihallgatást végző részéről nagyon fontos *megnyugtató, kiszámítható légkör* biztosítása, a jó kapcsolat kialakítása, a bizonytalansági tényezők csökkentése. A gyermek feszültségoldását segíti, ha a kihallgatást végző személy megértően, elvárásoktól mentesen áll hozzá, jóindulatú és támogató vele.

Már a bevezető beszélgetés során empátiás, de határozott fellépéssel, a visszafogott és nem túl bizalmaskodó hangnemen megteremthető az a légkör, melyben a gyermek feloldódik és együttműködővé válik. A kihallgatásra való alapos felkészülés és a kihallgatási stratégia megtervezése rendkívül fontos. Figyelemmel kell lenni a kihallgatott korára, értelmi, érzelmi fejlettségi szintjére, tisztában kell lenni azzal, hogy mit akarunk megtudni és azzal is, hogy milyen és mennyi információ várható tőle.⁵⁰

III.4. A gyermekek vallomásának befolyásolhatósága

Ahhoz, hogy a tanú befolyásmentes vallomást tegyen, feltétel a helyes kihallgatási technika. A nem megfelelő kérdezési mód ugyanis a gyermekek fejében lévő információ torzulásához vagy helytelen előadásához vezethet. Számtalanszor előfordul, hogy a gyermekektől többször kéri, hogy mondják el újból és újból a „történetüket”, befolyásoló kérdéseket tesznek fel, ezzel afelé terelik őket, hogy hamis állításokat tegyenek. Az angol-amerikai modellnek tekinthető ún. ügyféli perben, amikor a kérdező keresztkérdéseket tesz fel, megtévesztő, hamis sugallatokat ad a történetekkel kapcsolatban a gyermeknek. Ezzel összekeveri emlékeit, mellyel egy ún. „hibrid emlék” jöhet létre, ami meggátolhatja az eredeti emlék előhívását.⁵¹

Ilyen hibák a mi eljárási rendszerünkben is előfordulhatnak, amikor a tizennégy év alatti tanúknak *érthetetlen, megtévesztő vagy rávezető kérdéseket* tesznek fel. Az is előfordulhat, hogy a gyermek emlékszik a felnőtt sugallataira, és arra is, ami valójában történt, de nem tudja megmondani, hogy melyik emlék az eredeti. Természetesen a szuggesztív és sugalmazó kérdésekkel nemcsak a gyermekek, hanem a felnőtt korú tanúk is befolyásolhatóak, az azonban leszögezhető, hogy a kisgyermekek különösen érzékenyek a befolyásolásra korlátozott emlékezeti képességük, általános, valamint a jogi eljárások ismeretének hiánya miatt és azért is, mert rendszerint próbálnak a felnőttek elvárásainak megfelelni.⁵²

Az egyik legveszélyesebb és sajnos előforduló hiba a kihallgatást végző előítélete vagy elfogultsága az adott történettel

⁵⁰ KULCSÁR i. m. 89. o.

⁵¹ M. COLE–S. COLE i. m. 354. o.

⁵² KULCSÁR i. m. 88. o.

⁴⁹ Pécsi Ítéletábra Bf.9/2022/18. számú ítéletének [12]–[22] bekezdése.

kapcsolatban, pl. ha meg van győződve róla, hogy szexuális bántalmazás történt és mindenképpen e hipotézis megerősítésére próbál bizonyítékot szerezni. Hiba az is, ha a kihallgató *ugyanazt a kérdést teszi fel többször*, azt eredményezve, hogy a gyermek úgy érzi, azért kérdezik tőle még egyszer ugyanazt, mert hibásan válaszolt és az eredeti válaszát ennek hatására megváltoztathatja.⁵³

Olyan eset is előfordul, hogy a bíróság által kirendelt pszichológus szakértő valószínűsíti azt, hogy bűncselekmény csak a gyermek képzeletében történt meg, vagy éppen más személy ráhatása, befolyásolása áll a háttérben, de előfordulhat az apa vagy a nevelőapa iránti bosszú feltételezése is a gyermek által elmondottakat jelentősen torzítva, vagy éppen hanyagolva.⁵⁴

Jellemző a tizennégy életév alatti tanúknál a *forrásmegfigyelési hiba*: az iskoláskor alatti nem tudja, hogy a saját emlékképe-e, vagy tévében látta, esetleg beszéltek róla, vagyis összekeverik a valóban megtörtént események emlékeit azokkal, amelyeket csak álmodtak, gondoltak, vagy amiről kérdezték őket.

A gyermek meg szeretne felelni a kihallgatójának, ezért *értelmetlen kérdés feltevése esetén is válaszol*, többször megismételt kérdés esetében úgy érzi, hogy korábban biztosan rosszul válaszolt és ellenkező választ fog adni. Nemesyszer okoz az átél trauma nála amnéziát, ami miatt nem tud róla beszélni, vagy nem emlékszik a dolgokra. Ilyenkor el kell telnie egy kis időnek ahhoz, hogy emlékképei visszajöjjenek, és tudjon róluk beszélni.⁵⁵

Nagyon egyszerűen kell fogalmazni, olyan nyelvezettel, amit biztosan megért, és ami igazodik szókincséhez és életkorához. Biztosítani kell arról, hogy nem baj, ha nem tud válaszolni, vagy nem emlékszik valamire. Fontos a nyitott kérdések feltétele és a szabad felidézés biztosítása, a gyermek befolyásolásának elkerülése. Eldöntendő és zárt kérdésekkel ugyanis befolyásolhatjuk őket, ezért azokat csak a meghallgatás végén tanácsos feltenni.

A kérdésekben ne legyen új információ és a gyermek szavahihetőségét ne kérdőjelezze meg a kihallgató, mint ahogyan korábbi vallomásra sem tanácsos utalni. *Kerülni kell a szuggesztív kérdések feltevést és azt is, hogy a kihallgató személy többször megerősítse a gyermek válaszát.*

A tizennégy év alattiak tanúvallomásai során a befolyásolás elkerülése végett érdemes elősegíteni a *szabad elbeszélést* az úgynevezett „léptető” technikával, ami azt jelenti, hogy konkrét esemény behatárolása után a gyermeket arra kéri, hogy kezdje mondani, hogy „Mi történt?”, a továbbfolytatást pedig továbbgördítik az „És aztán mi történt?” kérdéssel, amely illeszkedik a gyermek lineáris gondolkodási menetébe anélkül, hogy kiköccsenné abból, lehetővé téve minél több szabadon elmondott információ begyűjtését.⁵⁶

Kihallgatásuk esetében jelentős szerepet kap a teljes és pontos információszerzésben a *megfelelő interjú típus* kiválasztása, hiszen a klinikai pszichológia más interjú típusokat is ismer a kognitív interjú mellett. A szabad visszaemlékezés

és elbeszélés technikáját együttesen szükséges alkalmazni speciális kérdésekkel kiegészítve a teljesség és pontosság növelése érdekében.⁵⁷

Összefoglalva megállapítható tehát, hogy meghatározott feltételek mellett, szűkre szabottan ugyan, de mégis, a tizenegyedik életévet be nem töltött személynek is van tanúzási kötelezettsége, hiszen az eljárási törvényünk a tanúskodási képességet nem köti meghatározott életkor eléréséhez. Az ilyen korú tanú kihallgatása bizonyosan feltételezi, hogy rendelkezik az értelmi-érzelmi-intellektuális fejlettség egy meghatározott szintjével, az emlékező funkció és múltbeli események felidézésére és kifejezésére irányuló képesség olyan fokú meglétével, amely lehetővé teszi, hogy a vallomás felvehető és bizonyítási eszközként felhasználható legyen.⁵⁸

A gyermek kihallgatásával beszerezhető bizonyíték nagyon értékes, ezért figyelemre méltó Hans Joachim Schneider német kriminológus és viktimológus professzor szerint az a vélekedés, miszerint a befolyásolhatóság és a fokozott képzelőerő valamennyi gyermek általános jellemvonása, azt a pszichológiai kutatások nem, vagy csak alig támasztják alá. Pszichológiai kutatások alapján, a 6 éven aluliak esetén a hamis vádaskodás rátája 2% alatti, a 6–14 éves korosztályban pedig 8%-os. A gyermek elsődleges, befolyásmentes spontán előadását lehet a legmegbízhatóbb információforrásnak tekinteni, ezért különösen fontos, hogy megfelelő képzettségű emberek a megfelelő technikával hallgassák meg.⁵⁹ Egyértelműen megállapítható, hogy a feltett kérdések minősége, mikéntje, és a kérdező technikája nagyban megalapozzák a tizennégy év alatti tanú kihallgatása befolyásolásának kérdéskörét.⁶⁰

IV. Összegzés – Záró gondolatok

A dolgozatom végére érve összefoglalóan megállapítható, hogy a hazai büntetőeljárás a különleges bánásmód intézményével elindult a megfelelő irányba, azonban a jogintézmény megfelelő működéséhez több kötelező szabály szükséges, illetve a jogi és intézményi infrastruktúra fejlesztésében is szükséges intézkedéseket tenni.

A Gyermekjogi Egyezmény alapvető 3P („Provision, Protection, Participation”) elve, mely magyarul a gondoskodás-ellátás, védelem és részvétel kötelezettségét fogalmazza meg, létrehoz egy közös felelősségvállalást a szülő és tágabb értelemben az állam, illetve a társadalom között a gyermekek legfőbb érdekeinek érvényre juttatása céljából. E hármassági viszonyrendszerben (gyermek-szülő-társadalom/állam) a legfontosabb elvárás, hogy a gyermeki jogokat ne csak mint általános emberi jogot, hanem mint a gyermeki sajátosságokat figyelembe vevő speciális jogosítványokat is ismerjük, és garanciáit biztosítsuk minden szinten.

53 KULCSÁR–PÁSZTOR i. m. 82–92. o.

54 ELEK Balázs: A gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmények büntetőjogi megítélésének egyes gyakorlati kérdései. *Börtönügyi Szemle*, 22. évf. 4. sz., 2003, 19. o.

55 IGNÉCZI Hajnalka klinikai és mentálhigiéniai szakpszichológus „Személyiségfejlődés” című előadásának jegyzete a PPKE Fiatalok Szakjogászai képzéséhez 19. o.

56 KULCSÁR–PÁSZTOR i. m. 82–92. o.

57 KULCSÁR–PÁSZTOR i. m. 82–92. o.

58 HALMOS Krisztina Gyermekvédelem II. jegyzet, a PPKE Fiatalok Szakjogászai képzés előadásanyaga 18. o.

59 KÁROLY Zsófia: A gyermekbarát igazságszolgáltatás, <http://gyermekjogikor.wordpress.com/2012/04/25/a> 3. o. (letöltés: 2024. május 1.).

60 SZENTMIKLÓSI-SZABÓ Boglárka: Gondolatok a gyermekkorú tanú kihallgatásának befolyásolhatóságáról, www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/4-2011 (letöltés: 2024. május 1.).

Jól látható az az irányvonal, hogy a jogalkalmazó szervek igyekeznek a nemzetközi egyezményekben foglalt elveket és rendelkezéseket, illetve a hazai jogszabály-módosításokat átültetni a gyakorlatba, a gyermekbarát szemlélet is kialakult az igazságszolgáltatásban, azonban nem szabad megállni ezen az úton, tovább kell haladnunk, hogy az elmélet és gyakorlat közötti szakadékot teljes mértékben leküzdjük, és a célkitűzések gyakorlati szinten is megvalósuljanak.

Az igazságszolgáltatásunkban jelentős előrelépések mutatkoztak a gyermekek jogainak elismertetésében és érvényre juttatásában, illetve az abban dolgozók szemléletváltásában és intézményi fejlesztésekben (pl. különleges kihallgatósobák létesítése, „Barnahus” módszer). Sajnos azonban annak ideje, hogy elégedetten hátradőlünk, még nem jött el, ugyanis a gyakorlat területén számos probléma mutatkozik. Gondot okoz, hogy továbbra is hiányoznak az igazságszolgáltatásban dolgozó szakemberek számára az egységes felkészültséget nyújtó, a gyermekbarát igazságszolgáltatás elvárásának megfelelő eljárást biztosító rendszeres oktatások, tréningek, multidiszciplináris képzések, azaz a strukturált felkészítés, illetve – a szerintem szintén fontos tényező – az igazságszolgáltatási rendszerben részt vevő szakemberek, szervezetek együttműködése. Mind a szakemberképzést, mind a szervezetek közötti

együttműködést is hátrányosan befolyásolta 2020–2021. évben a koronavírus okozta veszélyhelyzet is.

A pszichológusok és jogalkalmazók azonos véleményt képviselnek a tekintetben, hogy a gyermekeket a büntetőeljárási tanúkénti kihallgatásuk rendszerint megviseli, sőt bizonyos ügyekben – például a szexuális bűncselekmények sértettjei – pszichésen sérülnek is.

Mindezek tükrében a gyermekek szakszerű és eredményes kihallgatásához kétségkívül nélkülözhetetlennek tűnik a pszichológia tudományának alapvető ismerete. A kihallgatást végzőnek ismernie kell a tanú tudásszerzésével, majd a megszerzett tudás megőrzésével és annak közlésével kapcsolatos törvényszerűségeket, de a tanú vallomásának kialakulását befolyásoló tényezőket is. A jogalkotók és jogalkalmazók együttes felelőssége, hogy a gyermekeket – lehetőség szerint – megóvják az eljárással együtt járó negatív hatásoktól, ami leginkább egy XXI. századi modern, a gyermekek érdekét szem előtt tartó jogi szabályozással és azt helyesen alkalmazni tudó szakemberekkel biztosítható.⁶¹

61 KULCSÁR i. m. 91. o.